

ВОЈНПИСТПРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

I

КЊИГА 2

БОРБЕ У СРБИЈИ 1941 ГОД.

БЕОГРАД
1952

НАПОМЕНЕ РЕДАКЦИЈЕ

Документарни материјал објављен у о-вој књизи садржи податке о борбама током 1941 год., почев од припрема за оружани устанак до краја децембра 1941 године. Он, уствари, представља додатак првој књизи овог тома која обухвата исти временски период а изашла је из штампе још 1949 године. Тако, напр., овде се доноси материјал о покрајинама о којима у првој књизи није било докумената, као о Војводини и Санџаку. На тај начин, употпуњавајући празнине у материјалу прве књиге, добија се вернија слика о догађајима, о стварању и развоју партизанских јединица у првој години Ослободилачког рата и Народне револуције на територији Србије.

У овој књизи објављује се одабрана документарна грађа пронађена у архивама Војноисториског института, Централног комитета КП Југославије и Централног комитета КП Србије, у музејима Народноослободилачке борбе у Новом Саду, Титовом Ужицу, Чачку, Лесковцу и Нишу. Као и у првој књизи, документа су распоређена у два дела: у првом, дата су хронолошки сабрана документа — извештаји и наређења команди партизанских јединица, упутства и директиве партиских организација, укупно 88 (300 страница); у другом, документа о раду окупатора и његових сарадника. Преовлађује партиски материјал: упутства и директиве Покрајинског комитета КП Србије, извештаји окружних комитета и партиских организација са терена; али она, углавном, третирају стање у партизанским одредима, говоре о изведеним акцијама, бројном стању појединих чета и одреда, те су као таква од несумњивог значаја за изучавање развоја оружане борбе, нарастања и учвршћивања партизанских јединица у Србији.

Други део књиге — документа о раду немачког окупатора и домаћих квислиншких формација (оружаних одреда Милана Недића, Косте Пећанца, Димитрија Љотића и Драже Михаиловића) — добрим делом* обухвата материјал који је објављен у ондашњој штампи: „Ново време“, „Обнова“, „Наша борба“, „До-

науцајтунг". То су претежно саопштења агенције ДНБ и „Рудник" о првим сукобима немачких и квислиншких оружаних формација са партизанским јединицама, о примењеним „мерама одмазде": стрељањима и депортацијама, паљењима кућа и села; даље, уредбе о преким судовима, упозорења становништву од стране окупаторских власти, наредбе и говори немачког војног заповедника у Србији, као и претседника квислиншке владе у Србији Милана Недића, и један проглас Драже Михаиловића.

Пјри обради докумената, Редакција се, и овог пута, строго придржавала већ устаљених принципа. Пре свега, настојало се да се у примедбама објасне сва нејасна места, да се ставе три тачке тамо где је текст оштећен или намерно изостављен, да се не врше никакве језичне или друге исправке, осим кад су у питању очигледне ситније омашке.

Сабрана архивска грађа у овој књизи, — без обзира што се не може рећи да је њоме исцрпљена могућност даљег прикупљања и публикавања овог материјала који се односи на 1941 годину, — корисно ће послужити свима онима који се баве проучавањем Народноослободилачког рата у Србији.

БОРБЕ У СРБИЈИ 1941

МАЈ - ДЕЦЕМБАР

I

**ДОКУМЕНТА ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА
И ПАРТИСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА**

БР. 1

ПОЗИВ НАПРЕДНЕ ОМЛАДИНЕ БЕОГРАДА ОД МАЈА 1941
ГОД. ОМЛАДИНИ БЕОГРАДА ДА НЕ ОДЛАЗИ У НЕМАЧКУ¹

ОМЛАДИНО БЕОГРАДА,

Они који су 6 априла безобзирно рушили Београд и зло-
чиначки сејали смрт и пустош по његовим улицама, они исти
који су те својим бомбама истерали из фабрика, радионица,
канцеларија и школа, они данас — пошто су уништили толике
тековине људскога рада и тебе оставили без посла — хоће, под
паролом „ред и рад“, да те присиле на ропску службу за ра-
чун окупатора твоје земље. Они хоће да те одвуку из твога
порушеног града, да те одвоје од твога поробљеног народа и
одведу некуд у Немачку. И овога пута, издајници народа, пла-
ћене слуге немачких окупатора, њихови су срамни помагачи.

Примамљивим обећањима служе се немачки окупатори.
Али, омладино, не веруј онима који су те поробили. Јер они су
и напали на нашу независност ради тога да би се користили
како богатствима и путевима наше земље, тако и радом нас,
које они сматрају нижом расом, а данас својим робовима.

ОМЛАДИНО,

У Немачкој те не очекује бољи живот, ни добре наднице,
ни сношљиви услови рада, јер и немачки радници живе под
условима зверске експлоатације капиталиста. У Немачкој те
очекује ропски рад и радни логори, крута стега једног импери-
јализма који против радног народа и поробљених народа преду-
зима све ради овековечења ропства и даљег пустошења. У Не-
мачкој радници не смеју напуштати посао за време бомбардова-
ња и они су зато стална мета енглеских бомбардера. Ради обезбе-
ђења непрекидне производње, животи радника се безобзирно и
бездушно стављају на коцку. Кад тако поступају са немачким

¹ Оригинал, умножен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПЈ.

радницима, како ли тек немачки властодршци поступају са радницима из окупираних земаља?! Са њима они поступају као са својим робљем.

Зато, омладино, не веруј снима који су те поробили, не падај у клопку њихових примамљивих обећања. Не одлази у Немачку, јер то није у твом интересу, у интересу твоје будућности и ослободилачке борбе твога народа.

Немачким завојевачима мало је што су уништили независност наших народа и опустошили ову земљу: они сада хоће да буду и потпуни господари наше радне снаге, да би тако могли продужити овај рат, који су они изазвали заједно са својим савезницима, енглеским империјалистима, рат ради нове поделе богатстава у свету и поробљавања малих и колонијалних народа. То поробљавање и колонијално угњетавање читавог низа европских народа, међу којима и народа Југославије, немачки империјалисти називају стварањем „нове Европе". Међутим, „нова Европа" немачких империјалиста за мале народе не значи ништа друго него овековечење ропства и ропске службе окупаторима. За младу генерацију то је нова сметња ка слободној, радној и срећној будућности.

Домаћа господа помаже ове планове немачких окупатора. И са своје стране ови издајници народа предузели су мере ради што потпунијег поробљавања и бездушног угњетавања омладине, уједно и ради гушења ослободилачке борбе. Министарство просвете издало је већ распис о образовању радних чета за средњешколску омладину. Помоћу радних логора издајници народа хоће да васпитају омладину у духу ропства и послушности окупаторима. У самом распису они кажу да средњешколац не треба „да се заноси теоретским утопијама: да бољитак народа мора доћи једино револуционарним насиљима и рушењима онога што већ постоји". А оно што сада постоји и што они хоће да бране завођењем радних логора, то није ништа друго него најцрње ропство немачком империјализму. Ето, у чију се службу ставила та домаћа господа, ето шта бране ове слуге немачких окупатора.

МЛАДА РАДНА ГЕНЕРАЦИЈА,

Поведимо јединствену борбу за истинско побољшање нашег положаја, тражимо рада и хлеба, али устанимо против радних логора и одвођења радника у Немачку. Наши другови омладинци у Загребу и у неким местима Бачке водили су последњих дана успешне акције против угнетавачког рада и стеге њихових нових управљача. Тебе, српска омладино, то треба да радује и да ти буде потстрек за борбу против твојих tlačитеља.

МЛАДА РАДНА ГЕНЕРАЦИЈО,

Зар можемо дозволити да наша будућност остане будућност ропства, глади и присилног рада за империјалисте? Не, ми желимо будућност среће и рада, будућност такву каква је садашност срећне омладине Совјетског Савеза. Ујединимо зато своје снаге, ставимо их у службу ослобођења свога народа, у службу своје будућности а против окупатора и домаћих издајника.

НАПРЕДНА РАДНА ОМЛАДИНА БЕОГРАДА

БР. 2

ПРОГЛАС ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
СРПСКОМ НАРОДУ ЗА СТВАРАЊЕ БОРБЕНОГ ЈЕДИНСТВА¹

СРПСКИ НАРОДЕ!

РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ,
РАДНЕ ЖЕНЕ,
РАДНА ОМЛАДИНО И
РАДНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈО!

Двадесет две године кржаве пљачкашке владавине велико-српске госпде, помагане од хрватске и словеначке госпде, над радним масама и угњетеним народима, двадесет две године, а нарочито последњих бурних година, трговања са земљом на пијаци империјалистичких разбојника (Енглеске, Француске, Америке, Немачке и Италије) — све се то крваво свети српском народу и осталим народима Југославије.

Двадесет две године постојања Југославије значиле су двадесет две године тамновања угњетених народа. Српска буржоазија, наслањајући се на империјалисте, изиграла је жеље и очекивања српских војника, који су 1914—18 г. лили крв од Саве и Дрине до Албаније и Солуна, верујући да то чине за своје ослобођење и на помоћ ослободилачкој борби братских јужнословенских народа. Уместо братства и равноправности, Македонци, Хрвати, Црногорци и Словенци добили су, од првог дана, четничке банде, несавесно, бахато чиновништво и дахијске намете. 1928 год. организовано је клање хрватских посланика у скупштини, као крвава предигра шестојануарске војно-

¹ Копија прогласа је без датума, потиче вјероватно од јуна 1941 године. Налази се у архиви ЦК КПС.

монархистичке диктатуре. И до последњег дана живота Југословенске државе, све српске буржоаске партије, водећи и потпомажући такву политику националног угњетавања, тровале су односе међу народима, убијале код њих вољу за отпором и омогућиле стварање и роварење завојевачких сила' (Немачке и Италије) у Хрватској (франковци-павелићевци), Црној Гори, Македонији итд.

Југославија је за радне масе града и села била права робијашница најцрње беде, глади и насиља, начичкана жандармериским станицама и главњачама од престонице до најмањег села, у којима су мучени и убијани најбољи синови народа, а у задње време хиљаде људи бацани су у логоре, што данас раде окупатори. Насиљем и пљачком убијала се отпорна снага народа. У борби против радног народа стварале су се туђинске агентуре (љотићевци, франковци и др).

Све српске буржоаске партије су двадесет две године смењивале једна другу на власти и све су оне одбијале да успоставе односе са Совјетским Савезом. У нашој земљи су белогардејске банде добиле повлашћен положај. Из наше земље су годинама регрутовани разни агенти-терористи, који су слати у СССР да наносе штету великом делу совјетског народа, тврђави радних маса и угњетених народа читавог света, великом делу Лењина и Стаљина. А кад нас је Немачка напала, белогардејске банде су одиграле улогу агентуре немачких империјалиста, издајући нашу земљу као што су већ то хтели да учине са својом земљом, продајући се немачким империјалистима — интервенционистима. Кад је Цветковић—Мачекова влада под притиском народа успоставила односе са СССР-ом, продужила је неискрену и дволичну политику. Она је учинила све да се не послуша глас читавог народа на челу са комунистима и на време склопи са СССР-ом пакт узајамне помоћи, што би нам гарантовало мир и независност. У страху од свог народа, буржоазија се претворила у пету колону немачког и талијанског империјализма. Цветковићева влада, иако у души за Енглеску, одјурила је у Немачку и увела земљу у Тројни пакт, пакт пљачке и поробљавања народа. Тако су властодршци бацили земљу у канце једне зараћене силе — мирно и насилно комадање и поробљавање било је само питање дана. Влада генерала Симовића, иако углавном није крива за рат, показала се потпуно неодлучна и неспособна за припрему и вођење одбране. Она је губила драгоцено време у погађању с Мачеком и словеначким поповима и др., дајући маха четничким и др. бандама, место да се недвосмислено ослонила на радне масе. Дана кад је над њом нестало народне контроле, она се претворила у оруђе енглеских империјалистичких разбојника. И тада се је-

дино нашао Совјетски Савез да нам несебично пружи пријатељску руку, онај исти Совјетски Савез кога су бедне слуге буржоазије годинама покушавале да оклеветају и упрљају.

И за незапамћени слом на фронту кривица пада на српску буржоазију. Видећи да је то рат за националну слободу, крупни капиталисти, разни петоколонаши (љотићевци, бело-гардејци, јерезовци и др.), виши официри, полицајци, сав онај шљам што се годинама товио на леђима народа, пожurio се да отвори врата непријатељу. Сада разни отпаци великосрпских хегемониста и агенти Лондона бацају кривицу због слома на угњетене народе, у првом реду на братски хрватски народ. Међутим фронт је прво отворен у Србији, и отворили су га они исти који су више од двадесет година приграбљивали лавовски део пљачке над народима Југославије. Окривљавати данас хрватски народ, поробљен данас као и српски, због шачице франковачке госпoде, значи продужавати оно сејање мржње, онај дух насиља над народима, који је тако скупо стао Србе и Хрвате и остале народе.

Разни немачки агенти (љотићевци, комесарске слуге, високи чиновници и полицајци, јерезовци итд.) на сав глас дрече како се није требало борити, него се уласком у шпиљу Тројног пакта предати на милост и немилост разбојницима, како смо ми изазвали Немачку која није тражила ништа од нас итд.... А чиме смо ми изазвали Немачку? Тиме што народ није хтео покорно да прими туђински јарам, који би господи осигурао власт и пљачку. А зашто нас је Немачка гонила у Тројни пакт кад није од нас тражила ништа? Због новог европског поретка! — одговарају плаћена пера и продане душе. И ето, сад смо у том „цветном“ европском поретку „радних“ и концентрационих логора, милиона заробљеника, хушкања народа једног против другог — поретку назатка, пљачке и смрти! Те продане душе, ти Бранковићи, пишу у „Новом времену“ о свему и свачему само да би од народа сакрили да су за нашу несрећу криви баш они који су продали тело и душу империјалистима оба блока, да су криви српски капиталисти и њихов поредак пљачке, насиља и неправди, који они данас обезбеђују помоћу немачких окупатора, док се пак друге капиталистичке клике надају да тај поредак сутра обезбеде помоћу исто таквих разбојника — енглеских капиталиста.

Агенти Лондона (разне капиталистичке клике, четници и полицајци, неки бедни официри и др.) већ се прикупљају да спрече раднике и сељаке да, кад за то куцне час, оснују своју радничко-сељачку совјетску власт, наслањајући се на велики и братски Совјетски Савез. Те банде хоће да се врати старо, које нас је до свога и довело. Они хоће да крв и муке народне

буду узалудне! Народ треба да овим бандама, које се организују да проливају његову крв, још сада пружи одлучан отпор, изолира их од села и градова и ускрати им сваку потпору.

Слично њима, већ поменути агенти Берлина организују некакве „Љотићеве гарде“ — полицајце и криминалне типове за борбу против народа. Они лажу наше раднике о добрим заградама у Немачкој, само да би их упрегли у немачку ратну машину. Они наговарају сељаке да дају жито и помажу у томе окупаторима и домаћим капиталистима. Они су раднике који траже посла прогласили злочинцима који се хапсе и гоне на неплаћен присилни рад. Једном речју, као и агенти Лондона, ове улици окупатора већ раде на томе да спрече раднике и сељаке да дођу до своје слободе, до своје власти. И овим непријатељима мора се гргружити отпор на сваком кораку и потсецати отровне пипке из којих цеде неверицу у народне снаге и народно ослобођење.

У борби против једних и других туђинских агената, сав радни народ треба да уједини своје снаге против окупатора, за истинско национално ослобођење у миру и социјализму, за власт радника и сељака у наслону на СССР. Против домовине радника, сељака и угњетених народа — СССР-а немачки империјалисти, с приволом и по жељи Енглеске и Америке, спремају мучки напад. Они се боје свог народа и европских народа које су бацили у крв, глад, беду, ропство и незапамћене несреће. Никада као данас ствар СССР-а није била ствар читавог српског народа — његовог коначног ослобођења од свих зала која су му наметнули империјалисти и домаћи господа. Јачање СССР-а је наше јачање, напад на њега је напад на нас.

Другови радници!

Ви сте били увек први у борби за народну ствар, у борби за права радничке класе, против империјализма, за социјализам! Ваше жртве и жртве ваше Комунистичке партије нису биле и неће бити узалудне! Остварите јединство радничке класе у борби против социјал-демократских слугу капитала и послодавачких разбијача из вођства „Југораса“! Стварајте савез са сељацима, револуционарни савез обеоправљених и угњетених града и села! Збијте се, пролетери, око ваше партије, у борби за ослобођење вас и читавог радног народа, у борби за бољи свакодневни живот, у борби за социјализам!

Другови сељаци!

Ви сте браћа по беди и невољи са радницима и сиротињом у градовима. Вас гуле разне газде и зеленаши, који су докопали општине и ваше земљорадничке задруге. Ви и ваше фами-

лије пропадате без земље, без шуме, без испаша, док сеоске газде (кулаци) постају све богатији — како у миру тако и у рату. Господске партије су вам годинама обећавале брда и долине — а шта сте дочекали? Глад, немаштину, мукотрпан рад и национално ропство. Лажу вас кад вам кажу да комунисти одузимају сељацима земљу. То говоре капиталисти, кулаци, попови, зеленаши и њихове слуге — који данас служе Берлину и Лондону и који су се препали за оно што су опљачкали од народа, само да би вас спречили да у заједници са радницима дођете до земље, до слободе, до просвете, до живота достојног човека, до осигуране будућности за вас и вашу децу.

Не чекајте! Удружујте се међу собом, удружујте се са радницима у борби против окупатора и енглеских агената, у борби за један лепши и праведнији свет, који ћемо ми радници и сељаци моћи да остваримо упорном борбом ослањајући се на домовину радника и сељака — Совјетски Савез.

Радне жене!

Поробили су вам синове, мужеве и браћу! Вас су бацили у најтеже неправде и понижење. Избацују вас са посла, из канцеларија и радионица, вређају и бацају у беду и глад! Убришите сузе и збијте се у исте редове са вашом радном браћом за ослобођење и добро ваших милих, за бољи живот вашег народа, за вашу равноправност, достојанство и слободу, за срећнију будућност!

I

Радна интелигенцијо!

Избачена си на улицу или те силом терају да радиш против свог властитог народа! Непријатељи културе и напретка хоће да омету твој слободан развитак, твој плодотворни рад за напредак, за добро народа! Не очајавај, горе главу! У борби са радним народом и за његове идеале наћи ћеш спас из беде и невоље, спас из средњовековног мрака у који би хтели да затворе тебе и твој народ.

Радна омладино!

Империјалисти и њихови агенти хоће да те учине оруђем разбојничке ратне машине. Хоће да те баце у радне логоре, праве робијашнице младости! Твоју жељу за ведријим животом хоће да искористе и отрују ти душу мржњом против свега што је напредно, младо, на несрећу радног народа и твога народа! Твоју младост хоће да искористе за спасавање дотрајалог капитализма! Шири и учвршћуј своје полетне редове у борби против насиља и дресуре, против глади и мрачњаштва, за срећу и радост које доносе са собом социјализам.

Окупљајте се, радни људи и жене града и села, око Комунистичке партије, с једином надом и вером у своје снаге и несаломљиву силу домовине социјализма — Совјетског Савеза.

Живео Совјетски Савез, домовина радног народа читавог света и једини заштитник угњетених народа!

Живео Јосиф Висарионович Стаљин, вођ светског пролетаријата и целокупног напредног човечанства!

Доле окупатори и њихове слуге!

Доле агенти енглеског и немачког империјализма!

Живело јединство радничке класе!

Живео савез радника и сељака!

Живело братство и солидарност свих народа у борби против империјализма и империјалистичких распривача рата!

Живело братство и слога јужнословенских народа!

Живела Комунистичка интернационала!

Живела Комунистичка партија Југославије!

КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ,
ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ ЗА СРБИЈУ

БР. 3

ПРОГЛАС ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВОЈВОДИНУ ПОЧЕТКОМ ЈУНА 1941 ГОД. НАРОДИМА ВОЈВОДИНЕ ЗА СТВАРАЊЕ ЈЕДИНСТВА СВИХ НАЦИОНАЛНОСТИ У БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ И МАЂАРСКИХ ОКУПАТОРА¹

НАРОДИ ВОЈВОДИНЕ!

Империјалистички разбојници Немачке, Италије, Мађарске, Бугарске дивљачки су насрнули на Југославију и раскомадали је. Сви су ти грабежљивци истргнули по један део из крвавог тела ове земље, поробили њене народе и уништили им националну независност. Зверско убијање, стрељање, вешање невиних деце, жена и стараца, спаљивање читавих села, отимање земље десетинама хиљада радних сељака колониста, најшира пљачка над Србима и Јеврејима, грозно средњовековно мучење Јевреја — ето то је стварност овог империјалистичког рата. То је рат који су заједнички припремали колико немачки и италијански, толико и енглески и амерички крупни капиталисти. Ни-

¹ Примерак прогласа умножен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПС.

мало није важно што се једни зову националсоцијалисти, други фашисти а трећи демократи. Они први навукли су маску бораца против версаљске неправде, а они други маску бораца за демократију. Уствари оба су та империјалистичка тора запалили свет да би га поново поделили у циљу још веће плачке. Капиталисти у Југославији гледали су само свој профит, плачкали су радни народ и угњетавали несрпске народе. Да би спречили радни народ и угњетане нације у борби за равноправност и слободу, београдски, а после заједно с њима и загребачки капиталисти спрезали су [се] са империјалистима — час Енглеке и Француске, час Немачке и Италије и од ових тражили и добијали помоћ да би појачали угњетавање народа у нашој земљи. Тако је Стојадиновићева шпијунска влада у знак захвалности широм отворила врата Хитлеровим агентима и систематски разарала одбранбену снагу Југославије. Влада Цветковић — Мачек везала је земљу прво за Ентлеску и настојала је да нас увуче у рат за плачкашке интересе лордова. Када је народ онемогућио тај план, онда је почела да шурује са Берлином и Римом и најзад приступила Тројном пакту и извршила познату срамну издају.

Капиталисти нису хтели ни да чују дубоку жељу целог народа, да Југославија склопи пакт о узајамној помоћи са Совјетским Савезом, како би избегла напад империјалистичких освајача и увлачење у плачкашки рат. Против такве протународне и издајничке политике Комунистичка партија Југославије водила је упорну и пожртвовану борбу и годинама је указивала на опасност поробљавања Југославије, али капиталисти нису хтели да учине ништа што би спасло Југославију. Ни Симиновићева влада није хтела да склопи такав пакт са Совјетским Савезом. Она чак ни генералштаб није очистила од петоколонаша и шпијуна. Тако организована војска није могла ни да пружи озбиљнији отпор кудикамо јачем непријатељу, иако су војници били спремни и у многим случајевима и на делу доказали своју спремност за борбу. Тако је народима Југославије онемогућено да против нападача развију своје традиционално јунаштво у борби за националну независност.

СРБИ: РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, РОДОЉУБИВИ ГРАЂАНИ!

Сириг, Нови Сад, Србобран, Кула и друга места у Бачкој, Алибунар, Панчево и Вршац у Банату, Митровица и друга места у Срему са својим гробницама постређаних и повешаних, са својим згариштима и опустошеним домовима, затим варварско најуривање сиромашних колонизираних сељака и добровољаца, ординарна плачка и отимачина — то ће бити вечити сведоци зверства и дивљаштва које чине империјалистички разбојници

гциром Војводине и целе Југославије. Али вас све то не сме баци-
тити у очајање, ви не смете да клонете духом! Ни нечувена
издаја, коју су учинили капиталисти Југославије и разни отво-
рени агенти немачких, талијанских, мађарских и других импе-
ријалиста, ни пета колона не сме да вам убије веру у коначно
ослобођење и бољу будућност. Ви не смете допустити да вас на-
ведени злочини одведу на пут шовинизма, да омрзнете радне
масе Мађара и Немаца које се увелико разочаравају у своје
ослободиоце, и саме осуђују почињена зверства. Ви не можете
да због неколико лумпен-пролетера и пропалица из редова не-
мачких и мађарских радника и сељака, који су директно уче-
ствовали у поменутом злочину, осудите и омрзнете широке сло-
јеве мађарске и немачке народности. Напротив дужни сте да се
заједно с њима борите против немачких и мађарских империја-
листа који ће пљачкати и обесправљивати и саме њихове народе
у Војводини. Не повезујте се са заслепљеним шовинистима
било којег народа у борби против другог народа. Борба за осло-
бођење народа Југославије може и за Војводину бити успешна
само ако се ви заједно са мађарским, немачким и осталим наро-
дима борите за ослобођење Војводине.

Родољубиви грађани, заувек прекините све везе са агенти-
ма енглеских империјалиста и одбаците жалову наду да ће Ен-
глеска ишта моћи и хтети да уради за ослобођење народа Југо-
славије. Коначно се прикључујте радничкој класи која је на
челу са Комунистичком партијом Југославије и у наслону на
Совјетски Савез једина у стању да поведе народ у борбу за на-
ционално ослобођење.

МАЂАРИ: РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ!

Ви сте највише осетили национално угњетавање које су
над вама вршили српски капиталисти. Ви добро знате да рад-
ници и сељаци Срби не само да нису одобравали угњетавање
несрпских народа, него су по цену великих жртава заједно с ва-
ма водили непомирљиву борбу против њих. За то ви морате да
одвојите српски радни народ од њихових капиталиста, бивших
угњетача, с којима су властодршци из Мађарске били једин-
ствени у пљачки и борби против права и слобода радног народа
Мађарске и Југославије. Ви знате да су се српски радници бо-
рили заједно с вама за поделу велепогодничке, црквене и др-
жавне земље сеоској сиротињи свих народности, дакле и мађар-
ској сиротињи. Борили су се за равнопраиност у Војводини и у
целој Југославији. Зато се ви, Мађари, радници и сељаци, не мо-
жете сложити са грофовима и баронима из Мађарске, што су
заједно са немачким империјалистима на зверски начин, путем
освајачког рата, пришли решавању националног питања Војво-

СРБИ: РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, РОДОЉУБИВИ ГРАЂАНИ!

Сириг, Нови Бад, Србобран, Кула и друга места у Бачкој, Алибунар, Пачево и Вршац у Банату, Митровица и друга места у Срему са својим гробницама постреваних и повешаних, са својим згариштима и опустошеним домовима, затим варварско нађуривање сиромашних колонизираних сељака и дороволаца, ординарна плачка и отимачина— то ће бити вечити сведоци зверства и дивљаштва, које чине империјалистички разбојници широм Војводине и целе Југославије. Али вас све то не сме бацити у очајање, ви не смете да клонете духом! Ни нечувена издаја, коју су учинили капиталисти Југославије и разни отворани агенти немачких, талијанских, мађарских и других империјалиста, ни пета колона не сме да вам убије веру у коначно ослобођење и бољу будућност. Ви не смете допустити да вас наведу на злочини одведу на пут шовинизма, да омрзну радне масе Мађара и Немаца које се увелико разочаравају у своје ослободиоце, и саме осуђују почињена зверства. Ви не можете да због неколико лумпер—пролетера и пропалица из редова немачких и мађарских радника и сељака, који су директно учествовали у поменутом злочину, осудите и омрзну широку слоју ве мађарске и немачке народности. Напротив дужни сте да се заједно с њима борите против немачких и мађарских империјалиста који ће плачка и обесправљивати и саме њихове народе у Војводини. Не повесујте се са заслепљеним шовинистима било којег народа у борби против другог народа. Борба за ослобођење народа Југославије може и за Војводину бити успешна само ако се ви заједно са мађарским, немачким и осталим народи

дине. Ви се не можете сложити ни с тим што су иста господа наредили спаљивање и рушење читавих села, одузимање земље, стоке и радила од сиромашних колониста и убијање радних људи на хиљаде. Тим пре се не можете сложити ни с тим што су то она иста господа која су још у већем броју убијала раднике и сељаке у Мађарској, кад су рушила власт мађарског пролетаријата — Мађарску Комуни. Господа из Мађарске ће вам можда дати понеку бразду земље, али само ради тога да би вам замазали очи и да би вам отупели мач класне борбе против њих, а сву осталу земљу вратиће они грофовима и баронима. Та су господа и саму Мађарску продала немачким империјалистима који су и њу опљачкали до голе коже.

На вама у Бачкој и Барањи лежи велика одговорност за даљу судбину народа Војводине. Као што су српски радници и сељаци ишли путем борбе против својих капиталиста, утњетача радних маса и несрпских народа, тако се и ви сада морате борити против ваше, мађарске господе која сада угњетава немађарске народе у Бачкој и Барањи. Застава пролетерске борбе против националног угњетавања прешла је сада у ваше руке.

НЕМЦИ: РАДНИЦИ И СИРОМАШНИ СЕЉАЦИ!

Немачки капиталисти под вођством Хитлера нанели су страшну љагу целом немачком народу. Зверства и насиља над свим народима које су немачки империјалисти поробили, а специјално убиства, насиља и крађе почињене у Војводини, изазивају спште гнушање. Ви сада морате да трпите срамоту пред свим народима Југославије и читавог света. Ви сад морате у војску у рат за циљеве немачких капиталиста који су ваши класни непријатељи и који вас ништа мање не експлоатишу него друге народе. У исто време: ваш економски положај не само да се неће поправити него ће се још горе погоршати. Ви не можете да поверујете оном лоповском обећању да ће немачки радници и сиромашни сељаци после овог рата бити сви имућни „јер ће цео свет радити за немачки народ“.

РУМУНИ: РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ!

Видели сте издајничку политику Гвоздене гарде, која је довела до комадања и поробљавања Румуније по жељи немачких империјалиста, који су до голе коже опљачкали румунски радни народ. Наеупрот томе радници и сељаци Бесарабије ослободили су се својих капиталиста и спахија и живе данас у срећној и слободној заједници совјетских народа. Антонеску и Хорија Сима, који се само о власт отимају, спремни су да румунски народ пошаљу у рат на страни Немачке. Ви не можете очекивати никакво ослобођење од њих, него се морате борити

у сложној заједници са осталим народима Војводине против немачких и мађарских окупатора.

ХРВАТИ: РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ!

Најгори непријатељи хрватског народа, агенти немачког и италијанског империјализма, слуге хрватске господе-франковци помогли су поробљавање и распарчавање Југославије. Господа из ХСС, на челу са Мачеком, такође су имала удела у овој издаји. Хрватска је окупирана од талијанских и немачких чета, а није слободна и независна држава како је желе приказати данашњи властодршци у Хрватској. То је држава шачице хрватске господе. Хрватски се народ не може никад помирити са таквом државом, нити са терором и зверским поступком против Срба у Хрватској, кад он зна да су се српски радници и сељаци увек борили за равноправност хрватског народа. Само заједно са Србима и осталим народима, у борби против франковаца и друге хрватске господе, у борби против окупатора, извојеваће националну слободу и бољу будућност.

СЛОВАЦИ И РУСИНИ!

Немојте се заваравати причом о слободној Словачкој држави. Хитлеров слуга Тисо гурнуо је свој народ у наручје немачког империјализма, а мађарски грофови поробљавају Русине. Хитлер жели да Словачки народ употреби за своје пљачкашке интересе. И ваше је место у заједничкој борби народа Војводине за национално ослобођење и равноправност свих народа Војводине.

ВОЈВОЂАНСКИ РАДНИЦИ И РАДНИЦЕ: СРБИ, МАЂАРИ, НЕМЦИ, ХРВАТИ, РУМУНИ, СЛОВАЦИ, РУСИНИ И ОСТАЛИ!

Последице империјалистичке окупације Југославије највише погађају вас! Од незапослености, глади и беде највише страдате ви! Али се не заваравajte да ће вам окупатори побољшати живот, економски положај. Не одлазите на рад у Немачку, јер би тиме излагали своје животе енглеским бомбама а својим радом помагали немачким империјалистима.

Војвођанеки радници и раднице, као што даља судбина народа Југославије зависи у првом реду од јединства њене радничке класе, тако и судбина народа Војводине зависи од вашег јединства. Зато кујте то јединство у заједничкој борби против свих изабљивача без обзира на народност! Борите се против шовинизма, мржње према другим народима, ишчупајте ту отровну жаоку коју капиталисти подло усађују у народне масе. Стварајте савез радника и сељака, сложите своје нариоде

да би их као јединствену целину могли водити у борбу против окупатора и угшетаца! Остварујте на тај начин пролетерски интернационализам, који је важан услов за срећнију будућност Војводине. Само ће тако народи Војводине под вођством Комунистичке партије Југославије, у наслону на Совјетски Савез, моћи сами али заједнички да одлучују о томе хоће ли и са којим другим народима да живе у братској заједници.

Да живи јединство радничке класе и пролетерски интернационализам народа Војводине и Југославије!

Да живи савез радника и сељака у борби за ослобођење Југославије и Војводине!

Да живи братска слога свих народа Југославије у борби за национално ослобођење!

Да живи братска слога народа на Балкану!

Да живи Совјетски Савез, узданица и нада свих поробљених и потлачених!

Да живи Комунистичка интернационала!

Да живи Комунистичка партија Југославије!

Доле империјалистички окупатори!

Доле империјалистички рат!

• .

Почетком јуна 1941 г.

ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ЗА ВОЈВОДИНУ

БР. 4

ПРОГЛАС ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА НИШ ОД 12
ЈУЛА 1941 ГОД. НАРОДУ НИШКОГ ОКРУГА ЗА УЧЕШЋЕ
У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ¹

О М Л А Д И Н Ц И !

Докажите да сте достојни синсдаи ваших славних предака. Докажите своју безграничну љубав према своме народу и храбро и одлучно ступајте у борбу противу највећег непријатеља омладине — фашистичких разбојника. Угледајте се на ваше вршњаке, ваше другове и другарице у Совјетском Савезу, који

¹ Редакција не располаже целим прогласом, већ само оним делом коме се ОК обраћа омладини и партизанским одредима. Оригинал, умножен Н1 гештетнеру, налази се у архиви Народног музеја у Нишу.

не штеде своје животе у борби за њихову и вашу слободу и срећнију и бољу будућност.

**ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕДИ, НАОРУЖАНИ НАРОДНИ БОРЦИ,
ОФИЦИРИ И ПОДОФИЦИРИ КОЈИ СТЕ ОСТАЛИ ВЕРНИ СВОМЕ
НАРОДУ!**

Збијте своје редове. Спремајте се за одлучну борбу. Данас када се милиони разних људи дижу у борбу против фашизма, када се снага Хитлерове армије ломи о херојски отпор Црвене армије, ми морамо прикупити што више народних снага противу заједничког непријатеља. Зато ми комунисти, као неустрашиви првоборци народа, устајемо у прве борбене редове као и до сада, не жалећи труда и нузда да помогнемо своме народу да што пре дођемо до националне слободе и независности преко коначног пораза непријатеља. Ми позивамо све поштене и родољубиве људе да се придруже народној борби и убрзају пораз и слом непријатеља. Ко воли свој народ, ко цени слободу, ко жели бољи и срећнији живот, тај ће одлучно поћи у борбу за коначну победу над непријатељем. Наш народ ће показати своје сјајне особине храбрости, одлучности и издржљивости, јер смо ми научили да се боримо против тирана и освајача. Совјетски народи указују пример свима осталим народима света како се треба борити и бранити слобода и национална независност. Наш је народ спреман да се угледа на њих, јер дух Синђелића и Хајдук Вељка још увек живи у народу. Наоружани народни борци, уклоните народне целате и слуте окупатора. Помогните ...

Не наседај лажним вестима окупатора и његових агената, слушај тачне вести и обавештавај се о догађајима у свету. Знај да је непријатељ из дана у дан слабији. Фашисти се очајнички упиру последњим снагама да се одрже, али им не полази за руком. Фашистима се у позадини отвара унутрашњи фронт и они ће ускоро бити дефинитивно потучени на челу и у позадини фронта. На тај начин свргнуће се тиранија и сва зла која је донео собом окупатор. Потрудимо се да то буде што пре, зато сви у борбу за победу над непријатељем.

Укажимо нужну бригу и помоћ прогоњеним и ухапшеним народним борцима, заробљеницима и свима жртвама империјалистичкога рата. Прикупљајмо помоћ за национално-ослободилачку борбу.

Сиремајмо се сви за борбу против окупатора и наша је победа осигурана!

Доле окупатор и његове верне слуге народни изроди!

Доле терор и пљачка која се врши над народом!

Живела борба уједињеног народа за националну слободу и независност!

Живео Совјетски Савез и његова непобедива Црвена армија!

Живела Комунистичка партија Југославије!

У Нишу
12 јула 1941 год.

ОКРУЖНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ

БР. 5

ПОЗИВ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ КРАГУЈЕВАЦ ОД 15
ЈУЛА 1941 ГОД. НАРОДУ ШУМАДИЈЕ У ЈЕДИНСТВЕНУ
БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА¹

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ — СВИ РОДОЉУБИ
ШУМАДИЈЕ,

Прошло је три недеље откако су крвожедне фашистичке банде провалиле на свето тло радничко-сељачке земље, на Совјетски Савез. Газећи вероломно пакт о ненападању хитлеровски разбојници су изненада напали на Совјетски Савез и тако успели да поседну извеее граничне совјетске области.

Непобедива Црвена армија је одмах као један човек устала у одбрану своје земље и створила челични зид, о који стотине хиљада подивљалих хитлеровских звери разбијају главу. Потпомогнута двестамилионским совјетским народом, који стоји чврсто збијен око свога вође — Бољшевичке партије и друга Стаљина, Црвена армија је већ задала и задаје такЕе ударце непријатељу, да сваки сат даљег ратовања значи страховито слабљење највећег непријатеља човечанства. значи ксрак ближе ка потпуном уништењу фашизма; то значи корак ближе ка ослобођењу свих поробљених народа Европе од тешког фашистичког јарма.

Совјетска Русија води борбу против свога и нашег непријатеља. Совјетска Русија ће победити тог заједничког непријатеља. Међутим, да ли поробљени народи, да ли наш српски народ може и сме ћутке подносити хитлеровско насиље и плачку и мирно чекати да нам Совјетски Савез на ноге доноси слобДУ? Зар сме баш патриотска и устаничка Шумадија робов-

¹ Примерак позива, умножен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПС.

ски служити окупатору и тиме га помагати баш против Совјетског Савеза, који и за наше ослобођење крв лије?

РАДНИЦИ И РАДНИЦЕ КРАГУЈЕВЦА!

Већ три месеца беспослица и глад харају ваше домове. Окупатори су вас истерали из радионица на улицу и уопште не мисле на ваше запослење. Поворке гладних радника и радничке омладине окупатори и њихове слуге прогоне улицама као звери и хапсе само да би вас на тај начин присилили да пођете у „добровољце“ — ропство у Немачку, где вас чека гладна смрт или сигурна Погибија од бомбардовања. Зар има једног поштеног сина радничке класе који би пошао у Немачку да ради оружје којим треба фашисти да убијају вашу браћу — раднике Совјетског Савеза. Несташница свих животних потреба, страховита скупоћа, незапосленост и поврх свега дивљачки хитлеровски терор — то је стварност коју су фашистички освајачи наметнули радничкој класи.

Зар ће радничка класа трпети да понижења и смрт косе њихове породице а наш народ да стење у тешком немачком ропству? Као ваши другови совјетски радници, као радници других поробљених земаља, као што сте и ви, крагујевачки радници, досад чинили, морате сада показати херојство које не зна за страх, снагу која не зна за препреке и свуда и свим средствима водити борбу против крвника радничке класе и непријатеља нашег народа! Наш народ чека на вас да станете у прве борбене редове! Ваша пролетерска партија Комунистичка партија Југославије вас зове! Пођите јединствено и смело под њеном заставом на челу српског народа и покажите несаломљиву пролетерску снагу, слабите непријатеља на сваком кораку, ништите све што је од нас оteo, јер не заборавите да је и ово важан фронт на коме непријатељ не сме да стиче победе.

СЕЉАЦИ ШУМАДИЈЕ,

Три месеца ваши најмилији чаме и робују по немачким логорима. За то време Немци нашу земљу до коже опљачкаше. Вашим производима одређују јадне цене (музене краве силом купују на кило по 6 дин.). Помоћу српских изрода љотијеваца, разних комесара, неких полицајаца и осталих прогута, они се спремају да отму ваш зној и вашу замуку — нову тпеницу. Та ваша пшеница треба да им помогне даље вођење рата против братске Совјетске Русије, да им да снаге да нас и даље држе у ропству и да продуже са новим и све већим пљачкама над нама. Не дајте псима хлеба да би вас и даље уједали! Не допустите да и једно кило пшенице из ваших амбара оде окупатору! Будете ли јединствени и сложни, поведете ли борбу

против немачких улизица и шпијуна — моћи ћете то остварити. Ваша браћа по муци — радници, први ће вам у томе помоћи. Стварајте савез са њима, јер је то најбоља гаранција за наше ослобођење од крвног непријатеља српског.

ГРАЂАНИ ШУМАДИНЦИ,

Храбри српски народ стење у пакленим мукама под крутом немачком чизмом. Пошто је попљачкао и попалио дућане, обесни окупатор почиње да убија невину децу и људе; ономад је убијена једна девојчица од 7 година, јуче један радник, ко зна кога већ сутра чека мучко убиство од тирана! Продане душе — српски изроди, који су помогли непријатељу да покори нашу земљу данас још ревносније врше своју издајничку работу. Док братски Совјетски Савез ломи ребра нашем заједничком непријатељу, и тиме омогућава и нама скоро национално ослобођење, нови Бранковићи са Јудом Љотићем на челу лају преко радија и шкрабају по новинама најгнусније лажи о Совјетском Савезу, позивајући бестидно Србе да помажу своје тираније против ослободилачке Совјетске Русије.

ШУМАДИСКА ОМЛАДИНО,

Крвници младог нараштаја оковали су твоју младост заједно са твојим народом кога волиш изнад свега. Глас шумадиске историје ти налаже, твоја будућност чека, твој народ те зове! Стави своје снаге у службу народа и свим жаром свога младеначког срца крени у бој са својим народом за национално ослобођење, за бољу будућност и срећу српске омладине.

РОДОЉУБИВА ШУМАДИЈО,

У овим судбоносним данима када је у питању извојевање националне слободе и одбрана части и имена српског, Комунистичка партија позива сав народ, све истинске родољубе, не гледајући на њихову политичку и парт^ску припадност, да се збије у јединствени ослободилачки народни фронт борбе против крвавог окупатора и његових домаћих слугу и агената. Нашом смелом и јединственом борбом морамо показати тиранину да у нама још бије хајдучко срце и тече јуначка крв наших дедова, који се упркос „сече кнезова“ и дахијског вешања Дигоше на устанак и животима својим остварише националну слободу за нас — своје потомке. У име тих својих предака, у име њихових жртава ми се данас морамо сјединити сви до последњег човека који часно носи српско име и не презајући од претњи згазити издајце и отерати непријатеља са наше дедовске груде.

Побеснели и у крви огрезли фашистички пси **прете да** ће физички уништити Комунистичку партију, како **би** на тај начин заплашили цео народ, јер знају да комунисти, као најбољи и најхрабрији синови народа, смело воде свој народ у борбу против српског тирана за национално ослобођење. Десетине комуниста, најбољих синова народа, већ су стрељани! Али не гледајући на сва та зверска прогањања и убијања, Комунистичка партија ће још са устострученим снагама да води **и** наставља борбу. Комунистичка партија свим расположивим средствима и снагама помаже и помагаће сваку борбу која се подузима да се заклету непријатељ нашег народа што пре уништи.

Нека чују побеснели фашистички пси! Наместо десет убијених народних бораца Комунистичкој партији и народној борби приступају стотине нових бораца из свих слојева нашег народа! Комунистичка партија се не може уништити, као што се не може уништити воља и спремност народа да се бори за своју слободу!

Доле фашистички окупатор!

Доле фашистичке слуге — издајнице српског народа!

Живела братска Совјетска Русија!

Живео Ослободилачки народни фронт!

Живела Комунистичка партија Југославије!

Крагујевац
15 јула 1941 г.

ОКРУЖНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЦИРКУЛАР ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД 20 ЈУЛА 1941 ГОД. ПАРТИСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА И
СВИМ ЧЛАНОВИМА ПАРТИЈЕ У СРБИЈИ О ОСНОВНИМ ЗА-
ДАЦИМА БОРБЕ ПРОТИВ ОКУПАТОРА¹

Број 1, 20-УП-19'41 г.

ЦИРКУЛАР ПК-а КПЈ — ЗА СРБИЈУ

Окружним, месним и рејонским комитетима и месним комите-
тима СКОЈ-а

Свима одговорним партиским руководиоцима
Целокупном чланству Партије у Србији

Другови,

Мучки напад хитлеровске Немачке на СССР треба схва-
тити као напад не само на совјетски народ, већ на све пороб-
љене народе, на читав културни свет, а нарочито на радничку
класу и њену авангарду. Разбеснели фашисти на челу са сулу-
дим Хитлером, налазећи се у самртном ропцу, изгубили су нер-
ве само за месец дана боја са Црвеном армијом. Они више не
презају ни од најкрвавијих зверстава у нади да ће спасити
своју тиранску владавину. Проиграли су све, бацили су и по-
следњу карту, и сада, у животињском страху пред непобој-
ном Црвеном армијом и снагама пролетаријата, постали су нај-
обичнији међународни бандити. Горко преварени у снагу и мо-
рал Црвене армије, они из дана у дан чине најочајније кораке.
У историји света није било примера таквих зверстава над љу-
дима као што су ова под крвавом чизмом фашиста.

Кржави окупатори и њихове још крвавије слуге на кука-
вички начин изводе из подрума „Главњаке“ на десетке најбо-
љих синова српског народа на губилингте. Они се обрачунавају
У првом реду са комунистима: робијашима, шпанцима итд.

Зашто они то чине? Свакако да то не чине због ситних и
безначајних акција иако баш њих узимају за повод стрељању
Несумњиво, другови, они то чине зато што су схватили опа-
сност која им лебди над главом, што су схватили да им отку-
цавају последњи дани, што мисле да ће свој гадни живот про-
дужити истребљењем својих политичких противника, и најзад,
што су коначно дошли до уверења да је сада моменат: ко ће

¹ Примерак прогласа, умножен на гештетнеру, налази се у архиви
ЦК КПС.

кога пре! А да ли смо ми озбиљно схватили ситуацију и задатке који стоје пред нашом Партијом, који стоје пред сваким комунистом, пред сваким радником, пред сваким поштеним човеком? Можемо, другови, смело тврдити да још ни до данас нису све наше партиске организације дошле до тога схватања; Има још организација, има још комуниста и маса поштених људи око нас са огромним илузијама о томе да непријатељ не би спроводио терор и вршио стрељања кад би био „мир“ и „ред“. Има их и данас који кажу: није још дошао наш момент. Да ли се, другови, може данас гледати овако на догађаје, наше задатке и нашу улогу у овим догађајима? Без сумње да не може! Основни корен ових схватања јесте кукавичлук и паника. А кукавичлук и паникерство, другови, није нити може бити својство члана Партије, нити и једнога комунисте. На овакве позиције-позиције заговарања „мира“ и „реда“ може доћи само онај ко још не верује у снагу Црвене армије, у снагу читавог СССР-а, па следствено томе не верује ни у снаге међународног пролетаријата, у своје властите снаге и у снаге свих поробљених народа који вапију за својом слободом, у снагу савеза читавог прогресивног човечанства у борби са фашизмом.

Крајње је време да се над овим чињеницама замисле све наше организације и њихова руководства, сваки комуниста, сваки пролетер и сваки поштени родољуб посебно. •

Неизвођење постављених задатака, одсуство крупних акција и догађаја даје моралне снаге непријатељу за примењивање најкрвавијег терора над читавим народом а наполе над нашом Партијом. Хиљаде похапшених широм Србије, стотине стрељаних, а безброј прогоњених и бачених у нелегалност, ето то је слика окупаторског режима и њихових уљеза. Једном речи, терор је страховит и више неподношљив. И на терор, на зверства ми „морамо одговорити масовним акцијама, масовним народним терором.“ Ни једног часа не смемо чекати, сваки минут за нас и за читав српски народ је питање живота, питање бити или не бити. Ко друкчије мисли и ко није¹ спреман да сме ступити у отворен бој — нека чисти редове наше Партије што пре — то боље. Кукавицама и страшљивцима нема, нити икада може бити места у Комунистичкој партији. Данас, више него икада досада, Партији су потребни одани, храбри, смели на сваки корак кадрови. Болшевичка партија и Совјетски Савез дали су најбоље људе на свету, одгајивање кадрова било је једна од највећих брига Партије. И данас се тек још више види да је неизмерна њихова љубав према својој херојској Партији, према својој домовини. Нека и нама буду пример совјетски хероји, који, на дивљење читавог света, задају смртне

ударце фашистима. Они не чекају на сувишне команде, они не одлажу извршење задатака док не добију и најдетаљније директиве, већ, гдегод стигну, они гоне прљаве фашисте.

А шта смо ми у нашој земљи учинили у томе правцу? Ако зрело размислимо, другови, ако нам на срцу лежи велика одговорност пред нашом Партијом, пред нашим народом и пред Совјетским Савезом, онда ћемо видети да је све оно што смо досада учинили испод сваке критике. И зато нема више чекања ниједног тренутка. Неодложно и са пуном преданошћу морамо ући у борбу. Ми морамо учинити све да непријатеља опседнемо, да се у нашој земљи осети као у опседнутој тврђави. Не непријатељ нас, већ ми њега морамо, нашим акцијама, деморалисати и бацити у панику.

Тле по коме непријатељ данас гази труло је и он се мора помоћу бајонета одржавати, али не и одржати. Бајонет има две оштрице. И онога момента кад га ми чвршће дохватимо и окрећемо у непријатеља, он неће више имати ни времена, ни воље за хајку против народа, за терор и стрељања. Што чешће и крупније акције будемо водили, то ће наше позиције бити јаче. Из дефанзиве и очекивања морамо прећи на офанзиву, такву офанзиву коју неће моћи саломити никаква сила.

Стога пред све партиске организације постављамо следеће задатке који су за Партију од судбоносног значаја:

1 — Неодложно отпочети с акцијама, све јачим и јачим акцијама, у духу већ датих Директива. Акције морају бити добро припремљене и изведене. Свака наша акција мора имати за последицу и материјалну и моралну штету за непријатеља.

2 — До максимума развити самоиницијативу код организација и свакога појединца. Само онај који и дан и ноћ буде размишљао о задацима који данас стоје пред Партијом, само онај коме ови задаци пређу у крв и месо, извршиће успешно своју дужност и сигурно нанети непријатељу ударце.

3 — Свакоме, свакоме човеку одређивати дневне задатке и контролисати њихово извршење. У случају неуспеха испитати узроке, а искуство обрађивати и преносити даље.

4 — Завести челичну дисциплину у партиским организацијама и по цену преполовљења чланства. Партији није потребан само број чланства, али неактивног, већ храбри, одани и спремни на све војници, који неће узмаћи ни пред каквим тешкоћама. Сваки наш човек мора се осећати мобилисаним војником-ратником.

5 — Против кукавица и колебљиваца свих боја повести најодлучнију борбу у Партији и ван ње. Сваку антипартиску работу, сваки непријатељски иступ против Партије и њене линије или њених функционера, у било којој форми, треба на

лицу места осудити и неигријатеља на лицу места ликвидирати заувек.

6 — Сместа се обрачунати са ситничарењем у раду наших организација. Наша Партија налази се у рату и сав други рад мора бити подређен томе. Треба изаћи из уеких и секташких облика рада. Разбити љуштуру која спутава наше организације у њиховом јачању и широком захватању маса.

7 — У акције увлачити широке масе радника, сељака и друге борбене ванпартиске људе. Треба стварати национално-ослободилачки народни покрет у борби против огавних фашистичких тлачитеља и њихових слуту — Љотића и²

8 — Сваке недеље слати ПК-у писмене извештаје о спроведеним акцијама и њиховом успеху. То је потребно и зато да би се обезбедило преношење искустава.

Другови и другарице,

Кад будете размишљали о овоме огромном послу који ми комунисти-чланови Партије морамо савладати, оживите у својме сећању наше минуле борбе. У тим борбама падали су животи наших најбољих другова, али то нас није спречавало! да и даље водимо још одлучније борбе¹. Кржави 14 децембар и 8 септембар дали су само снаге нашој Партији и још већи потстрек за акције. Наша Партија израстала је и јачала се у ватри борбе, њени чланови излазили су из сваке борбе још прекаљенији. Славна имена Срзентића, Димчета, Луковића, Босе Милићевић и других остала су у памћењу читавог српског народа. Они су несебично дали своје животе за ствар раднога народа, за ствар своје Партије. Они су светао пример за то какав треба да буде члан наше Партије.

Покрајински комитет не може прећи преко извесних грешака учињених у раду појединих организација и појединих чланова. Исто тако сматра за потребно да истакне и успехе који треба да послуже за пример свима другим срганизацијама... Другови из околине Обреновца и Ваљева, протеривањем жандарма из села и разоружавањем жандармериских станица, прихватањем отвршене борбе с окупаторима и њиховим слугама, показали су како се треба борити против непријатеља. У Јагодини уништен је хангар и запаљено пет непријатељских авиона. Непријатељ је отворио ватру на једнога партизана, али то овога није збунило. Бранећи се докопао је у своје руке митраљез којим је уништио двадесет Немаца. Али другови из рејона број 2 у Б.[еограду] неизвршењем задатка 19 ов. м-ца нанели су огромну срамоту нашој Партији, због чега су заслужили најоштрију партиску казну. Због тога ПК је донео одлуку

² Мисли се и на остале слуге окупатора: Недића и Пећанца.

да распусти РК рејона бр. 2, јер није био на висини својих задатака. До даљег овим рејоном руководи један члан Мес. комитета.

Убудуће ПК ће још оштрије поступити због сличних грешака. Не само да ће узимати на одговорност партиске форуме у делини, већ и поједине одговорне руководиоце.

На посао, другови! На посао одмах!

С другарским поздравом
ПК

БР. 7

ПОЗИВ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЛЕСКОВАЦ ОД ЈУЛА
1941 ГОД. РАДНИЦИМА, СЕЉАЦИМА И ОСТАЛИМ ГРАЂА-
НИМА НИША И ОКОЛИНЕ ЗА БОРБУ ПРОТИВ ОКУПА-
ТОРА¹

Око.²

РАДНИЦИМА, СЕЉАЦИМА, ОМЛАДИНИ, ЖЕНАМА, ПО-
ШТЕНОЈ ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ И СВИМ РОДОЉУБИВИМ ГРАЂА-
НИМА

Већ је прошло меоец дана од како се води највећа и најжешћа борба у историји људског рода. Злочиначке фашистичке хорде и даље насрћу по цену огромних жртава. Совјетски народи са својом славном и непобедивом Црвеном армијом сваким даном задају све страшније ударе Хитлеровим бандама. На то побеснели фашисти у свом очајању и лудилу одговарају ужасно свирепим и најорамнијим поступцима над становништвом окупираних крајева. Заробљеници су подвргнути грозним мучењима. Ваде им очи, секу ноге и руке, па кад не могу од њих ништа изнудити онда их стрељају или запале. Тако исто поступају са рањеницима и са женама и децом. Колики је страх код хитлероваца од пораза и надлазеће освете огледа се најбоље у журби за пљачком и најразноврснијим масовним злочинима над народима. Они за најмање ситнице стрељају. Стрељају чак и невинне људе у осталим окупираним земљама. Народи се питају докле ће овај пакао трајати? А из

¹ Докуменат, без датума, умножен на гештетнеру, налази се у архиви Војноисториског института.

" Због слабог отиска, наслов оригинала не може се прочитати.

уста милиона бораца против фашизма чује се одлучан глас: Почео је крај тсине паклу. Близу је смрт Хитлеру и његовим бедним слугама.

Хитлеровци и код нас врше притисак на своје верне слуге, наше изроде и крваве непријатеље народа, да им што више помогну у пљачци и прогону над нашим народом. Они се заједно плански боре против живота и опстанка нашег народа. Њима није доста што су поробили и до голе коже опљачкали нашу земљу. Одвели стотине хиљада људи у ропство. Разорили нам и запалили градове и села. У црно завили скоро сваку кућу. Није им доста што су створили свуда пустош, беду и глад и изазвали море суза код наших мајки, жена, сестара и кћери. Они иду даље. Знајући право расположење и жеље народа окупатори су одмах после мучког напада на Совјетски Савез, уз помоћ наших изрода, полицајских паса, почели дивљу хајку на комунисте и остале првоборце народа. И у Лесковцу су, нахушкани од неколико нама познатих газда а захваљујући средском начелнику и још неколицини бедних типова, ухапсили 25 лица од којих су четири спровели у Београд. Затим су повели дивљу хајку за још двадесеторицом народних бораца и расписали потернице. Ти бедни скотови који служе окупатору мисле да народ не зна за њихова недела и да ће их оставити на миру некажњене. Они мисле да народ остаје равнодушан према злочинима и стрељањима која су извршена у Београду,³ Обреновцу⁴ и Ваљеву⁵. Земља попрскана крвљу народних бораца тражи одмазду. Слуге непријатеља и ђелати народа неће измаћи казни. Народ се не боји жртава и спреман је на све у борби против издајца. Народ ће водити бригу за ухапшене и прогнане борце и својим животима браниће њихове животе.

РАДНИЦИ МОНОПОЛА, ТЕКСТИЛНИХ ФАБРИКА, ЖЕЉЕЗНИЧКИ СЛУЖБЕНИЦИ И СВИ ОСТАЛИ НАЈАМНИЦИ!

Ви који својим вредним рукама стварате богатства другима а сами стално остајете у беди, понижени и увређени, ви да нас највише патите. Ви на својој грбачи најбоље осећате шта значи скупоћа, незапосленост, беда и глад. Ви сте незаштићени.

³ Прва стрељања у Београду била су у јулу месецу 1941 год.: 5 јула стрељано је 13 лица, 18 јула — 16 лица, 19 јула — 28 лица и 28 јула — 122 лица. Квислиншки лист „Ново време“ у броју 50, 62, 63 и 73 од јула 1941 год. даје опширније извештаје о стрељањима и доноси имена једног броја стрељаних лица.

⁴ 15 јула 1941 год. стрељано је у Обреновцу 10 другова из Обреновца и Забрежја. „Ново време“ у броју 60 од 16 јула доноси имена стрељаних лица.

⁵ 20 јула 1941 год. стрељан је већи број лица из околине Ваљева. „Ново време“ број 66 од 21 јула доноси опширнији извештај о стрељањима.

Вашим се радом користи ваш непријатељ. Ваши послодавци и шефови се улизују и служе окупатору. Зар можете и ви то исто чинити? Не. Не можете ви то чинити јер сте ви радни и сиромашни људи, довољно поштени и слободољубиви. Ви сте свесни каква се љута и одлучна борба данас води између сила напретка и слободе, против сила назатка и ропства. Зато непријатељ за вас спрема радне концентрационе логоре. А данас сви поштени људи овога краја очекују вашу мушку и одлучну реч, очекују пролетерска дела, да и ви покажете окупатору, нашем непријатељу и његовим крвавим слугама, да се сни више не могу играти вашом судбином. Ваше чврсте и поштене мишице, које су се и досада бориле против пљачке, насиља и беде, и радиле да бисте одржали свој голи живот и своје породице, сада ће показати непријатељу да ви нисте понизно робље, да ви нисте кукавице, већ да сте спремни поћи у бој за вашу бољу и срећнију будућност. Радници, збијте своје редове око ваше Партије, Комунистичке партије, и пођите у одлучни и последњи бој.

СЕЉАЦИ ЛЕСКОВАЧКОГ, ЈАБЛАНИЧКОГ, ВЛАСОТИНАЧКОГ И ОСТАЛИХ СРЕЗОВА!

Жетва је почела. Окупатор и његове слуге се спремају да вас опљачкају. Пишу кроз новине о доброј жетви. Расписују уредбе како би вас боље опљачкали. Прете и предвиђају казне. Њих се не тиче како ви живите и како ћете зимус преживети. Њима треба жито и стока и спремају се да вам то на силу одузму. Они траже порез. Намећу вам кулук. Недају вам ео и гас. Они вас свугде прогоне. Ваша села посећују жандарми и траже комунисте. Мисле да ће међу вама наћи издајнице. Они се надају да ће преко ухода, дошапача и других ваших непријатеља, које ви у главу познајете, вас онемогућити да добро склоните ваш труд и муку. Ми комунисти вас позивамо да стварате заједно са нама партизанске оружане одреде и да протерамо и уклонимо непријатеље народа. Вас позивају да се јављате окупаторским властима, сматрајући вас заробљеницима на отсуству, да би вам дали нека саопштења. Не наседајте њиховим замкама. Не одзивајте се њиховим позивима. Упамтите, све што долази од окупатора и њихових верних слугу на штету је нашег народа. Зато масовно саботирајте сваку уредбу нашег непријатеља. Ако би окупатор силом угрозио ваше животе, будите спремни да заједно са оружаним партизанским одредима дате непријатељу одлучан отпор. Угледајте се на херојски отпор, храброст и пожртвовање великог руског народа. Сетите се из народне песме херојства старца Вујадина и његових синова, који су оличавали наше народне врлине. Покажите на Д^{елу} да сте достојни потомци својих предака.

СРБИ ПОД НЕМАЧКО-БУГАРСКОМ ОКУПАЦИЈОМ У ВРАЊИ И ОКОЛИНИ!

Ви данас двоструко патите. Вас су насилно одвојили од српског народа. Великобугарска буржоазија, верни слуга Хитлерсше Германије, у својој грамзивости за пљачком и насиљем као да нема гранида. Одузимају вам вуну и друге потребе. Вас киње и прогоне. Врше брзу и насилну бугаризацију. Заменили су не само натписе на улицама већ и ваша имена и презимена да би се утро сваки траг да сте ви Срби. Српске сељаке пресрећу бугарски жандарми, скидају им и отимају шајкаче, бију их и прете смрћу ако се не изјасне да су Бугари. Окупатори прете одузимањем целокупне имовине и прогоном свих Срба из тих крајева. Као што је раније великосрпска буржоазија угњетавала бугарско становништво у Босиљградском срезу и насиљем хтела да га национално одроди, тако исто чине сада Бугари. Као што раније у томе није успело српској, тако данас и сутра неће успети бугарској буржоазији. Ми комунисти смо увек били и даље остајемо упорни борци за националну слободу, равноправност и независност сваког народа а против националног угњетавања и искоришћавања једног над другим народом. Ми исто тако знамо да напредни и радни слојеви бугарског народа не деле мишљење нити помажу ту срамну и разбојничку работу бугарске високе господе и њихових жандарма. Нама је добро познато да се напредни слојеви бугарске војске (радници и сељаци у војничким униформама) добро односе према српском живљу. Зато ми и позивамо све поштене и напредне људе и на нашој и на бугарској страни на братску сарадњу у борби против окупатора и његових слугу наших заједничких заклетих непријатеља. Заложимо се за братство и слогу српског и бугарског народа против заједничког зла и несреће која нас тешко притискује.

ОМЛАДИНЦИ!

Ви сте народна нада и узданица. То непријатељ добро зна. Зато он за вас и спрема радне логоре и обавезну радну службу за сву омладину. Хоће да му радите бесплатно. Тера вас у Немачку на рад да тамо изгубите своје животе. Не дајте се преварити и ухватити у фашистичку клопку. Ви сви треба да се сврстате у борбене редове гротив фашизма, вашег и народног највећег непријатеља. Улазите у партизанске оружане одреде и борите се за слободу и националну независност свога народа. Ваша љубав и оданост народу мора да дође до изражаја кроз дела и кроз акције. У бој! у бој, омладино, против непријатеља, тако вас зове глас наше јуначке Партије и нашег слободољубивог народа. Нека нико не изостане из борбе. Нека свако од вас учини све што може, сада је час.

Непријатељ је принуђен да шаље појачања на фронт чак и одавде. Његовим војницима додијао је рат. Зар не чујете и не наилазите на одела пресвучених и одбеглих немачких војника?

НАРОДЕ, ПОШТЕНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈО И РОДОЉУБИВИ ГРАЂАНИ!

Зато се окупатор све више ослања на домаће слуге. Издајце комесари⁶ држе говоре преко радија и шетају се по земљи блујући лажи и клевете у лице српском народу. Хвале се како се брину за избеглице. А шта су (ако се изузме искрена народна помоћ избеглицама) ти изроди народа стварно учинили? Шта су учинили за наше заробљенике? Ништа. Јер они не воде бригу за добро народа већ за добро окупатора. Народ све то добро зна.

Ви сви добро знате да је данас време да се удруженим снагама боримо против заклетог непријатеља — окупатора и његових слугу. Сваки од вас може да допринесе народној борби. На тај начин ће се убрзати пораз непријатеља и наша победа. Вама се обраћамо ми комунисти са позивом да сада јаче него икада прионете пожртвованој и одлучној борби, јер наша судбина и будућност умногоме зависи и од наше заједничке борбе. Наша јуначка Комунистичка партија Југославије, као неустрашиви првоборац за слободу и националну независност, преко свога прогласа од 12 јула позива цео народ у бој, у последњи бој за уништење непријатеља.

⁶ Првог маја 1941 год., на предлог шефа Управног штаба војног команданта Србије, генерала Ферстера, постављена је комесарска влада у Београду у следећем саставу: за Министарство унутрашњих послова комесар Милан Аћимовић, за Министарство просвете комесар Ристо Јојић, за Министарство правде комесар Момчило Јанковић, за Министарство пошта и телеграфа комесар Душан Пантић, за Министарство грађевина комесар Станислав Јосифовић, за Министарство привреде комесар инг. Милосав Васиљевић, за Министарство социјалне политике комесар др Стеван Иванић, за Министарство финанија комесар Душан Летица и за Министарство саобраћаја комесар Лазар Костић. Ова комесарска влада „управљала је“ у Србији до 29 августа 1941 год. када је образована „Влада народног спаса“, на челу с генералом Миланом Недићем.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ПОЖАРЕВАЦ ОД
16 АВГУСТА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ
ЗА СРБИЈУ О АКЦИЈАМА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 10-УШ-1941, одговарамо на њега и шаљемо извештај за ову протеклу седмицу.

Први кратки извештај, који смо вам послали, а на који се ви у вашем писму осврћете — послат је баш у време када је стишло ваш циркулар. Што се тиче његове краткоће, она произлази из слабости, јер у то време ми смо само припремали — и то ситне акције.

О казни — која нам је путем циркулара изручена — нисмо уопште схватили да се на нас односи. Тек то видимо сад из вашег писма. Она се свакако односи на акцију² у вези са другом Сол.³ Мислимо да нисте потпуно обавештени, зато неколико речи о томе.

Одмах непосредно по доласку друга Ђоре⁴, дошао је Фића³ и тражио да и друг Сол. као стручњак пође тамо у одред. Ми смо пристали. Након неколико дана, враћа се друг Сол., кога су отуда другови послали да по сваку цену дигне с нама екразит. У то време је било хапшење у Пож.[аревцу] он је натрапао на један стан и био ухапшен и најзад пуштен. После тога Ђора је био апсолутно против — не само да се екразит диже (а то није могло без Сол.), већ и да се и сам Сол. задржава у Пож. С тим су били сагласни и остали другови из ОК. Међутим Сол. је хтео по сваку цену да се обезбеди екразит. Друг Ђ.[ора] је онда читаву ствар испитао, консултовао је другове, који познају ситуацију, где се екразит налази и пошто је извођење акције било изводљиво, а друг Сол. није се излагао великој опасности, друг Ђора са другом Сол. одлучили су да се акција изведе. Другови из ОК, који нису били у месту — нису

¹ Оригинал, умножен на гештетнеру, без потписа, налази се у архиви ЦК КПС.

² Акција је изведена у Забели код Пожареваца — ради заплена експлозива који је касније пребачен за Космајски НОП одред а којим су порушени Парцански и Рипањски мост на прузи Београд—Ниш и мост на Белом Потоку на прузи Београд—Пожаревац.

³ Соломон Анаф-Жика, командир чете Космајског НОП одреда.

⁴ Мома Марковић, делегат ПК КПС при ОК Пожаревац.

^с Филип Кљајић, народни херој, обућарски радник из села Тремушњак, Срез петрињски, члан Главног штаба за Србију, погинуо 5 јула 1943 године код Зворника, као комесар Прве пролетерске дивизије.

били за акцију и о њој су дознали тек кад је изведена. За акцију носе одговорност друг Ђора и друг Сол. Друг Ђора мисли да је он уложио сву будност, осигурао све да друг Сол. не падне и да је акција потпуно правилно изведена.

Истина је, другови, да смо ми много заостали по питању акција. Ми нисмо ниједном тврдили и сада не тврдимо, нити можемо тврдити немогућност извођења акција. Ми, другови, исувише озбиљно осећамо те наше слабости. Исувише озбиљно осећамо потребу да и наш крај да свој допринос у борби, коју јуначки воде наши партизани у Шумадији... Ми свакодневно на то мислимо, свакодневно радимо, свакодневно припремамо. У томе наилазимо на доста велике тешкоће, које ми савладавамо, али које још увек ометају да узмемо замаха, да кренемо одлучније напред. Али ми нисмо далеко од тога да савладамо све тешкоће. Које су то тешкоће на које ми наилазимо? — Пре свега слабост организације, млада, без традиције, у неким местима од диктатуре® организације уопште није било, нити икаквих покушаја да се она ствара (Вел. Град.[иште], Голубац, Петровац, Жабари, Жагубица). Кадрови слаби, са мало знања и искуства. Други важан разлог — хетерогеност национална на терену. Половина становништва су Власи. Примитивни, политички пасиван, ... — најзад према њима окупатори спроводе специјалну политику, јер нису Срби (пуштају их из ропства, обећавају уједињење са Власима из Румуније, тежину скупације не осећају — непријатељ није негде ни ногом крочио, задржао се само у Доњем Милановцу и нигде га више нема, наоружаш! су и иду у разбојништво, већ низ дела пљачке има, оружје само хоће скупом шпекулацијом да продају, хајдучија почиње да бива масовна појава, то је један нов важан проблем који се пред нас поставља).

Неоспорно да је и у нашем крају популарност Совјетског Савеза и наше Партије почела нагло да расте, незадовољство против окупатора и њихових слугу свакодневно се увећава, то је она карика за коју се требало одмах ухватити и за коју се хватамо. Поред свих ових објективних тешкоћа, ми нисмо досада одговорили задацима.

Прво — ми нисмо још парт. организацију учврстили — нити пробили свуда тамо где имамо услова. Истина ми свакодневно растемо, ликвидирајући енергично и одлучно колебљивце, а увлачећи нове и сада посве сигурне и борбене људе — стварајући тако чврсту организацију. Али још увек ту заостајемо.

Друго — још нисмо успели да обухватимо све оне — већину оних који се сада дижу у борбу против окупатора и који симпатизу нашу борбу.

⁰ Реч је о монархофашистичкој диктатури од 6 јануара 1929 године.

Треће — питање покретних партизанских одреда и способних за самостално деловање нисмо одмах поставили у први план. С обзиром на мало кадрова, владала је код нас шкртост да боље кадрове шаљемо у одред. То нам је велики пропуст.

Ми, другови, сада озбиљно приступамо отклањању свих тих слабости и консолидовању целокупног нашега рада. Први резултати то потврђују. За кр-атко време бићемо- способни да их све отклонимо. Ми то морамо урадити.

Спровођење у живот свих парт. директива, циркулара ПК, вашег писма од 10-УШ-41 — врши се најбржим темпом. О томе ћемо вам касније више писати.

Ова седмица, што се тиче акција, није дала неких крупних резултата сем разоружања двеју жандармериских станица у Срезу голубачком (Добра, Брњица). Иначе ситних акција је било (писање парола масним бојама, сечење телефонских жица — Брежане, Жабарски срез, Голубачки срез, паљење сена продатог Немцима, клинци по друмовима да пробијају гуме камионима).

Акције које су постављене за идућу недељу: а) уништење емисионе станице непријатеља у Петровцу; б) паљење државног жита у Љубичеву код Пож., које ће узети Немци; ц) уништење свиња и транспорта коња из Петровца за Немачку; д) убијање једног гестаповца из Пожар. и командира страже; е) разоружање неколико — скоро свих станица у три среза (Голубачки, Рамски, Звишки); ф) организовање саботаже, чак експлозије на Мајданпеку и г) ослобођење затвореног друга у Доњем Милановцу.

О Пантићу⁷ — он је био пре месец дана у нашем крају. Другови се (Кучево) нису снашли, чекали директиве. Од тада није више долазио. Ако наиђе нећемо се осрамотити.

Другови из Јагодине траже да им предамо Срез жабарски. Кажу да имају јак одред, који обилази срез и да је природно да њима припадне. Ми смо им уступили. Тако да смо сад слабији са једним добрим срезом.

Стање одреда: ових дана одреди треба да изгледају овако: Округ Кучево пет одреда⁸ по 10 људи. Округ Пожаревац два одреда — по 10 људи. Сви су добро наоружани. Недостају нам искусни командири и политички комесари. Потребно је да нам се одмах пошаље пет партизана искусних. Мислимо да, иако смо слаби, морамо некога из ОК послати у штаб одреда.

⁷ Душан Пантић, Недићев министар пошта и телеграфа.

⁸ Прве групе од 10 до 15 партизана звале су се одреди; они су носили име према месту на коме су дејствовали. Касније, кад су ове групе нарасле до 50—60 бораца, звале су се чете, од којих је септембра месеца формиран Пожаревачки НОП одред.

Мишљења смо за друга Ч⁹. да би био најпогоднији за то. Одговорите одмах.

Нејасно нам је у писму 6. тачка, која гласи: „Са сваким нашим документом обавезно упознајте другове из штаба Главне команде партизанских одреда, којој сте апсолутно потчињени и све њене наредбе о војном делу имате обавезно спроводити..." Ми немамо досада са њим никакве (нити пак наши одреди) везе. Или ћемо везу са њима имати преко вас — у том случају нам је јасно.

Одговор на ово писмо чекамо одмах.

Са другарским поздравом.

16-УШ-41.

БР. 9

УПУТСТВО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД 16 АВГУСТА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ВА-
ЉЕВО ЗА ВОЈНИ И ПАРТИСКО-ПОЛИТИЧКИ РАД¹

ОК и инстр. у В.²

Драги другови,

Чуди нас да се и после нашег писма³ и ранијег циркула-
ра⁴ још увек колебате у погледу одговорности за партиски рад
на вашој територији. Постављање питања надлежности, изли-
шног постојања или остајања ОК у центру ваше територије, те
одласка свих са партизанима у шуму, нема места и води ли-
квидацији парт. орг. и партиског рада. То су опасне тенденције
које су дошле до изражаја не само код вас него и у још не-
ким местима, углавном услед погрешног схватања партизан-
ског покрета. Ми не смо идентификовати партизанске одре-
де с нашим партиским организацијама. То сте могли видети и
из нашег писма, а још јасније ће вам бити кад прочитате Бил-
тен⁵ Главног штаба.

" Чеда Васовић, народни херој, секретар Окружног комитета По-
жаревац и комесар Пожаревачког НОП одреда, погинуо јануара 1942
године.

¹ Опигинал у архиви ЦК КПЈ.

² Ваљево

³ Редакција не располаже овим писмом.

⁴ Види док. бр. 6.

⁵ Види Зборник том II, билтен бр. 1.

И поред усменог разговора са инструктором, ми вам скрећемо пажњу на следеће:

1. — ОК као целина мора бити на окупу заједно са инструктором у месту (које се може и мењати) одакле ће најлакше и најуспешније руководити читавим партиским радом и обезбедити преглед и контролу рада свих парт. орг. ОК није нити може бити неко покретно тело, које би ишло са партизанским одредима, већ политичко руководство које се мора бавити свестраним партиским радом.

2. — ОК мора обезбедити како политичко руковсдство уопште, радом на својој територији, тако и у партизанском покрету у сагласности са најодговорнијим из њега. Нико се не мсже мешати у организационе ствари парт. орг. осим ако за то нема нарочито одобрење.

3. — Партијци у одредима морају бити организационо повезани и морају редовно одржавати своје састанке а својом активношћу и одлучношћу у акцијама бити пример свима партизанима.

4. — ОК обезбеђује контролу рада партијаца и читавог партизанског одреда преко партиског секретара који се налази у командном саставу одреда, али који своју функцију тамо мора легализовати. При свему томе нужно је обезбедити конспирацију до максимума.

5. — Партиски секретар у командном саставу одреда мора бити један од другова из ОК или ван њега али квалитета члана ОК. Ослањајући се на мишљење осталих партијаца — уколико их има у командном саставу — секретар даје ОК карактеристику партијаца-партизана и предлаже додељивање или укидање казни појединим партијцима.

6. — ОК мора одмах извршити правилну расподелу партиских кадрова и својим радом обухватити и она места и села која раније нису била обухваћена партиским радом. Погрешно је запоставити она места и она села где партизани још нису стигли. За стварање партиских организација и увлачење људи у Партију не треба узети мерило да ли је неко одмах спреман да напусти кућу и село и оде у шуму. Данас за свакога има посла и свуда тамо где се налази.

Имајући у виду секташтво као највећу опасност која нам данас нарочито прети, ми вас поново упозоравамо на следеће:

1. — Неодложно стварати, проширивати и јачати партизанске одреде и истовремено развијати њихову делатност. Сваком одреду, свакој парт. орг. и сваком човеку посебно одређивати дневне задатке, развијајући до максимума самоиницијативу. Не стварајте више неке мртве а уз то и неке ненаоружу-

жане десетине" које чекају на неки свој моменат. Партизански рад, диверзионе акције и сл. могу се спроводити успешно како из шуме тако и из вароши и села.

2. — Одмах прићи стварању заједничких комитета тј. одбора народноослободилачког фронта, повезујући се са присталицама свих бивших партија које се данас изјашњавају за борбу против окупатора и њихових слугу. Водите рачуна о акцији четника, разних официра и људи окупљених око њих. Ма да међу њима има разних струја, чак и нама отворено противничких, ипак треба са напреднијима успоставити контакт. Непријатељ већ покушава да и њих увуче у поход на наше снаге. Стога их морамо придобити за заједничке акције још одмах. Ако се с њима може постићи спразум о заједничкој акцији, заједничкој команди итд., онда не треба водити курс на привлачење њихових људи к нама. Створити савезника у данашњој борби — то је једно од судбоносних нитања за даљи ток операција против непријатеља. Код преговора са нашим будућим савезницима треба се позивати на постигнути споразум између СССР и Енглеске и читавог демократског света. Исто тако позивати се и на Свесловенски конгрес у Москви.

Ваш однос са друговима из Штаба уредите правилно и другарски. Без узајамне сарадње и разумевања нема правилног рада. У том правцу ми наглашавамо:

1. — Са сваким нашим документом обавезно упознајте другове из Штаба⁷ команде партиз. средина у Србији којој сте апсолутно потчињени и све њене "наредбе о војном делу имате обавезно справодити.

Пошаљите нам одмах извештај, а нарочито о спаљивању села Сकेле.⁸

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П К

16-УШ-1941 год.

⁶ Не односи се на Ваљевски НОП одред, јер није имао Јакве десетине, већ је то упозорење свим одредима у Србији због таквих појава У неким другим НОП одредима, као напр. у Чачанском НОП одреду, где су после првих борби са окупатором, због великих губитака, неке чете разбијене у десетине, али одмах затим ове су појаве отклоњене на интервенцију Главног штаба за Србију.

Мисли се на Главни штаб НОП одреда за Србију, формиран 4 јула 1941 године. Чланови Главног штаба били су: Филип Кљајић-Фића, народни херој, погинуо 5 јула 1943 године; Сретен Жујовић, Родољуб Чолаковић, Никола Груловић, Бранко Крсмановић, народни херој, борац шпанске републиканске војске, погинуо на Космају 1941 године.

⁸ 14 августа Посавска чета уништила је један немачки аутомобил У коме је био командант Шапца и још четири Немца. За одмазду, 15 августа дошла је немачка казнена експедиција из Београда са 50 затвореника, похапсила све мушко становништво села Скеле, попалила Скелу и стрељала доведене затворенике из Београда и све мушкарце села Скеле до 45 годна старости.

ПИСМО ОКРУЖПОГ КОМИТЕТА КПЈ КРУШЕВАЦ ПОЛОВИНОМ АВГУСТА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О АКЦИЈАМА РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА¹

П. К.

У вези са новом реорганизацијом, која је извршена уз помоћ друга покрајинца,² подносимо извештај у следећем:

Окружни комитет је употпуњен са једним другом³ и једном другарицом.⁴ Социјални састав: два радника и три интелектуалца.

Град је подељен на 4 кварта. Створени су квартовски активи и тиме избрисана струковштина⁵ у коју смо били запали. Соц. састав актива: I акт.: 3 радника, 1 домаћица, 1 радница, 1 студент и 1 ђак — акт. потпун.

II акт.: 1 рад., 1 студенткиња и 1 студент — акт. непотпун.

III акт.: 1 ђак, 1-дна ученица и 1 студент — акт. непотпун.

IV акт.: 1 ђак и 1 студент — акт. непотпун.

Ови активи су били потпуни, али акцијом извесни чланови су били компромитовани, те су послати у одред.⁶ У току идуће недеље извршиће се попуњавање актива.

Акције: На предлог друга покрајинца, по питању акција, решено је да се изведу следеће акције: паљење два сењака, паљење 4 камиона, сечење телефонских линија: Краљево—Крагујевац и Сталаћ—Крушевац и паљење мањег слагалишта бензина. Од ових акција изведене су само: прекидање телеф. линија, и то на линији Краљево—Круш. отсечене су две бандере и прекинуте жице, и на линији Крагујевац—Круш. отсечене су 7 бандера са жицама, док на линији Сталаћ—Круш. отсечена је 1 бандера. Остале акције нису изведене.

За ово 60% одговорности сноси руководство. При покушају да се бензин дигне у ваздух, непријатељ је отворио ватру из револвера. Један друг бежао је улицом ка центру и био ухваћен од изрода — полицајца. Тог друга⁷ смо изгубили.

¹ Оригинал у рукопису налази се у архиви ЦК КПС.

² Мирко Томић, народни херој, члан Покрајинског комитета за Србију и члан Главног штаба НОП одреда за Србију. Маја 1942 год. дошао је у Београд на позив Покрајинског комитета* где је марта 1943 год. убијен на улици од агента специјалне полиције.

³ Жика Радовановић

* Рада Обрадовић-Гојка

⁵ Рад по секторима — струкама

¹ Расински НОП одред

* Веселин Николић, ђак, члан СКОЈ-а, обешен у Крушевцу 1941 године.

Стрељан је, па потом обешен. Достојно и храбро се држао. Поводом тога написали смо летак који ће ових дана изаћи.

Поред ових акција, прошле недеље успешно смо извели цепање плаката. Претпрошле недеље одржали смо 4 полит. конференције на којима је учествовало 91 омладинаца и омладинки. Ово је један од највећих бројева учесника на конференцијама и у исто [време] доказ ефикасности овог новог начина рада.

Углавном, сада се ради на поновном успостављању солидних актива и на лечењу дезорганизованости која је наступила поводом овог случаја.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

О. К.
Круш.

БР. 11

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА УЖИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 22 АВГУСТА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

Ужице, 22-УШ-1941 год.

Наш одред² броји шест чета са укупно: 1) Моравичка 29 (раније 22) људи; 22 пушке са 3362 метка, један пушкомитраљез, 21 ручна бомба, 4 мине (нагазне и 4 револвера). Резерви сигурних нема. До недавно цела чета логоровала је у планини, у заједници, подалеко од најважнијих стратешких објеката у срезу, а сада је издат упут за раздвајање у мање покретне међусобно чврсто повезане групе, које ће се кретати углавном у близини објеката које имају у задатку; исхрана недовољна и врло слабо организована, углавном од прикупљених намирница по селима. Слабо одевени и слабо обучени. Новаца око 1500 динара. Ставили смо им на расположење још 50.000 динара да побољшају исхрану, обућу и одећу, као и да спреме нешто намирница за резерву, нарочито суву храну. Напоменули смо да тежиште снабдевања мора бити по линији нар. фонда. До 15 ов. м. када смо од чете примили овај извештај, чета је имала само једну „акцију“, упад у неку опасну општину по дану и цепање немачких плаката и објава. Чак ни списак војних обвезника није поцепан, а са претседником се преговарало око оставке. Полит-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Ужички НОП одред.

комесар одреда³ као и претставник Партије⁴ лично су посетили чету, укорили руководство чете због тако слабог и никаквог рада, и између осталог са одређеним кратким роком наредили упадање у рудник антимона „Лиса“, узимање тамошњег експлозива и уништење машинских постројења. Рудник« претставља главни стратешки објекат на територији читавог среза. Већина штаба М. чете показује колебаљивост кад је у питању предузимање оштријих и директнијих акција против окупатора, што правдају необученсшћу, малобројношћу и slabим саставом чете (четири петине није служило војску), као и страх од окупаторске одмазде над народом. Тај њихов ликвидаторски и изразито опсртунистички став по питању акција — оштро је критикован, они су се раскритиковали на задовољавајући начин. Од тога времена ми још нисмо добили отуда извештаје. Сем војног теорет. рада и практичне војне обуке, остали полит. и културно-просветни рад у чети још се недовољно развија и слабо је организован. Полит. рад ван чете [је] исто несистематски, ни изблиза довољан и склоност секташењу, нарочито у односу на друге полит. групације. Морал у чети на довољној висини, расположење за акције.

2) Ариљска: 62 човека, раније 49. Сви наоружани пушкама, 1 пушкомитраљез, 14 револвера, 25 бомби. Чета раздјељена на три дела, углавном према задацима. Још није довољно покретљива. Исхрана још увек слабо организована и недовољна. Питање одела и обуће није коначно решено. Снабдевање бољим оделом по линији фонда, а нешто и од заплена приликом акција. Имају око 3000 динара. Ставили смо им на располужење још 50000 динара са истом наменом и истом напоменом као и у случају чете Среза моравичког. Акције су им се углавном сводиле на спаљивање општинских архива (6 општина до 15-VIII) и приморавање претседника сшштине да дају оставке. Једнога претседника који се непријатељски и провокаторски према чети понео — убили су, што у народу није рђаво одјекнуло. Имали су једну успелу акцију у погледу разоружавања жандарма. Изненада су упали у жанд. станицу где је било 8 жандарма, све их разоружали, свукли униформе, одузели све сружје (12 пушака, 8 револвера) и државне ствари. Нико није рањен. Акција је у народу врло добро примљена. Стављено им је у задатак да оштриЦу борбе окрену против окупатора, да пресеку транс-

³ Милинко Кушић, народни херој, родом из Ивањице, био је први комесар Ужичког НОП одреда, затим комесар Друге пролетерске бригаде и Четврте крајишке дивизије. Умро је марта 1943 године од тифуса као комесар Четврте крајишке дивизије.

* Милан Мијалковић, народни херој, родом из села Винораче (Светозарево), члан Покрајинског комитета за Србију. Погинуо је 18 августа 1941 год. у Градини код Ужица, у борби против Немаца, обилазећи Ужичку чету.

порте непријатељских снага и непр. робе (пруге, ни рудника нема) и уништавају. Ма да штаб чете у целини нема довољно смелости, после проучених директива можемо очекивати да ће своје задатке правилније и смелије поставити и извршавати. Изгледа да ће бити потребно да се штаб чете преуреди. — Преко две трећине у чети није служило војску. Унутрашњи полет, културно-просветни и забавни живот у чети није још дсвољно развијен. Морал и борбеност на довољној висини. Полит. рад ван чете прилично интензиван, ма да још увек недовољно широк. Чета је издала и свој проглас.⁵ Техника слабо организована. Погинулих, рањених, заробљених нема ни с једне стране, сем погинулог претседника.

3) Пожешка: 38 (раније око 35) људи, 30 пушака, 2017 метака, 2 пушкомитраљеза, бомби авиј. 70X12 кг, 12X100 кг, бомби ручних 40, револвера 10. Нема сигурних резерви оружја. Логоровање у групи. Удаљено од стратешких објеката. Исхрана задовољавајућа и на задовољавајући начин организована. Рђаво са оделом и обућом. Стављено им је на расположење 30.000 динара, са напоменом да се оријентишу у снабдевању на фонд. Имају уз то 2330 динара. Акције дуго времена не воде готово никакве. Премлатили су неког кмгта, слугерау петоколониша, напали на претседника једне општине и том приликом убили неког дечка, а претседник умакао. Догађај је врло рђаво одјекнуо, само народ није начисто чије је то дело, пошто су другови укрили. После оштрије опомене од штаба одреда И постављених конкретних задатака — чета је предузела рушење железничких тунела на прузи Пожега—Ужице, али услед невештине укопавања и баратања експлозивом, задатак није у потпуности извршен и саобраћај је био укочен само за шест часова. Жртва није било. Одјек и утисак у народу прилично јак. Неодлучна је и доста слаба команда. Морал чете на задовољавајућој висини. Унутрашњи живот недовољно организован, имали су дезертера. Полит. рад ван чете слабо развијен. Склоност оекташењу и учуравању. На све недостатке команда је чете упозорена од штаба одреда. У чети се десио случај да је погинуо својом кривицом, играјући се са стражом (није се зауставио ноћу ни на последњи позив стражара), командиров заменик, Ратомир Станић, земљ. из Горобиља п[редратни] члан Партије, један од најбољих, можда најбољи у читавој чети. Храбар, одан, способан. Има само сестру, исто у покрету. Његова смрт је утајена и ван чете мисле да је прекомандован у неку другу чету.

4) Златибрска: 38 (раније 26) људи, 25 пушака, преко 1000 метака, један пушкомитраљез, 7 револвера, 13 бомби, 1 мина. Резерви наоружања нема. Логоровање групно, у гори. Исхрана, одећа, обућа, — све прилично слабо. За недељу дана,

⁵ Редакција не располаже прогласом.

колико чета постоји, имали су две акције: спалили су архиву у једној општини, узели једну писаћу машину, припремили председнику да да оставку, и два препада на станове канцел. бановинске ергеле, одакле је узето око 61.000 новца, и поред ситнијих ствари. Одведена два оседлана коња. Обе су акције добро припремљене. Никаквих жртава није било. Друговима је издата наредба да се оријентишу одмах на главне задатке: разарање пруге, тунела, мостова, онемогућавање непријатељског транспорта ратног материјала и људства, да се оријентишу у истој намери на бановинске и државне путеве, да уништавају непријатеља, материјал који извози окупатор. Штаб чете и људство чете таквог је састава да можемо очекивати брзу, смелу, исправну акцију. Другови још нису стигли да развију унутарњи живот чете нити да се јаче повежу са селима услед тога што је чета скоро образована и тек ступа у борбу. У чети имају два активна официра од којих је један командир чете.⁶

5) Рачанска: Према извештају од 19-VIII, чета има 66 људи (у почетку 18). Пушака 35, метака око 3000, пушкомитраљеза 2, револвера 10, бомби 14, мина нагазних 14, нема резервног оружја. — За две недеље од када је заклета, чета је имала готово свакодневне акције, углавном спаљивање општинских архива, заплена општинских имовина, успешна настојања да председници општина дају оставке, затим упад у једну жанд. станицу, којом је приликом погинуо један жандарм а један тешко рањен (давали отпор). Од другова нико није рањен. Имали су и два крупнија подухвата: 1) упадање у Б.[ајину] Башту, у среско начелство, одакле смо без жртава спасли једног партизана и то 20 минута пре него што је требао бити одведен у Ужице на стрељање; и 2) упадање ноћу у Б. Башту са 3 [друга] и неколико наоружаних људи и два пушкомитраљеза, где су без иједне ране запленили сву имовину у пореској управи (преко 670.000), сем тога, које у пор. управи које у општинама, другови су узели близу 400.000 динара, у обвезницама. Имамо поверење да ће друтови брзо и с успехом свршити и остале задатке у одреду (слагалиште дувана), поверили смо им свршавање послова и помагање организовања чете у суседном Црногорском срезу, ставили смо им у задатак и један део железничке пруге која се налази у близини Среза рачанског. — Унутарњи живот још није довољно развијен. Силно расположење народа не искоришћује се довољно за брзо полит. и орг. продирање, за дизање нових чета. У чети је морал на приличној висини. Штаб чете добар и врло омиљен, нарочито командир.⁷ У чети

⁶ Момчило Смиљанић, погинуо 29 новембра 1941 год. на Белој Земљи код Ужица.

⁷ Војко Петровић, обућарски радник, погинуо децембра 1941 год. код Ужица.

имају и једног жанд. поднаредника. Ова је чета до сада показала најбоље резултате од свих чета нашега одреда. Штаб нашег одреда похвалио је Рачанску чету и предложио је Врховном штабу за похвалу.

6) Ужичка. — Од нашег прошлог извештаја, Ужичка чета је имала више, махом ситнијих, акција: 1) општине две, 2) 2 железничке етанице, 3) пет пута сечење телефонских жица и ометање саобраћаја и 4) три обрачунавања са петоколонашима, којом смо приликом изгубили једног од најбољих другова (Панта Пантовић-Фома, зам. командира, на меету убијен. Прилажемо детаљнији извештај), и тешко рањен запао у окупаторске руке добар и храбар друг Савровић⁸ (налази се још у животу. СтрахоЕито га муче да ода; према обавештењима којима раеположемо, држи се херојски). 8 ов. м. рано ујутру, [Ужичка чета], која је логоровала на једном планинском вису на неколико сати од Ужица, била је изненађена од јаких непријатељских снага. Чета је бројила око 40 људи (десетак служило војску), а жандарма босанских и арнаутских најамника Немаца било је, према извештају командира, око 500 дсбро наоружаних. Положај је био са свих страна опкољен, четврта је страна била врло стрмена и командир је повео чету на отступање на ту страну. Чета је успела у два вода да се извуче из унакрсне жестоке ватре. Четири друга и једна другарица погинули су, четири друга рањено је (један тешко). Погинули су, према досадашњим подацима: Перифић, Исидор Барух, Радомир Стефановић и Олга Ђуровић. Са погинулом другарицом Олгом је био отишао и до данас се није јавио (пети дан) друг Стојиљко,⁹ парт. инстр. Покрајинског. По свему судећи и он је погинуо. (Прилажемо детаљније извештаје).¹⁰ Према извештају командира, у укупности чета се јуначки, прибрано држала, а било је и херојских држања. Цени се да су губици непријатеља знатно већи. Чета је разбијена у два дела, који су већ дошли у везу и орни да без предаха ступају даље у борбу. Непријатељ је у оближњем оелу¹¹ тога дана спалио око 40 кућа и убио 45 сељака.

Другови, ми увиђамо да је овакав наш рад био пун погрешака и недостатака: ситничарење, опортунизам, секташење, спорост у раду, преспоро сналажење у новим формама рада, колебање да зађемо у одлучне акције, избегавање и одлагање главних задатака. Два рудника, два слагалишта муниције, једно велико слагалиште нафте, жел. пруга која нас везује с Босном, са Хрватсксм, којом се превози нафта, маст, муниција, непри-

* Радомир Совровић

⁸ Милан Мијалковић, народни херој

¹⁰ Редакција не располаже извештајима.

¹¹ Односи се на село Дрежник, недалеко од Ужица.

јатељски војници; а ми губимо најбоље другове у обрачунима са појединим селским положајима који нису увек најизразитији петоклонаши. Наше су чете у шумама лежале, непокретљиве, ни налик на партизанске, лежале издвојене од народа, — а народ је требало дизати на оружје, лежале гладне и оголеде да-нима — а непријатеља ни глава није заболела. Ми смо током рада сами увиђали где смо грешили и у чему су наши недостаци и пре него што смо добили ваш циркулар („Партизанским одредима“) и писмо¹² нама упућено, — већ покушали смо, донекле успели, да савладамо неке недостатке. Наше су чете сада покретљивије, нарочито неке од њих. Наше чете, иако још нису постигле ону брзину рада, искоришћавање сваког минута за борбу, — ипак не леже више без акција по горама. Наше чете сада знају који су им главни задаци и све смелије задају све теже ударце непријатељу. Верујемо да ћемо те грешке и недостатке исправљати све брже и темељитије. Учинићемо све да испунимо задатке које сте пред нас поставили. Али баш зато ми вас, другови, молимо: 1) дајте појачања, дајте неколико искусних партизана што пре; 2) дајте нам исцрпнија и благовремено искуства других партизанских одреда, њихове борбе; 3) ми од читавог штаба имамо само једног човека, политкомесара, а два парт. функционера (инстр. покр. и секр. окр.) помагали су досад у раду. Међутим ми имамо седам срезова а у најновије време силом прилика морали смо да се прихватимо организовања чета још у три среза (Новопазарски, Студенички и Кос. Митровица). У првом реду наша је кривица што нисмо успели да створимо штаб, али ви нам у томе можете помоћи слањем вичних партизана, тим што би нас посетио неко од штаба; 4) лекара немамо, тражили смо вам већ.

Најзад не знамо да ли смо погрешили. Ми смо новац који се овде нагомилао из акција расподелили по четама, као што смо рекли, 90 хиљада задржали за штаб, 250.000 вама стављамо на расположење, 50.000 дајемо окружном, а 100.000 покрај. за рад око организовања нар. устанка. Ако треба неких исправки, јавите да исправимо.

За штаб — политкомесар¹³ и секретар О. К.¹⁴

П. С. Нисмо стигли да напишемо биографије и остало. Усмено објашњење.

Политком

¹² Редакција не располаже ни циркуларом ни писмом.

¹³ Милинко Кушић, народни херој

¹⁴ Желимир Ђурић, народни херој, родом из Ужица, 1940 год. изабран је за секретара Окружног комитета за Ужички округ. Погинуо је 29 новембра 1941 год. на златиборском друму, недалеко од Титовог Ужица.

Другови, повезујте се пгго пре са друговима из Трепче, Кос. Митровице, Новог Пазара, Рашке. Они стварају чете и воде борбе по нашим упутствима, а потпуно су неповезани са обласним из Пећи. — Политком.

БР. 12

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧАЧАНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 25 АВГУСТА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

Чачак — 25-УШ-1941.

ШТАБУ НАЦ.-ОСЛОБ. БОРБЕ²

Према директивама, примедбама из вашег писма³ и на основу прогласа Ц. К.,⁴ с обзиром на снаге којима располажемо и прилике уопште, уложили смо напора и труда да што више урадимо.

Линију нац.-ослоб. борбе ми схватамо. То доказује и наш почетак када смо повезали све Србе у борбу, данас поготову. Ми смо замислили извесне нац.-осл. одборе по селима. На зборовима и конференцијама ми говоримо о моменту када ће се сваком Србину закуцати на врата и затражити борац; народ већ говори и очекује тај моменат.

И овога пута нећемо моћи бити много опширнији а биће и других недостатака у извештају.

Код нас је дошао из Београда 21 човек, које смо ми распоредили по срезовима. Таковски срез (Милановац): 25 партизана, 27 пушака, 5 пиштоља, 72 метка за пиштоље, 31 бомба, 1 пушкомитраљез, 9 оквира, 10.000 метака. Цела чета заједно бивакује. Храну чета набавља на селу уз потпору позадине. Исхрана више сува, мање кувана, Финансије: 2200 динара, вредност 10.000 дин. и више Вујковићеве ствари⁵. Сукоб наше и немачке патроле код Милановца. Јачина наших 10, немачких 5. Код непријатеља, 1 убијен, 1 рањен, два умакла. Заплењене две пушке. Заробљеник, Макс Премел, пуштен уз пуштање 6 заробљених од стране Немаца. Са заробљеником се лепо посту-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Главни штаб НОП одреда за Србију.

³ Редакција не располаже писмом.

* Види Зборник, том I, књ. 1, стр. 18.

⁵ Редакција није могла установити нашта се односи.

пало, тако да је говорио, кад је изишао, код грађана и немачких војника, о нашим само у суперлативима. Немачки војници сада говоре: то комунци а не разбојници.

Љубићки срез. 2 чете;^о 22 партизана, 22 пушке, 1 пушко-митраљез, 9 бомби, 3 пиштоља, 1800 пушчаних метака. Десетине логорују заједно. Исхрана олакшана по селу, већином сува. Финансије: 2700 динара. Гоњена жан. патрола, 1 жандарм убијен, 5 умакло. Распуштене две општинске управе. Попаљена архива у Брђанима и Миличевцима. До сада изгубљена два партизана, 1 рањен. Заменик убијеног Николића⁷ у Чачку Милисав Цурокић⁸ тешко рањен са 6 метака (главни секретар Збора).

II чета: 54 партизана, порасла за 17; 52 пушке, 3500 метака, лак митраљез, 8 пиштоља, 106 бомби. Чета је размештена по десетинама, једна је удаљена око 10 километара, три су ближе, растојање око пет километара. Финансије: 8.000 дин. У Брђанима, код бензина и фабрике, у току ноћи нападнута је немачка посада од 15 добро утврђених војника 16-УШ. Немци нису имали губитака. Три војника им се у току борбе изгубило, које су сутрадан прснашли. Узето новаца у жељ. станици.⁹

22-УШ у подне, миниран жел. мост на Чемерници код Прељине; оштећен је делимично, зато је исти мост миниран поново преко ноћи, када је потпуно онеспособљен за саобраћај. И ако не сваљен у реку. Минирање је извршено авионским бомбама од по 100 кг, којих има на неколико стотина. Одржана су 4 збора. На два је читан проглас Ц. К. Укупно присутних 700. Архива попаљена у 4 општине: у Остри, Мојсињу и Прислоници. Стрељан је љотићевац Пауновић Душан, бивши посл. кандидат. Ова чета има. прикупљено 1700 кг пшенице.

Драгачевски срез. — Једна десетина¹⁰, 11 партизана, са одговарајућим оружјем, у састав чете Среза трнавског од 27 партизана и чета Вирово¹¹ која је из Среза драгачевског, али је под командом Ужичког одреда, јер је тако парт. реорганизирање. Извршено је поседање Гуче 17-УШ, у пет сати после подне. Замишљено је да се акција изведе без крви и борбе са жандармима, који су једина наоружана сила у Гучи. Међутим, неопрезношћу или издајом, ово друто изгледа мање вероватно, један партизан из Вировачке чете опалио је један метак у ко-

^о Односи се на Прву и Другу чету Чачанског НОП одреда.

⁷ Истакнути љотићевац, којег су партизани убили 6 августа 1941 године.

⁸ Секретар Љотићевог „Збора“ за Округ чачански.

⁹ Односи се на железничку станицу Брђани.

¹⁰ Ова партизанска десетина није припадала ниједној чети, већ је била директно везана за штаб Чачанског НОП одреда.

¹¹ У Вирову није била чета, него један вод који је припадао Ужичком НОП одреду. Касније је овај вод ушао у састав Драгачевске чете Чачанског НОП одреда.

лону која је улазила у Гучу. Десет другова са бомбама и пиштољима, који су били послати напред да поседну станицу, јер су се жандарми били разишли по улицама раскомоћени, били су овим пуцњем изненађени и спречени да стигну до циља, а нешто и због спорог кретања. Тако је дошло до борбе која је трајала два и по сата. Станица је готово уништена. Рачуна се са више мртвих и већи број рањених жандара. Један партизан из Трнавске чете погинуо је. Уништена телефонска централа, заплењена сва архива пореске управе, узето 16.140 динара, два радио-апарата и две писаће машине. Од оружја само један пиштољ, иако је главни циљ био разоружавање жандарма. Ову акцију другови су правдали специјалношћу прилика у Срезу драгачевском. Ниједан непријатељски војник. Вировци су се држали веома слабо. У борби је скоро једина учествовала Трнавска чета.

Друтови из Драгачева, а и ми се са њима потпуно слажемо, сматрају да би ове Вировце требало припојити и вратити нашем Чачанском одреду. Вировци су такође за то. У овом погледу већ је учињен корак од другова Ужичана. Ово би за нас значило пуно, а тамо где су сада не значе ништа, јер немају скоро никакве везе нити ће моћи ма шта предузимати против окупатора. Рачунамо да ће се по овоме правично поставити и Драгачевци бити враћени њиховом Драгачеву, а не, како је сада, Ариљу, где постоје и извесна лична неслагања.

Трнавска чета (Чачак): 40 партизана, 35 пушака, 5 пиштоља, 2000 метака, 10 бомби, резерве око 600 метака и 970 бомби, мањег калибра. Исхрана се врши набавкама хране за новац или радом нац. осл. фонда. Логоровање по десетинама, по општинама, односно по селима. У 5 десетина које се прилично успешно за акције попуњавају са људима са терена. Финансије: 4000 динара. Акције на Гочу у саставу Драгачеваца. 21-УШ, у току ноћи, у три групе од 50—60 људи снабдевених алатом. Прва је група уништила осам метара пруге, а око један килом. иеечене бандере, пруга нешто мање, а трећа уништила непгго пруге, када је око 1 сат после пола ноћи наишао путнички воз. Машиновођа, уплашен од праска бомби које је бацио један друг, развио је сву брзину и управио машину ка уништеном месту; жртва није било. Прва два места су лако поправљена, због овога првога саобраћај још није успостављен, тј. врши се пребацавање путника. У станици Заблаће уништена је телефонска апаратура и друго.

23-УШ извршено је у току ноћи поседање насипа Чачак—Ваљево ради напада на немачке транспорте. Јутро је затекло другове довољно неприпремљене, а наишла су три пуна камиона немачких војника. У овом сукобу, изгубили смо једнога одличног друга, Бошка Петронијевића, члана Партије, више

партизана има рањених. Један немачки камион је онеспособљен за борбу. За жртве код Немаца не знамо. Ова нам акција уопште није успела и расположење које је било јако порасло колеба се, — мислим на становништво. Акцијом је руководио командир Трнавске чете.¹²

Одржали смо три велика веома успела збора. Наоружани омладинци су у Лазачкој општини одузели новац који је био скупљен од народа због паљевине села. Сума износи 45.000 динара. .. ј .. новац је на два одржана збора у истој општини враћен народу. Ово нам је најпопуларнија акција у округу. О нама се после овога и забране сече шуме говори најлепше.

Било је и других ситнијих акција: рудник у Рајцу демолиран, алат узет, шедит, фитиљ, рад обустављен. Пол. рад у одреду није уопште одговорио задатку, на терену нешто боље. Партиски рад делимично⁴ срећен. 25-УШ, док пишем овај извештај, стиже курир из Драгачева са вешћу да су 15 жандарма на основу издаје једног сељака опколили двојицу наших другова, од којих је један погинуо (Драган Вранић, члан парт., опанчарски радник), а друти одбегли друг, инструктор Округнога¹³ рањен у обе руке.

Схватато недовољност и снагу ових акција и учинићемо све да ојачамо. Штаб располаже са око 27.000 динара.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ШТАБ НАЦ. ОСЛОБ. ОДРЕДА ЗА ОКРУГ ЧАЧАК

¹² Милутин Стојић, заробљен децембра 1941 год. и стрељан на Бањици 1942 године.

¹⁸ Бата Јанковић, убијен од четника Драже Михаиловића у Гучи, децембра 1941 године.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 28
ДВГУСТА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА
СРБИЈУ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

ШТАБ КОСМАЈСКОГ РЕВОЛУЦИОНАРНОГ
НАРОДНО-ОСЛОБОД. ПАРТИЗ. ОДРЕДА

Примљено 8-1X-41 г.

ШТАБУ РЕВОЛУЦИОНАРНИХ НАРОДНО-ОСЛОБ. ПАРТИЗ.
ОДРЕДА У СРБИЈИ²

После дуге паузе шаљем вам извештај о Космајском одреду. Паузу објашњавам тиме што је одред био у јеку преуређења и извештај би био опет делимичан, непотпун, и као такав не би био верна слика одреда. Данас, међутим, могу вам послати потпун извештај.

I

Штаб одреда је формиран од:

Команданта³

Помоћника команданта⁴

Политичког комесара⁵

Начелника штаба (активног мајора)⁶

Начелника санитета⁷ (лекара) и

Два курира.

Формиране су две чете. Свака чета има командира, помоћника и политичког комесара. Прва чета је подељена на три борбена одељења, а друга на два.

I чета има: 43 борца, 45 пушака, 1 тешки митраљез, 2 пушкомизраљеза, 4000 пушчаних метака, 5 пиштоља, 9 дефанзивних бомби, 9 офанзивних бомби, 60 кг експлозива са 100 м спорогорећег пгтапина. Накнадно добијено 12 пушака.

II чета: 37 бораца, 37 пушака, 2 пушкомизраљеза, 2500 пушчане муниције, 4 пиштоља, 16 дефанзивних бомби, 14 офан-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Главни штаб НОП одреда за Србију

³ Милутин Тодоровић, професор из Крагујевца, командант Космајског НОП одреда, погинуо 1941 године.

⁴ Љуба Ивковић-Шуца

⁵ Јован Јерковић, зидарски радник, члан КПЈ, био политком Космајског НОП одреда. Погинуо 8 октобра 1941 год. код села Венчана у борби против Нгмаца.

⁶ Бранко Пољанац

⁷ Др Дејан Поповић, погинуо у селу Врбници, у Петој непријатељској офанзиви, крајем јуна 1943 године.

живних бомби, 15 кг експлозива, 20 метара спорогорућег штапина. Штаб одреда је наоружан пиштољима (7 пиштоља и 4 деф. бомбе).

III чета је у формирању. По завршеном раду овде (у првој чети) идемо да примимо трећу чету (10 људи). О њој смо добили извештај да има већи број пушака, муниције и бомби, док о људима нисмо обавештени. Паслати су људи који раде на томе. У следећем извештају биће и стање треће чете.

II

Одред се снабдева оружјем и муницијом углавном прикупљањем од сељака и разоружањем жандара. Што се тиче исхране, снабдевање је довољно и донекле организовано по селима. На неколико места се врши скупљање резерви. Што се тиче одеће, обуће, ћебади и шаторских крила, као и веша, потребе су задовољене, мада скоро сви долазе у одред без најнужнијих ствари.

III

Одред има лекара који врши санитарску службу, али који не може сам вршити дужност лекара, пошто је по специјалности гинеколог, а одреду треба хирург и интерниста. Прва чета има три другарице, а друга две које су примљене и непрекидно се припремају за санитарску службу, а у исто време раде са женама (оне иду са четама), врше агитацију и пропаганду приређујући културно-просветне и забавне вечери. Хигијена се спроводи у одреду добро.

IV

Начин логоровања: II чета после космајске борбе, иако у поновном формирању, логоровала је у близини села, у већим колибама, шумарцима крај путева и избегавала је увлачење у дубоке шуме, отсечене од села и рада са селом. I чета (тј. бивша III и IV чета) до нашег доласка, напротив, завлачиле су се у шуме и тако остале ван могућности да се развијају, јачају и врше своје задатке. Од 20-УШ то је све измењено и прилагођено задацима тако да свакодневно се одржава контакт са селом и свакодневнс придолазе људи у одред. Док еам писао овај извештај, већ су примљена два човека у одред (чета). Логори се увек добро обезбеђују.

V

Одред располаже са сумом од 19.000 дин., осим тога сваки дан⁸ носи са собом 50 динара за случај да се у борби деташује

⁸ Вероватно: партизан

од чете. Задатак повећавања финансија изводићемо у низу задатака које већ имамо у плану.

VI

Према томе одред броји: $92+2=94$ човека. Социјални састав: 4 активна официра и подофицира, 32 радника, 30 сељака, 28 интелектуалаца. Укупно 94. Социјални састав ће се знатно мењати у смислу повећања сељака.

VII

Партизани се свакодневно вежбају: егзерцир, борбена обука, ратна-герилска вештина, заседе, руковање експлозивом и постављање мина. Ово све опште и у вези са планом једне крупне акције, која се спрема за 3 дана.

VIII

Веза са Посавеким одредом је васпостављена и сарадња обезбеђена (њихова друга чета сарађује у извођењу поменутог плана са нашим другом четом). Веза са Аранђеловачким одредом⁹ је била васпостављена али је морала да се раскине због угрожености места код њих. Стога један члан ОК већ чека на пункту да се сутра састане са мном да утврдимо поново везу. Према томе сматрајте да је веза поново васпостављена. Пункт о коме се пита добро функционише, премда је она жена запала мало у панику, али је њен друг одличан и кандидован је. Имамо још два пункта-јавке: Марковац и Стојник — оба на граници Космајског и Аранђеловачког одреда.

IX

1) Соколовић о коме се пре месец дана интересовао Штаб, ликвидира је. Он је био у Космају са 11 својих људи. Пошао је ка Гроцкој. Према својим људима понашао се грубо и напијао се, тако да су почели да зазиру од њега. Онда су однекуд чули да он скупља одбегле људе у шуму и да их по налогу полиције и окупатора убија. Тако су донели одлуку да га ликвидирају, што су и учинили. Немачке власти су водиле енергичну истрагу по његовом убиству, али без резултата. Тим поводом били су одвели некога шумара Луку из Неменикућа под сумњом да је то он организовао као јатак, па су га пустили. Ми водимо истрагу по Лукиној ствари и чини ми се да ће имати везе са хотелијером у Космају. Резултат ћемо имати кроз 5—6 дана.

2) Пронашли смо немачког шпијуна (Паул)¹⁰, одбеглог подофицира из немачке војске — како се он почео бранити код нас. То је човек који се такође био повезао са хотелијером у

* Олноси се на Први шумадискки НОП одред.

Паул Штрамбергер, немачки наредник — шпијун.

Космају и са једним југословенским маринским капетаном и његовом женом Мађарицом. Из ранијих података дознали смо да су они вршили шпијунску службу у Космају у погледу наших одреда. На саслушању није хтео ништа признати, осим да су га Немци нашли у Космају и да им је послужио као тумач (војни дезертер). Ми смо га осудили на смрт и стрељали.

3) Ушли смо у траг читавој шпијунској банди у Раљи и Сопоту, а сигурно да су у вези с њима и они из космајске шумске куће. Њих ћемо похватати исте ноћи кад обавимо акцију коју спремамо и о резултату ћемо поднети извештај.

4) Кад је штаб одреда добио везу са бившом III и IV четом, затекао је следеће стање: паникерство, недисциплина, дезорганизација, бекство од акција и сусрета са Немцима, неслога међу функционерима (партијцима) итд. Узрок свему томе је један бандит звани „Чаруга“¹¹ — кога су примили у чету (II) а потом увукао дванаестак својих људи, криминалаца, робијаша, који нису поштовали дисциплину, напијали се, вршили разбојничка дела, силовали жене и девојке и преузели команду и власт у чети. Наши људи у четама моментано се нису снашли, с друге стране су се плашили сукоба са њима и постепено им предали све у њихове руке. Ови људи су били више дана ван поменутих чета и нису никоме пслагали рачуна о своме раду. Разуме се да смо одмах разјурили ту банду чим смо се повезали са тим четама. У обе чете је остало дваестак људи, од којих смо, и од оних што смо ми прикупили после космајске борбе, створили I и II чету.

Ове бандите нисмо поубијали из разлога што нас другови из ових чета нису верно обавестили о њима, а кад смо добили исцрпна обавештења, било је касно јер смо били допустили да нам умакну. Наиме, ми смо њих најурили из одреда као недисциплиноване, по њиховој изјави да не желе да се подвргну нашој команди. Неки су другови чак тврдили за поменутог Чаруту да чита наше ствари, да се изражава за комунизам и да се као такав појављује и пред масама. Из тог разлога сматрали смо да није потребно да га ликвидирамо, тим пре што је повео са собом 20 људи који су изјавили да и поред тога што неће слушати нашу команду бориће се против окупатора на истој линији са нама. Међутим, чим су се удаљили из нашег логора, појавила су се разбојништва и силовања.

Према друтовима, који су их примили у чету без проверавања и који нас нису благовремено обавестили о особинама тих људи да би благовремено донели одлуку, поступили смо тако да смо распустили руководство чета, сазвали партиску јединицу и детаљно продискутовали по свим појавама у четама.

¹¹ Чаруга је био вођа једне пљачкашке банде, убили су га партизани 1941 године.

Што се тиче поменутих бандита, донета је одлука да се поубијају чим их се докопамо.

Х

Што се тиче космајске борбе, било је и у прошлом извештају доста, али покушаћу да детаљишем:

1. — У овој борби није се радило ни о каквом циљу због кога бисмо били принуђени да прихватимо борбу, већ се једноставно радило о изненадном опкољавању Космаја од стране Немаца и Љотићеваца.

2. — Никаква обавештајна служба не би нас могла спасти, јер су се Немци искрцали из воза ноћу у Ђуринцима и камионима пребацили до Космаја око 2 часа по поноћи, те су посели главне тачке и раскрснице.

3. — II чета је имала око 5 часова да се крене на акције да спречи одвођење коња у Младеновац, које је немачка команда наредбом тражила.

4. — Задачи су извршени, осим у Иванчи. За то време Немци су већ створили обруч око Космаја, изван места где су задачи вршени.

5. — Кад су се 5 партизана вратили из Иванче и обавестили ме о томе да Немци утврђују топове на друму, мени је било јасно да се ради о крупној непријатељској акцији и одмах сам донео одлуку да се напусти Космај. Ту се налазило још 6 партизана. Дакле, 11 и ја. Ако би се чекало да се све групе искупе, било би апсолутно касно. Стога поведем 10 партизана са собом да их извучем из опасног појаса, а једнога оставим код ствари које су биле камуфлиране у папрати, са задатком да сваку групу обавести да се налазимо у опасности и да јој изда наређење да одмах покуша извлачење у правцу који сам изабрао и њим сам пошао са 10 партизана, јер сам проценио да је он још недовољно опседнут од Немаца и јер је то правац којим би се неколико група имало вратити те да их сретнемо, задржимо и заједнички да се извлачимо. Ја сам успео по цену великих напора и маневрисаша да извучем 10 људи из првог наступајућег прстена и да се сместимо између њега и заеда, где смо остали приковани све док се Немци нису повукли.

6. — Групе које су се враћале из акције опазиле су Немце и прикривено се повлачиле ка врху Космаја. Било је апсолутно немогуће извући се без борбе. Политички комесар и командир II чете су створили план за борбу ради пробоја, али нису имали тачне податке о снагама немачке војске. Борба је била величанствена, достојна партизанских хероја, али су пале жртве. Разуме се, жртве су искупљене, али несразмерно, јер 150 Не-

маца и Љотићеваца је мало за 12 партизанских хероја. Али на-
докнадићемо ту разлику.

7. — Бранко Крсмановић¹² и курир који је био са њим но-
ћили су у нашем логору. У 6 часова су кренули са полит. ком.
и са још 4 партизана у Иванчу, одакле су њих двојица требали
да пођу у Копљаре, ради хватања воза за Ваљево. Ту су се
срели са Немцима и били принуђени да се врате у Космај, где
су се нашли у борби. Даље о њима не знамо ништа.

8. — Идентификовали смо 5 партизана из II и 4 из бивше
IV чете, која ее такође нашла због акције по питању коња код
Космаја и повукла се у Космај за време борбе. Бранка нисмо
нигде идентификовали. Знамо да су Немци накнадно донели у
Сопот још 3 погинула партизана, али нисмо успели доћи до
њих. Осим тога било је случајева да је цело лице размешено
гранатама, а скидани су голи тако да ни по оделу не може се
препознати. Не можемо претпоставити да су сви изгубљени пар-
тизани изгинули, јер је било дезертирања. Неки се сада јављају
да се понова врате у наш одред, а неки су отишли у друге одре-
де. Податке о погинулима шаљемо у прилогу¹³. (Полит. коме-
сар није још припремио податке, пошто је био одбацио своју
бележницу у борби, те податке скупља од другова).

9. — Из свега се горњег види да није било могуће по-
звати у помоћ неки други одред нити би то било корисно.

10. — Што се тиче броја непријатељских војника који се
ставља у сумњу и треба проверити, могу изјавити ово: о томе
смо добили податке у прво време од сељака, али је касније про-
верено да је употребљена једна дивизија која се из Грчке кре-
тала у Београд ради попуњавања и слања на фронт и да је било
око 400 Љотићеваца и жандарма. Број варира између 15 и 16
хиљада. С друге стране посматрано долази се до истог броја.
Наиме, цео Космај је био потпуно опкољен, војник до војника
и то два прстена. Један прстен се је кретао према врху Косма-
ја, а други је много шири формирао заједу за случај бекства
из Космаја. И овај обруч је био врло густ, да се ни он није мо-
гао пробити, већ смо се морали притајити између та два прсте-
на. Дакле, из овога се види да овај број није претеран.

XI

Партија је мобилисана и сви партијци су позвани у одред.
Они који су показали успех на терену послати су натраг на
терен на рад, али нису ослобођени обавезе према сдреду. Према
томе имамо партијаца и у одреду и у селима на раду.

¹² Бранко Крсмановић, народни херој, каиетан шпанске републи-
канске војске. У првим данима оружане борбе постављен је за члана
Главног штаба НОП одреда за Србију. Погинуо је у овој блокади Космаја.

¹³ Редакција не располаже овим прилогом.

Конфидентско писмо¹⁴ о Космају углавном се односи на једну групу четника, која је на означеном месту провела десетак дана, имала некакву примопредајну радио-станицу и потпуно одговара опису. О циљевима њиховим мислим да је сам конфидент исконструисао, јер ми смо отишли на Космај, један дан раније пре доласка Немаца. Што се тиче будности према лудима који се примају у одред, ми их примамо искључиво по препоруци наших проверених поштених људи, или по детаљном испиту. Оно што се је раније било увукло са Чаругом то је разјурено.

XIII

Акције: 1) Све жандармериске станице су разоружане оцем оних по среским местима и дуж железница. Скоро у свим општинама спаљена је архива и поплаћене књиге на вршалицама. Ово се односи на срезове Младеновачки и Космајски. 2) Сукоб са Немцима у Космају, о чему је јављено. Сукоб са Немцима у Стојнику (београдском) приликом организованог збора. Немци и београдски пслициски агенти напали су на збор. Њихови губици: 2 мртва и неколико рањених Немаца (крв је цурила из камиона приликом њиховог бекства), један револвер. Наши губици: један партизан заробљен заједно са пушкомитраљезом, један рањен. Заробљеник је обешен у Београду. Збор је био добро обезбеђен, али је овај заробљен због паникерства кад су Немци наишли. Присутствовало је збору око 400 људи, жена и омладинаца. У исто време је разоружана жандармерија (10 минута), спаљена општинска архива (15 минута). Збор је трајао око један час. Борба са Немцима је трајала око 10 минута и Немци су натерани у бекство. Учествовао је 41 борац. 3) Ликвидиран је Бранко Маричић, земљор. из Ропчева, 35 година, петоколонаш, сарадник „Н. времена“, Паул Штрамбергер, резервни наредник немачке војске, тобожњи дезертер, 35 год., из Клагенфурта, без икаквих исправа, шпијун по линији партизанских одреда. Активни поднаредник југ. војске Н. Н., примљен у одред, показао се самовољан, набусит, убица — ликвидан. Зборови, митинзи и конференције по селима, припремање маса за оружани устанак.

У плану су крупније акције на саобраћајне објекте и заседе на друмовима. Ширење партизанске борбе у сарадњи са суседним одредима.

Примио сам писмо од Црнога¹⁵. Раније сам примио Билтен бр. 1,¹⁶ као и сада у прилогу писма¹⁷. Стараћу се пуном одговор-

" Редакција не располаже овим писмом.

¹⁵ Сретен Жујовић

¹⁰ Види Зборник том II, књ. 1.

¹⁷ Редакција не располаже овим писмом.

ношћу да спроводим у дело директиву Централног штаба¹⁸ пошто је тежак посао око формирања и реорганизације одреда скоро завршен.

Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

КОМАНДАНТ КОСМАЈСКОГ РЕВОЛУЦИОНАРНОГ НАР.-ОСЛОБ. ОДРЕДА

Тодоровић М. Милутин, професор

28-УШ-1941 г.

БР. 14

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТКОМЕСАРА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 28 АВГУСТА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ ПАРТИСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ОДРЕДУ¹

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР КОСМАЈСКОГ РЕВОЛУЦИОНАРНОГ НАР.-ОСЛОБОД. ПАРТИЗ. ОДРЕДА

Одред има 3 партиске јединице:

Прва при_штабу одреда; 6 чланова. Социјални састав: 1 радник, 2 сељака, 3 интелектуалца.

Друга при I чети; 11 чланова, 2 кандидата. Социјални састав: 4 радника, 1 сељак, 2 кандидата, 6 интелектуалаца.

Трећа при II чети; 8 чланова. Социјални састав: 4 радника, 1 сељак, 3 интелектуалца.

Укупно: 9 радника, 4 сељака, 2 кандидата, 12 интелектуалаца. Чланова 25 и 2 кандидата.

Недељно се одржавају обавезно по два партиска састанка а по потреби и чешће, на којима се говори о раду у Одреду и партиским задацима ван њега. Све три јединице имају своје секретаре, али још немамо партиског секретара за Одред, те његову дужност привремено врши политком. Рад у Одреду и ван њега је организован и с обзиром на кадрове може ое очекивати добар рад. За сада се рад састоји у претресању, учвршћивању морала, дисциплине и организације; потом у читању и дискутовању, помагању непартиских елемената у подизању, изграђивању и приближавању Партији и њеним задацима;

¹⁸ Односи се на Главни штаб НОП одреда за Србију.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

потом у просветно-културном раду и његовом ширем организовању на селу. Нарочито се показало као корисно и практично имати другарице партијке у Одреду за рад са женама и њихово приближавање и интересовање за Одред и њихову борбу. Антона Клеменчића² смо предлОжили да се понова врати у Партију из разлога што се је показао храбар, веран, одан, пожртвован, дисциплинован и достојан чланства и својим примером може само користити Партији; с друге стране, он себе сматра комунистом и као такав заузима став и прилази нашој борби; уз то један друг партијац сведочи да Клеменчић, иако је био отстрањен од Партије, активно је сарађивао са партијцима.

Поставља се питање за Душана Симовића³, судског приправника који је са службом био у Београду. По његовим исказима, радио је у партиској техници, сам не зна да ли се сматра партијцем пошто му није ништа саопштено а радио је на партиској врло поверљивој ствари. Дали смо му задатке на којима га 'можемо оценити а за сада немамо нарочити суд о њему.

Поставља се питање за Ђорђа Јовановића „Јарца“⁴, публицисту, бившег робијаша. Рекао нбм је... да је био у Митровици, да није учествовао ни у каквој фракцијашкој борби, да му је речено да ипак Партија не гледа на њега непријатељски и да га је Партија запостављала⁵ на литерарно-културном раду. Пошто и после дужег времена његов интерес за Партију није ослабио, питамо нема ли могућности да се врати у Партију ако се овде покаже добар. Разуме се да ми још немамо никакав суд о њему, већ постављамо начелно питање да бисмо му давали одговарајуће задатке ради проверавања.

Приликом реорганизације нашег одреда, када су III и IV чета улазиле у састав⁶, критички се продискутовало затечено стање. Утврдило се да су сви функционери показали неке слабости, које су се ипак могле брзо ликвидирати, али политички комесар чете Брана Аксентијевић⁷ је као старији партијац учинио читав низ грешака за које се не би могло рећи да су несвесне (ма да га ни то не би правдало): допустио је да се у чету

² Редакција није могла установити шта је било са Клеменчићем.

³ Душан Симовић, судски приправник, погинуо 1941 год. код Рудника као командир чете Космајског НОП одреда.

* Ђорђе Јовановић-Јарац, књижевник, од октобра 1941 год. био је политкомесар Космајског НОП одреда; погинуо од четничке заседе у селу Слатини (Космајски срез) 1943 год., као комесар Космајског НОП одреда.

⁶ Вероватно: запошљавала

⁰ Септембра 1941 год. у састав Космајског НОП одреда ушле су Младеновачка и Грочанско-смедеревска чета.

⁷ Брана Аксентијевић, учитељ из села Рогач, био политкомесар чете у Космајском НОП одреду; погинуо 1941 год. у Првој непријатељској офанзиви.

увуче бандит Чаруга и поред тога што му је скренута пажња од неколико људи о разбојничким склоностима његовим. Кад се приступило ликвидирању присутности тих бандита у Одреду, почео је да пактира са Чаругином групом, изјавивши да се је он с њима договорио да они образују посебну чету где би нека-кав сенилни лопов старац био командир а Брана⁸ би им био полит. комесар. На тај начин је подупро намере тих разбојника да под фирмом нашег Одрета пљачкају и врше насиља. Даље, произишло је да је он допустио а у многим случајевима и проузроковао неслогу, недисциплину, неред и јавашлук у чети. Да би ое извукао, покушао је да се пребаци у Поеавски одред код брата који је тамо полит. комесар, бацајући кривицу на све друге, па чак и на оне који нису били са четом, али не признавши ни једну своју кривицу. Нарочито му се приписује као слабост да се је извукао из стојничке бсрбе;⁹ нгго није смео као политком. ни у ком случају да учини.

Партиска јединица је детаљно претресла његов случај али није донела никакву одлуку по питању његовог чланства (само је смењен са положаја полкома), стављајући његово чланство на процену и решење Централном штабу¹⁰ с напоменом да је мишљење јединице да није достојно претстављао Партију у Одреду и да није оправдао поверење које му је Партија дала.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР КОСМАЈСКОГ
РЕВОЛУЦИОНАРНОГ.-ОСЛОБОД."
ПАРТИЗ. ОДРЕДА
Јован Јерковић

28-УШ-1941 год.

⁸ Брана Аксентијевић

⁹ Ово је била борба Космајског НОП одреда против групе Немаца и Драгог Јовановића, који су дошли ради припреме блокаде Космаја (внди историјат Космајског НОП одреда у Војноисториском институту).

¹⁰ Односи се на Главни штаб НОП одреда за Србију.

ИЗВЕШТАЈ ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 28—29 АВГУСТА 1941 ГОД. О СПОРАЗУМУ СА ЧЕТНИ- ЦИМА ИЗ ТОПЛИЦЕ¹

Н.[иш]
28-29 VIII-

Драги другови,

1.) Јуч© сам разговарао са генералштабним.² Он ће све учинити да сазна и да нас тачно обавести за све што се интересујемо. Дао нам је неколико генералштабних карата овога краја. Ја ћу непосредно и даље са њим одржавати везу једанпут недељно. Дао нам је извод из војних вештина, чији ћемо Вам препис ових дана послати а исти ћемо умножити за наше партизане.

2.) На иницијативу неких четничких војвода из Топлице дошло је до састанка нас и њих. Састанак се одржао 23 августа. Присутствовало је 20 четника од којих су 4 војводе. С наше стране су била 4 друга. (Међу њима и друг³ кога сте отуда послали да саслуша оне бандите, па ће Вам и он опширније изнети.) На састанку је било речи о ставу једног дела четника који не одобравају поступак К. Пећанца, и о сарадњи и заједничким акцијама нас и њих. Решено је (уговорено је) да у будућим акцијама половину људи шаљемо ми а другу половину они. У оружју постојаће узајамна помоћ, као и у осталом материјалу и потребама. Они (четници) су са своје стране осудили на смрт неке попове Љотићевце који су припремали преговоре између К. Пећанца и Љотића. Ми ћемо настојати да им помогнемо да издају летак против издаје К. Пећанца. Четници добивају скоро све наше материјале.

3.) У Л.[есковцу] сам био принуђен да казним опоменом руководиоца (црног)⁴ ради несналажења и неких пропуста по важним пословима. Остали као и он сам су се са тим сложили. Мислим да ће се поправити.

¹ Извештај је упутио Василије Буха, који је ухваћен од Гестапоа; приликом саслушања у полицији, држао се издајнички. Стрељан 1943 год. на Бањици.

² Петар Цветковић, капетан бивше југословенске војске.

³ Милић Ракић-Мирко, графички радник из Београда, погинуо фг-бруара 1943 год. као комесар Јастребачког НОП одреда.

* Сима Погачаревић, радник из Врања, члан Окружног комитета Лесковац, погинуо 1941 године.

4.) Скојевац Драги⁵ је нарочито у задње време био потпуно заузет у организацији и руководству одреда у Кукавици, те ћемо га тек сада вратити потпуно на омладински рад. То је било неопходно, јер у руководству у ЈЛ. нисмо за то имали нити погодну нити могућу личност а да увелико не трпи остали нужни посао тога краја.

5.) Поред четника, у неким планинама постоје групе официра и подофицира који су још од капитулације наше војске у шуми. Ми смо све предузели да се тачно распитамо за њих и да дођемо с њима у везу. Постоји у Сувој Планини таква једна група, око 60 људи, на челу са генералом Ђукановићем,⁶ Црногорцем, који је био раније у Нишу. Доцније ћете о њима добити детаљнији извештај, јер ћемо изгледа доћи с њиме у контакт.

6.) Са претставницима грађанских странака (који позитивно гледају на нац.-ослободилачку борбу) нисмо још дошли у контакт — једно зато што их има и сувише мало који хоће акцију и борбу, а друго — немамо посредника да до њих дођемо, пошто су се од нас отуђили симпатизери мештани из страха од великог терора. Ми смо тежиште поставили на њихове људе из масе (у народу) и ту ћемо највише могућег успеха имати.

7.) По питању Макед. ја сам у ЈЦесковцу] нашао се са дугачким⁷ другом који је дошао отуда. Он ће Вам усмено поднети извештај о свему, што је тамо било и како је. Њему је у Н.[ишу] такође поднешен усмени извештај о стању народне помоћи код нас. Преко њега се интересујемо за неке људе овамо.

8.) Шпанца⁸ смо послали у одред.

9.) Партизане које ћете овамо слати, шаљите десетину једнога дана а кроз 2—3 дана другу десетину. Ону адресу коју смо Вам преко курирке послали поништите и не употребљавајте је више. У прилогу Вам достављамо нову — много бољу адресу и на ту пошаљите водича десетине, а настојте да људи које шаљете овамо буду у понедељак, ореду и петак, јер у те дане могу одмах ићи далје за одред. Ова нова адреса може одмах да важи, а ову што ћете поништити, ако досад нисте никога послали, одмах поништите.

⁵ Драги Стаменковић члан ОК Ниш

⁶ Блажо Ђукановић, генерал бивше југословенске војске, претседник Црногорског националног покрета. Заробљен у борби код Острога октобра месеца 1943 год., осуђен на смрт и стрељан.

⁷ Драганче Павловић, студент из Београда, секретар „Црвене помоћи“ за Југославију. Погинуо 21 јануара 1942 год. као комесар Шумадиског батаљона Прве пролетерске бригаде.

⁸ Јелисије Поповски командант Топличког НОП одреда

Много поздрава свима. Дугачки ће Вам усмено причати о неким стварима. Он је био један дан у Н.[ишу]

Смрт фашизму — победа и слобода народу!

Ваш **Јова**

БР. 16

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 29 АВГУСТА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ ПАРТИСКОМ РУКОВОДСТВУ У АРАНЂЕЛОВЦУ¹

О. ПОВЕРЕНСТВУ У А.²

Драги другови,

Ових дана смо дошли до једног извештаја који сте ви поднели Штабу партиз. одреда у Србији. Тај извештај најбоље разоткрива ваш скроз погрешни рад. Уместо стварања и јачања партиске организације на одређеној вам територији, уместо да руководство као целина обезбеди преглед и контролу рада свих партиских организација, ви сте се сви упутили у одред и као и одреде учинили и парт. орг. покретном. На тај начин сте практично ликвидирали не само руководство¹ него и партиску орг.

Равно пре месец дана тражили смо да нам поднесете¹ извештај усмено или писмено о вашем раду на спровођењу постављених задатака пред вас као привремено наименовано Ок. [ружно] пав.[ереништво]. Међутим, ни до данас нисте нашли за потребно да ма шта учините у томе правцу. Сматрамо да сте услед несхватања значаја одговорности, неразумевања односа Партије према партиз. покрету, учинили грубе погрешке у вашем доеадашњем раду. Ваша грешка је утолико већа што сте потпуно прекинули везе са П. К.-ом и тиме онемогућили контролу над вама и вашим радом.

Немајући никакав преглед стања ваше окружне организације као ни преглед руководећег партиског кадра, тј. онога у одредима и у позадини, П. К. шаље свога инструктора да провери читав ваш рад, спреми извештај и према затеченом стању, а на основу наших директива, предузме потребне мере у правцу постављања будућег рада и Ок. пав. Истовремено шаљемо друга Текстилица³ на партиски рад код вас.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Окружно повереништво у Аранђеловцу.

³ Стеван Дукић-Текстилац, секретар среског комитета КПЈ Земун. Јула 1942 год. ухваћен од Гестапоа и обешен у Земуну. Приликом саслушања на полицији храбро се држао.

Да би вам постао јасан однос Партије према партиз. покрету скрећемо вам пажњу на следеће:

1. — О. П.⁴ као целина мора увек бити на окупу заједно са инструкторољ! у месту (које се може и мењати) из кога ће најлакше и најуспешније руководити читавим радом и обезбедити преглед и контролу рада парт. орг. О. П. није нити може бити неко покретно тело које би ишло за партизанским одредом, па чак ое и потпуно уклопио у његов састав.

2. — О. П. мора обезбедити политичко руководство над свестраним радом на својој територији, а у партизанском покрету у сагласности са најодговорнијим из њега.

3. — У командном саставу Штаба⁵ на вашој територији мора бити један члан О. К. у функцији партиског секретара тамо. Тај не мора бити секретар О. К, а у конкретном случају ни његов члан, али свакако мора бити партијац који има квалитете члана О. П. Уколико се у командном саставу налазе и непартијци, он мора своју функцију легализовати. При томе је нужно обезбедити конспирацију до максимума.

4. — О. П. обезбеђује контролу рада партијаца у партиз. одреду преко партиског секретара. Поред осталог његов је задатак да даје О. П.-у карактеристику партијаца партизана итд.

5. — О. П. мора одмах извршити правилну расподелу кадрова и обухватити и она места која раније нису била обухваћена партиским радом. Основна ваша грешка је у томе што сте улазак у Партију снемогућавали свакоме ономе који није спреман да одмах остави кућу и село и пође у шуму. Настојте да што пре исправите ову грешку, јер данас има за свакога посла ма где ое он налазио.

Молимо да помогнете нашем инструктору у спровођењу постављених задатака и учвршћивању тамошњег руководства.

29-УШ-1941

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П. К.

Окружно повереништво за Аранђеловац .
Односи се на штаб Првог шумадиског НОП одреда.

**ПРОГЛАС ПОДРИНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 30 АВГУСТА 1941
ГОД. НАРОДУ ПОДРИЊА ПОВОДОМ ОБРАЗОВАЊА „ВЛА-
ДЕ“ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА¹**

**РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ИНТЕЛИГЕНЦИЈО, СРБИ И
СРПКИЊЕ ПОДРИЊА!**

Крвави фашизам, на челу са гангстером Хитлером, надао се да ће у борби против Совјетског Савеза, против наше мајке Русије доћи до брзе и лаке победе и да ће тако уништити наде које у њу полажу сви поробљени народи, а нарочито ми Словени. Али наде се нису оствариле. Славна, херојска Црвена армија бацила је својим ударцем у самртни ропца немачког зликовца, а поробљени народи устају и забадају ножеве у лешину која почиње да смрди. Та је лешина осуђена на пропаст, јер се у борби против ње налази удружен сав културни и цивилизовани свет. Енглеска и Америка објавиле су рат фашистичким крвопијама и заједно са Совјетским Савезом створиле удружени борбени фронт. Тој борби трију највећих, најмоћнијих и најбогатијих земаља придружиле су се огромне армије поробљених народа који неће да трпе јарам ропства и насиља Хитлерових банди. Ничу свуда партизани. Дижу се народи у љути бој. Фашистички злотвор нема снаге да се сопственим силама одупре том покрету. И он прибегава лукавству. Тако је код нас ових дана образована нова влада, под претседништвом генерала Недића. Та влада се назива нова, а има смелости да се назове још и српска, а састављена је од старих злочинаца због који су закукале хиљаде српских мајки, остале хиљаде сирочади и опустелих домова, од којих је продан српски народ немачким силеџијама. Зар је то српска влада која је пре неког времена ставила окове на руке српском народу, зар је то нова и српска влада у којој главну функцију има петоколонаш Недић, на кога је благовремено указала Комунистичка партија Југославије и, откривајући његове срамне махинације, утиснула му на чело жиг издајника? Зар је то нова и српска влада у којој је министар унутрашњих послова Аћимовић, који је хватао и хвата поштене Србе, стрељао их или предавао Немцима да их вешају на Теразијама, у Шапцу и другим местима? Зар је то српска влада која се продала Немцу и чини све како би овај могао несметано пљачкати голоруки српски народ? Не, браћо, то нису ни нови, ни Срби — то су стари ђелати српског

^x Оригинал у архиви ЦК КПС.

народа, то су издајице, плаћене продане душе, које за паре љубе пете немачкој чизми окупаној српском крвљу. Та тако-звана „нова“ влада доказ је безнадног стања немачког насилника. Нема више силних победа, које је добијао издајом. Уместо победе добио је чекић у главу од славне Црвене армије. Руски бајонет му се забио снажно у груди, а поробљени народи потсећају му ноге. Нема више пљачке, јер су устали поробљени народи и бране своју имовину. Немац се дави у блату, и на самртном ропцу хтео би да се ухвати за што год било. Тако сада. Кад силом не може да победи Србе, јер је његова сила разбијена, а наша снага огромна, он се лукаво и подлачки прихвата старе познате подвале да браћу завади и окрене једне против других, а он ће да се користи њиховом заједничком смрћу. Зато је и образована и та нова лоповска влада, која има за циљ да поцепа српски народ, да поведе у борбу брата против брата, сина против оца. Јер једино тада би Шваба могао да постане апсолутни господар над српским народом. Али су се преварили у рачуну. Српски народ познаје добро ту српску пету колону, која га је ударила ножем у леђа. Српски народ не може заборавити крв његових синова која тече на сваком кораку. Подрињци не могу заборавити проливену крв Прњавораца² и мирних грађана Шапца³, не могу заборавити насиље извршено над Српкињом у Липолисту, не могу заборавити попаљене до-мове и своју беду. Не. Српски народ ће тој новој влади одговори-ти збијањем редова, општом мобилизацијом у партизанске одреде и уништавањем немачких бандита и својих издајица. Браћо Подрињци, славни потомци Хајдука Станка, Зеке Буљубаше, Змаја од Ноћаја и многих други народних хероја, смело напред у бој за слободу, у бој сви ко један да очистимо кугу. Није далеко час када ћемо као слободни људи живети у слободној Домовини!

Браћо четници, ви сте имали прилике да упознате партизане на речи и на делу. Видели сте да су партизани руковођени једино и искључиво борбом за народно ослобођење, да су за партизане интереси народа најсветија ствар, и пошто сте се у то уверили, ви сте заједно с нама потписали проглас о заједничкој акцији против непријатеља. Сетите се вашег потписа, сетите се заклетве коју сте положили, сетите се прокламације на основу које сте мобилизирани. Не дозволите да вас народне убице баце у братоубилачки рат. Не дозволите да на вас падне

² 20 и 21 августа у селу Прњавору (Мачва) Немци су убили преко 140 мирних грађана.

³ 21 августа у Шапцу је стрељано 10 грађана и њихова тела-су остала на улицама; после су их обесили на електричне стубове и оставили да висе до вечери. Тога дана Немци су убили у околини Шапца, на пољима, више сељака, жена и деце и попалили неколико села.

проклетство Каиново, Бранковића и других отпадника. Пођите с нама, с народом, да раме уз раме чистимо губу и да остваримо слободу наше земље. Јер једино тада народ ће вас признати за своје синове, једино тада бићете достојни српског имена.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

30 августа 1941 године

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ
ПОДРИНСКИ
ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД*

* 15 јула 1941 год. у селу Глушцима сакупили су се све партизанске групе из околних села ради формирања Мачванског НОП одреда. За команданта формираног одреда изабран је Небојша Јерковић, учитељ (погинуо јануара 1942 год. у Белој Реци), за политичког комесара — народни херој Мика Митровић-Јарац. Одред је почео нагло расти, тако да је већ половином августа бројао око 250 бораца. 16 августа 1941 год. извршена је реорганизација одреда и формирано је 5 чета. Пошто тада у одреду нису били само борци из Мачв«, већ и борци из Јадра, Поцерине и града Шапца, одред узима нов назив: Подрински партизански одред. По одлуци Покрајинског комитета КПЈ за Србију за политкомесара одреда је одређен шпански борац друг Данило Лекић. Одред је изводио много акција, међу којима су најважније: напад на Мачванску Митровицу, 28 августа, где су разбили немачко-жандармериску посаду и запленили 250 пушака и другог ратног материјала; ослобођење Рогачице, Бање Ковиљаче и Лознице, и напад на Шабац. 30 августа извршена је нова реорганизација и формирана су два батаљона — Поцерски и Мачвански и једна ударна 'чета.

После Прве непријатељске офанзиве одред остаје на планини Церу, где води жестоке борбе са Немцима и четницима, све до почетка јануара 1942 год., када су штаб одреда и партиско руководство, на састанку од 16 децембра 1941 год., донели одлуку да се одред, подељен у два дела (два батаљона), врати на терен Поцерине и Мачве. У овом покрету, услед велике надмоћности непријатеља и велике хладноће, одред је разбијен.

ИЗВЕШТАЈ ИНСТРУКТОРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 30 АВГУСТА 1941 ГОД. ПОКРАЈИН- СКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА КРАГУЈЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹

У прошлом извештају² напоменуо сам да ћу извештаје слати сваке недеље. Прошле недеље то ниеам могао учинити због тога што сам 8 дана провео у Одреду,³ обишао сам све три чете, те сада могу поднети нешто детаљнији извештај. Вама је познато какву сам организацију ја овде затекао како у организационсм погледу, тако и у политичком нивоу и акционој способности. ... Да би Окруж.[но] руководство било на висини, ја сам у ОК узео секретара СКОЈ⁴-а, млађег члана П.[артије], али са искуством масовног рада у СКОЈ-у; он је још увек и секретар СКОЈ-а, али водимо курс да он себи припреми добру и одговарајућу замену. Исто тако узет је у ОК још један радник који је најмасовнији човек у граду. Он нема богзна какве организаторске способности, али ће убрзо стећи, иначе веома је вредан. И тако садашњи ОК сачињавају -5 људи: 2 индустр. радн. — металца, 1 занатлиски, 1 „чорнорабочи“, 1 интелектуалац — ... Ја са своје стране предузимам све да им помогнем да уклоне те недостатке. Разрађујем им план задаћа, па затим идем у контролу на рејонске ком[итете], па чак и у поједине јединице. Кад у појединим случајевима и поред свега тога нема задовољавајућих резултата, ја тада предлажем да се кривци дисциплински, односно партиски казне, а неколико смо и искључили. — У почетку сам споменуо да су наши партијци велики секташи и да су се страшно зачаурили. Ево примера. Све до пре 3 недеље говорили су како је тешко одржавати шире политичке конференције са радницима и, разуме се, у томе правцу ништа нису ни подузимали. Пре две недеље направљен је план масовне политичке агитације путем политичких конференција. Резултат је био следећи: у току једне недеље у 1-вом реону, у коме има 20 чланова П.[артије] обухваћено је 350 рад.[ника] политичким конференцијама; у П-гом реону једна јединица, која броји само 3 ч. П.[артије] обухватила је конференцијама 86, док је друга једна јединица истог реона, која броји 5 чланова, обухватила свега 16 људи. Ова два примера изнео сам да видите колика је зачауреност и секташтво и могућности да се све то разбије, мада и ови први резултати у томе правцу још не говоре

¹ Оригинаал извештаја се налази у архиви ЦК КПЈ.

² Редакција не располаже извештајем.

³ Односи се на Крагујевачки НОП одред.

* Душан Кораћ

о оним великим објективним условима омасовљавања наше Партије. Примери паникерства и саботаже. Још пре месец дана ОК је поставио да се дигну у ваздух два моста. Разрађен је план, одређени људи и све је било припремљено. Уочи саме акције неки чланови ОК, под утицајем-покр[ајинског] инструктора СКОЈ-а који је тада био овде, поколебали су се у извођењу те акције — с мотивацијом да треба причекати неколико дана док се дефинитивно не заврши реорганизација Партије по рејонима и док се десетине не учврсте које смо спремали за одред. Мада сам ја у почетку био против одлагања акције, на крају сам се и ја поколебао пред „аргументима“ да се акција треба одгодити. После неколико дана поставили смо да се акција мора извести. Извођење те акције поверено је Н.⁵ и људима који су били у његовој близини. Међутим Н. и сви остали нису извели акцију — с мотивацијом да нису могли наћи кола за пренос експлозива. Ми смо то оценили као акт кукавичлука и саботаже и друга Н., као окружног инструктора који је радио у тој околини, казнили строгим укором са последњом опоменом. А двојицу секретара јединица који су такође требали да суделују — са строгим укором. Други случај паникерства и саботаже учинили су исти другови пре 3 недеље. Њима је стављено у дужност да из села њихове околине поведу 30 људи за 3-ћу чету нашег одреда. Они су људе повели из села и довели их донекле у шуму. Како је била ноћ а чуло се и неко пушкарање, њих је обузела паника и место да настоје да се што пре повежу са друговима из чете који су их очекивали а које није било тешко наћи — они су настојали сваки на свој начин да сачува главу. Сутрадан један се од њих (секретар једне јединице) повезује са четом и требало је вратити се и повести све остале. Он се враћа, и он и друг Н. и још један драгољубовац доносе одлуку да треба људе распустити кућама јер још није зрело, пошто у чети нема за све оружја. Нешто се људи раетурило по шуми, нешто је хтобегло када су видели да друтови Н. и још неки партијци крију се по селима а њих оставили у шуми. Од 25 људи остало је само 10 и њима је саопштено да иду кућама јер је ствар незрела. И тако кукавичлуком ове тројице бивших партијаца деморализовали се и најурени 25 људи — партиз[анских] бораца. Јасно је да је то најодвратнија саботажа, и био сам за то да се Н. стреља, као и онај секретар јединице који је обавестио људе да у чети нема довољно оружја. Ја бих то и учинио да сам био те вечери тамо. Сву смо тројицу искључили из Партије, а од стрељања ОК је одустао због тога што се то десило првог дана формирања чете, те би то могуће лоше деловало на остале људе. Поред тога, један од ове тројице одбио је да суделује у једној

⁸ Редакција иије могла утврдити на кога се односи.

акдији. — Исто тако казнили смо два члана бироа заводске организације са строгим укором и последњом опоменом. Они сnose главну кривицу што акција за извлачење пушака из Завода није успела. Извођење те акције замишљено је на следећи начин. У Заводу, у једном одељењу, било је 1000 пушака и нешто муниције. Требало је то дигнути. Израдили смо план у танчине, и људима који су требали да руководе и учествују у акцији објашњавали смо план неколико пута и ггреслишавали 'их као пгто учитељ преслишава своје ђаке. С наше стране припрема је извршена до танчина. У 11⁴ требао је бити запаљен сењак, он је био запаљен непгго доцније. Паљење сењака требало је да послужи као мамац да војска оде да гаси, да се снаге војске привуку и ангажују у гашењу. Затим у 11У2 требала је бити запаљена седларница у самом Заводу да би се начинила паника међу војницима у Заводу и како би се пажња привукла на седларницу и њеном гашењу. У тој паници и пометњи наши су требали да зграбе пушке и муницију и да седну у један камион који је био за то припремљен; у случају да пође више радника била је припремљена и локомотива са два отворена вагона која би људе одвезла до Белошевца где су их на прузи чекали већ наши другови с којима би се повухли у шуму, а друга група чекала је камион на јагодинском друму. — Тачно у ПУг друг који је имао да запали седларницу — он је то учинио. Седларница је почела да гори, настала је општа паника и пометња у Заводу, стража је побегла, војници су полетели да гасе. Локомотива је била на своме месту, камион је такође био. У тој општој паници и обезглављенсети, ухватила је паника и наше људе, па и они су изгубили главу. Сви су се оци вртили око пушака а ни један да се усуди да зграби пушку и да полети ка камиону или возу. Све су ее тако вртили до 12 и 5 минута, док није стигла војска и опколила Завод. Због свега овог, једног члана бироа заводске организације искључили смо а двојицу казнили строгим укором и последњом опоменом. 21 овог месеца убили су нам два друга, а затим обесили у центру вароши и тако обешене држали 24 сата. То се десило овако. Стева Зарић, берберски радник, члан Партије, и Божа Петровић, матурант, члан Скоја — активиста, добили су задатак да убију једног агента. Трагајући за агентом они су наишли на двојицу насружаних стражара и њих су разоружали. Затим су пошли ка периферији да у кукурузе склоне пушке и истовремено да нађу секретара Скоја и да му саопште шта су учинили, јер се он у томе крају налазио. Приликом улажења у кукуруз били су примећени од једног типа који је едмах обавестио полицију и Немце и тако су их похватили. Божо им се успут везан отргao и побегао, али су га Немци опет ухватили. Цели дан и целу ноћ су их страхо-

вито мрцварили. Држали су се сјајно. За време стрељања Стева је певао интернационалу а Божо викао: живела слобода! живео Сов. Савез! доле окупатори! Ово стрељање и вешање изазвало је велико огорчење у народу. ОК је у вези с тим издао летак који смо масовно растурили. 3000 ком. Терор у граду и околини из дана у дан се појачава. Бројчано стање чланства у округу је следеће: 50 индустр. рад., 13 занатских радника, 4 намештеника, 15 интелектуалаца, 16 сељака. Укупно чланова 98, од тога 7 жена. У сеоским јединицама — појединим — поред сељака има и радника. — Овде су урачунати и чланови који се налазе и у Одреду, њих има 27. Ово бројчано стање, с обзиром на могућности проширења рада, скроз је незадовољавајуће. У Заводу раде 1200 радника, на регулацији Лепенице 700, а поред тога приличан је и број незапослених. Ми смо поставили задаћу да за месец дана удвостручимо број чланова. Полишчки и идеолошки ниво чланства је доста низак. Руководећи кадар Партије, чланови реонских ком. и секретари јединица, мада су то предани и вредни људи али не поседују довољне организаторске способности, не умеју да посао организују и воде, већ сами јуре и попадају трчећи а резултата мало. Настојимо свим средствима да све ове недостатке и слабости постојеће преклонимо. — Откако сам ја овде дошао, највећи део времена и рада посвећен је формирању Одред. Одред је формиран од 3 чете које сада броје укупно преко 150 људи. За ове 3 недеље откако се Одред налази на терену, вођене су следеће акције. 1-ва чета: Попаљене су све књиге по вршалицама и општинама на територији, односно сектору деловања чете. Том приликом одржавани су и митинзи. Укупно је тога било на 20 и неколико места. У Драгобраћи два пута су разоружали жан. станицу. Узели 8 пушака, шињела, бицикл, муниције и друто. 17 августа била је заузета Груза и наши су је држали неколико сати. Том приликом дигнут је железнички мост код Грузе, али због недовољно експлозива није много оштећен. Затим је разоружана жанд. станица и железничка станица. На желез. станици уништени су телеграфски апарати. У Грузи је пао и велики плен, неколико пушака, ранчеви, шињели, шапирсграф. Цела чета је дефиловала неколико пута кроз Грузу, становништво их одушевљено поздрављало. Немци ее нису појављивали, чета се затим повукла у шуму и повела једног жанд. наредника а затим га пустила јер су сељаци казали да није био лош човек. 24 ов. месеца, после тродневног чекања у заседи, ухваћен је усред дана, усред села Грошнице, Нешковић, вођа љотићеваца за овај крај. Он је одведен у шуму и тамо саслушан. Сазнали смо много. Испричао је све што је знао; — доста ће нам то користити. Нешковић је затим стрељан. 25 ов. мес. чета је неколико сати држала Грошницу (Грошница је државним друмом 7 киломе-

тара удаљена од Крагујевца), одржала је митинг на коме је говорно о српским издајцима и о Нешковићу. — 19 ов. мес. једна десетина била је у заседи на друму Крагуј.[евац] — Краљево. Наишао је немачки камион, плутуном је рањено неколико војника, сељаци кажу да је било и мртвих. Чета је за ове 3 недеље повећала наоружање за 39 пушака, прилично муниције и неколико револвера.

Н-га чета. Ово је најслабија чета нашег одреда. За ту слабост нису криви партизани, већ пглаб чете, није био на висини. Сад смо у штабу чете извршили промене. Ствар мора кренути набоље, јер у чети има добрих и храбрих људи. Чета је на 15 места попала књиге на вршалицама и огпптинама. Одржала је неколико већих митинга по селима, из два села најуруени порезници. Чета је имала и једну жртву. Божа Козомарић погануо је у сукобу са жандарима на Книћанској желез. станици. Том приликом рањен је и један жандар. Божа је члан парт. и био је невероватно храбар — радник металац. Околност под којом је погинуо: Божа и још један партизан имали су задатак да извиде желез. станц. у Книћу. Тамо их је пресрела жандармериска патрола од 3 жандара и хтела их је легитимисати и претрести. Они су осули ватру из револвера а жандари из пушака, и тако Божа погине а овај друг успе да побегне рањен лакше у руку. Ш-ћа чета: — Попаљене књиге на свим вршалицама у томе крају. Попаљене књиге у 7 општина и одржани митинзи. Разоружане 2 желез. станице и две жандармериске. Био је покушај да се дигне мост код Јовановца, али услед мале количине експлозива мост је само мало оштећен и није онеспособљен за саобраћај. У Грацу — гнезду љотићеваца овог краја — требао је бити убијен Марисав, један од најистакнутијих. У њега је 23 ов. мес. пуцано, али је само рањен. У селу Мечковцу убијен је један истакнути љотићевац. У четири села тога краја у коме оперише Ш-ћа чета наши су држали власт и били су господари ситуације. 27 ов. мес. Немци су друмом у правцу тих села псчели да концентришу војску. Дошло је 4 камиона војника. Једна наша патрола упустила се у неравну борбу. Од наших је погинуо Драган Николић, заменик ксмандира Ш-ће чете, иначе активни поручник, непартијни син сеоске сиротиње, родом из Теферича, а Немци су изгубили 2 нижа сфицира и 5 војника, затим су се повукли и сутрадан 28-ог су дошли опет са војском и са два тенка. Наши се нису упуштали у борбу, јер је непријатељ био надмоћнији, само су променили положај. Као одмазда за погинуле, непријатељ је попалио по неколико кућа у нашим селима — Корману, Маршићу, Горњод Комарици и Доњој Комарици. Паљење врше на следећи начин. Као чопор гладних вукова сви јурну у село, запаље по неколико кућа и одмах се псвлаче на

друм одакле пуцају у сђло и у шуму на наше. По неким вестима које сам добио овог часа, наши су данас 29-ог по подне ступили у борбу — борба још траје. — На терену Ш-ће чете оперисала је једна група четника од 20 људи која је само пљачкала. Пре пет дана, када сам обилазио чету, ја се повежем са осморицом тих четника на челу са неким Александром, звани Танде.⁶ Иначе Танде је одбегли робијаш који је био у Нишу и Лепоглави, познаје све наше другове а себе назива комунистом, Танде је невероватно храбар, интелигентан и довитљив човек. Пошто сам им изложио све — ко смо ми, зашто и против кога се боримо, они се потпуно слажу с нама и изразили жељу да ступе у нашу чету, и да ће се потпуно покоравати и придржавати реда и партизанске дисциплине. После два дана ми смо их примили и свих 8 сада се налазе у нашој чети, док су се остали четници распршили и пљачкају по селима. Од ове осморице неки су већ учествовали и у акцијама. Један од њих је убио љотићевца у Мечковцу. Један је био у оној извидничкој патрсли која се сукобила са Немцима. Свуда се држе добро и храбри су. Танде је са још једним код Брзана бацио бомбе у немачки камион, било је 8 које мртвих које рањених.

Критички осврт: Одред је формиран на брзу руку. У одреду има велики број људи који нису служили војску, те нам то одузима доста времена на војну обуку. Тешко је ишло привићи другове на партизанску дисциплину и ред. Тек им сад то почело улазити у крв и месо. Штабови чета нису на висини, не због страха и кукавичлука већ због неспретности. Па чак и сам командант Штаба одреда није на висини баш због недовољног знања и искуства. Пелитички комесари још се нису у довољној мери саживели са оним радом који треба да обављају — тешко се сналазе. Отуда недовољан политичко-просветни рад по четама, па и дисциплина није на висини. Партијци и парт. јединице врло мало се осећају по четама. Они се држе као какви гости, а не полазе од тога да је партизански одред чедо наше Партије које партијци треба чврсто да држе у својим рукама као највеће благо Партије. У четама I и III у којима је активност већа, акције чешће и жешће, у којима је политичко-васпитни рад боље постављен, у тим четама нема ни дезертерства и морал је на доброј висини. Док у II чети, као што сам споменуо, у којој има доста лабавости и расклиматаности — у њој имамо и дезертерства. Исхрана у свим четама доста добро је постављена. Имају казане, кува ое. По селима су формирани одбори Нац. фонда који снабдевају чете са намирницама. Логоровање је под шаторима, у трлима и колибама. Хигијена се

⁶ Александар, звани Танде, био је анархистички тип. Са својом групом је пљачкао по селима. Неко време је сарађивао са партизанима, али се убрзо показао као пљачкаш и 1941 године је стрељан.

за сада још одржава доста добро. Здравствено стање је добро. До сада није било случајева обољења. Што се тиче акција мислим, а о томе сам и по четама говорио, да су све три чете врло споро прелазиле од ситнијих акција на крупније, па чак у жешћу отворену борбу са непријатељем. Другови су се с том оценом сложили и израђен је план крупнијих акција и борбе за сваку чету, у духу датих директива за дизање општег народног устанка. Слабост одреда састоји се још и у наоружању. Исто тако одред се бори и са приличним теренским тешкоћама. Недостатак и слабост чета састоји се још и у томе што је мали прилив сељака. То ја објашњавам тиме: с једне стране, слаб наш рад на селу, а с друге стране, односи између окупатора и села нису били толико заоштрени. Сада, после митинга по селима и нашег рада и паљења кућа од стране окупатора, увлачење сељака у отворену борбу мора бити много веће. — За сада смо себи поставили једну од основних задаћа: повећавати чете до 70 па чак и 100 људи и формирање нових чета. — Полазећи од тога да треба сарађивати са свим присташама бивших политичких партија који етоје на позицијама борбе против окупатора и српских издајица, ја и још један друг⁷ из штаба нашег одреда, одржали смо састанак са присташама левих земљорадника и то са претседником странке, с једним чланом Централног одбора и једним чланом Извршног одбора. После разговора и преговора од неколико сати потписали смо следећи споразум: „Руководећи се једном једином жељом и заједничким идеалом — да са леђа нашег народа збацимо окупаторски јарам, а на [основу] још раније постигнутог споразума, пуноправни претставници КПЈ и НСС⁸ споразумели се у следећем:

1) У свим местима и на сваком кораку свестрана сарадња, помоћ и заједничка акција у борби против крвавог окупатора и његових домаћих слугу и агената. У том духу: а) Најактивније и најпожртвованије суделовање у партизанској борби. Партизанску борбу развијати и подизати све до општег народног ослободилачког устанка. б) У свим местима стварати заједничке нац. ослободилачке одборе у које треба увлачити и присташе других партија. Ти одбори требају бити једини политички фактор по местима [који] агитацијом и пропагандом припремају масе за општи народни устанак. в) У свим местима стварати заједничке одборе Нац. фонда из кога ће се финансирати борба за нац. слободу”.

После овог следе потписи наше Партије и њихове странке, и тако би се послало као циркуларно писмо нашим и њиховим одговорним партиским функционерима по местима. Ми смо узели на себе да отштапамо. Још нисмо растурили, а на терену

⁷ Мијалко Тодоровић, секретар ОК Крагујевац

⁸ Народна сељачка странка

већ смо почели да остварујемо сарадњу. Стварамо заједничке одборе, а неки њихови људи дошли су у Одред. Заменик команданта Одред⁹ је њихов.

Јавите ми ваше мишљење о свему овом што је изнесено у извештају.

ЗО-УШ-1941 г.

**С друг. поз.
Ђећа¹⁰**

БР. 19

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА ЗА СРБИЈУ ОД 31
АВГУСТА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ КРАГУ-
ЈЕВАЦ О РАДУ И ЗАДАЦИМА ПАРТИСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
НА ТЕРЕНУ И У ПАРТИЗАНСКИМ ОДРЕДИМА¹**

ОК-у И ИНСТР.² ПК-а У КРАГ.

Драги другови,

Примили смо ваш први извештај³ и ево одговарамо на исти, иако са приличним закашњењем.

У вашој парт. срг. испољиле су се све слабости баш у моменту када су пред нашу Партију постављени крупни задаци. Мање-више, све организације су успеле да брзо преоријентишу свој рад у новонасталој ситуацији. Поход хитлеровске Немачке на Совјетски Савез био је сигнал за нас да отпочнемо рат са непријатељем у нашој земљи. Пред нас је постављен задатак: Учинити све да се непријатељ осети код нас као у „опседнутој тврђави“. Тај сигнал, тај позив упућен народима свих поробљених земаља, наша Партија је, пре него и једна друга, прихватила и часно, не чекајући ни једног тренутка, почела спроводити у живот. На чело народноослободилачке борбе, започете скоро у свим земљама Југославије, стала је наша Партија. Њене организације, њени чланови налазе се у првим борбеним редовима. Ми, другови, имамо то задовољство да се Србија прва подигла на оружје. Пламен оружаних сукоба са непријатељем, у прво време само у појединим крајевима Србије,

⁹ Милоје Симовић, заменик команданта Крагујевачког НОП одреда, члан Главног извршног одбора Земљорадничке странке Драгољуба Јовановића. Он је дошао у Одред без знања и одобрења Драгољуба Јовановића. Погинуо у Првој непријатељској офанзиви 1941 године.

¹⁰ Светислав Стефановић, инструктор ПК КПЈ за Србију.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Светислав Стефановић

³ Редакција не располаже извештајем.

брзо ое свом жестином проширио скоро на читаву Србију. У почетку осамљени, мањи иступи сада се већ претварају у праве народне устанке. Партизански одреди, под руководством наших парт. орг., у многим крајевима већ су постали господари ситуације. То више нису мале групе ксмуниста и њихавих најближих симпатизера, већ су то сада велики одреди у које су се слили стари и млади, мушкарци и жене — сви они који су способни да ма шта допринесу за ствар народног ослобођења испод јарма фашистичких окупатора и њихових бедних слугу. У многим местима партизански одреди су постали заједничка ствар свих радољуба, присталица осталих грађанских партија које су за неодгодиву борбу против фашистичких злотвора.

Међутим, другови, поразна је чињеница да је баш Крагујевац, центар Шумадије, у јака великом заостајању. Политички центар Шумадије, Крагујевац, и с обзиром на своје традиције, није смео подбацити у овој општој народној борби. Сасвим се може рећи да је он требао да предводи, да предводи још и због тага што је Крагујевац раднички центар.

Без сумње, другови, овде се у првом реду ради о подбацавању парт. организације у целини. Разорни антипартиски елементи својим радом у ранијим временима сставили су трагове на лицу парт. орг. у Крагујевцу. Заправо, изгледа, да се још увек ради о нездравом, несрећенсм и непочишћеном стању редава парт. организације. ... Јер открити узроке некој појави, у овам случају нездравој, значи открити и средство за њено радикално лечење. То је данас тако уочљиво да само може послужити као једно искуство више. И оно је драгоцено благо и за сам ПК који исто тако треба да извуче поуке из своје небудности. Опортунисти и ликвидатсри дуго времена су успевали уносити своја схватања у парт. орг. У прво време то су чинили изнутра а после њиховог отстрањења — споља, истина сада са мање могућности. Недовољни и слаби кадрови, а уз то неправилно васпитавани још од почетка, били су подложни примању Партији туђих утицаја. Колико је уложено стрпљења, колико брига за оздрављење појединих људи, за њихово спасавање за Партију — то најбоље знају неки данашњи руководиоци тамошње организације. Па ипак провлачили су се крз орг. опортунисти и колебљивци и до данашњег дана.

Ето, другови, требало је ставити орг. пред теже и крупније задатке па да се открију њене слабости и недостаци. Кукавице, страшљивци и колебљгвци најбоље се открију кад се поставе пред теже задатке. И то' је пракса показала баш код вас, показала је то у моменту када је сваки члан Партије био позван да да од себе све што може дати, да се несебично и до краја стави на расположење својој Партији.

Према вашем извештају, имамо утисак да се ви још бавите са неким ситним организационим питањима. Несумњиво, треба се бавити и оним најситнијим, јер од њиховог правилног решења зависи акциона способност парт. орг. Али се треба чувати једностраности у раду, не прво једно (орг. питање) па после друго, него и једно и друго истовремено, а у првом реду бацити све снаге на главво тежиште рада. Ухватити се за главну карику у раду значи тиме повући и оне споредније.

Данас прети велика опасност од неравномерности у народно-ослободилачкој борби. Док у неким крајевима Србије већ поодавно траје жестока борба, дотле у другим или се учини нешто или ништа. Ту околност непријатељ може искористити и своје јаче снаге пребацити у центре народних устанака. Зато не смемо ни тренутка оклевати у подизању народа на оружје. **Питање проширења и продубљења народног устанка јесте судбоносно питање не само за нашу Партију и читав српски народ него и за брзи обрачун херојског СССР с фашизмом.** Опасност од секташтва, која нарочито у последње време долази до изражаја, преко је потребно што пре ликвидирати.

Озбиљност ситуације и последњи догађаји код нас у земљи налажу да се обрати пажња на следеће:

1. — Неодложно стварати, проширивати и јачати партизанске одреде и истовремено развијати њихову делатност. Сваком одреду, свакој парт. орг. и сваком човеку посебно одређивати дневне задатке, развијајући до максимума самоиницијативу. Не стварајте више неке мртве, а уз то и ненаоружане десетине⁴ које чекају на неки свој моменат. Наоружавајте се разоружавањем жандара и жанд. станица, немачких војника, те нападањем на непријатељске транспорте и слагалишта оружја, муниције и остале ратне спреме.

2. — Одмах прићи стварању заједничких комитета, тј. одбора народноослободилачког фронта, повезујући се са присталицама и вођствима свих бивших партија које се данас изјашњавају за борбу против окупатора и њихових слугу. Водите рачуна о акцији четника и српских официра. Издајство Косте Пећанца треба искористити у циљу одвајања свих поштених људи окупљених око њега. Непријатељ већ покушава да и њих увуче у поход против нас. Стога морамо придобивати за заједничку акцију бар оне поштеније или их неутралисати. Код преговора са нашим савезницима треба се позивати на постигнути споразум и сада већ заједничко вођење рата СССР и Енглеске као и читавог демократског свега. Исто тако позивати се и на Свесловенски конгрес у Москви.

⁴ Односи се на месне партизанске десетине, које су на позив партизанских одреда ступале у борбу, а иначе су држале стражу по селима и биле стална резерва одредима.

3. — Избегавати сукобе са прет.[седницима] општ.[ина] и одборницима и сл., сем ако нису издајници и слуге окупатора. У том случају треба их прво добро раскринкати у селу, па онда и физички обрачунати с њима штедећи при томе децу и њихове укућане.

4. — Чим неки партизан падне у ропство или ма ко у затвор, одмах покушајте са спасавањем оружаним снагама.

5. — Партиј. јединице у одредима мо-рају редовно одржавати своје састанке. Ма где били, чланови Партије морају бити организацисно повезани. При томе пазити да ее њихово одвајање не примети и до максимума обезбедити конспирацију. Сваки час слободног времена искористити за агит. проп. рад и за подизање кадрова. Умножавајте материјал у што више примерака у градовима, у селима и шумама.

6. — Завести гвоздену дисциплину у парт. орг. и одредима. Код тежег прекршаја кривца треба и ликвидирати. Сваку меру треба добро објаснити. Наша Партија налази се у рату и сваки, сваки њен члан јесте војник који се има покоравати законима који владају у ратном стању.

7. — Стварајте свуда народно-ослободилачки фонд наместо досадашње Народне помоћи. База за тај фонд треба да буде политички споразум са нашим савезницима, што не значи да до постигнутог споразума не треба радити у том правцу. Тиме ћемо само проширити народну помоћ. Из прикупљених средстава треба издржавати како оне у затворима тако и оне по хпумама. Ако се партизани буду повезали са народом и пружили заштиту народу од непријатељских напада, онда ће им свака кућа бити отворена и неће бити тешкоћа за њихов опстанак.

8. — Са сваким нашим документом обавезно упознајте другове из Штаба команде партизанских одреда у Србији којој сте апсолутно потчињени и све њене наредбе о војном делу имате обавезно спроводити.

Како је ваш извештај кратак и непотпун, то молимо да нам пошаљете опширнији извештај како о орг. стању парт. орг., њеном руководству итд. тако и о партиз. одреду на вашој територији и његовом штабу. Нарочито нас интересује на који сте начин обезбедили контролу одреда и партијаца у њему. Да ли имате парт. секретара у самом штабу и како он обавља своје дужности?

Данас нарочито потребан је што чешћи контакт, па настојте са своје стране да се 01? обезбеди.

31-УШ-1941

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПК.

П. С. Нужно је обезбедити што тешње везе између М. К. СКОЈ-а и П. К. СКОЈ-а. Стављамо вам у задатак да омогућите омлад. руководству да бар 15-то дневно пошаље извештај о своме раду.

БР. 20

ПРОГЛАС БЕОГРАДСКЕ ОМЛАДИНЕ ОД АВГУСТА 1941 ГОД. СРПСКОЈ ОМЛАДИНИ ПОВОДОМ ВЕШАЊА НА ТЕРАЗИ- ЈАМА¹

СРПСКА ОМЛАДИНО!

Твоји заклетии непријатељи, целати и тлачитељи твог народа — немачки фашисти, извршили су усред српског и слободарског. Београда један од својих најгнуснијих злочина. После крвавих покоља над голоруким стансвништвом српских градова и села, они су, уз помоћ својих крвавих паса — Аћимовићеве полиције и Љотићевих издајника — у недељу, 17 августа, обесили на Теразијама пет српских синова, већ пре тога грозно изнакажених зверским мучењем у подрумима Гестапо-а и београдске главњаче.²

Овај свирепи злочин који целом свету речито говори о правом лику Хитлерових крволочних хорди, дубоко је ранио свако српско срце. Али су се страшно преварили окупатори и њихове домаће слуге¹ народни издајници, мислећи да ће њиме заплашити наш народ и нас, српску омладину, и пригушити нашу борбу за слободу. НЕ СТРАХ — ВЕЋ СВЕТИ ПРАВЕДНИ ГНЕВ, НЕ ПОКОРНОСТ — ВЕЋ ПЛАМЕНА ЖЕЉА ЗА ОСВЕТОМ, НЕ „УМИРЕЊЕ“ — ВЕЋ ЈОШ НЕПОМИРЉИВИЈА БОРБА ПРОТИВ МРСКОГ ТУЋИНСКОГ ЈАРМА, — то је одговор Срба, то је наш одговор и на ово последње свирепо зверство достојно Хитлерових хорди. И они који су још јуче оклевали, дижу се у борбу, приступајући легијама бораца за част и слободу, за опстанак нашег народа. Још тире и чвршће збијање свих родољубивих снага, још жешћа и беспштеднија борба против окупатора — то мора бити, то је већ наш одговор на злочин од 17 августа.

МЛАДИ РОДОЉУБИ СРПСКОГ БЕОГРАДА!

Хитлерове фашистичке хорде навелисте су рат до истребљења нашем српском и словенском имену. Не останимо ду-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ. %

² Види док. бр. 116.

жни крвницима младе генерације, злотворима нашег народа!
Осветимо се!

КРВ ЗА КРВ, СМРТ ЗА СМРТ! То нека буде наша борбена лозинка, наш одговор на крваве покоље Срба. УНИШТАВАЈМО ЖИВУ СНАГУ ОКУПАТОРСКЕ ВОЈСКЕ, УНИШТАВАЈМО ЊЕГОВЕ ТРАНСПОРТЕ, МАГАЦИНЕ И ВЕЗЕ! БУДИМО НЕПОМИРЉИВИ ПРЕМА ИЗДАЈИЦАМА НАРОДА, АЋИМОВИЋЕВИМ И ЉОТИЋЕВИМ БАНДАМА, УНИШТАВАЈМО ИХ СТАЛНО, НА СВАКОМ КОРАКУ, СВИМ СРЕДСТВИМА! ИСТРЕБИМО ТУ ИЗДАЈНИЧКУ КУГУ! УЈЕДИНИМО СВЕ СВОЈЕ СНАГЕ, МИ МЛАДИ СРБИ И СРПКИЊЕ, БЕЗ ОБЗИРА НА ОРГАНИЗАЦИЈЕ КОЈИМА ПРИПАДАМО И ПОЛИТИЧКА УВЕРЕЊА, УЈЕДИНИМО СЕ У МОЋАН НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ФРОНТ! УДЕСЕТОСТРУЧИМО СВОЈЕ АКЦИЈЕ ПРОТИВ ОКУПАТОРА! ШИРИМО СВЕТИ ОСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ ЗА СЛОБОДУ СРБА!

СРПСКЕ МАЈКЕ, ЖЕНЕ, ВЕРЕНИЦЕ И СЕСТРЕ!

Утрите своје племените сузе, искалите свој свети, праведни гнев! Будите достојне традиције Мајке Југовића, шаљите евоје најдраже у свету борбу за наш опстанак, за одбрану наше части и наших домова, за будућност наших најмилијих!

СРПСКА ОМЛАДИНО!

Дани фашизма су одбројани! Никаква зверства, никаква насиља не могу више задржати пламен ослободилачке народне борбе! ВЕЋ ГОРИ ТВОЈА СВЕТА СРПСКА ЗЕМЉА, већ данас се хиљаде и хиљаде српских партизана боре с оружјем у руци за слободу нашег народа! Узалудна су сва наеиља душмана. „СРБИЈА СЕ УМИРИТ НЕ МОЖЕ!”

НА УСТАНАК, СРПСКА ОМЛАДИНО! КУЦНУО ЈЕ ЧАС БОРБЕ! СЛОБОДА СЕ НЕ ДОБИЈА НА ЗЛАТНОМ ТАЊИРУ, ВЕЋ СЕ ОСВАЈА ОРУЖЈЕМ У РУЦИ! ВОДИ И ШИРИ СВЕТИ РАТ ПРОТИВ ТУЂИНСКОГ ЈАРМА! НАША СТВАР ЈЕ ПРАВЕДНА. ОНА ЋЕ ПОБЕДИТИ! С НАМА ЈЕ ВЕЛИКИ РУСКИ НАРОД, С НАМА ЈЕ ХЕРОЈСКА СОВЈЕТСКА ОМЛАДИНА, који нам помажу и уништавају фашистичке хорде! Са нама су народи и омладина Енглеске и Америке и све слободољубиво човечанство! ПОБЕДА ЋЕ БИТИ НАША!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

РОДОЉУБИВА СРПСКА ОМЛАДИНА

² Мирко Томић,

говца и на путу Кр.[ушевац] — Сталаћ код ж. с. Дедине. Једна неуспела акција: при покушају паљења резервоара с бензином пао је један друг — Веса⁶. И поред најгнуснијег мучења одбио је да им ма шта каже, говорећи им да је он хтео да баци бомбе зато што их мрзи јер су дснели целом народу зло. Пошто су га свег измрцварили, стрељали су га па онда мртваг обесили 23 авг. и оставили 24 с.[ата] на вешалима. При вешању фаш.[истички] војн.[ици], а нарочито официри, дивљачки су се понашали: смејали се сликајући грозан приказ.

Финанс.[ије] за август:	У пасиви смо зато што смо
674 чл. ⁷	нешто издавали за одред, иначе
3.551 пр.[иход]	финансије нису проблем. Убуду-
"4.225	ће ће одред моћи да ое издржа-
расход 4.647	ва искључиво од свог фонда.
пасива : — 422	Они сада располажу са око 9000
	дин.

Народна помоћ има 1600 дин.

Благајна парт. располаже са 2500 од ваше помоћи.

Техника:

Изв.[ештај] о партиз. борбама у Србији умножен у 1500 [ком.] , Свесл. митинг" 300 ком. Остале изв.[ештаје] и прогл.[асе] штампано по 300 ком. Од овога омладина растура 2/3.

Ми нисмо издали ништа, досада.

⁶ Веоелни Николић

⁷ Односи се на чланарину Народноослободилачког фонда.

**ПОЗИВ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ КОСМАЈ ОД АВГУСТА
1941 ГОД. НАРОДУ СРЕЗА И ОКОЛИНЕ ЗА СТУПАЊЕ У
ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД¹**

**ДРУГОВИ, ГРАЂАНИ, СЕЉАЦИ, СЕЉАНКЕ,
РАДНИ НАРОДЕ КОСМАЈА,**

Већ осам недеља како су фашистички разбојници, на челу са побеснелим Хитлером, мучки напали земљу мира и благостања, издајнички ударили на моћни Совјетски Савез. Храбри совјетски народ са херојском Црвеном армијом већ је задао смртне ударце фашистичким хордама које су мислиле да ће се лако дочепати богатих житница и добара која је совјетски народ својим трудом и знојем стварао. План о муњевитом рату је пропао. Најбоље Хитлерове трупе су потучене и нашле су свој гроб у борби са Црвеном армијом. У трећој офанзиви Хитлер је бацио и последње резерве — старце и децу, које хране и терају у рат опијајући их раздражујућим ињекцијама. Заузета совјетска територија од немачких хорди није изгубљена за Црвену армију и народе Совјетског Савеза. Она је само гробница за милионске немачке армије које је Хитлер послао у борбу против Црвене армије и мирољубивог совјетског народа, народа који се бори не само за своју слободу, него и слободу свих поробљених народа.

КОСМАЛЦИ, КОСМАЈКЕ,

Сваког дана стотине мајки закукају за најбољим синовима ове земље, сваког дана чујемо гладни вапај 350.000 заробљених очева и браће, сваког дана непријатељ из наше земље носи и пљачка. Ми то не смемо дозволити, ми не смемо допустити да наша земља буде тло одакле ће фашистички разбојници гомилаи резерве и убијати нашу браћу, убијати нас саме.

КОСМАЛЦИ, КОСМАЈКЕ, ОМЛАДИНО КОСМАЈА,

Будимо достојни оних српских хероја који су куком и мотивом знали да бране и одбране своју слободу. Данас је време да и ми дигнемо свој глас, да покажемо непријатељу колико је српски народ спреман да да за своју слободу и своју част. Сви они који се стављају у службу окупаторима непријатељи су српског народа и српски народ мора да их презре и изрекне свој суд над њима. Српски народ нема шта да чека. Свако че-

¹ Оригинал без датума, умножен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПС.

кање је помагање непријатеља и одуговлачење наше ослободилачке борбе.

Ништа што би користило непријатељу не сме му допасти шака. С пушком у руци ми морамо да бранимо сваку мрвицу нашег права и на сваком кораку задати ударац непријатељу. Будимо тврђава из које непријатељ неће извући ништа што му је потребно. Никаква немачка наређења не извршавајмо.

Широм наше земље, под руководством Комунистичке партије, устали су најбољи синови нашег народа у борби против окупатора да бране независност и слободу нашег народа. Комунистичка партија као и свуда и код нас је организовала партизанску борбу која омета и задаје ударце непријатељу. Да ти ударци заиста узнемирују непријатеља најбољи је доказ скопашња потеря немачке војске и издајица којом су они мислили да униште поштене партизанске борце. Ускоро су се и они уверили да ова борба није ометена и да деловање одреда није спречено.

Непријатељ је у исто време организовао пљачкашке одреде које набацује партизанима. Али ми се не смемо обманути овим набацивањем, ми ћемо се заједно са партизанима борити против те организоване пљачке.

Окупатор у народном расулу и уништењу народних добара види своје користи. Он изазива наше пропадање. Ми сами треба да се освестимо да не бисмо радили против себе. Данас се немилосрдно уништава шума која је наше заједничко добро. Шуму као наше добро морамо чувати, а не развлачити на све стране колико ко може.

КОМУНИСТИ КОСМАЈА,

На вама је тежак али частан задатак. Организујте народ Космаја у борби против окупатора и његових слугу. Објасните народу шта значи борба наших партизана. Ниједан час комуниста не смеју пропустити узалуд. Свуда и на сваком месту уништавајте непријатеља нашег народа. То је свети задатак комуниста у одлучним борбама.

Радни народе Космаја, ступајмо у борбене редове нашег космајског партизанског одреда² и помажимо његову жилаву и поштену борбу против свих оних који пузе пред непријатељем

² Космајски НОП одред формиран је 7 јула 1941 године. Први командант одреда био је Коча Поповић, а политички комесар народни херој Бора Марковић, који је погинуо априла 1942 год. код ЈБубовије, у борби са Немцима, као политички комесар Главног штаба за Србију. У саставу одреда су биле: Прва космајска, Друга космајска и Посавска чета; Посавска чета се доцније одвојила од одреда и формирала Посавски НОП одред. Почетком августа у састав одреда ушле су Смедеревско-грожанска и Младеновачка чета. По формирању Посавског НОП одреда, Коча По-

и издају народну поштену ствар. Згазимо све те издајничке псе да нам више не вршљају разни Голубовићи,³ Тошићи⁴, Чарапићи и други.

ЖАНДАРМИ И СВИ СЛУЖБЕНИЦИ КОСМАЈА,

Вас данас спремају за најгаднију издају. Ви треба да будете оруђе против браће ваше, против народа вашег. Одрекните се те срамне улоге, напуштајте службу и улазите у редове оних који се боре за народна права, да вас као противнике на свом праведном путу народни колос не би згазио.

Ујединимо се у борби коју давас води читав свет. Од наше борбе, од наше одлучности зависи када ће доћи час нашег ослобођења. На челу те борбе стоји братски Совјетски Савез. Тој борби придружују се снаге Велике Британије и Сједињених Америчких Држава. Код нас ту борбу повела је и организовала храбра и непобедива Ком. партија. Збијмо своје редове око ње за нашу победу.

Живела народна борба за национално ослобођење и народна права!

Живели народни партизански одреди!

Живео братски Совјетски Савез!

Живео друг Стаљин, вођа ослободилачке борбе целог света!

1

Живела Црвена армија, непобедива тврђава радног народа!

Живела Комунистичка партија Југославије!

КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Срески комитет за Космај⁵

повић одлази за команданта, а за команданта одреда долази професор Миле Тодоровић. Одред је дејствовао у области Космаја све до почетка Прве непријатељске офанзиве, водио велике борбе против Немаца и недићеваца код Слатине, на Боровницама, Арнајеву, Рогачи, Дучини, Борку, и Венчанима. У току Прве непријатељске офанзиве одред ое повлачи према Санџаку са осталим одредима из Србије, али се јануара 1942 год., по одлуци Врховног штаба, поново враћа на свој терен. У новој ситуацији, одред се није могао одржати на својој терену због присуства великог броја непријатељских окупаторских и квислиншких снага. У свакодневним борбама изгубио је већи део људства, и 28 фебруара, код села Винче, био је разбијен.

³ Голубовић, адвокат из села Сопота, агент Гестапоа, погинуо као народни непријатељ.

⁴ Душан Тошић, трговац из Сопота, четнички командант Среза грочанског, осуђен на смрт као народни непријатељ и стрељан 1945 године.

⁵ Чланови Среског комитета били су: 1) Велчка Бенић, секретар, 2) Дража Марковић, 3) Александра-Цана Марјановић, учитељица из села Поповића, стрељана марта 1942 год. на Бањици, 4) Раде Јовановић, сељак из села Парцана, заменик команданта Космајског НОП одреда, погинуо 1941 год., 5) Јелица Миловановић, учитељица из села Ропчева, погинула 1941 год., 6) Илија Трифуновић, из села Лисовића, стрељан 1942 год., 7) Милорад Ивковић, сељак из села Дучине, погинуо 1943 године.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРЕМ ОД АВГУСТА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ОСЛОБОЂЕЊУ ДРУГОВА ИЗ СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ¹

Драги другови, шаљемо Вам у прилогу оригинално писмо² од другова из казнионе, из кога се виде услови под којима су они спремали и најзад успели из затвора се ослободити.³

Сви другови из Завода, њих 32 на броју, смештени су са нашим партизанима у шуми. Другови су наоружани, смештени у шуми, донекле обезбеђени са храном и одећом, али одећа није довољна, нарочито за болесне другове. Због тога је нужно радити хитно за њихово пребацивање и смештање.

Мислимо, а тако су и неки другови желели, да се 2—3 задрже у нашим одредима, 3—4 да се упуте у Бачку на политички рад Партије, а сви остали да се пребаце у Мачву.

Ми смо ових дана покушали доћи у везу са друговима из Мачве, али нам није успело, јер се баш тада десио случај да се из Мачванске Митровице пуцало на Сремску Митровицу. Ово је свакако и учињено ради тога да се пажња непријатеља скрене на ову страну. На тај начин није нам успело организовати пребацивање преко Саве, јер су наши другови раније прешли Саву, са којима смо хтели сада због пребацивања доћи у везу.

Пуцњава из Мачванске на Сремску Митровицу имала је последица: похапшено је око 70 људи, од којих су три Србина у затвору убијена, и што се контрола на Сави знатно пооштрила. Истина је да је ситуација побољшана а и ухапшени су пуштени у слободу.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС. На документу нема датума; писан је крајем августа.

² Оригинал писма се налази у архиви ЦК КПС.

³ Ноћу између 21 и 22 августа 1941 год. ослобођена су 32 политичка затвореника, члана КПЈ, из казнионе у Сремској Митровици. Бекство је организовао казнионички партиски комитет уз помоћ Окружног комитета КПЈ за Срем и Среског комитета Сремска Митровица. Затвореници су прокопали канал из једне ћелије испод зида казнионичког. Затворенике је прихватила једна група од 9 партизана Фрушкогорског НОП одреда. Двојица од ових партизана пресекла су телефонске жице између Сремске Митровице и казнионе, а остали су били спремни да ступе у борбу ако их казнионичка стража примети. По изласку из казнионе, другови су одведени у Фрушкогорски НОП одред, одакле су крајем септембра сви, сем четворице (Станко Пауновић, народни херој, Јован Трајковић, Јован Веселинов и Слободан Бајић), пребачени у Западну Србију.

Стога Вас молимо да нас повежете са друговима из Мачве И да другови из Мачве организују и приме у своје руке пребацивање другова. Повезивање требало би извршити преко наших другова који се налазе у Мачви. Најбоље би одговарали другови из Јарка, Шашинаца или Митровице и Лаћарка. О њима ће најбоље знати Јова Вујић.⁴

Припреме које би они имали да изврше су ове:

1) да спреме чамац или слично, по могућству да се сви одједном пребаце;

2) да се превоз изврши између Митровице и Јарка;

3) да се води рачуна о томе да другови требају 4—5 сати од места где се налазе па до Саве;

4) Организацију пребацивања, место и време да саопште по једном другу који познаје терен и људе у селима Манђелосу, Гргуревцима или Шуљму, а тамо ће добити даљу везу са нашим логором;

5) наш одред са друговима доћи ће наоружан, али би другови требали епремити оружје, како би ми могли оружје на Сави преузети, јер мало оружја имамо. Ако може за каз. другове спрем. оружје.⁵

Молимо све ове припреме извршити најхитније.

У акцији за ослобођење другова из Завода учествовало је 7 другова, а двојица су имала задатак пресећи телефонску жицу од казнионе до места Митровице. Имена ових 9 другова не саопштавамо јер су они још легални. Састав је био: 3 студента, 5 радника и 1 сељак. Од 7 другова тројица су се кроз живицу увукли у казниону, 1 је на нишану држао најближег стражара а 3 су проводила кроз живицу, једног по једног, ослобођене другове. На челу акције од почетка био је један студент, који се показао неустрашив и одлучан друг. Остали су се показали добри и пожртвовани. Било је штрајкбрехера. На недељу дана пре ове успеле акције омео је план извођења Маринко Дукић⁶, сада у Мачви. Овај неизведени план био је да другови из затвора изађу са кључевима које смо им у ту сврху послали, а споља да им убацимо лестве, те да их тако преко зида преведемо. Исто је било у плану да се напад на стражу изврши споља и изнутра на чуваре. План је био изводљив, али је требало 15—20 наоружаних другова. У комбинацији је био и Маринко да да оружје. Не само што је одбио предати оружје из Јарка, него је обавестио околна села и њих убеђи-

⁴ Јован Вујић-Шабан

⁵ НОП одред из Срема који је пребацивао ослобођене другове у Мачву желео је да задржи њихово оружје за своје потребе.

⁶ Мирко Дукић, студент из села Јарка, Сремска Митровица, погинуо у Мачванском НОП одреду 1941 године.

вао да је акција неизводљива и да не треба давати оружје. Ипак последњи дан ми смо јавили друговима да се уговорена акција одлаже, али они то обавештење нису добили и тако су сви били изложени опасности да буду поубијани. На позив члана ОК за срески састанак Маринко је одбио доћи. Из свих ових разлога, ОК је донео одлуку да се Маринко Дукић искључи.

Напомињемо да су другови ову акцију извели без жртава, јер није имало потребе за оружану употребу.

За време смештаја друтова у логору, наишла је усташка патрола на нашу стражу, те је том приликом 1 жандар рањен а остали жандари су побегли. Исто тако друга патрола сусрела се са нашом стражом, којом је приликом разоружан један усташа. Ове патроле непријатеља присиле су наше друтове да промене место логоровања и у томе премештању три друга од затвореника негде су се у шуми изгубили, и до сада нисмо са њима могли доћи у везу. О њима ако што будемо дознали известићемо накнадно.

Од акција које смо имали биле су ове: запаљено је 300 м непокошеног жита, убијен је један наоружани усташки пољар при употреби пушке у правцу партизана, који га је партизан предухитрио. У истом атару бачене су 2 бомбе на камион усташа, којом је приликом експлодирала једна бомба. Рањено је више усташа. Ово се десило код Јарка. Село је имало да плати 600.000 дин. У Бешенову један одред⁷ од 3 друга, који су избегли хапшењу, ослободили су три ухапшена друга, али је од ове тројице један после тога, пошто је (услед старости 60—70 г.) поново ухапшен, батинањем убијен.⁸ Овај друг под сталним ударцима клицао је Совјетском Савезу а против фашизма. Између Инђије и Инђије Села један одред покидао је све главне телефонске и телеграфске жице Бгд⁹—Н. Сад и Бгд—Згб.¹⁰ У плану је било кидање свих телефонских жица око Митровице, коју су акцију спремили митровачки скојевци. Спремљено је доста пушака, митраљеза, бомби, као и другог експлозива, те се само чека да се сместе другови из казнионе па ће и другови у Срему прећи на акције већег обима.

Ових дана из Петроварадина упућени су домобранци за Бијељину. Међу војском има официра и подофицира симпати-

⁷ Почетком августа 1941 год. у Срему су формиране партизанске јединице у свима селима где су постојале партиске организације. Ове партизанске јединице, по директиви Партије, изводиле су мање акције, прикупљале оружје, војнички се припремале за веће акције и биле су база за формирање НОП одреда у Срему.

⁸ Редакцији није познато на кога се односи.

⁹ Београд

¹⁰ Загреб

зера, који еу нам обећали да се неће борити против партизана већ да ће и сами прећи партизанима. Њихов одлазак био је изненадан, те нисмо накнадно са њима разговарали.

Ми смо већ раније за команду ангажовали друга Мирка Бибића¹¹, бив. шпан. добровољца, који се сада треба да налази у Мачви. Молимо да га се упуту да се јави нашим одредима. Од Др Слободана Малетића¹², који се налази у Мачви, треба тражити обрачун и новац за Н.[ародну] помоћ и евентуално списак лица прилагача жита.

Молимо да примите горњи извештај, а дотле остајемо

С другарским поздравом,

1 прилог.

ОК Ср.

БР. 24

ИЗВЕШТАЈ ПАРАЋИНСКО-ЂУПРИСКЕ ЧЕТЕ КРАЈЕМ АВГУСТА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА СРБИЈЕ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА ЧЕВД¹

1-

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАЦ. ОСЛОБ. БОРБЕ У СРБИЈИ
Крајем августа 1941 год.

Бројно стање: 118 људи; 13 коња, и двоја коњска кола и један камион.

Наоружање: 95 пушака, 13 пушкомитраљеза, 5 полуаутом. пиштоља, 8600 метака, 32 оквира за пушкомитраљезе, 90 пиштољских метака и 32 офанзивне бомбе, 120 дефанзивних бомби.

Експлозива: 570 кг (амонал и камниктит), 1000 комада каписла и 2000 мет. штапина.

Опрема: ћебади 81, великих шатора 1, малих шатора 3, шаторских крила 11, чаршава 66, обућа слаба, одећа слаба, веш слаб (по један пар на војника).

Санитетски материјал: има у довољној количини, лекара нема.

¹¹ Мирко Бибић, обућарски радник из Сремске Митровице, борац шпанске републиканске војске, погинуо у Мачванском НОП одреду 1941 године.

¹² Слободан Малетић, доктор права из Сремске Митровице, погинуо у Фрушкој Гори у лето 1944 године.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

Хигијена: слаба услед недовољнога веша и обуће, гамади нема.

Финансије: приход 281.338 динара, расход 50.173 динара, остаје 231.165 динара.

Извештај командира: Од постојања чете до данас изведено је седам акција и то: напад на Сењски Рудник, напад по други пут, напад на рудник Сисевац, на фабрику цемента у Поповцу. рушење моста на железничкој прузи између села Главинци и села Давидовац и напад на руднике: Сењски Рудник и Равна Река. Рушење три моста на прузи Равна Река — Ћуприја.

Прве три акције вршене су под командом мога претходника Драгог Димитријевића; његовом кривицом, акције нису добро изведене, те није узето довољно новаца из рудника, санитарског материјала и осталих потреба за чету, иако рудници са истима су располагали, и рудницима није онемогућен даљи рад, те се морало иступити поновним акцијама. Акције под 4), 5), 6) и 7) изведене су правилно и добро.

Акција није више изведено зато што се радило на пропаганди, прикупљању оружја и уписивању људи, а поред тога у чету је уписан већи број омладинаца који нису вични руковању оружјем и војним вештинама, те се морало вршити вежбање и упознавање са истим. Поред овога, за неизвођење акција стоји кривица и до бившег командира Драгог Димитријевића, који је за ово кажњен стрељањем.

Извештај политичког комесара: Дисциплина у чети је прилично добра, иако је испочетка била слаба, али промена командира и долазак озбиљнијих људи и друга из штаба и друга из централне команде — дисциплина се повратила, иако има доста омладинаца из села и града. У чети се налази већина занат.-индустр. радника, односно рудара, нешто професионалних а нешто рудара-сељака, и сељака из околних села, махом сиромашнијих сталеза, и неколико ђака. Појавио се случај крађе од једног друга, који је након опомене то опет поновио, тако да је стрељан. Бивши командир, који се је показао као врло слаб и који је саботирао сваки рад, исто је осуђен на стрељање. У чети [им]а врло мало изграђених људи али доста симпатизера. Ра[сп]оложење у чети према Ком. партији је врло добро и код сељака располсжење према чети. Десио се случај да је један сељак ишао и оптуживао Немцима наше људе који су нама прилазили и откривао је места где се ми налазимо, те смо га стрељали. Одржавање митинга иде врло добро, које сељаци слушају врло добро, тако да је њихов одзив у чету добар и сваки дан приступају нови другови; исто тако у погледу оружја одазивају се прилично добро. У погледу исхране ишло је доста слабо, чета се хранила од онога што је добијала од сељака, али сада има и казан и порције, те сада иде прилично

добро. До сада смо се задржавали у пасивним крајевима где је тешко долазити до хране. Пошто чета нагло расте, постоји забринутост ско исхране и око обуће.

Комесар
Глигорић Саво²

Командир
Б. Петровић³

БР. 25

ПРОГЛАС ШТАБА УЖИЧКОГ НОП ОДРЕДА КРАЈЕМ АВГУСТА 1941 ГОД. НАРОДУ УЖИЧКОГ КРАЈА О ЗВЕР- СТВИМА И ПЉАЧКИ ОКУПАТОРА И ЊЕГОВИХ СЛУГУ И ПОЗИВ ЗА СТУПАЊЕ У ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД¹

СРБИ И СРПКИЊЕ,

Ми, ужички партизани, Ваши синови, браћа и мужеви више од двадесет дана боримо се противу немачких фашистичких зликоваца и петоклонашких изрода, који раме уз раме заједно са мрским окупатором убијају најбоље синове народа. Од како су дошли зверови окупаторски у нашем крају стотинама људи нашло је смрт на стрелиштима и губилиштима. Глад, немаштина и најцрња беда обгрлила је наш народ од како је дошао окупатор. Он свакодневно у заједничкој сарадњи са петоклонашким изродима извлачи из наше земље стотине вагона жита, хиљаде грла стоке, плаћајући 'зато безвредни новац. Страшна глад спрема се нашем народу. **Све што имамо све нам однесе и поотимаше.** Њихове проклете слуге: поп Пашић, писар Љубојевић, Андрија Мирковић и други издајници видећи да се народ спрема на устанак, а немајући много вере у своје слуге жандарме и полицајце, они заједно са Немцима довлаче Арнауте да убијају и прогоне наш народ. По ули-Цама Ужица можете видети ту арнаутску багру како се дивно спријатељила са нашим жандармима које окупаторски пси држе на ланцу као и осталу марву. Немачки фашистички зликовци успели су да баце жандарме у борбу против свог соп-

² Саво Глигорић, погинуо у Првој непријатељској офанзиви 1941 године.

³ Борисав Петровић, поручник бивше југословенске војске, погинуо као командир Параћинске чете у Првој непријатељској офанзиви 1941 године.

¹ Оригинал, умножен на гештетнеру, налази се у архиви „Музеја устанка 1941" у Титовом Ужицу.

ственог народа. Али, нека се не варају ни жандарми ни сви они који потпомажу власт окупатора, да народни суд неће имати никакве милости према онима који су били у служби окупатора који су наш народ мучили, прогањали и убијали. **Сваки онај који је убијао или учествовао у убијању мора бити убијен.** Жандармима и свим управним чиновницима поручујемо: **крајње је време да се манете братоубилачке борбе у коју вас баца крвави окупатор, дајте оставке, бежите у шумз, не служите окупатору, заједно снама партизанима у борбу за слободу и независност драге нам земље.** Не учините ли то немилосрдну борбу ћемо водити како против окупатора тако и против вас.

УЖИЧАНИ И УЖИЧАНКЕ,

Куцнуо је час кад сви треба да станемо раме уз раме у борби противу немачких фашистичких зликоваца и петокло-нашких изрода. Сви до једнога у борбу да очистимо нашу лепу земљу од немачких крволока.

Братски Совјетски Савез са великим енглеским народом уништава немачке фашисте и крчи пут и нашој слободи. Сви поробљени народи Европе дижу се против омражених немачких угњетача. Народи Југославије дижу се такође на устанак у светој борби за народну слободу и независност. Црногорци су већ протерали Талијане из свих главних градова Црне Горе.² Бију се велике и мале битке не само на Источном фронту, него на хиљаде фронтова широм Европе а за слом и уништење немачких фашистичких зликоваца. Тако и ми ужички партизани као саставни део великог партизанског покрета у Србији, који се развија већ у свеопшти народни устанак, борићемо се све до наше победе и слободе свога народа.

ОСАМНАЕСТИ АВГУСТ остаће у сећању сваком ужичанину као дан прве победе ужичких партизана над немачким крволацима, арнаутским зверовима и жандармским слугама. На Дрежничкој Градини водила се права велика битка. Док су непријатељске снаге биле наоружане са тешким митраљезима и топовима са преко 500 Немаца, Арнаута и жандарма, један део нашега одреда од 45 људи задао је пораз непријатељу. Преко двадесет мртвих и мноштво рањених, док су наши стварни губици у тројици мртвих и двојици рањених.

СРБИ И СРПКИЊЕ,

Окупатори су слаби. Они довлаче Арнауते за њихова појачања, да они гуше заједно са жандармима наше започето

² У августу 1941 год. била је ослобођена цела Црна Гора, осим главних градова: Цетиња, Подгорице и Никшића.

дело слободе. Они нису у стању сами да се боре већ налазе савезнике у Арнаутима и нашим жандармима.

Ми, твоји синови, ужички партизани, твоји најбољи синови, који са највећом гордошћу и поноситошћу носимо заставу слободе наше драге земље довикујемо вам: **СТУПАЈТЕ У НАШЕ РЕДОВЕ У НАШОЈ ВЕЛИКОЈ И СВЕТОЈ ОСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ ПРОТИВУ НЕПРИЈАТЕЉА.**

ДИЖИТЕ СЕ СВИ НА ОРУЖЈЕ, ПРИСТУПАЈТЕ НАШИМ ПАРТИЗАНСКИМ ЧЕТАМА. СЛОБОДА ЈЕ НА ПРАГУ.

СВИ У БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ СЛУГУ ПЕТОКОЛОНАШКИХ КРВОПИЈА.

**ДА ЖИВИ СЛОБОДА СРПСКОГ НАРОДА.
СМРТ ФАШИСТИЧКИМ ОКУПАТОРИМА.
СМРТ ПЕТОКОЛОНАШКИМ ИЗРОДИМА.**

**ШТАБ ОДРЕДА
УЖИЧКИХ ПАРТИЗАНА'**

³ Ужички НОП одред формиран је 8 јула 1941 године. У његовом саставу биле су: Прва ужичка, Друга ужичка, Трећа ужичка, Златиборска, Прва пожешка, Друга пожешка, Моравичка, Рачанска, Црногорска и Ариљска чета. Одред је дејствовао на територији Ужичког округа и имао је велику слободну територију, која је обухватала Бајину Башту, Ужице, Златибор, Ужичку Пожегу, Ариље и Ивањицу. За време Прве непријатељске офанзиве, одред је водио велике борбе за одбрану Ужица, а затим се повукао са Врховним штабом НОП одреда за Југославију према Санџаку и ушао у састав Друге пролетерске бригаде. Руководство Ужичког НОП одреда сачињавали су народни хероји: командант Душан Јерковић и политком Милинко Кушић. Душан Јерковић, учитељ из села Огара, Срез румски, погинуо је херојском смрћу 29 новембра 1941 год. У борби на Кадињачи, штитећи повлачење Врховног штаба из Ужица. Милинко Кушић, студент из Ивањице, организатор устанка у ужичком крају, формирањем Друге пролетерске бригаде постао је њен политички комесар а новембра 1942 год. политком Четврте дивизије. Умро од тифуса марта 1943 године.

ИЗВЕШТАЈ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВОЈВОДИНУ ОД 2 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПЈ О СТАЊУ ПАРТИСКЕ И ВОЈНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

2 септ.

ДРАГИ ДРУГОВИ ТТ И ОСТАЛИ,¹

Обавешт. и курир. служба. Она је код нас заиста слаба, последњих дана је и никаква. Прво о нашем извештају од 12 VIII који сте ви добили тек 21. VIII. Извештај смо написали и послали руководиоцу обавешт. и курир. службе 12. VIII рано изјутра. Он га је примио истог дана. Једино лице које је тада могло да путује склонило се испред провале која му је претила. Руководилац се и сам тешко кретао, те је курира пронашао тек после три дана. После је још три дана прошло док је курир набавио нови пасиршај², без којег се по тадањој новој уредби уопште није могло поћи на пут. Даља два дана прошла су свакако од наше етапне станице³ до ваших руку. Због нашег и даљег мењања места боравка, са руководиоцем службе нисмо се видели девет дана, те није било могуће контролисати експедицију.

Ваше писмо од 21. VIII⁴ стигло је у наше бивше седиште 23. VIII а ми га добили 26. Узрок је нова провала и бесна хајка у граду и неким селима тих дана. — Три провале у току августа, хапшење најискуснијих партијаца, људи око Партије у градовима и селима, потпуно опустошење Кикинде, паника у народу и код једног дела чланства, проузроковали су привремену пропуст обавешт. и курир. службе. Курири не долазе из многих места, или ако и дођу, јавке похапшене или нема чланова ОК и њихових заменика, због хапшења или директне опасности од хапшења. Отуда смо и ми без података о тачном стању ствари у покрајини. — Секретаријат⁵ је стално имао уза се команданта покрајинског штаба⁶ партиз. одреда и његовог за-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС. Писмо је упућено другу Титу и осталим члановима ЦК КПЈ.

² Објава

³ Панчево

⁴ Писмо се налази у архиви ЦК КПС.

⁵ Секретаријат Покрајинског комитета КПЈ за Војводину (политички и организациони секретар и још један члан Бироа).

• Непосредно после састанка Покрајинског комитета КПЈ за Војводину од 22 јуна 1941 год. формиран је штаб НОП одреда за Војводину. Штаб су сачињавали: командант Данило Грујић, комесар Светозар Марковић-Тоза и заменик команданта Жарко Гурински. Овај штаб није деловао као оперативно руководство, јер су одмах на почетку оружане

меника, секретара ОК. За овим другим непријатељ бесно трага, јер су га све досадашње провале тешко теретиле. Због хапшења добрих партијаца и функционера МК, командант и даље обавља руковођење об. и курир. службом. Није био с нама поменутих 9 дана. Али, да бисмо... одржали одреде, морали смо га пустити од нас. Пре 5 дана секр. ОК био у граду и вратио се без прецизних података. Морао је да се склони испред хајке која је тада још беснела. Вратио се поново, али га ето још нема к нама. На тај начин немамо тачних података о низу најважнијих ствари.

Стање организација у Банату. Знамо имена и проверили смо хапшење 51 члана од напада фашиста на СУ⁷ до пре две недеље. Међутим број похапшених у том року свакако се кретао до 70—80. За последње две недеље вршена су нова хапшења у низу места. Тако је у В.[еликом] Б.[ечкереку] провала од 20 VIII на овамо захватила велик број скојеваца, симпатизера, људи за одреде, многе породице које су се криле. Нарочито је знатан број ухапшених градских партијаца и функционера: у Кик.[инди] 14 (од тога 5 нл. МК — цео), Ср.[ез] Н. Бечеј 12, В. Бечк.[ерек] 11 (3 чл. МК—ОК), Панчево 8 (два чл. МК — ОК, Вршац 7 (3 чл. МК). Пострељано или поубијано 10, за које смо утврдили, али их има више. Међу њима су: Соња⁸, Вл. Коларов⁹, Рудолф Корнауер, Ружа Шулман¹⁰, Д. Јовичин, П. Радојчић, Ал. Радосавчев, Бр. Вујин, М. Кулић, Елза Задровец. У борби с полицајцем погинуо је (убио се сам) чл. МК — В.[елики] Бечк.[ерек] Богдан Теодосин. Када је полиц. хтео да ухапси њега и другарицу из МК, он је пуцао, другарица је одмакла и спасла се. Полиц. рањен, а друг Богдан, пошто није могао да побегне (опкољен), убио се сам. Похапшени су углавном најискуснији и прекаљенији људи што смо их имали. Мало је таквих на „слободи“. Како је то могло да се догоди? ПК је још уочи напада фаш. на СУ свим организацијама озбиљно

борбе почеле провале у парт. организацију и ликвидирана су читава руководства за поједине округе у Војводини.

⁷ Совјетска Унија

⁸ Соња Маринковић, народни херој, рођена у Сурдуку код Сланкамена, инжењер агрономије, члан Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Заједно са Жарком Зрењанином најактивније радила на припремању устанка и на упућивашу бораца у партизане. Она је била један од организатора партизанских група у Банату и Бачкој. 14 јула 1941 год., на путу за Београд, ухапшена је у Панчеву. У затвору је имала херојско држање пред непријатељем. Када су хтели да је стрељају у леђа, окренула се и узвикнула: „Пуцајте, ово СУ комунистичке груди!“

⁹ Владимир Коларов-Коча, студент технике из Бечкерека, секретар Месног комитета Велики Бечкерек, ухапшен и стрељан јула 1941 год. у Вел. Бечкереку.

¹⁰ Ружа Шулман, члан ОК Скоја за Банат, другарица Владимира Коларова, ухапшена и стрељана крајем јула 1941 год. у Вел. Бечкереку.

образложио нужност крајње будности и склањања. Мањи број који се није држао тога ухапшен је још у првој навали. Остали су пали углавном као жртве дошапача, шпијуна, прсвала, рација итд. Толико је велик број дошапача, да их има на десетак у свакој улици. Маса Немаца, један део Мађара и најмљених Срба служе непријатељу. Оружја веома мало, а без оружја нисмо могли слати људе у кукуруз, који се показао као веома слабо склониште. С друге стране, опортунизам и паника, која је захватила један део чланства, могла се разбијати само активизирањем људи, силила нас да не допустимо да се људи сакрију тако дубоко, како не би ништа радили.

Због опортунизма, кукавичлука, алкавости, нетачности и неконспиративности кажњено је у Банату: искључењем 18, строгим укором један, укором 7, опоменом 6, распуштена цела ћелија¹¹ од 20 чл. с тим да се од добрих људи одмах формира друга.

Местимице је извршен размештај месних, односно окр. руководиоачких снага у току августа. Место В.¹² са читавим својим подручјем досада не показује никакву активност. Зато хитно захтевамо од одговорног друга¹³ за тај крај и од ОК да одмах предузму дисциплинске мере, уколико то још није урађено. — Број нових чланова у току ова два месеца мали је (око 20), те не може да накнади губитке. Многи су ухапшени од оних који [еу] се у овој ситуацији показали достојни чланства.

Из Бачке немамо никакав парт. извештај већ два месеца. Тада смо Бачкој послали за појачање једног чл. Бироа¹⁴ и с њим утврдили везу. Али досад ништа. Поелали смо и четврти пут човека. Трипут није успео никог да пронађе. Двапут због провале у етапном месту у Бачкој, а трећи пут због скривања другова у Н. С.¹⁵ пред трагањем полиције. Пре три недеље отишао је [друг] из секр. СКОЈ-а, али осим вести да је дсбро стигао, ништа друго нисмо добили. Постоје вести да је било паљевине жита у већим количинама, али не знамо ништа одређено. Очекујемо повратак курира који је четврти пут отишао.

Из Срема извештај садржи само да је ОК прешао у друго место (тамо где је Фома¹⁸ имао пријатеља), да имају два одреда

¹¹ Односи се на партиску ћелију у Елемиру.

¹² Вршац

¹³ Стевица Јовановић, народни херој, лекар из Вел. Бечкерека, члан Бироа Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. После капитулације Југославије ради на припремању устанка у Банату, а касније постаје један од руководиоца оружане борбе партизанских одреда у Банату. 1941 год. постаје секретар ОК за јужни Банат. Погинуо у Панчеву, децембра 1941 год. где је радио на ширењу Народноослободилачког покрета, у борби против гестаповаца који су га опколили у стану.

¹⁴ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁰ Нови Сад

¹⁰ Вероватно се односи на Гордану Ивачковић-Црну.

од по пет људи, да акције нису водили због циглане и да парт. активци нису нарочито окрњени. Ништа не знамо о другој Тулету¹⁷. Ми смо у јулу писали да је он био десет дана ван окр. [ужног] седишта, склонио се у своје родно место (Б. Ј1.¹⁸) испред хајке, јер ту није имао где да се крије. Секр. СКОЈ-а нам је реферисао, пошто је лично с њим говорио кад се Т. вратио, да је изјавио: „Кад сам видео у „Н. Времену“ шта фашисти раде у СУ почела ме је грести савест, па сам се вратио“. Тада је у секретаријату пао предлог (од Шиље) да се искључи. Ми смо вас онда питали за ваше мишљење, али га нисмо дсбили.

На исти начин сазнајемо да вам је Ком[андант] штаба¹⁹ послао опширнији извештај о томе, као и о борбама и акцијама севернобанатских партизана.

Наш проглас сте свакако добили.²⁰ ОК — В. Бечк. и МК — Панчево издали су летке. Овај други секташки. У Кик. пала цела техника, и људи и инструменти. Техника ПК је у великим тешкоћама због оскудице папира (полиција однела из једне куће) а лиферант је сад онемогућен. Пронађен је други.

Такође малочас дошло нам је писмо о томе да су сви робијаши у Митр. побегли.²¹ То ви знате. Писмо је од другог Кнежића²² (Цото). Он је у овој околини. Ви свакако знате и то да су наишли на усташе, који су пуцали. Том приликом су се он, Франовић²³ и Ћира Петровић из Велеса изгубили од осталих. Логор нису могли да пронађу. Фран и Ћира остали, због Франове слабости, а Цото дошао. Препливао Дунав и Тису. Ноге му рањаве, ишао бос. Одавде је наређено да људи оду по њих. Цото каже да ће Фран и Ћ, ако узмогну да ухвате лађу, прећи у Н. Сад, али мисли да у томе неће успети. За сваку сигурност, треба да оде из Бачке такође једна група да потражи та два друга. Јавићемо и ми одавде, али мислимо да и ви одмах пошаљете некога у Н. Сад, да тамо нађе групу, или нека пођу сви из Бгда. Ево где су:

¹⁷ Јусуф Тулић, орг. секретар Покрајинског комитета КПЈ за Војводину, погинуо у Првој непријатељској офанзиви код Ваљева.

¹⁸ Бања Лука

» Данило Грујић

²⁰ Односи се на проглас Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Редакција не располаже овим прогласом.

²¹ Односи се на бекство 32 политичка затвореника из казненог затвора у Сремској Митровици 22 августа 1941 године.

²² Кнежић Иван-Цото, стари политички робијаш из Сремске Митровице, погинуо септембра 1941 године.

» ²³ Антон Франовић

Објашњење плана:

Од Фрушке Горе воде огранци ка Дунаву. Између два огранка је Беочин. Између левог огранка код Беочина (гледано од Дунава) и следећег огранка налево, тече поток и утиче у Дунав. Идући уз поток ... налево је шума. У

... близини потока налазе се ... ви. Знак за дозивање: два пута плеснути дланом о длан. Кад они исто тако одговоре, рећи им да их шале Цото.

Расположење у народу. Депресија и паника била је велика. Сада нешто попушта. Срби хоће (један део) у борбу, али смо слаби са оружјем. Предузимамо систематско убеђивање сељаштва да све чини како храна и стока не би ишла Немцима. Један део сељаштва већ и сам саботира. Село Б.²⁴ коме је наређено да сваке недеље лиферује шест дебелих свиња, дало је прве недеље само две. Остало се коље приватно. Сељаци обогаљују коње које узимају фашисти. Живину такође кољу, сакривају бундаше и грудњаке.

Последња провала (СКОЈ) открила је сјајне младиће и девојке: тучени су невероватно, али не признају. Проваљује један²⁵ који је у току провала постао провокатор. Тај је пуштен и лови напољу. Зато што још није уништен он и неки дошаптачи, искључили смо из Партије човека који је требао то да уради.

Користимо први воз да би [смо] вам послали овај извештај, зато није дужи.

Сад смо добили Билтен²⁶ бр. 3, као и проглас²⁷ СКОЈ-а.

Смрт фашизму — слобода народу!
у.²⁸

¹* Село Башаид

²⁵ Редакција није могла установити на кога се односи.

²⁰ Види билтен Врховног штаба у Зборнику, том 11, књ. 1, стр. 27.

²⁷ Редакција не располаже прогласом.

²⁸ Жарко Зрењанин-Уча

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВОГ ШУМАДИСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 3 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОМ СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

І. _ ШУМ. НАР. ОСЛОБ. ПАРТ. ОДРЕД

(примљено 8-ІХ-1941 год.)

ШТАБУ НАР. ОСЛОБ. ПАРТ. ОДРЕДА У СРБИЈИ²

1) Јачина одреда: 238 бораца. Пораст: 139 бораца. 2) Наоружање: 210 пушака, 9 пушкомитраљеза, 2 лака митраљеза, 40 револвера, око 120 бомби, око 11.000 метака. 3) Извори снабдевања: а) Храна се добија од сељака, у већини случајева бесплатно. Резерве још не постоје, односно, постоје у малој количини. Организација ових резерви је у стварању. б) Начин логоровања: у случају лепог времена смештање чета врши се у шуми, а у случају ружног времена — у трлима, шталама и кућама. 4) Финансије: Одред располаже са 40.450 динара. 5) Акције: а) Спаљене су архиве у већини општина, осим општина у срееким местима и општина које се налазе у непосредној близини среских места. б) Уништени су уређаји на свим железничким станицама од Грабовца до Лазаревца (осим Лазаревца). ц) 13-У111 разорена је пруга у селу Копљаре. Након разарања пруге наишао је немачки транспортни воз са шест вагона и искочио из шина, тако да је локомотива са вагонима закрчила пругу. д) 12-УШ разорена је прута између Даросаве и Рудоваца. На ово место је наишао воз, који је исклизнуо из шина; ф) 15-УШ покушано је уништење ел.[ектричне] централе у Вреоцима, али није успело. г) 13-УШ направљена је заседа на главном друму Београд—Крагујевац, код Чумића. На заседу је наишао камион са шест Немаца, убијена су два, рањена три, неозлеђен је један Немац. Плен: шест пушака и 200 метака. Након разорувања рањених и неозлеђених Немаца, пуштени су. Аутомобил је уништен у току борбе, као и један луксузни аутомобил Влад. Тирића, власника каменолома Вучјак, који се зауставио на месту где је направљена заседа. У акцији је учествовало 22 партизана. Трајање 20 минута. х) 16-У1П на друму Топола—Аранђеловац, у близини села Бање, наишао је један луксузни аутомобил на нашу заседу. Погинуо је један

¹ Оригинал није добро очуван, те се на више места не могу прочитати поједина слова и речи. Налази се у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Главни штаб НОП одреда за Србију.

немачки официр и три војника. У акцији је учествовало 3 партизана. Трајање 10 минута. Три сата након тога дошли су Немци у село Бању са шест камиона, два тенка и једним малим топом. Почели су купити људе по друму и кућама и одмах их стрељати. Број стрељаних сељака креће се између 7 и 11. Тачан број се не може установити пошто су хватали и на друму; и) 18-У1П на путу Младенсвац—Топола, код Белосаваца, нападнут је транспортни нем. аутомобил, који није заустављен због дефекта на пушкомитраљеу. Аутобус је сав изрешетан мецима. Убијена су три, а рањено 10—15 Немаца. ј) 19-VIII уништен је рудник угља у Јунковцу (колубарском). Плен: санитетски материјал, 19 ћебади, 50 килогр. масти, око 200 килогр. експлозива. Трајање: један сат и 15 минута. к) 20-У1П код Наталинаца нападнут је луксузни аутомобил у коме су се налазила три немачка војника-курира. Један Немац је рањен и побегао а друга двојица су ухваћена, разоружана а затим пуштена. Аутомобил је уништен. Трајање 15 минута. л) 23-УШ исечене су жице и бандере електричног вода Крагујевац—Вреоце. м) Уништен је уређај на железничкој станици Аранђеловцу. У каси је нађено 34.210 динара. На име заостале плате подељено је железничарима 3000 динара. н) 24-УШ на путу Шаторња—Рудник, код села Јарменоваца,⁴ нападнут је луксузни аутомобил. Рањена је лако, у бутину, једна жена. о) 25-УШ на путу Топола—Наталинци нападнут је луксузни аутомобил. Шофер је убијен. п) 25-VIII на путу Младеновац—Аранђеловац, код Орашца, нападнут је луксузни аутомобил и убијен један официр-гестаповац а рањено је 2 жандарма. р) 26-УШ ноћу, разорена је пруга између села Копљара и Грабовца. На разорену пругу наишао је воз, исклизнуо из шина. По повратку са акције 7 партизана наишло је на заседу Немаца и жандарма. Борба је вођена око 40 минута. Према извештајима добивеним од сељака, погинула су два Немца и 4 жандарма, који су ујутру сдмах покупљени и однесени. Полиц, писар Јанковић, који је исто био у заседи, рањен је тешко у обе ноге. Од партизана погинули су Миодраг Филиповић, сељак из Стојника (младеновачки) и један железничар из Грабовца, који тек што је ступио у одред. Његово име и подаци јавиће се накнадно. с) 26-УП1 уништен је мост у Бистрици. т) 27-VIII нападнуто је 40 Немаца на путу Бистрица—Трбушница. Погинуло је 11 Немаца и 7 рањених Немаца је после умрло у болници. Партизани нису претрпели никакве губитке. Плен: 2 лака митраљеа, ... машингевера, 9 пушака, 7 бомби, и 250 метака. у) 28-^111 уништен је мост у Крушевици; ...) 29-VIII онеспособљен је рудник у Црљенима; ..) 30-VIII онеспособљен је рудник у Рудовцима; ...) узгред је ликвидирано у срезovima: орашачком, колубарском и опленачком 8 петоколонаша.

Поред тога су сечене жице по друмовима.

6) Критички осврт на војне акције. а) Акција за уништавање централе у Вреоцима била је до детаља припремљена и добро спроведена. Замишљено је да се централа заузме и ложењем напон паре доведе до тако високога степена да котао експлодира. Централа је заузета, извршене су све припреме неколико минута пре експлозије напуштена је централа. Међутим, у одређено време котао није експлодирао, већ се чуло јако испуштање паре. Вероватно су машине биле снабдеване вентилима — осигурачима (уколико постоје) који су се у критично време аутоматски отворили и спречили експлозију. Након тога покушано је бомбама онеспособити постројења, али то није успело.

7) Акција код Чумића изведена је правилно. Недостатак: на аутомобилима и поред ранијих детаљних упута, нису уништене гуме. Разлог: недовољно искуство партизана.

У возу који је искочио из шина у Копљарима налазило се оружје и намирнице. Услед недовољно припремљеног плана од стране командира чете, Немци су успели да их спасу. Командир, иако је у том правцу примио упуте, уместо да постави унапред заседу на месту где ће воз искочити из шина и ради ликвидације пратиоца воза, стишао је са свега 3 човека и разорио пругу. Десет партизана тек је накнадно стигло на место и ту су наишли на заседу Немаца, који су изашли из воза и који су успели да спрече одношење плена. Жртава није било ни на једној страни.

Напади на луксузне аутомобиле, наведени у извештају под н) и о) — поступљено је неправилно. Партизани и командири тврде да услед сунца које им је тукло у очи нису могли да разазнају аутомобиле.

Поновно разарање пруге код Копљара извршено је правилно, ван оела. Командир чете је погрешно што је на извршење овога задатка послао само 7 партизана. У акцији није учествовао ни он, а није послао ни свога заменика. Даљна грешка је у томе што је дан пре у близини нападнут аутомобил у коме је настрадао официр-гестаповец и покушано је разарање моста на Мисачи који се налази у близини а које није успело ради тога што је експлозив био влажан. Овај мост налази се у близини тога места. Немци су чували мост надајући се да ће партизани поново покушати да га разоре. Немци су чули експлозију на прузи и одмах потрчали у заседу, на коју су наши партизани наишли сасвим неспремни. Уништење пруге требало је извршити на другом месту. Сутрадан је око сто Немаца дошло у Копљаре. Упалили су запаљивим бомбама 3 куће и одвели око 30 сељака, жена и деце. Њихсва судбина није још позната.

Остале акције извршене су правилно. Почев од 17—18 почели су Немци да се крећу у групама, добро наоружани, по селима као: Трешњевици, Бањи, Вукосавцима, Копљару, Винчи и другим местима.

2-1X наишло је око 50 Немаца у село Винчу и ту су опколили кућу Милутина Радовановића, сељака. Убили су Милутина Радовановића из Винче, 45 година старог, сиромашног стања (два хект. земље), опозиционара, а оца четворо деце, и Јосифа Мнерсона, члана одреда, 19 година старог, из Крагујевца, свршио летос гимназију, учествовао у гимназији у раду СКОЈ-а, а сада пре две недеље је кандидиран. Био је врло активан, одан и пожртвован. — Поред њих, Немци су ранили два сина Милутина Радовановића, Предрага и Ненада, и одвели их у Тополу заједно са женом и кћери Милутина и једном омладинским. Тај дан су упаљене у Винчи три куће и у свакој је извршен претрес. — 20-У1П отишао је без дозволе у место Лазаревац Живан Н., опанчар, сео пред кафану и ту од Немаца — вероватно на нечију денунцијацију — ухапшен и јавно стрељан. Биографија ће се послати накнадно.

Политички рад: Прилив чланова у одред настао је већим делом последњих дана тако да се није успело, услед рапгрграности чета, покупити тачне податке о социјалном саставу чланова одреда, па ће о томе бити извештено накнадно. У одред све више придолазе сељаци. У погледу борбености кадрова задовољавају. Морал партизана је добар. Политички пропагандни рад проводи се све интензивније у одреду, тако да се сада осећа побољшање. Постоји помањкање у литератури, али је умногоме стање поправљено. Ангажовани су сви свеснији другови да узму учешћа у овом сектору рада. За политикомееаре по четама пронађени су најспособнији људи. Сви комесари који су се показали као неспособни смењени су. Рад је постављен на најширу базу. И свакако ће се ускоро постићи много више него што је постигнуто за првих месец дана рада. Потешкоћа је што се у одреду налазе већином чланови који немају никаквога полит. ваепитања, људи којји треба тек да се покрену из досадашњег њиховог мртвила. Политичко-пропагандни рад ван одреда појачава се. Приликом пролаза кроз села држе се говори. Објашњава се наша парола, наша борба и циљеви и позива народ на устанак и ступање у партизанске одреде. Полит. комесарима дата су детаљна упутства да се искористи свака прилика да се дође у што тешњи контакт са народом. Тиме, да се те прилике искористе за пропаганду. Нарочито је напоменуто да се искористе недеље, када су људи окупљени пред општином, и да се одржавају зборови.

Хигијена у одреду није на нарочитој висини. Узроци: а) чете се не налазе увек у близини места где има довољне ко-

личине воде; б) људи из одреда, већином сиромашни, имају само по један пар веша, што отежава умногоме држање тела у чистоћи; в) до сапуна се или тешко или скоро никако не долази. Полит. комесарима је наређено да и поред свих тешкоћа одржавају услове хигијене.

Четничка акција: Већ дуже времена проносили су се гласови да четници намеравају да ступе у контакт са Немцима и да ступе у борбу против партизана. Изгледа да су стварно Немци, осећајући потребу да прошире у народу нерасположење и увлачење у борбу што већег броја људи против партизана, затражили сарадњу са четничким вођством. Сазнали смо да је један од одлучујућих фактора из њиховог вођства, генерал Новаковић, одлазио на преговоре са немачким властима у Аранђеловцу и Тополи ... Неколико дана после тога изашао је проглас³ Косте Пећанца који прилажемо. (Не шаљем га, јер га сигурно имате. — Црни) Четници су тражили од нас да обуставимо акције. С наше стране им је одговорено да се наша борба не може зауставити све дотле док се непријатељ налази у земљи. Након споразума са Немцима четници врше притисак на народ да ступају у четнике и да се боре против нас. Сви четници и војводе не слажу се са четничким вођством. Тако је војвода космајски, Никчевић, већ потражио везу са нама ради заједничке сарадње. Надодајемо као интересантну појединост да четничко вођство заклиње и сељаке који још нису у одреду. **Та** заклетва се полаже за краља Петра, за част и слободу отаџбине, — на верност краљу и отаџбини.

Примили смо писмо од Црнога од 23-УШ данас 3-1X-1941 год.

Друтарски поздрав

СМРТ ФАШИСТИМА _ СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА КОМАНДАНТА I ШУМ. НАР. ОСЛОБ. ОДРЕДА
Недељко Жакула⁴ политком

Ток борбе у селу Трнави 8-VIII-1941.

После ликвидирања са општинама чете су се кренуле у потпуном реду. Комесари су остали да набаве храну. Тада је наишао ауто са три Немца. Један од комесара је одмах известио командира..'. се направи заседу. Командир I чете и не размишљајући и без икаквог плана повикао је: „Ко је слузко војску напред за мном!" Одмах су партизани почели пу-

³ Види док. бр. 117.

* Недељко Жакула, погинуо у селу Црнуће (Срез таковски), децембра 1941 године, као комесар Првог шумадског НОП одреда.

цатп и бацати бомбе још из даљине, премда је још било доста до кафане где су отсели Немци, јер су случајно свратили да пију. Близу кафане је дошао командир, али не пред зида него даље, тако да га је непријатељ могао погодити. Борба је трајала 3 минута. Резултат: Један Немац погинуо, 1 заробљен, 1 умакао. Од наших је погинуо командир I чете, Воја Станојловић. У тој [борби], тј. после борбе 3 дезертирали.

Сукоб жандарма и наших у Брезовцу. 12 наших бораца наишло на заседу од 30 жандарма који су осули ватру на наше. После борбе од 10 минута жандарми су ое повукли. Пошто се на даљини од 1 км налазило око 16 бораца са командантом, послане су две патроле од укупно 7 људи, које су заробиле 1 жандара и пустили, разоружавши га. Кад су остали другови дошли у помоћ, жандарми су побегли.

БР. 28

ИЗВЕШТАЈ ФИЛИПА КЉАЈИЋА-ФИЋЕ ОД 4 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ У ПАРАЋИНСКО-ЋУПРИСКОЈ, СВИЛАЈНАЧКОЈ И РАЧАНСКОЈ ПАРТИЗАНСКОЈ ЧЕТИ¹

Здраво Црни! Стигао сам добро до чете.² Успут сам срео Перу³ и вратио га натраг. У чети сам затекао доста нездраво стање. Дисциплина слаба. Стање нездраво а људство добро, махом индустријски радник и сиромашни сељак. Једном речи, здрав елеменат. Боље људство него у ма којој чети коју сам до сада обишао. Узроци слабости чете јесу у томе што бивши командир, иначе партијац, радник, није спроводио линију Партије и извршавао задатак који је постављен пред чету. 1). Вршио је напад на руднике и није онеспособио руднике за даљи рад. 2). Није узео новац, није узео санитетски материјал. 3). У Равној Реци похапсио петоколонаше па их пустио, иако су партизани захтевали да се петоколонаши стрељају. Пуштени петоколонаши, кад су се вратили у Равну Реку, поубијали су наше другове и симпатизере. 4). Пуштао жандаре који су водили борбу против чете и у борби заробљени. 5). Примио поклоне од заробљених петоколонаша, иако су ти поклони безначајни. 6). Умањивао и унижавао ауторитет и улогу политксм. у чети.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Параћинско-Ћуприску чету Поморавског НОП одреда.

³ Петар Стамболић

Све је ово довело до расула у чети и до побуне против ..., тако да су се сами партизани спремали да га стрељају ако не поднесе оставку на положај командира и коначно га принудили на отступање. Политички комесар доста слаб, а иначе поштен радник.

За читаво време, све до неки дан пред мој долазак, у чети није постојала партиска ћелија, иако је било партијаца у чети. Нови командир кога су примили, а који је активни поручник, доста је добар, хоће да слуша. Симпатизер је, али не блиски симпатизер. Заменик командира био је један стари рудар. парт.

Ја сам за време мога бављења у чети направио знатне измене и промене. У самој команди чете сам сменио заменика командира и поставио једног млађег рударског радника, члана Партије, и за заменика политкома сам поставио другарицу парт.[ијку], студент. права.

Затим сам са командом чете саслушао бившег командира по напред наведеним делима. Из саслушања се јасно видело да је бивши командир објективно служио окупатору. Ја то нисам могао друкчије окарактерисати него као неизвршивање постављених задатака од стране Рев. нац. ослоб. штаба⁴ у Србији, с једне стране, а као члана Партије — као неспровођење у жиџот директива постављених од стране ЦК КПЈ. Ја сам то окарактерисао као издају ствари народноослободилачке борбе и Партије и због тога осудили смо дотичног на смрт. Затим смо саслушали опоз. групу која се почела да формира око оне матуранткиње из Ћуприје а који су почели нарушавати дисциплину у чети, не извршавати задатке и омаловажавати команду. Обзиром да су они, четири њих, сасвим безначајни, то смо их све опоменули а једног од њих искључили из одреда, али на његово плакање, кајање и молбу задржан је у чети. Други сд њих је ухваћен у крађи још раније и опоменут, али се није оставио крађе него је накнадно ухваћен у крађи, на саслушању је признао крађу и предао украдену ствар. Осуђен је на смрт.

На збору сам одржао говор целој чети о значају и задатку наших одреда, као и то ко организује и руководи нашим одредима. Извршио сам заклетву чете. На том збору пред великим бројем сељака, а после заклетве, пред свима је саопштена пресуда окривљенима са детаљним образложењем и дао наређење за извршавање казне. Пресуда је добро примљена, са великим узбуђењем чете и присутних сељака. Сељаци су покушали да моле за њихов живот, али ја нисам попуштао. Пресуда је имала великог одраза како на учвршћивање чете тако и на сељаке. Дисциплина се нагло поправља. Чета добија збиља облик чете партизанског одреда. После тога одмах смо

⁴ Односи се на Главни штаб НОП одреда за Србију.

са четом кренули у акцију на Сењски Рудник и Равну Реку да бисмо поправили грешке учињене ранијим нападима. Били смо решили да уништимо електричну централу, али смо отступили од тога, пошто би уништавањем централе потопили све руднике, зато смо подигли у ваздух, тј. рушили, све мостове између рудника и мостова Две сестре, а то је три моста гвоздена; мост Две сестре не може се рушити пошто је зидан од камена и бетона. Из рудника је узето новца у износу од 62.800 и неколико динара (више није било), двоја кола, пет пари коња, један камион, много разне робе за потребе чете и 600 кг експлозива. Поставио сам пред чету нове задатке. Верујем да ће их са успехом извршити.

За време бављења у чети иступио сам на 4 митинга, и на селима и један на Сењском Руднику. На митинзима сам изнео поред осталог и то какви су наши одреди, ко са њима руководи и ко их организује, што је за ову чету првина. Другови партијци у чети нису схватили свој задатак, нису схватили да данас више него икада до сада имају могућности да јавно иступе, да излажу став наше Партије, да повезују широке масе са нашем Партијом.

Моје отворено и јасно иступање на митинзима народ је топло поздравио, после чега је и у самој чети морал и самоувереност нагло порасла. Чак шта више и командир, који је пре тога покушао да критикује, сасвим се изменио, признао да није био у праву и постао симпатизер. Наши партијци су све дотле завијали, замотавали, илегализирали. Основна је грешка што у чети није постојала парт. организација иако је било партијаца и што није изучаван парт. материјал.

Из чете сам узео 131.000 динара. У чети је остало 100.000 динара. Разлог остављања тог новца чети је тај што чета нагло расте, свакодневно се појављују нови људи, и друго: терен на коме се чета налази јако је сиромашна, тако да животне намирнице купују, треће: обућа јако слаба, па морају да купују. А људство добро. Ја лично очекујем много од ове чете.

Из Параћ.-ћупр. чете пребацио сам се у Свилајначку чету. У близини ове чете моментано логорује Марковачка чета.⁵ У Свилајначкој чети стање је задовољавајуће. Командни састав доста слаб. Партиска ћелија слаба, махом сељачки елеменат. Дисциплина није на висини, али ипак чета спеообна за дејство. Надам се да ће се после мога обиласка поправити.

Обишао сам и Марковачку чету. Код ове чете је дисциплина врло слаба. Морал није на висини.

Са ове две чете сам организовао напад на Свилајнац. Напад је успео. Среско начелство, финанс. управа, пошта, огппти-

⁵ Марковачка (Орашачка) чета Другог шумадиског НОП одреда.

на, све је уништено. Новац је узет, само не знам колико, пошто је акција овога момента завршена. О самој акцији ће ти другарице говорити.

Очекујем оне остатке двеју чета Рачанског одреда⁶ са командантом и замеником који су отишли на Рудник. Видећу шта ће учинити са њима.

У Жабарском срезу је скоро формирана чета.⁷ Отићи ћу да је обиђем. А сада бих имао неке предлоге у вези са нашим разговором о организацији, тј. реорганизацији Поморавског одреда, а то је: 1) да Поморавски одред остане онако како је предвиђено, тј. да Беличка, Параћ.-ћуприска и Левачка чета сачињавају један одред, само треба што пре створити штаб одреда да би све три чете дејствовале под јединством командом. Разлог је тај: те чете, односно тај одред треба да упери сву своју активност на саобраћајну артерију у долини Мораве и на њиховим секторима; 2) да се од Свилајначке и Жабарске чете — и постоје објективни услови за стварање чете у Млавском срезу — створи одред, само и ту би требали добри људи, бар командант и полит. комесар, и потребна је брза веза са парт. организацијом у Петровцу ради формирања Млавске чете.

Што се тиче Рачанског одреда, то ћу овде да средим. Изгледа да ћу морати сменити команданта Богосава.⁸

Примедба: Основни недостатак чета у Поморављу које сам обишао је тај што другови чланови Партије нису схватили свој задатак озбиљно. То је прво, и друго — да је неправилно постављен организационо партиски рад у четама. Изгледа да другови партијци још не могу да сваре организационо питање партиског рада. У свакој чети другачије је постављен, а по моме мишљењу — свугде накарадно. У једној чети поред команде постављају партиско руководство које иде у раекорак са командом, у другој штаб чете је засебна ћелија, која не сме позивати остале чланове Партије у осталима. У штаб постављају партиски одговорног човека иако је цео штаб, тј. и командир и заменик и политкомесар чланови Партије, а у свима је појава да је партиска организација раздробљена на више ћелија. Ја сам у свима четама поставио партиски рад тако: једна чета једна партиска јединица. Партиска ћелија није никаква инстанца у чети. Чета има командира, политкомесара и заменика. То је старешинство чете које се мора поштовати и чија се наређења морају извршавати. Чланови Партије морају у

* Односи се на остатке Паланачке и Рачанске чете Другог шумадишког НОП одреда, који су се после разбијања на Градишту повукли на планину Рудник.

Односи се на формирање Моравске чете Другог шумадишког НОП одреда почетком августа 1941 године.

⁸ Богосав Марковић, погинуо као партиски радник у селу Десимировцу код Крагујевца децембра 1942 године.

томе да предњаче. Парт. ћелија је кичма чете. Однос партиске ћелије и команде је тај што су сви чланови Партије у једној ћелији, и уколико командир чете није партијад, политкомесар и заменик командира су обавезно чланови Партије и као такви одговорни су пред парт. ћелијом. Парт. ћелија начелно поставља задатке пред чету, а политкомесар и заменик, уколико командир није члан Партије, преносе те задатке у штаб и детаљно израђују план. Израда плана је ствар штаба. У то се ћелија не меша. То је војничка тајна. За неизвршавање постављених задатака или неправилно спровођење, политкомесар и заменик су одговорни пред ћелијом као чланови Партије а пред командиром одреда, одн. штабом као војно руководство. Дужност парт. ћелије јесте да уложи све снаге да се постављени задаци у гТспуности изврше а партијци у извршавању задатака предњаче и примером доказују. Мишљења сам да би [се] са организационим радом парт. организације у чети требали упознати, ако не сви чланови Партије, бар функционери, а да би тај рад био једнообразан у свим четама.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Фића⁹

БР. 29

ИЗВЕШТАЈ БЕЛИЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ ЧЕТЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА СРБИЈЕ О БРОЈНОМ СТАЊУ И АКЦИЈАМА ЧЕТЕ¹

БЕЛИЧКА (ЈАГОДИНСКА) ЧЕТА
МИЛАНА МИЈАЛКОВИЋА²

5-1X-1941 год.

1). Јачина: 92 партизана. Пораст: 21. Свакодневно долазе по два до три и више нових. 2). Наоружање: 102 пушке, 2 пушкомитраљеза 7,9 м, 3 пушкомитраљеза американска, 5 штајера, 5 нагана, 4 парабелума, 2 официрска, 30 бомби, око 3000 метака за пушкомитраљезе и 11 метака за официрске, резерва 17 пушака. 3). Село — добровољни прилози сељака и варош — куповање намирница које се у селу не могу добити. 4). Чета

• Филип Кљајић-Фића, народни херој

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Милан Мијалковић, народни херој

располаже са сумом 2150 дин. што је преостало од додељених 10.000 динара.. 5). 22-УШ ликвидирани претседник општине и деловођа у Драгоцвету. Ликвидација је извршена у селу Медојевцу. Учествовало 5 људи. Послата писма³ општинама поводом сече шуме. Спречено терање жита на продају у с. Главинцима, из с. Бресје донете две пушке и 40 метака. Попаљене књиге са вршалице, 2 у с. Мајуру и једна у Главинцима. Спаљене немачке плакате. Учествовала три партизана.

23-УШ ликвидирани један петоколониш у с. Деоници. Учествовала два партизана. Спаљене књиге са вршалице у селу Беочићу и у с. Секурићу. Уједно дељени извештаји са радија. Извршена пропаганда. Учествовало 5 партизана.

25-УШ напад на немачке страже у Јагодини, на три места. Било је тешко прићи ближе услед рашишћавања терена. Убијен је један Немац. Учествовало 16 људи.

При повратку са ове акције бачена је бомба на један немачки луксузни аутомобил, убијена су 4 Немца и аутомобил је онеспособљен.

26-УШ спаљен Клефишев⁴ камион који је пошао да купује живину, узето 17.430 динара, једна велика мушема и друге ситније ствари. Учествовало 5 партизана. Акција добро изведена без икаквог пушкарања и осгавила врло добар утисак на сељаке који су се скупили у већем броју. Место на путу Шуљковац — Драгоцвет, на један км од Драгошевца. Скупљено оружје по селима. Сакупљено 4 пушке и 500 метака.

27-VIII одржан збор у селу Медојевцу и у селу Драгошевцу. Расположење сељака добро. Посета је била доста добра. Учествовало је десет партизана. Сакупљено оружје по селима. Сакупљено: 22 пушке, 1 пушкомитраљез, 3 револвера и 800 метака. Учествовало 10 људи. Сакупљено у селу Поточцу, Својкову,⁵ Рашевици и Трешњевици.

28-УШ збор у селу Лоџики. Посета врло добра. Преко 300 душа. Спаљене еу општинске књиге. Збор у селу Беочићу. Посета средња. Учествовало 10 партизана. Ноћу исечено 5 телефонских бандера и покидане жице, 4 бараке запаљене, онеспособљена три ваљка и један мотор за воду (за оправку пута Јагодина — Крагујевац). Учествовало 5 људи (један партизан и 4 сељака). Акција добро изведена.

29-УШ ликвидирани два човека, од којих је један бандит и одбегли робијаш из села Бачине, а други сумњив за пријем, јер ее интересовао за бројно стање, наоружање, знак за узбуну, знак за појаву Немаца и перфект говори немачки, Босанац.

³ Редакција не располаже писмима.

⁴ „Клефиш“ је била фирма сухомеснатих производа у Јагодини.

⁵ Односи се вероватно на Својиново.

31-VIII покушан напад на магацин у Винорачи. Пред магацином донета одлука за повлачење. Учествовало 65 људи, међу којима 25 из Левачке чете.

3-1X скупљене ствари у селу Лозници,⁰ Рашевици и Трешњевици. Скупљено: 18 шаторских крила, 3 ћебета, 2 шињела, 8 копорана, 6 чакшира, 4 пара чизама, 4 пара цокула, 1 радио-апарат, 2 пара рубља, 4 чутурице, 6 торбица, заплењено 5000 јаја фирме Клефиш, 4000 раздељено сељацима а 1000 донето у чету. (Место с. Лоћика). Учествовало 3 партизана.

У Рашевици ухваћена два пљачкаша, којима није изречена дефинитивна прееуда због недовољних података. Учествовала два партизана. На путу између Јагодине и Бунара заустављена колона Немаца од 10 камиона и два луксузна аута и враћена за Јагодину после дужег пушкарања. Учествовало 6 партизана. Заседа добро постављена тако да нико од наших није ни рањен. Акција врло успела.

Ноћу на истом друму запаљене су 4 бараке, исечено 10 бандера, покидане жице, поломљене чашице, 2 сандука за алат упаљени, котлови ваљака избушени, ваљци полупани. Алат заплењен. Учествовало 6 људи.

ликвидирана два бандита који су дезертирали из чете, пљачкали, вршили уцене и насиља у име чете.

6). Неуспели покушај напада на Винорачки магацин: нетачн[ост] [у] погледу потребног времена за одлазак. Рачунато је да се стигне [за] 4 и по часа. Даље, водич није умео да се оријентише, тако да до [ноћи] нисмо нашли место где је потребно да се пребаци људство. Штаб је донео одлуку о псвлачењу, јер би у том случају извлачење муниције морало да се врши по дану. Важно је да Немци-стражари нису наслутили да се ради о неком озбиљнијем нападу. Грешка штаба је у томе што је користио податке од мештана, а ово је учинио из разлога што послата патрола није добила потребне податке.

⁰ Вероватно се односи на село Дворица.

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА КРАГУЈЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 5 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА СРБИЈЕ О СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

Извеишгај о стању чете достављамо вам: I чета: 47 људи, 48 пушака, 1 пушкомитраљез, 8 револвера, 6 бомби, 8 кг тротила, нешто револверских метака, 2500 метака, пола кг шедита. Акције које је прва чета извела последњих дана, сем оних ранијих о којима имате податке су следеће: разоружавање остатака жандара у Драгобраћи² и рашрафљивање пруге у тунелу. Због наиласка путничког воза шина је враћена, тако да та акција није успела у потпуности, сем разоружавања страже на тунелу. Одмах после на путу Крагујевац — Краљево, причекала је ова чета у заседи немачки камион и засула га ватром. Камион је успео да побегне одневши собом убачену бомбу и 6 мртвих и једног рањеног Немца.

После тога људи ове чете организовали су напад на полицајца, организатора Љотићеве банде у Грошници, који је ухваћен и по открићу драгоцених ствари стрељан као свака српска издајица, затим неуспео атентат на Бакаша. За то време остали део чете вршио је агитационо-пропагандни рад по селима (митинзи, дељење летака и остало). Последње акције ове чете су: заседа на друму Крагујевац—Јагодина дочекала је немачки камион и осула ватру на њега. Успео је и овога пута да побетне одневши са собом 8 мртвих и неколико рањених. После тога одржан је успео митинг у Дулену, селу, и запечаћена општина. После ових догађаја, ова чета, добивши наређење од штаба одреда да повеже још чвршће село са партизанима и онемогући издајничку работу Пећанца и других слугу српских изрода, извршила је следеће акције: затворена је општина у селу Грошници и попаљене све књиге сем мобилних, које смо понели собом, — одржала митинг. У току ноћи развалила је пруту између Крагујевца и Драгобраће. Резултате још не знамо.

Три партизана који су отишли из чете са замеником вратили су се без заменика, који ће доћи, како изгледа. О овој ствари штаб ће донети суд.

Морал партизана сјајан — кише и слаб стан много сметају — пребродимо све тешкоће. Донећемо слободу народу. Нема препрека, чврсто газимо напред ка победи. До сада ова чета нема губитака.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Акцију је извела Прва чета Крагујевачког НОП одреда, ноћу 18/19 августа 1941 године.

II чета: 66 партизана — са штабом чете, 38 пушака, 1 пушкoмитраљез, 4 револвера, 5 без метака, 9 бомби, 2500 метака. Акције ове чете последњих дана су: разоружавање жанд. станице у Книћу, после борбе од 5 минута жандармериска банда се предала. Нема губитака са наше стране. Један жандарм тешко рањен у оба колена. Осветили су смрт драгог нам друга Марета³, а и још ће га осветити. Плен: 16 пушака и имовина жандармериске станице; Љотићев курир за Грошницу ухваћен и стрељан. Саслушање имате. Митинзи и општине запечаћене су у: Забојници, Драчи, Вучковици и Шљивару. О акцијама последња два дана не знамо. Материјална помоћ ваша нам је неопходна. Биће то добра чета као и све чете.

III чета: 48 партизана са штабом чете, 33 пушке, 2 пушкoмитраљеза, 7 револвера, 3 хиљаде метака, 10 бомби. Поред тога добили смо извештај да су четници, сем три Пећанчева човека, коначно и потпуно на нашој страни. Један издајник комита⁴ који је убио нашег друга — стрељан је од наших и комита који су на нашој страни. Осам комита је прешло нашим. Од акција после окршаја у Бошњану, у коме је погинуо наш заменкома⁵, и нове ситуације која је задесила ову чету у вези са комитама, сем затварања општина и митинга, нема већих акција.

Рђаво време много омета овој чети као и свима. Нема препрека.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командир⁶

³ Божа Козомарић-Марета

⁴ Одиоси се на четника Косте Пећанца.

⁵ Драган Николић, активни поручник, заменик командира Треће чете, погинуо у борби против Немаца 27 августа 1941 године.

⁶ Треба да стоји: командант. (Командант Крагујевачког НОП одреда, у то време, био је Раја Недељковић).

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КРАГУЈЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 5 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОМ СТАЊУ ОДРЕДА¹

1) Одред² је састављен од три чете са бројем људства, и то: I чета 48 људи, од тога три у штабу чете; II чета 48 људи, од тога три у штабу чете; III чета 46 људи, од тога три у штабу чете. Штаб одреда броји шест људи.

2) Морал људства у одреду је приличан. Појава дезертерства потпуно отпада, изузев ранијих случајева приликом образовања чете. Ту је дошло до дезертерства што људи који су послани нису упознати тачно шта су партизанске чете, него су дошли као на излет на два три дана. Без топле обуће и одеће, и даље потешкоће око исхране учиниле су своје. Конаци, биваковање под отвореним небом такође је деловало на дезертере. Прве тешкоће су донекле уклоњене, те до сада нема нових случајева. Морал за акције је на висини.

3) Хигијена у одреду је доста добра. Обољења, појава болести нема. Да би се хигијена одржала на висини потребно је, као најхитније, прикупити топлога веша, одеће и обуће, пошто је доста добар део људи који потпуно оекудевају у вешу и одећи. Такође би било потребно прикупити довољан број шаторских крила, ћебади, да би људство било склоњено од рђавог времена.

4) Полит. парт. рад у одреду не одговара оној висини којој треба, иако је све учињено да политички ниво у одреду буде на достојној висини. По четама су створени проп. одбори који раде на подизању другова. Ови одбори су радили у чети на проучавању материјала, летака. По њима опширна дискусија. Даље, на колективном читању књига („Челик“³ и друге којима чета располаже), певању револуционарних песама, а II чета је створила и зидне новине. Пропагандни рад ван чете почео је одржавањем митинга на којима другови говоре о полит. ситуацији, нашој борби итд., умножавањем материјала, летака које раздају по селима.

Вести са фронта и из земље до сада нисмо могли давати јер их и ми нисмо добијали. Довођењем радио-апарата у одред давањемо обавештења. Политичко-пропагандни рад у четама да би постигао потребну висину, потребно је да чете прошире своје

¹ Оригинал се налази у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Крагујевачки НОП одред.

³ Односи се на књигу „Како се калио челик“ од Николаја Островског.

редове, јер акције, служба у чети, не дају људству доста времена, али ипак поставља се: и са овим људством постићи циљ. Четама би било потребно прибавити књиге, као Кина и друге, јер људи још не схватају значај заједнице, те би са појединима требало почети најосновније.

Другови парт. и сами не посвећују довољно пажње на себе и своје подизање; даље, добија се утисак да другови партизани треба њих да пригрле, али најслабија страна другова јесте недовољна активност. Поред наведених књига, потребно је ако има на расположењу историја — да се доставе што пре.

1) Н. З. Другови, гледајте као најхитније да нам пошаљете књиге, одело и обућу, уколико је могуће.

2) Материјал, летке, достављајте преко штаба одреда, где ћемо ми расподелити правилно четама, а уколико нам недостаје, ми ћемо умножавати. То нам је потребно да бисмо знали к[олики] број читалаца обухватамо, а циљ нам је да продремо у сваку кућу у сваком селу.

3) Помоћ породицама које живе у вароши правилно организујте, да би свака од њих добила помоћ, јер другови партизани се жале да су обавештени да им фамилије нису добиле ни динара. Другови, мислим да ћете ово отклонити.

С другарским поздравом

СМРТ ОКУПАТОРУ И ЊЕГОВИМ ПЛАЋЕНИЦИМА!

Пол. ком. Краг. одреда.⁴

БР. 32

ИЗВЕШТАЈ ФИЛИПА КЉАЈИЋА-ФИЋЕ ОД 7 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ ОСТАЊУ И АКЦИЈАМА ДРУГОГ ШУМАДИСКОГ НОП ОДРЕДА¹

(Изв. Фиће) 7-1X-1941

Здраво Црни, у прошлом извештају² из Свилајнца јавио сам ти да је Свилајначка чета у заједници са Марковачком, која се повукла на овај терен пред јаким потерама противника, извршила акцију на Свилајнац 4-1X. Циљ напада је био: 1) уни-

⁴ У овом периоду Крагујевачки НОП одред иије имао политкомесара, већ је ту дужност обављао командант одреда.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види док. бр. 28.

штити пореску управу, 2) уништити среско начелство, 3) уништити општину, 4) уништити петоколонаше и после свега одржати митинг. Акција је, иако не у потпуности, успела. Из пореске управе избачене су све књиге и архива, тако исто из среског начелства и општине. У изношењу и паљењу пореских књига и остале архиве учествовало је и само грађанство, а нарочито избеглице или, како ми један од њих рече, изгнаници, којих у овом месту има доста. Од петоколонаша само смо једног нашли и то неког попа Пају, иначе кандидата на Љотићевој листи, иначе познатог непријатеља народа у читавом срезу. Њега смо стрељали пред општином, после одржаног митинга, на одобравање читавог грађанства. Друга два петоколонаша за које смо знали, нису се налазили у месту и због тога нам акција у потпуности [није] успела. Митинг је успео одлично, било је присутно много грађанства. Говорила су три говорника (полком. Ресавске, командир Ресавске и ја). Говорило се о међународној и унутарњој политичкој ситуацији, подвлачио се значај војног савеза између СССР и Енглеске и помоћ Америке. Затим акције партизанских одреда у читавој земљи и напослетку о карактеру наших одреда, њиховим циљевима и задацима и ко организује и руководи одредима. Грађанство је говорнике одушевљено поздрављало, клицало партизанским одредима и компартији, СССР-у и Црвеној армији. Запленили смо у корист нац. ослобод. борбе из пореске управе и поште, коју смо такође уништили, 134.000 динара и неколико стотина динара, затим неколико пушака, револвера и муниције пушчане и револверске, 7 цакова брашна из општине, много кожног прибора за кола, коње, ашовчиће и ременике за пушке, неколико писаћих машина, неколико радио-апарата. Предато из оппггинског магацина 110 цакова брашна сиротињи, 55 цакова избеглицама, а 55 свилајначкој сиротињи. Подељени грађанству сви заплешени радио-апарати из среза. После ове акције очекивао се долазак Немаца, зато су остављене заседе на друмовима и сутрадан око десет часова наишли су 2 немачка камиона и 2 луксузна из Пожаревца. Настала је борба. Камисни су заустављени. Немци из последњег камиона почели су да заобилазе заседе са бока. Партизани нис[^] умели да рапореду сво[^]е снаге него се повукли. Командир Марковачке чете, који је командовао у заседама, послао је заседу са другог пута у помоћ првој заседи, али ни ови друтови нису оправдали поверење, већ се пред првом ватром повукли. Сам командир је са једним пушкомитраљезом и са једним помоћником из треће заседе пошао према меету борбе. Али, пошто су се већ прва и друга заседа повукле, а Немци заузели положај у кукурузу покрај пута, командир, не знајући да су се ови повукли, наишао је на заседу Немаца и погинуо без борбе заједно са цушкомитраљесцем

и његовим помоћником. После тога Немци су ушли у Свилај-нац пушкарајући пушкама. Ранили су два дечка, који су убрзо умрли. Увече су Немци отишли из Свилајнца. Двојица партизана из прве заоеде у повлачењу, или боље рећи у бежању, бацили су пушке. Слабо држање ових заеда ми смо критиковали и осудили ону двојицу партизана који [су] бацили оружје на смрт, али на молбу неких партизана казна је претворена у условну. Исто тако и десетари који су командовали заседама осуђени су на смрт условно, с тим што ће најтеже задатке извршавати, док не скину казну смрти радом и храброшћу.

Истог дана у логор од ових двеју чета, Свилајначке и Марковачке, стигли су остаци Рачанске и Паланачке чете, Рачанског, односно II шум.³ одреда, са командантом и замеником, а политкомесар је био цело време са Марковачком четом. Са командантом и замеником вратио се командир и политкомесар једне од ових чета, док је командир друге чете побегао, а политкомесар изгледа погинуо, пошто се не зна за њега. Вратило се са њиме 25 партизана. То је од обадве чете.

Из извештаја штаба одреда⁴ дало се видети: 1) да се приликом формирања одреда није у довољној мери ослањало на партиске организације; 2) слабо организационо постављено, нејасан однос команде и партиске ћелије и нејасне дужности парт. ћелије у чети; 3) слаб избор људи у командном оаставу штаба одреда и чета и 4) неизобилан однос чланова Партије и парт. организације према постављеним задацима и директивама ЦК и ПК и несхваћање ситуације и момента у коме живимо и радимо. То су узроци који су довели до разбијања ових двеју чета (Рачанске и Паланачке). Паланачка парт. организација обела сигурно 20 пушака, па затим 12, а испало свега 2 пушке. Ово само примера ради. ... Ове чете, тј. остаци ових чета, после разбијања од стране Немаца, отишли су на Рудник и тамо се међусобно повезали и испроналазили, а затим се вратили на свој терен и провели цело време у тражењу везе и вођењу ситних акција (затварање општина, митинзи, итд.).

Приликом опкољавања доста је партизана погинуло, било на лицу места или да су похватани на путу и пољу и стрељани. Слабост чета, поред осталог, била је и та што су многи људи били без оружја.

После примљеног извештаја распустио сам, односно сме-нио штаб одреда и чете. Затим сам сазвао састанак парт. ћелије ових остатака чета, на коме су се горе изложене грешке и недостаци још јаче показали.

³ Други шумадски НОП одред

* Односи се на штаб Другог шумадског НОП одреда.

Поставио сам нов штаб одреда и команде чета. У штаб одреда су ушли: командант одреда „умајор“³ (друг парт. из Скопља, зна га Марко⁶), бивши заменик команданта; за његовог заменика⁷ заменик командира Марковачке чете (сељак, парт.), за политкомесара Таса,⁸ који је и био раније; за командира Паланачке чете⁹ бившег четника, једног [од] најдисциплинованијих људи, храбар и војнички способан, његов заменик је један партијац; за политкома,¹⁰ — заменика политкома одреда. Пошто нисмо имали никог за командира Рачанске чете, то ће заменик команданта одреда вршити дужност командира рачанске чете до даљег. Политкомесар и заменик командира чете — најбољи партијци. А на место оног погинулог командира Марковачке чете поставио сам једног авијатичарског потпоручника који се добро показао у чети као обичан партизан. Из Свилајначке и Марковачке чете, које су бројно доста јаке, попунили смо ове две чете, тако да свака од ове две чете броји по 30 партизана.

Са штабом одреда и командама чета поставио сам задатке, а 8-1X кренуо је цео одред на извршење постављених задатака. Верујем да ће оправдати поверење и испунити постављене задатке.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Фића¹¹

¹¹ Андра Ђорђевић-Мајор, заменик команданта Другог шумадског НОП одреда, ухапшен и стрељан 1942 године у Крагујевцу од Немаца.

" Александар Ранковић-Марко

В " Љупче Мишковић, погинуо у борби против Немаца, 27 октобра 1941 год., у селу Вишевцу.

⁸ Танасије Младеновић-Таса

" Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁰ Драгосав Ђорђевић-Гоша, умро 1949 године.

¹¹ Филип Кљајић-Фића, народни херој

**ПИСМО ЧЛАНА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЈАГОДИНА
ПОЧЕТКОМ СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ИНСТРУКТОРУ ПО-
КРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ О РАЗБИЈАЊУ
ПАЛАНАЧКЕ И РАЧАНСКЕ ПАРТИЗАНСКЕ ЧЕТЕ¹**

Драги друже,²

„

У прилогу ти шаљем извештај³ мајора⁴ и команданта⁵, у којима они пишу узроке распада Паланачке и Рачанске чете. Пре писања извештаја ја сам их саслушао. Моји утисци: Поред слабог наоружања и недостатака искуства, показала се слаба дисциплина и скоро никаква будност. Тако да су приликом опсаде неки стражари чак и заспали, и на спавању су једног ухватили, за то време обадве чете су биле близу једна друге а нису имале међусобне везе, тако да се нису могле састати. Услед недовољне дисциплине појединци су дезертирали без давања отпора, тако да их је непријатељ многе похватао на друму. Од свих њих били су на Руднику мајор са осморицом паланчана, док је командант са двојицом стигао касније, његова чета се била потпуно распрсла. Добио сам утисак да је за време опсаде команданте захватило паникерство, а то је утисак и код мајора и осталих партизана. Због чега се, услед тога, пољуљао ауторитет команданта у ове две чете. Због тога мислим да би га требало сменити са дужности команданта. Због тога тражим упутства окружне команде хитно. Мислим да би мајор могао преузети дужност команданта, а садашњи командант да остане у својој чети као командир или мало касније да се прекомандује у неку другу чету.

Био сам у Великом Орашју и у Рачи са осталима Рачанске и Паланачке чете. Ове су обадве разбијене и оне су сад заједно. Штаб⁶ се није још састао иако сам то питање поставио одмах. Разлог је у томе што се Великоорашка чета много уда-

¹ Рукопис оригинала у архиви ЦК КПС.

² Писмо је упућено Петру Стамболићу.

³ Редакција не располаже овим извештајем.

* Андра Ђорђевић

⁵ Богосав Марковић

⁶ Односи се на Други шумадски НОП одред, који је формиран 3 јула 1941 год., а у чији су састав ушле: Паланачка, Орашка, Ресавска и Моравска чета. Касније су формиране и ушле у састав овог одреда Друга орашка, Друга ресавска и Азањска чета. До почетка Прве непријатељске офанзиве, одред је дејствовао на територији: Смедеревска Паланка, Рача Крагујевачка, Свилајнац и Велико Орашје. У току Прве непријатељске офанзиве, одред се повлачио са осталим суседним одредима

Лила а везу није послала на одређено место. Ради тога сам изгубио око пет дана чекајући. Ресавска и Великооорашка су дарасле, тако да се могу сад одмах поделити на по две, исто тако ове две друге, Паланачка и Рачанска, брзо расту, тако да ћемо и њих ускоро понаособ осамосталити као чету. Имамо у изгледу формирање још једне од сасвим нових људи који хоће да образују чету у свом крају. Појединости ћу јавити кад свршимо посао. Извештај од Великооорашке и Ресавске сте добили. Има ново још то да су сад у суботу на ноћ исечене бандере и покидана телефонска мрежа у Свилајнду. А у Милошевцу је одржан митинг, запаљени спискови пописаних коња, жита и војних обвезника. Други напад био је исто у Милошевцу, на ж. станицу, полупани су сви инструменти и заплењено око 24000 динара државног новца. Рачани и Паланчани имали су извештан број ситних акција: паљење општинских спискова и затварање самих општина; новац нађен у општинама подељен агптинској послузи.

Био сам код Славке⁷ и Раде⁸. Славки још дете болесно и не би могла пре месец дана да напусти место, а исто и она сама није здрава. Рада је ослабила, још увек болесна, много тужи. Материјал је готов и ускоро добићете ваш део. Сељу⁸ нисам нашао, пошто је отишао тамо код вас и није се вратио у заказано време. Пожаревљани су нам предали Моравски срез, јави шта мислиш о томе.

Стање организације углавном свуда слабо. Гледаћу да се чим пре поправи. Много ми је времена пропало узалуд чекајући чете, то ме много секира. Јави П-ку за нашу одлуку и реци да је била одлука о одласку, а случајеви који су задесили другове да је [по] среди провокација. Сам терен условљава начин путовања. Ево то је засад све. Пиши шта је с Видом¹⁰ и шта има.

С другарским поздравом

Смрт фашизму!

Омлад.¹¹

У правцу Санџака. Већи део одреда ушао је у састав Друге пролетерске бригаде, а остали су се вратили на свој терен. Командант одреда био је Богосав Марковић, политкомесар Таса Младеновић а заменик команданта Андра Ћорђевић.

⁷ Славка Ћуричић

⁸ Рада Милосављевић, погинула 1943 год. као секретар Среског комитета КП за Срез моравски.

⁹ Ратомир Ристић-Сеља

¹⁰ Вида Милосављевић, мајка Јоце Милосављевића

¹¹ Милан Премасунац

ИЗВЕШТАЈ АЛЕКСАНДРА РАНКОВИЋА ОД 11 СЕПТЕМБРА
1941 ГОД. ВРХОВНОМ КОМАНДАНТУ НОП ОДРЕДА ЈУГО-
СЛАВИЈЕ О ПРЕГОВОРИМА СА ПРЕТСТАВНИЦИМА ДРАЖЕ
МИХАИЛОВИЋА¹

За Новака²

I

Одржан је састанак између нас и војно-четничке организације којој на челу стоји Дража Михаиловић. Састанак је одржан у Београду у понедељак. Присутни Дражини изасланици: пуковник Пантић, мајор Пилетић, ађутант Дражин и по свој прилици четврти је поп; наши претставници су: Доктор,³ Ћура⁴ и студент.⁵

Пантић је говорио о полит. ситуацији и углавном рекао: Слом Хитлера је неизбежан, совјети ће однети победу. Ми смо свесни да после тога овде долази руска војска која ће успоставити ред и совјетизирати земљу. Но у крајњем случају могло би се десити да дође и војска њене савезнице — Енглеске. Све — каже он — зависи од њиховог споразума. Али свеједно, дошла и црвена војска овде, ми знамо да ће официри имати своје место онако исто како су га имали и у балтичким земљама. Ми смо официри а не политичари. Наша група — каже он даље — осуђује данашњу владу и саботираће је на сваком кораку, осуђује такође и издају К. Пећанца и с њим нема никакву везу, нити је имала до сада. Али ми не одобравамо ни ваше акције, углавном не све. Сматрамо да још није време за крупније акције. Сада треба чинити припреме, па кад буду потучени на Источном фронту и почну бежати одавде, онда ступити у дејство. Сада се не исплати „за једног Немца или једну шину губити 50 Срба“. Има случајева, каже Пантић, да партизани нападају и невине људе-Србе, као: неког кулака, жандаре и жанд. станице које и нама чине услугу, обавештавају нас итд., спаљују се у општинама поред осталог и земљишне књиге, тако да сељаци неће знати чије је игга и докле су склади. Све то, као и пљачка која цвета у последње време, јер пљачкаши искоришћавају име партизана, може и вама (тј. комунистима) грдно нашкодити у народу.

Ето, због тога — каже Пантић у своме излагању — требало би да и ви одмах обуставите своје акције, па да заједнички

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Маршал Тито

³ Др Благоје Нешковић

⁴ Ћуро Стругар, народни херој

⁵ Редакцији није познато на кога се односи.

очистимо земљу од пљачкаша, разбојника који су се појавили. Затим, да заједнички вршимо припреме за моменат бежања Немаца или пак за неке крупније акције још сада. Наши односи су — наставља даље — и до сада били добри, ми смо и сведоци неких ваших акција, ваши људи су храбри и спремни на све, али вам уопште недостаје војничка спремност и вештина ратовања. Не можемо да разумемо зашто вршите мобилизацију свуда где то можете и зашто одузимате сељацима оружје који нису спремни да одмах пођу у шуму.

После овога излагања, наши другови су иступили и изложили став наше Партије по свим питањима. Они су углавном нагласили да од чекања, дотле док окупатори хараче по нашој земљи, нема српски народ никакве користи. Да је наша Партија подигла барјак устанка за национално ослобођење и неће га испустити све дотле док коначно не обрачуна са фашистичким окупаторима и свим њиховим слугама. Наша Партија хоће заједничку сарадњу са свима родољубима, али не по цену одустајања од акција, него да резултат тих преговора и сарадње буду још јаче и још чешће акције, да би што пре отерали непријатеља из земље. Побили су неке њихове тврдње као нетачне, а које потичу из необавештености њихове, те их упозорили да редовно читају нашу штампу. На то су изјавили да они прате наш Билтен.

Опет су пријатељи узели реч и настојали да нас на сваки начин одврате од акција. Види се да им је до тога много стало.

На постављено питање с наше стране: да ли је за даље преговоре и евентуални споразум услов обустава акција, одговорили су да није то никакав услов.

Потом су наши дали овакву формулацију: Ако ви нисте за акције одмах, од којих ми не можемо нипошто одустати, онда би се могли споразумети и утврдити а) пријатељство и добре суседне односе у шуми; б) заједничке припреме за крупније акције, или за последњи моменат и ц) заједничко гоњење пљачкаша.

Преговори су прекинути с тим да се наставе на терену, тј. на Церу где они одлазе да поднесу извештај Дражи. Оставили су адресу и — разуме се — јавку. Изразили су жељу да их одавде посети делегација која ће бити компетентна да закључи споразум. Уз то направили су виц, рекавши: „Знамо ми како то иде код вас. Прво нам је дошла једна извидница, а ви сте претходница, па ће нам сад доћи главнина“.

Ето, то је — уколико сам ти могао препричати — са јучерашње седнице. Мислио сам да ће те интересовати и појединости.

Наше је мишљење да се с њима може преговарати. Чини ми се да су то претставници оне средње буржоазије која се

копрца у својој неодлучности и страху за своју имовину. Али која не може остати равнодушна према окупаторима и издаји земље, те би радије и с нама, него даље под оваквим стањем. Разуме се, то је моје мишљење.

Јави ми, друже Стари⁰, шта мислиш о целој овој ствари и шта би требало даље радити.

II

Други преговори су вођени са групом четника који стоје под командом К. Пећанца, али који се не слажу с њим, но који ипак имају везе од Аћимовића до Крауса⁷. Довољно је кад ти напоменем да је један од њих пре него што је дошао на преговоре био код Аћимовића и упозоравао га — како он сам прича — да ради незахвалан посао и да то народ не одобрава, те да њему (Аћимовићу) баш Љотићевци припремају убиство. Кад је рекао како долази од Аћимовића, наши другови су претрнули и мислили да су упали у клопку, и поред тога што им је један лекар из болнице гарантовао својим животом да им се ништа неће десити ако дођу на састанак.

Дакле, присутни су били генерал Новаковић⁸, учитељ Томовић и још један официр; с наше стране: Доктор, Ђура и још један Доктор⁹. Састанак је одржан у душевној болници¹⁰.

Сличним аргументима и гледањем на ствари покушали су и они да нас убеду у потребу обуставе акције. Код њих се примећује извесан страх и изгледа да су спремни и на најподлији гест према нама, баш зато што нас се боје. Иначе, кажу да су осудили Пећанчеву издају и моле нас да ништа ми не предузимамо против њега лично, јер ће га они сами удесити. Осуђују Недићеву владу и кажу да она неће ништа учинити. Официри се неће одазивати мобилизацији коју врши она, а то је њена пропаст. Сам Новаковић је био позван да ступи на дужност, али је он то лично пред Недићем одбио, бар тако срм каже. Новаковић је исто имао састанак са Краусом у Аранђеловцу, али се нису погодили. Говоре о супротностима између владе и Љотићеваца, кажу да је после образовања овакве владе раскинут и споразум између Пећанца и његових савезника и да је Пећанац опет зашао дубље у шуму. Интересантно је да се овој групи шаренила прикључио и Чеда Плећевић са још једним аранђеловачким политичарем: Жижом.¹¹ Ова двојица кажу да они тамо седе зато да би ове натерали на споразум с нама.

⁰ Маршал Тито

⁷ Др Краус, шеф Гестапоа за Србију. Пре рата, дуго година, радио у немачком посланству у Београду.

⁸ ЈБубо Новаковић, генерал бивше југословенске војске.

⁹ Др Ненад Парента, ухапшен и стрељан у јеоен 1941 године.

¹⁰ Душевна болница у Београду

¹¹ Редакција није могла установити на кога се односи.

Наши другови су поступили слично као и код разговора с првим, само овде опрезније с обзиром на шаренило њихово. резултат је сличан. Узета је адреса и заказани преговори, али у околини Аранђеловца. Хтели су да нам даду путне исправе и легитимације најсигурније, али су одмах направили виц: да ми имамо још боље. Да, они су инсистирали на томе да дођу одмах, још овде, они људи који могу с њима направити споразум. Како је ово било доста тугаљиво с обзиром на све горење, ми смо им то ускратили на фини начин и узели адресе за састанак у унутрашњости.

Види се да имају утицај на официре и подофицире, а нарочито прва група, тј. Дражина, чији људи тврде на разговорима с нама да им прилази генерал Новаковић.

Мислим да је Гестапо заједно са својим слугама успео да у све ове групе и групице убади своје агенте, чији је циљ да кочи акције, разара изнутра и обавештајна служба. Треба јако опрезан бити и не напустити циљ повезивања с њима и као целином и као појединцима, и као групицама које су вољне за сарадњу. Но увек их терати на чистину.

III

Преговори са једним делом Пећанчевих четника настављају се на терену. Наш Јастребачки одред има 40 људи, својим последњим акцијама дуплираће се, а већ је придобио око 100 помоћних партизана. Сада воде преговоре са јастребачким четничким одредом који броји само 30 људи. Неки желе да приђу нама, а неки предлажу да тројица од њих уђу у војно руководство, док нама препуштају полит. руководство. Иначе, стављају се нама на расположење и спремни су да се све акције заједнички изводе. Бојим се подлих намера, наиме: да се дохвате војног руководства како би кочили акције. Написаћу друговима да се споразумеју тако да евуда буду тако заступљени како не могу имати превагу и последњу реч ни у чему.

Из свега види се отимање многих о наше пријатељство. То може да буде опасно само у томе случају ако би наше снаге биле слабе и ако не би било довољно потребне будности код наших људи и руководства, како партиских тако и партизанских.

Молим те јави ми твоје мишљење по свим овим питањима, јер ћу морати сдговарати на писма из унутрашњости.

IV

Ево одговор на твоја питања:

1 — Све потиче од једне особе¹² из Мин. унутр. дела. И у будуће биће сличних ствари. Сматрам да је извор сигуран.

¹² Јанко Јанковић, из Крагујевца, чиновник Специјалне полиције у Београду. Од 1939 год. радио за КПЈ (давао податке и обавештења; спасао преко 500 људи). Откривен новембра 1943 год. и стрељан на Бањици 1944 године.

2 — Покушаћу да дођем до информација о легитимацијама за странце. Што се тиче одласка, јавио сам ти како стоји ствар.

3 — Курир за 3.¹³ неће поћи пре недеље, рачунати с тиме ако није нешто хитно. Пошаљи нам телеграме и све што имаш за Загреб у петак или најдаље у суботу изјутра.

4 — Данас је дошао наш курир и донео Бркино¹⁴ писмо и ова два телеграма. Људи су потпуно непознати, али ја мислим да нема дискусије о томе, већ-одмах пронаћи адресанте и предати им, и ја да идем још данас да то уредим. Преписе имамо од свега.

5 — Данас шаљем курира... са порукама и писмом које сам ти овде приложио.

6 — Лола¹⁵ се налази овде, јер му је ухапшен неко ко му зна стан. Доле је код Милутина¹⁶.

7 — Нека Српкиња¹⁷ пошаље фотографију да јој издамо личну карту.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

И-1Х-41 г.

Марко¹⁸

БР. 35

**ПОЗИВ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ КРАЉЕВО ОД 11
СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ КРАЉЕВА И ОКОЛИНЕ
ЗА СТУПАЊЕ У НОП ОДРЕДЕ¹**

С Р П С К И Н А Р О Д Е !

Већ више од два месеца братски руски народ води невиђеним херојством Отачествени велики рат против разуларених фашистичких хорди. Већ више од два месеца Црвена армија задаје смртне ударце Хитлеровим разбојницима. У тој великој борби, која се води и за нашу слободу, уништено је преко

¹⁸ Загреб

¹⁴ Раде Кончар-Брко, народни херој, секретар ЦК КПХ, члан Политбироа ЦК КПЈ, организатор устанка у Хрватској. Рањен и ухапшен у Сплиту 17 новембра 1941 год. и стрељан у Шибенику 22 маја 1942 године.

¹⁶ Иво-Лола Рибар, народни херој

¹⁰ Иван Милутиновић, народни херој

¹⁷ Даворјанка Пауновић, курир ЦК КПЈ.

¹⁸ Александар Ранковић-Марко

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

два милиона фашистичких бандита, сломљене су четири офанзиве, уништен је огроман ратни материјал, и данас се Хитлер налази принуђен да повлачи своје окупаторске трупе из Европе да би одложио крај своје крваве владавине у свету.

Дани крвавом фашизму одбројани су!

Захваљујући издаји корумпираних генерала и петоколо-наша, наша земља постала је жртва фашистичке најезде, и наш народ постао је роб немачких барона и капиталиста. Десеци градова су порушени, села попаљена, хиљаде народних синова пострелано, стотине хиљада бачено у концентрационе логоре где су изложени глади, болести и смрти. Али непријатељ није могао да успостави власт у нашој земљи: он у Србији није нашао покорно робље, већ народ спреман на борбу, жељан слободе и смрти окупатору и својим издајницама. Место мира нашао је рат; место послушности — жилав отпор; место страха — старо херојство српских јунака, који су од Косова па до данас стајали гордо на бранику своје отаџбине, своје части и своје слободе. Данас се у нашим горама, нашим селима, нашим градовима, ствара велики, моћни ПАРТИЗАНСКИ ПОКРЕТ за борбу против окупатора и његових слугу, за борбу за НАРОДНО ОСЛОБОЂЕЊЕ. Широм наше земље праште бомбе, револвери, пушке и митраљеи и сваки пуцањ то је један непријатељ мање, један народни крвопија и издајник мање, сваки пуцањ то је корак ближе народној слободи.

ЧАС НАШЕ СЛОБОДЕ ЈЕ БЛИЗУ!

Смртно уплашени непријатељ и његове слуге, од страха пред праведним гневом народа, претворили су се у крваве псе, у целате српског народа. Митралирају мирне грађане, вешају пале борце, стотине затворених стрељају, српске домове пале, српска огњишта разарају. Али наместо сваког борца ничу стотине нових бораца данас, а хиљаде нових сутра.

СРБИЈА СЕ УМИРИТИ НЕ МОЖЕ!

У првим редовима народне борбе за ослобођење налази се радничка класа и њена претходница Комунистичка партија Југославије, која организује народ и води непоштедну борбу против фашистичких разбојника и њихових петоколонашких слугу, и следећи њен траг српски народ ће најпре доћи до своје слободе.

СРПСКИ НАРОДЕ!

И у нашем месту постављена су вешала, и у нашем месту стрељани су синови нашег народа. Драги Вилотијевић, Слободан Луковић, Миле Рајевић, Жикица Стојаковић, ЈБубиша Пе-

тровић, Драго Стефановић, то су кржаве ране које нам је задала злочиначка рука фашистичких крвника; то су гробови који вапе за осветом; то су кржаве жртве које на својој души носе издајници петоколонци капетан Терзић, полицајац Вечеринац, агент Гестапоа Нешић, љотићевац поп Алекса и издајник Душан Крстић. ОСВЕТА ПАЛИХ СИНОВА НАШЕГ НАРОДА ДУЖНОСТ ЈЕ СВАКОГ СРБИНА!

СРПСКИ НАРОДЕ!

Ни терор, убијање, хапшење које су непријатељ и издајници организовали нису могли да застраше наш народ. Борба за слободу и даље се води, борба за слободу се распламсава. Зато је непријатељ прибегао последњем средству: ОРГАНИЗОВАЊУ БРАТОУБИЛАЧКОГ РАТА У НАШОЈ ЗЕМЉИ! За тај задатак он је по скупе паре купио јадне издајнике — пропалог генерала Недића и јајару и лопова Коету Пећанца, Лунетовог² убицу, који од пропалих петоколонашких официра хоће да направе неку војску која ће служити зато да чува окупаторе, да држи народ у немачком ропству и да омогући још већу пљачку и убијање нашег народа. Смртна опасност лебди над нашим народом, фашисти и петоколонци прете истребљењем српског племена. Данас се ради о томе ко ће кога пре!

•

СРПСКИ НАРОДЕ!

Дошао је онај крајњи моменат кад читав народ мора да устане, кад мора да се дигне КУКА И МОТИКА да би до семена уништили окупатора и његове лижичизме. Дошао је крајњи моменат кад се мора напустити и уништити железница, кад жандарми, финанси, порезници, сви чиновници морају да напусте службу. Сви у партизанске одреде! Сви у последњи и одлучни бој против окупатора и његових слугу! Ни часа не чекајте. Сваки моменат је питање живота и смрти, сваки час одлучује о томе ко ће бити ИЗДАЈНИК А КО НЕ. Напоље са окупатором за своја дела одговараће свак, а за дело издаје — издајнике чека СМРТ! Срби! Моћни СССР у савезу са Енглеском и САД сломиће кичму крвавим фашистичким разбојницима. Победа је близу, али се она не добија на златном тањиру, већ се осваја с оружјем у руци. НА УСТАНАК! Победа или смрт! Смрт фашизму — слобода народу! Напред! Победа је наша!

Живео моћни Совјетски Савез! Живела непобедива Црвена армија! Живео друг Стаљин! Живела народна ослободи-

² Драгутин Јовановић-Луне, из Алексинца, четнички војвода из Првог светског рата. Убијен у Нишу 1932 године.

лачка борба српског и свих народа света! Живели партизани — борци за слободу! Живела Комунистичка партија, вођ и организатор народа! Слобода народу! Смрт окупатору и издајницима!

ОК КПЈ

И-1Х-1941 г.

Краљево

БР. 36

ПИСМО ИНСТРУКТОРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ПРИ ЈАГОДИНИ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ ПАРТИСКЕ И ВОЈНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА ЈАГОДИНА¹

Ј.[агодина] 12-1Х-1941 год,

Само месец дана је протекло од немилих догађаја² 8 августа, а ја опет морам да вам саопштим да је и пети члан ОК — друг Омладинац³ погинуо. Одмах после Јоцине® смрти он је пошао у Пал.[анку] Свил.[ајнац] и Рачу. Отуда је слао извештаје. У вези са стварањем ОК тамо, ја сам му писао да дође. Одговорио је да ће доћи за неки дан. Пошто га није било, писао сам опет, а јуче послао курира. Он се врати са вешћу да је Омладинац пошао чезама из Свилајнца, возио га је неки гимназист, патрола жанд. или немачка зауставила га, нашла код њега револвер и убила га. То је било у недељу, после заузимања Свилајнца. Све то није проверено, али како га нема ни овде ни тамо, онда је то истина.

Драги другови, у овом моменту не знам шта о томе да напишем. Као да је у праксу ушло да нам гину најбољи другови. И овај пут на путу. А ми смо баш о томе говорили — ја му писао како да уђе у Јагодину, он је изгледа узео чезе до Јагодине.

¹ Копија писма иазила се у архиви Војноисториског института.

² Односи се на провалу у Окружном комитету КПЈ Јагодина, у којој су страдала четири члана⁴ Окружног комитета: Радосав Никчевић (секретар), Гојко Голубовић, Јоца Милосављевић и Живота Станисављевић. Види Зборник, том I, књ. 1, док. бр. 7.

³ Милан Премасунац

* Јоца Милосављевић

2) Поводом ваше примедбе да мој одлазак у Ћ.⁵ чету није мој задатак, ствар стоји овако:

Пре свега, на нашој територији, на којој постоји пет чета и две у оживљењу, нема ни једног одредског штаба, већ само чете, које делују изоловано и стоје под Рев. штабом.⁶ Даље, из Параћина цела парт. организација преселила се у одред,⁷ мимо наших директива, услед гоњења. Тако и са рударима, а у Ћ. [уприји] остало је 4 партијца, делом врло млади делом ликвидаторски расположени. Ћуприја је била стално блокирана, опасана жицом. Даље, са четом, која је имала рђав штаб, ни Рев. штаб ни Партија није имала везе 25 дана. Ћелија није имала упутства за рад, а данас је чета — одред најважнији, по мом мишљењу, наш сектор. Зато се тамо морало ићи, а од руководиоца сам остао ту ја и Крушевац.⁸ Зато сам ја пошао. Чета је била пред распадом и морао сам нешто предузети. ...

3) Питање улаека у штаб неког члана ОК или друга тих квалитета тешко је решиво док се не формира штаб одреда. Раније је било постављено да одговорни у чети — одреду не може бити пол. комесар ни командир.

Све остало из писма јасно ми је. Било је код нас тенденције да се рад Партије на селу пренесе на одредску ћелију, што ћемо исправити. Грађевинар⁹ нам није дошао иако смо га чекали.

Стање организације је тешко после овога. Ако не будем могао обићи онај крај — Свил.[ајнац] Пал.[анку] — одржаваћу

⁵ Ћуприску

⁶ Главни штаб НОП одреда за Србију

⁷ Реч је о Параћинској чети Поморавског НОП одреда. Поморавски НОП одред формиран је 23 јула 1941 године. У његов састав ушле су: Левачка, Параћинска, Беличка и Темнићка чета. До почетка Прве непријатељске офанзиве, чете су дејствовале самостално на свом терену, уз помоћ и по директиви Главног штаба НОП одреда за Србију и Окружног комитета КПЈ Јагодине, јер није било одређено руководство одреда. Почетком Прве непријатељске офанзиве на слободну територију у Србији, одређено је руководство Поморавског НОП одреда: командант Љубиша Урошевић — погинуо као начелник штаба Шеснаесте НОУ дивизије октобра 1943 год. код Тузле; политкомесар Бошко Ђуричић — погинуо 19 јула 1942 год. у селу Урје у Босни као интендант Трећег батаљона Друге пролетерске бригаде. У току Прве непријатељске офанзиве, одред — који је бројао око 500 бораца — одступио је под борбом за Санџак, где је један део његових снага ушао у састав Прве пролетерске бригаде, а други део, нешто касније, у састав Друге пролетерске бригаде.

⁸ Радомир Крушевац

• Редакција није могла установити на кога се односи.

чврст контакт писмима. Узећу из Пар.¹⁰ чете другарицу¹¹ и послати горе. Тамо је другарица О.¹² и Сеља.¹³

У чету у Параћину за пол. комесара послао сам једног учитеља,¹⁴ избеглицу, који је овде тражио Партију. Био је секретар среске организације у Убиш. Стари полком¹⁵ је изгледа побегао из страха пред одговорношћу, јер је допустио да му побегне заробљеник Немац у моменту стрељања.

Извештаје о акцијама из 3 чете В.[елико] орашке (у билтену¹⁶ их погрешно зову орашачка, а то је срез Топола), Свил. [ајначке] и Моравске немам. Моравска чета заробила је камион дебелих свиња које су Немци закупили. Исто тако запленили су шећер и брашно. Збор у Свилајнцу је успео, о томе ћете добити извештај из штаба.

Пар.[аћинска] чета имала је сукоб са Немцима, изгубили су 60 кг. масти и 40 кг експлозива. 30 људи још није дошло у чету. Жртава није било. Непријатељ је имао губитака.

Заробљена су у акцији на прузи Зајечар — Параћин 4 Немца и 1 петоколонаш и стрељани. Том приликом је погинуо један кондуктер и једна баба. Чета је извела акцију у Сисевцу у сарадњи са четничким одредом неког Узелца. Настојаћемо да дођемо до неког документа сличног оном¹⁷ у Поцерју.

Беличка: на путу Краг. — Јаг. на дужини од 6 км., заједно са сељацима два села, посечени су тел. стубови и спаљени. На истом путу заробљено 7 Немаца, изванредан санитетски материјал, 1 лукс. аутомобил, много алеве паприке, саламе и сланине. Запаљена три камиона, један са храном јер нису могли понети, иако су им сељаци помагали. Нудили смо замену — међу њима има један лекар Тотовац,¹⁸ оперисао је једног рањеног друга, али ћемо их све стрељати.

Друга десетина истог дана, 8 септембра, месец дана од смрти другова, на друму за Багрдан, убила је 28 Немаца из заседе. Немамо губитака.

¹⁰ Параћинске

¹¹ Рада Миљковић, учитељица

¹² Ружа Матић

¹³ Ратомир Ристић-Сеља

¹⁴ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁵ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁶ Види Зборник том II, Билтен Главног штаба НОП одреда Југославље бр. 4, од 3 септембра 1941 године.

¹⁷ Редакција није могла установити на који се докуменат односи.

¹⁸ Припадник организације „ТОТ“ (немачка организација за јавне грађевинске радове). У току рата организација „ТОТ“, заједно са немачким пионирским одредима одиграла је важну улогу у позадини Фронта.

Убијен је петоколонаш Ж. Стојковић. Акција лоше организована — заменик командира није имао метак у цеви пушке, гушао се с њим и једва га камом савладао.

Но још увек главни задатак — пруга — није извршен и возови пролазе.

Летак¹⁹ ћемо штампати у 15000 примерака — можда и више, па ћемо дати Крагујевчанима. То кошта доста, а ми смо остали без новца. Приходи су слаби. Имамо и другога доста на издржавању.

Скојевски материјал смо послали свим организацијама. У том смислу израђујемо и нека детаљна упутства: шта да се чита, која питања из области маркс.—лењ. итд.

Уложићемо све силе да сачувамо кадрове од губитака надаље, да надокнадимо губитке и удвојимо снаге, да непријатељу нанесемо ударце.

У самој Јаг. тешко се креће, легитимишу на сваком кораку, а другарица Р.²⁰ нема легитимацију.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Бошњак²¹

Друг грађевинар није дошао. Бошка²² сам саслушавао, ствар је била алармирана одвише и ја сам га критиковао, али за казну нема разлога.

Бошњак

¹⁸ Редакција не располаже овим летком.

²⁰ Ружа Матић

²¹ Петар Стамболић

²² Бошко Ђуричић

ПРОГЛАС ВАЉЕВСКОГ НОП ОДРЕДА ОД СЕПТЕМБРА 1941 ГОД. ЖЕНАМА ВАЉЕВА П ОКОЛИНЕ ЗА ПОМОЋ БОРЦИ- МА НА ФРОНТУ¹

СРПКИЊЕ, СРПСКЕ МАЈКЕ, ЖЕНЕ И СЕСТРЕ!

Цео српки народ, заједно са свим осталим народима Европе, диже се на устанак за своје ослобођење од крвавог немачког окупатора, кога руска Црвена армија туче и сатире. Ви, Српкиње, не смете изостати. Пружите своју помоћ својој браћи, синовима и мужевима који су пошли у бој за слободу. Ви све чији су најмилији у заробљеничким логорима, у непријатељским рудницама, фабрикама, где су изложени страшним бомбардовањима, ви све чији синови, браћа и мужеви седе по кућама очекујући да буду одвучени у ропство и принудни рад, све ви, Српкиње, стегните срца, уздржите сузе као мајка Девет Југовића и прионите на свој начин у борби за народна ослобођења.

КАКО СЕ МОЖЕ БОРИТИ ЗА СЛОБОДУ?

У свим прошлим ратовима и устанцима наше жене су храниле, неговале и одевале своје војнике, оне су их храбриле, па чак и нагониле у борбу, пошто су увиделе да се само може у јорби заштитити нејач. Ако сви будемо седели код куће као за време прошле окупације,² непријатељ ће бесно пљачкати, палити, убијати и силовати. Многе Српкиње су и оружје прихватиле, друге као некада Косовка Девојка негују рањенике и болесне борце, многе се брину за децу оних бораца који су морали оставити код куће своју децу без игде ичега. У неким нашим крајевима жене сазивају мобе за помоћ таковој сиротињи. Мобом се преде вуна, плету чарапе, џемпери и прслучићи, сабира се веш војницима, шије и пере. Цео овај рад лако се изводи ако њиме руководи неколико лица. Зато је потребно у сваком месту и селу створити одбор који ће тај посао водити. Свака одећа, сваки хлеб и зрно пасуља које дајете нашим четама, свака кап млека, мрвица сира којом нахраните нашег војника или његово дете — све је то по један ударац непријатељу, а велика помоћ за вашу слободу, за ваш живот, за безбедност вашу и ваших нејаких. Шаљите своје мушкарце у на-

¹ Примерак прогласа, умножен на гештетнеру, налази се у архиви Војноисториског института. Докуменат без датума, али се из садржаја види да потиче из септембра 1941 године.

² Мисли се на окупацију из прошлог светског рата.

родноослободилачке одреде да вас бране, а ви пријлите сву бригу о кући. Ступајте и саме у наше чете у којим ћете наћи својих другарица и другове борце за слободу који ће вас примити као своје сестре.

Ви се и саме можете борити против непријатеља. Ви производите храну, вуну и остале земљорадничке производе, који непријатељу нужно требају да би издржао борбу против наше браће Руса и нас самих. Немојте давати храну, па ће пре морати напустити нашу земљу. Новац који вам непријатељ даје за ваше производе уствари је шарена хартија која за кратко време неће ништа да важи! Немојте односити на варошке пијаце своје производе, где их непријатељ или његов прекупац купује пошто хоће и где вас жандарми туку ако хоћете праведнију цену. Ваши претседници општина одузимају вам храну и предају је непријатељу, који ће се на тај начин навадити да на лак начин опљачка летину. То; су кукавне издајнице на које ће се плувати а они ће бити кажњени као и сваки онај који издаје свој народ. Зато је боље да ову храну дајете својој деци, својим пријатељима и народним борцима за слободу који ће вам поштено платити за ваш труд.

Не дајте издајцима и непријатељу податке о нашим четама и о нашим пријатељима по селима и варошима а нас извештавајте о свему што нам може бити од користи за нашу борбу. Само ако на време будемо обавештени о кретању непријатеља, моћи ћемо да заштитимо ваш крај од пљачке и насиља.

СЕСТРЕ СРПКИЊЕ!

Час нашег ослобођења је близу. Не верујте онима који тврде да је још рано за борбу. Ти људи свесно или несвесно, из кукавичлука служе непријатељу. Они тим изговором желе да оправдају своје издајничко држање, скривајући се кукавички иза ваше сукње. Успеси наше борбе доказују да смо у праву и да се треба још одлучније борити. Ви сада не плаћате порез, прирез, банске и друге таксе. Вама не завирују непријатељски војници по кујнама и млекарама, торовима и оборима, а тај посао врше у њихово име издајнице претседници и кметови. Спискове о намирницама и житу по општинама и вршалицама уништили смо, те онемогућили непријатељу контролу и пљачку. Сад непријатељ, који сам не сме да залази у села, покушава да тај посао сврши преко начелника, претседника и кметова. Ви не робујете меницама у Аграрној банци. Али ми у својој борби нећемо стати све дотле док вашом помоћи не осигурамо за вас потпуну једнакост са мушкарцима: да добијете право гласа, те да одлучујете о судбини државе и својих синова. Боримо се да сваки радник и радница, сељак и домаћица сељанка

за свој тешки рад стекне право за пензију. Да се уведе потпуно осигурање од града и суше. Да се обезбеди бесплатно лечење и лекови у свим болницама, бањама и опоравилиштима. Да се спроведе заштита матера и деце, да се у варошима и селима подигну дечји домови, породилишта и издржавање мајки са више од петоро деце. Борба против окупатора само је почетак борбе за боље дане. Помажите народну ослободилачку борбу.

Скупљајте прилоге у храни, оделу и обући. Спремајте војницима топла одела.

Стварајте одборе за помоћ четама народноослободилачких одреда.

Да живи народна борба за ослобођење!

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ОДРЕД³ ОКРУГА ВАЉЕВСКОГ

³ Ваљевски НОП одред формиран је — по директиви Покрајинског комитета КПЈ за Србију — 26 јуна 1941 године. У његов састав ушле су следеће партизанске чете: Колубарска, Подгорска, Ваљевска, Тамнавска и Азбуковачка чета. Командни састав штаба одреда био је: командант Здравко Јовановић, активни подофицир бивше југословенске војске, члан КПЈ од 1928 год. (погинуо као командант оперативне зоне у Словенији ^1943 год.); комесар Милосав Милосављевић; заменик команданта Рајко Кусуровић, земљорадник из Бањана (Уб), члан КПЈ од 1939 год. погинуо 1942 године.

Одред је дејствовао на терену Ваљевског округа, и првих дана устанка ослободио читав тај крај, изузев града Ваљева. У току Прве непријатељске офанзиве водио је борбу на свом терену, не отступајући са осталим НОП одредима за Санџак. После непријатељске офанзиве одред је имао око 600 бораца. и дејствовао је на планини Церу, Маљену и Повлену, све до половине јануара 1942 год. када се из његовог састава издваја Колубарски батаљон од којег се формира Суворовски НОП одред. Остали део снага пребацује се 6 марта преко Дрине у Источну Босну и улази у састав Прве пролетерске НОУ бригаде.

**ИЗВЕШТАЈ ДЕЛЕГАТА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА ПРИ
ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ ОД 28 СЕПТЕМБРА И 1 ОКТОБРА
1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О
АКЦИЈАМА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹**

Добили бисмо 10 кг чистог злата. Јавите шта о томе мислите.

Да вам јавимо још једну интересантну ствар са којом смо ми начисто, али ипак ради информације. сјабрика Сартид из Смедерева преговара са нама да јој дозволимо справку жичане жељезнице у Рајкову да би могла готову руду, која се тамо налази, пребацити шлеповима за Смедерево. Веле да ће иначе Сартид морати обуставити рад, а гарантују да ни грам гвожђа неће отићи Немцима, већ све за наше унутрашње потребе. Обећавају велики новац и обезбеђење живота беспосленим радницима на Мајданпеку. Исто тако моле да им се дозволи да заложу велику пећ која већ дуже времена не ради и која ће бити потпуно уништена, ако још неко време буде угашена. Ова је пећ врло ретка, скупоцена и једна од неколико у Југославији. Ми смо у главном све ово одбили, али они и даље моле.

Иначе у току ове недеље већих акција није било. У свим срезovima у округу пожаревачком ми имамо потпуну власт, као и Мајданпеку, Б.[елом] Камену и Нересници. Немци се налазе са тенковима у Град.[ишту] и Голубцу одакле никуд не мичу и у Петровцу док су се из Пож.[аревца] евакуисали у Кленовник и Костолац на обали Дунава где су се утврдили. У Пож. се сада налази Недићева војска.

Пруга Пож. — Кучево уопште не ради због два разрушена моста о којима смо вам писали у прошлом извештају. Шеф станице моли партизане да пусте локални воз од Пож. до срушеног моста, јер чиновници не добијају плате.

Одред² се непрестано и нагло увећава тако да не можемо да задовољимо потребе у оружју. Око стотину људи налази се

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС. Први део овог документа објављен је у Зборнику, том I, књ. 1, док. бр. 38, Тада Редакција није имала читав документ.

² Пожаревачки НОП одред формиран је у првој половини септембра 1941 год. по директиви Покрајинског комитета КПЈ за Србију. У његов састав ушле су до тада већ формиране и бројчано јаке следеће партизанске чете: Звишка, Млавска, Хомољска и Мајданпечка, које су дејствовале на својој територији. Крајем септембра Пожаревачки НОП одред бројао је око 1000 бораца, а имао је своју слободну територију која је обухватала цео Пожаревачки округ, сем града Пожаревац^А, и Поречки

без оружја, јер је врло велики прилив, нарочито од како је Недић почео по Пож. да мобилише. Ред и дисциплина у одреду свакодневно се побољшавају, а доста се осећа недостатак искуسنих партизана у вештини и политичких руководиоца.

Имамо врло zgodних сцена из акција партизана и ако вам треба можемо вам послати. Само неке од њих за време акције у Градишту у најжешћој ватри уличних борби, док један партизан држи незапаљену цигарету у устима, притрчава један чичица и доноси му жар да запали цигарету. Други један после борби, сиромашни сељак одушевљен прилази једном нашем партизану и вели: „Немам синко шта да ти дам, ево ти на поклон моје шубаре, ја могу гологлав.“

У парт.[иској] срг.[анизацији] нема нарочитих новости ове седмице. ОК се редовно састаје, у чврстом је контакту и на висини је руководства. Гро чланства је у одреду, а ван одреда не форсирамо бројчано парт. орг. постављајући строжије мерило за приступ у партију. Главно нам је постављање свих сектора парт. делатности и што шире повезивање са масама.

Рад СКОЈ-а углавном јача. Формиран је биро ОК СКОЈ-а, а у припреми и пленум. Детаљније у извештају ПК СКОЈ-а.

Народно-ослободилачки комитети³ широко се стварају по селима и варошима Кучеву и Петровцу. Они су прикупили доста намирница, обуће и одеће, одржавају одред који има доста резерве. О количини прикупљених намирница на крају мееца.

Политички рад је најбољи. Поред рада одреда (конференције и зборови) наши активисти ван одреда држе широке политичке конференције где број учесника достиже 50 људи.

срез Зајечарског округа. Командант одреда био је Вељко Дугошевић (погинуо 20 септембра 1941 год. у селу Гложану код Кучева). Политички комесар био је Чедомир Васовић погинуо почетком 1942 године. Оба су проглашени народним херојима.

Крајем октобра и почетком новембра отпочела је велика непријатељска недићевско-четничка офанзива на слободну територију Пожаревачког НОП одреда. Одред је тада имао око 1200 бораца, али, услед велике надмоћности непријатеља, морао је да напусти своју слободну територију и да се повуче у планлске пределе, изгубивши велики део бораца, тако да је после офанзиве бројао око 200 партизана. Иако је одред претрпео велике губитке, он је успео да се одржи и да дејствује У току целе 1942 и 1943 год. водећи непрестане борбе са много надмоћнијим непријатељем, јер су недићевци и четници имали своја најјача упоришта у овом крају. Крајем фебруара 1944 год. јаке бугарско-четничке снаге успеле су да разбију одред, сем једне групе од 16 бораца која се пребацила! у Космајски НОП одред. Одред је поново формиран 11 августа 1944 год., командант је био Милоје Милојевић, а комесар Никола Ивошевић, и нагло је нарастао толико да је крајем августа и почетком септембра имао три батаљона. По ослобођењу Пожаревца, псчетом октобра 1944 год., одред је ушао у састав Четрнаестог корпуса Народноослободилачке војске.

³ Народноослободилачки одбори

Рад на женском сектору креће нешто напред. Ту смо најслабији, али постоје објективне тешкоће примитивност средине и ранији наш слаб утицај у овоме крају. Жене плетењем чарапа и џемпера за партизане и политичким конференцијама полако се покрећу.

У техници има потешкоћа, али задовољавамо потребе. Прављење новог ротоа још није завршено, а због обуставе саобраћаја отежано је путовање курира до вас.

Финансије стално у порасту тако да имамо и резерве. Почеком идућег месеца даћемо потпуни финансиски извештај.

За сада сарађујемо само са једном групом четника, Леонидином,⁴ који су врло лојални, борбени и с нама увек, како у акцијама тако и у мировању. Делимо често и храну са њима, намеравамо да се редовно са њима заједнички хранимо, јер они немају одакле да се издржавају.

Направили смо црвене петокраке звезде за партизане према слици на „Билтену“. Оскудевамо у обући, оделу и нарочито оружју.

Заробили смо као сумњивог неког Старчевића Константина, железничара из Београда, који је долазио овамо „да купује брашно“ и кога су сељаци предали нашој патроли, јер се распитивао о одреду. На саслушању је изјавио да је члан КПЈ и члан парт. јединице у ложионици, да је учествовао у нападу на болницу у Видинској улици. Шаљите одмах извештај.

Неки Максим Милић, типограф [чл.] КПЈ, тражи да ради. Овамо се налази глумац Величковић са својом женом, тражи да ради, вели да чини услуге у Београду и да је у његовом стану у Драгачевској улици експлодирала она паклена машина. Друг Ђора зна да је он заиста правио услуге, али је проблем његово држање са неким Стаменком Радуловићем, бившим чланом „ЦК КПЈ“, а који се налази овамо и тражи посао. Пошаљите извештај о овоме. Мислимо да би могло у „Билтену“ писати о нашој сарадњи са четницима и у извештају о акцијама нашега краја писати... „Партизани у сарадњи са поштенним четницима“.

На задња два писма нисмо уопште добили одговор, мада су многе ствари биле хитне и важне. Везе са главним штабом још немамо.

Другарски поздрав Ђора⁵ и ОК у П.^в и К.⁷

28 септ. 1941

⁴ Леонида Пљешковић, четнички командант, пришао партизанима, гли се после недићевско-четничке офанзиве предао четничком команданту мајору Пилетићу и одмах затим, новембра 1941 год. био је стрељан.

⁶ Мома Марковић

⁶ Пожаревац

⁷ Кучево

Драги другови, наш је техничар већ отишао са извештајем, јер је ваш курир прекасно стигао. Како је он отишао на стару јавку, то нема изгледа да ћете наш извештај за прошлу седмицу добити.

Допуњавамо прошли извештај и одговарамо на неке ствари из вашег писма⁸ послатог по куриру.

Сасвим смо свесни озбиљних и тешких задатака који стоје пред нама, да је фашизам још живав и да његово потпуно уништење зависи од наше борбе, одлучности, од непотцењивања снага непријатеља, од неопијања успесима. — Не треба да постоји никаква бојазан код вас да ће нам вртоглавица од успеха отупити оштрицу борбе.

Наш одред који је поникао у крају где је парт. орг. била најслабија, где није било никаквих револуционарних народних нити парт. традиција, а немајући искусних војних ни политичких руководиоца, дао је доста резултата и сваки наш нов извештај вама даје гаранције да се све више развијамо и учвршћавамо, да улазимо у све озбиљније борбе и мислимо да нема ни мало опасности да нас ухвати вртоглавица од успеха. Што нисмо имали великих окршаја са Немцима то није избегавање борбе, већ страх Немаца који забарикадирани у Пож. даље не мичу, а ми до сада нисмо имали снагу да ударимо на Пож., ма да је наш одред одлазио у села до пред сам Пожаревац и изазивао Немце.

Наш одред није концентрисан, већ су утлавном овако распоређене снаге: Једна чета оперише у селима око Пож. изазивајући Немце из Кленовника и Костолца и акције врши непосредно пред Пож., онемогућавајући Немцима да се снабдевају храном са села. Реквиривно је много намирница, намењених Немцима.

Друга чета оперише у срезу млавском, и то од Пет.[ровца] ка Пож. — Трећа чета од Град.[ишта] ка Пож., тако да оне три припремају потпуну блокаду Пож. и чувају сва села у даљој и ближој околини Пож. од пљачке окупатора.

Четврта чета оперише по путу и по селима В. Град. — Голубац. Она је 29 имала сукоб са Немцима који су из села Браничева понели за Голуб. велику количину намирница: свиња, меса, живине. Немци су побегли од борбе оставивши све намирнице.

Пета чета оперише у срезу хомољском, шеста на Мајданпеку и Благ. Каме-ну, чува друмове да Немци не наиђу од Д. Милановца и спушта се дубоко у Крајину.

Седма чета држи запоседнуту територију и Кучево. Што се тиче шлепова на Дунаву немамо могућности да обучимо љу-

⁸ Писмо није сачувано.

де о њиховом уништавању, јер немамо никог ко би их обучавао. Можемо само пушкомитраљезима и пушкама пуцати на шлепове уколико је то ефикасно.

За ову недељу послаћу вам потпун извештај у уторак. За сада само да вам јавим да је Петр.[овац] у нашим рукама, а да су Немци раније умакли, да неки четници у Хомољу под командом мајора Пилетића,⁹ који је у вези са Дражом Михаиловићем, траже сарадњу са нама на бази тобожњег споразума нашега Главног штаба са њиховим вођством. Међутим, они се не слажу уопште за сукоб са Немцима, и веле да се сада само припрема устанак и да треба улазити само у она места из којих Немци изађу, да су Немци јаки и слаће казнене експедиције. Они су против Недића, али не мисле у борбу против његове војске, и повлачиће се пред њима. Он је и против разоружања жандар. станица. Неки капетан Декић и капетан Марковић, који су пре два дана дошли из Београда, осуђују мајора Пилетића, кажу за себе да припадају Дражином штабу и да је постигнут споразум са нашим и њиховим главним штабом против недићеваца и Немаца, а да је наш штаб пристао да се не разоружавају жандарми. Изгледа да су и они неки Пећанчеви и Недићеви четници. Јуче је стигло писмо из Петровца, да ови, наводно Дражини четници, с којима смо ми преговарали, покушали су да разоружају наше партизане у Петр. Послато је појачање с наше стране, резултат не знамо.

САЗНАЈИ СМО да је среско начелство у Петр. добило поверљиво наређење Мин. унутр. дела да се подржавају четнички одреди који се представљају као Дражини, да ови одреди ступе одмах у везу са партиз., да са њима преговарају да много обећавају — али да им је главни циљ да похватају и побију вође парт. одреда.

За сада оволико. 1-X-41.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Ђора и О. К. у П.

**ПРОГЛАС ШТАБА УЖИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 1 ОКТОБРА
1941 ГОД. НАРОДУ УЖИЧКОГ ОКРУГА ПОВОДОМ ОСЛОБО-
ЂЕЊА УЖИЦА¹**

ПРОГЛАС ШТАБА

НАРОДУ УЖИЧКОГ ОКРУГА

Подивљале фашистичке хорде већ пет месеци пљачкају, кољу, убијају и харају по нашој земљи. Много је већ мајки закувало. Много је синова српског народа чија су мртва телеса данима висила на вешалима само зато што су они волели свој народ и борили се за његов бољи и срећнији живот. Немачки фашистички људождери опустошили су нашу земљу као скакавци. Односили су и отимали све што им је до руку дошло: жито, стоку, гас, бензин, руду. Остављали су празне амбаре и магацине, празне куће и радње. Оставили су становништво глад и беду.

На таквим темељима мислила је Хитлерова такозвана „виша“ раса да заснује хиљадугодишње царство. Али су се снови тог највећег људождера у историји разбили као пена о чврете бедеме Совјетског Савеза и отпор свих поробљених и културних народа. На границама СССР преко три милиона Немаца морали су већ својим животима да плате лудачке Хитлерове планове. Под снажним ударцима Совјетске Русије, њених савезника и поробљених народа немачки фашизам већ малаксава.

У тој борби против највећег непријатеља човечанства српски народ има великог удела. Веран традицијама својих' славних предака Обилића, Карађорђа, Танаска Рајића и многих других, српски народ није се помирио са ропском судбином коју су му доделили немачки крупни капиталисти и издајници петоколонаши Недићи, Љотићи, Аћимовићи и други.

Најбољи и најхрабрији синови српскога народа, комунисти и партизани, поново су се латили оружја не жалећи своје животе кад је у питању слобода српскога народа. Борци комунисти — пали на Дрежничкој Градини, на Качеру, код Бајине Баште, у Горобиљу код Пожеге, неустрашиви командир Вујо-

¹ Оригинал у „Музеју устанка 1941“ у Титовом Ужицу. Проглас објављен у „Вестима“ штаба Ужичког НОП одреда бр. 1, среда 1 октобра 1941 године.

вић,² друг Пајић³ служиће као пример како се бори за свој народ.

Мале партизанске чете, које су понекад почињале са једном пушком и десетак људи, које су ноћивале на влажном шумском тлу шибане често кишом и олујом, које су почињале паљењем општинских архива, сечењем телефонских жица и разоружавањем жандарма, нарасле су у силну војску која туче окупатора где га стигне, која осваја села и градове. И само после непуна два месеца од оснивања наших храбрих чета, обруч око непријатеља био се толико стегао да је овај побегао главом без обзира. У једном брзом налету пали су градови: Бајина Башта, Ариље, Ивањица, Пожега и Ужице. Ужице, напађено и невином крвљу попрскано Ужиде, опет је дочекало дан слободе.

СРБИ И СРПКИЊЕ, УЖИЧАНИ!

Ослобођењем Ужица нису још ни издалека постигнути сви наши задаци. Непријатељ нам је однео све и оставио нас без хлеба. Због отпора који је Ужице дало негтријатељу, због своје високе националне свести, Ужице је морало највише жртава да поднесе. Ни на један други град није се окупатор био окомио тако' као на Ужице. Ниједан други град није толико опљачкан и огољен од окупатора и његових доглавника као Ужице. Фашистички варвари, њихови помоћници: петоколониши, жандарми, љотићевци, оставили су нам у наслеђе глад и беду. Очекују нас тешки дани. Ужички округ, пасиван и неродан, не може сам себе снабдети хлебом, сољу и гасом. Ми морамо поднети тешке жртве, ми морамо проширити своја плућа да бисмо могли да дишемо. Ми не можемо живети сами за себе. Пред нама су дани тешке борбе за ослобођење целе земље од крвавог тирнанина. Јуче Ужице, данас Чачак, Крушевац, Шабац, су-тра Ваљево и Крагујевац.

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ!

Помозите свим силама даљу борбу против окупатора. Одазивајте се општој мобилизацији коју спроводи ваш народно-ослободилачки партизански одред. Прикупљајте оружје, одело и храну за свој народноослободилачки партизански одред. Прегнимо сви на посао да обновимо производњу, да оживимо умртвљену привреду. Сваки човек, свака жена, свако дете може

- Милосав Вујовић, командир Прве ариљске чете Ужичког НОП одреда, судски приправник из села Кочане, Никшић, погинуо половином септембра 1941 год. у селу Горобиљу у борби са четницима.

³ Војислав Пајић, земљорадник из села Вирова, Срез драгачевски, заменик командира Прве ариљске чете, погинуо у селу Марковици половином септембра 1941 године.

својим услугама да помогне народноослободилачкој борби. Будимо немилосрдни према онима који ометају обнову привреде, јер то су петоколонци у новом руху.

На окуп, Срби! Збијте се у јединствени фронт ослободилачких одреда, без обзира на партију. Уништите све петоколонце и издајнике, ма у ком облику се они појављивали. Удруженим, сложним, јединственим, неће нам се моћи одупрети ни Хитлерове дивље звери, ни Недићева издајничка и плаћеничка војска. Напустите своје издајничке вође и војводе који праве споразуме са Немцима.

Да живи јединствена оорба српскога народа за слободу!

Да живи ослобођено Ужице!

Да живи јединствена бороа свих поробљених народа против фашизма!

Да живи савез Совјетске Русије, Енглеске и Америке!

Да живи непобедива Црвена армија!

Да живи савез балканских народа!

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

ШТАБ УЖИЧКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

БР. 40

ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ КРАГУЈЕВАЦ ОД 2 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПАРТИСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ КРАГУЈЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА О РАДУ ПАРТИСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ВОЈСЦИ¹

2-X-1941 год.

ПАРТИСКИМ ЈЕДИНИЦАМА КРАГУЈЕВАЧКОГ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Драги другови,

Главна карактеристика данашње међународне ситуације јесте: све веће слабљење фашизма с једне и све веће јачање и све чвршће збијање антифашистичког фронта на челу са СССР-ом с друге стране.

Нагло и очито слабљење фашистичког блока се огледа у следећем:

¹ Оригинал у архиви.ЦК КПЈ.

1) стање и развој операција на Источном фронту, 2) несугласице и незадовољство међу појединим државама Тројног пакта (Италија, због унутарњих прилика изазваних ратом, постаје терет, уместо помоћи, Хитлеру, незадовољство маса све се више манифестује у демонстрацијама, уличним сукобима, па чак у сукобима у самој фашистичкој странци; Мађарска жели и покушава извлачење из рата због огромних губитака њене војске на Источном фронту — 40%), јак антифашистички покрет у свим поробљеним земљама, као и немоћ Немачке да се жешће вупротстави ослободилачкој борби поробљених народа итд.

Јачање антифашистичког фронта поред осталог огледа се у овоме: 1) Конференција трију сила у Москви разбила је последње сумње у свестрани значај овог савеза. Узајамно разумевање, невероватна експедитивност и резултати ове конференције још једном показују историски значај савеза СССР, Енглеске и Америке. 2) Нагло растућа ослободилачка борба поробљених народа. Побуњени и поробљени народи су данас моћан савезник СССР-а и осталих демократских земаља за дефинитивно уништење хитлеризма. Војнички и материјални резултати тог савеза данас су очигледни.

Карактеристика унутрашње ситуације у нашој покрајини: 1) Партизанска борба је под руководством наше Партије постигла степен општенородног устанка. Али њена слабост огледа се у неравномерности. Док су неки крајеви ослобођени од окупатора, дотле други још увек стоје у стадијуму малих чета од 100 људи. 2) Партизани су постали главна снага у ослободилачкој борби народа, они су данас једино кадри да мобилишу и поведу народ у општи народни устанак. 3) Поштени и борбени елементи у другим оружаним групама све више усвајају борбену линију партизанских одреда. Али због колебљивости, често и непоштења њихових руководећих људи, потребна је велика наша будност и политичко сналажење према тим одредима и опрезност према руководећим врховима с друге стране.

Што се тиче стања и задаћа нашег одреда, ОК је мишљења: Одред је направио приличан напредак у акцијама, у своме бројчаном јачању и политичком утицају. Али темпо бројчаног јачања и укључивања у акције ниуколико није одговарао објективним могућностима које постоје на нашој територији, нити је одговарао брзини развоја борбе у другим окрузима. Ово је нарочито велики недостатак с обзиром на наш стратешки положај уопште, а нарочито према ослобођеним крајевима. Даљи недостаци су: 1) Још има села која данима очекују да виде партизана и да им се придруже (Церовац, Лужнице, Десимиrowaц итд), као и таквих у којима вршљају четници и имају приличан утицај. 2) У селима у којима су наше чете постигле апсо-

лутан утицај захваљујући митинзима и акцијама — није тај утицај искоришћен за организационо учвршћивање наше Партије (Грошница, Честин, Комарице итд.). Тамо уопште не постоје партиске јединице. 3) Велики недостатак свих митинга и уопште нашег рада на селу је тај што се говори и организација митинга уопште унапред не припремају. Отуда се на ретко којем митингу спомиње ко организује партизанске одреде и ко њима руководи. Тако је наша Партија као организатор и руководилац често остала непозната. 4) Партиске ћелије по четата као да не живе а требају бити руководиоци и моторна снага чета. Њихово организационо јачање је врло слабо, отуда све слабости чета, па и самога одреда. 5) Унутарњи политички рад ни издалека не одговара потребама када се има у виду да је последњих недеља био приличан прилив сељака.⁶ 6) Војна обука изгледа да уопште не постоји. Треба схватити да сви наши партизани морају потпуно овладати војном и ратном вештином. 7) Уопште се не врши рационална расподела времена и снага, напр. често цела чета пешачи десетине километара само ради једног митинга. Тако се губи читав дан и замарају људи.

Потребно је све ове недостатке брзо исправити. Зато су одговорне партиске ћелије.

Задачи одреда:

Имајући у виду велики утицај партизана по селима, а у вези са положајем наше територије, и задацима који претстоје (ослобођене зоне треба заштићавати и оне се морају даље ширити), треба одмах вршити мобилизацију. Начин мобилисања у сваком селу треба прилагодити степену расположења и спремности за борбу тога села. У вези са овим не правити лева застрањивања, нити пасти у опортунизам (не требају људи кад се нема оружја).

Тако ојачан одред ће тек у потпуности моћи да исцуњава постављене задатке: не дозволити нов прилив непријатеља у Крагујевац, а онима у Крагујевцу не дозволити одлажење за напад на слободне зоне сталним рушењем пруге и путева. У сачекивању Немаца испунићете двоструки задатак: онемогућавање планова непријатеља, уништавање његсвих камиона и живе силе, набавка оружја. Рачански одред² је ономад уништио на београдском друму 7 камиона, заробио Немце и узео све оружје — ево како се бије непријатељ и набавља оружје.

После свега овог морамо констатовати да и парт. ћелије још нису оно што треба да буду и да због тога наш одред далеко заостаје иза свих других. Напр. Рачански одред броји неколико хиљада људи, док се ми бакћемо с 3 до 400, иако сељаци просто чекају да буду позвани. Број чланова Партије се готово не повећава иако има огромних услова за подизање и

² Односи се на Рачанску чету Другог шумадишког НОП одреда.

провераваше људи. Тој зачауреноети и неиницијативности мора се стати на крај. Имајте у виду да четама руководе партиске јединице, да за све горе изнесене слабости чете снесите, првенствено', сву одговорност ви, другови партијци. Имајте у виду, другови, да се пламен национално-ослободилачког устанка из дана у дан све више распламсава. На крају, имајте у виду, другови, да ће се пред нас, колико сутра, поставити велики задатак који ми нећемо са оволиким и оваквим четама моћи испунити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ОК

БР. 41

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПОВЕРЕНИШТВА ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 7 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ ПАРТИСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ НА ТЕРЕНУ¹

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ У Б[ЕОГРАДУ]

Драги другови,

Добили смо ваше писмо² и са писмом приспео је и друг инструктор.³ Из вашег писма', као и из усменог излагања друга инструктора, увидели смо грешке које смо учинили по питању рада партиске организације на нашем терену.

Прва и највећа грешка са наше стране је у томе што смо ми фактички целокупну партиску организацију пребацили у одред (мобилисали је), па онда и ми, као О. пов., више или мање пстали штаб тога одреда.

Та грешка, да смо ми мобилисали и све чланове послали у одред, резултира из погрешне директиве коју смо ми примили од другова и то једном писмено а други пут усмено. Из те грешке резултирају и све остале неправилности. Наиме схватили смо да партиске извештаје треба слати штабу а не П.К.-у. Из тога излазе и ове друге грешке: да нисмо били повезани са вама и да вам нисмо слали извештаје. Долаеком друга из Главног штаба који нас је опоменуо на неправилности нашег досадашњег рада, ми смо још одмах учинили потребно разграничење са штабом. Нарочито сада када смо од вас добили потребна

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види док. бр. 16.

³ Стеван Дукић-Текстилац

упутства, учинићемо све да што брже отклонимо грешке које смо починили.

Стање партиске организације у нашем одреду стоји моментално овако: у одреду имамо 35 партијаца и 27 кандидата. Пошто је наш одред подељен на 9 чета, то у чети имамо по једну партиску јединицу. Партиски рад у одреду постављен је на овај начин: парт. јединице одржавају састанке обавезно два пута недељно, и то један теоретски а један практични. На теоретском састанку прорађују партијци историју и другу парт. литературу, на коме учествују и кандидати. На другом састанку, који се одржава и више од једанпут недељно, претресају се сва питања унутар чете. Чета је масовна база парт. јединице у њој. У првом реду политичко васпитање свих партизана. То је најглавнији задатак партијаца у одреду. И на томе послу увучени су готово сви наши партизани под руководством парт. јединице. Поред тога партиске јединице брину се о политичком и културном подизању маа по селима. Тај посао свршавају и организују преко политичких зборова, митинга, концерата и сл. Степен изградње наших партијаца у одреду прилично је слаб. Прво зато што је релативна већина од њих ступила у Партију по формирању парт. одреда, а друго зато што је већина мобилисана од стране сиромашних сеоских младића који за собом немају или врло мало имају политичког живота. Зато нам се указује као нарочита потреба што интензивнијег рада са њима. У томе смислу молимо вас да нам пошаљете што више партиске литературе.

Стање парт. организације ван одреда: Укупно имамо 23 члана и 2 кандидата. О. пов. 4 члана са инструктором. Даље, у овим местима имамо парт. јединице: у Аранђеловцу 3 члана; у Страгарима 3 члана; у селу Трешњевици 5 чланова; у селу Брајковцу 3 члана; у селу Шопићу 2 члана; и у осталим местима по једног: Вреоци, Медошевац, Венчани, Наталинци и Вукосавце.

Стање је, као што видите, више него слабо, а у првом реду зато што смо се више ангажовали унутар одреда.

После примљених од вас упутстава, обећавамо вам да ћемо поправити своје погрешке и да ћемо својим радом оправдати поверење које нам је дато. Наиме, учинићемо све да ојачамо и проширимо парт. организацију ван одреда и тиме отклонимо недостатке нашег О. пов. Друго, ми врло слабо стојимо са радом по линији жена. За тај рад немамо другарица које би ангажовали за тај сектор а ми смо доста запослени на другој страни. Било би најпожељније кад бисте нам могли послати једну другарицу која би као таква ушла у О. пов.

Исто тако треба да нам јавите да ли нашој територији припада Младеновачки срез, као што је то до сада било, или Обреновац, како нам је саспштио друг инструктор. Наше је мишљење

да нама припада Младеновачки срез, јер он нам је и много ближи. Уосталом јавите нам о томе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

7-X-1941 год.

О. ПОВ. _ АРАНЋ.

По трећој тачки вашег писма додељује се у штабу одреда и партиски секретар, који рјучоводи парт. радом у одреду. Јавите нам да ли таква одлука остаје и даље на снази.

БР. 42

ПИСМО ИНСТРУКТОРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА ЗА ПОМОРАВСКИ ОКРУГ ОД 9 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОМ СТАЊУ¹

9-10-41

Драги другови, обавештени смо о тешким ударцима² које је непријатељ задњих дана нанео нашој Партији. Проливена крв оних који су носили барјак Партије кроз све окршаје са непријатељем, оних под чијим је руководством наша Партија оздравила, ојачала, захватила масе и издигла кадрове, не да нам мира. Не више само овета, слом непријатеља, дати све до последњег да се што пре остваре идеали радног народа коме су на челу били наши другови, то ће бити наша једина мисао, на то ћемо уложити све своје снаге.

Драги другови, има више од 15 дана како смо изгубили везу са вама. У последњем извештају ја сам вам изнео случај Параћинско-ћуприске чете само површно, — без критичке анализе узрока који су до тога довели. Тада су била у току саслушања која је вршио друг³ из Централне команде⁴, па сам чекао његово мишљење. Сложили смо се у овом кад се командир Бора Петровић⁵, акт. поручник, вратио са саветовања⁶ командира, сазвао је штаб⁷ и саопштио: командири постају ко-

¹ Оригинал у архиви Војноисториског института.

² Односи се на пад чланова Покрајинског комитета Србије, међу којима су били народни хероји Ђуро Стругар, Вукица Митровић и Милош Матијевић.

^{*} Односи се на Сретена Жујовића.

⁴ Односи се на Главни штаб НОГ1 одреда за Србију.

⁵ Бора Петровић, командир Параћинске чете, погинуо у Првој офанзиви.

⁶ Односи се на војно саветовање, које је организовао Главни штаб Србије, са свим командантима одреда у селу Дулену, половином септембра 1941 године.

⁷ Неправилна формулација, треба да стоји: команду чете.

манданти, почиње општи устанак, ми приступамо мобилизацији. Другови партијци из штаба разговарали су о томе са секретаром парт. ћелије и констатовали да ће код њих ићи теже, али нису посумњали у тачност тих одлука. Командир им је поднео и проглас који је успут написао: „... тко се не одазове мобилизацији биће стрељан, а кућа ће му бити спаљена” итд. Није одржао ни конференцију са партизанима да им објасни одлуку о мобилизацији, није пристао ни на предлог осталог дела штаба да се разради план. Другови су били слаби да би осујетили његов рад. Послао је десетине у села да врше мобилизацију. Десетарима није ни објаснио како то да чине. Скупило се 1012 људи, формирано двадесет чета. За командире нису одређени партизани, већ мобилисани сељаци. Две третине су биле под оружјем. Сељацима су говорили да се мобилизација врши у целој Србији. Непријатељ је одмах настојао да осујети мобилизацију. Пета колона је радила несметано. Немци су почели да бомбардују село Шолудовац. То је у сељаке унело неспокојство и страх. У селу Извору један кулах, кандидат јерезе, један поп, калуђер ман. Св. Петке, и један дућанџија створили су психозу: села су у опасности, ми смо се прихватили оружја — побиће нас, најбоље је да смакнемо партизана и предамо их Немцима. Опколили су наше другове у близини, настала је борба у којој је погинуло 13 партизана, а око 25 заробљено — и тек после два дана предано Немцима. Стрељани су у Ћуприји. Међу њима погинули су и стрељани: Радомир Николић, инд. радник из Параћина, секретар парт. ћелије у чети, Воја Војиновић, рударски радник родом из Босне, члан партије, заменик командира, Перо Милеуснић, руд. радник родом из Лике, члан партије, Пера Жалац, стар 60 година, руд. радник, стари члан партије (извршио је самоубиство последњим метком) и Михајло Илић, инд. радник из Параћина, члан партије. Даље су погинули: Пејичић Милан, родом из Београда, Пепа Ерјавец, потпоручник, Словенац и други.

Узроци свега су: 1) раније погрешке: није обустављен рад фабрике цемента у Поповцу и није затопљен рудник, иако су оба предузећа била заузета. Тиме је омогућен долазак недијеваца у ове крајеве. 2) Мобилизација је вршена погрешно, без плана. 3) Нису посмицани петоклонаши. 4) Погрешке парт. организације у раду и у односу са сељацима. 5) Команда није била у рукама партизана. 6) Командант није био на висини свога задатка — није' био у центру мобилизације. 7) Слабост партијаца.

Од чете је остало 60—70 партизана. Они су се пребацили на терен Бел.[ичке] чете и ових дана поново отишли на терен.

Стари командир је смењен, а за новог постављен Божа Жарић, шофер из Јаг., партизан из Бел. чете. Другарица Ж.⁸ повучена је из чете и послата на рад у позадину у други крај. Она је једина покушавала да се ишчупа са пута којим се ишло, али не преко парт. орг. него без ње, чиме је изазвала незадовољство партизана против себе. Командир⁹ је остао као официр у штабу одреда.

Ова чета остаје под командом штаба Пом. одреда¹⁰. Формирана је Тем.[нићка] чета, у почетку броји '40 партизана. Оперире заједно са Левачком на терену оба среза чистећи овај крај од Пећанчевих банди. Убили су четворицу Пећанчевих (Гордићевих¹¹) људи и више њих ранили. Ту им је помогао и део Беличке и Параћинске чете.

Бел. чета је заробила једног Недићевог наредника. Недићевци, жандарми и Немци концентришу се у Параћину, Ћуприји, Јагодини, •Лапову, Свилајнцу, Орашју и Пожаревцу.

Парт. организација управља све снаге да ојача у одреди-ма, да се повеже са селима.

После формирања ОК¹², његовог учвршћења и постављења задатака, пребацио сам се на терен Раче, Свил.[ајнца], Паланке. нашао сам секретаре среских орг., инстр.¹³ ОК за Свил. и Моравски срез са штабом одреда.

Припремамо формирање ОК. Другарицу Ж. не бих хтео увести у ОК због њених грешака. Са руководиоцем из Орашја, који је досада био најбољи на терену, ствар се компликовала утолико што је он према мојим писменим директивама пошао у Мор.[авску] и Рес.[авску] чету да постави парт. рад, но тамо ненамерно кршио наредбе штаба одреда, претставио се тако да су штабови тих трију чета стекли утисак да је он из Центр. команде, те је резултат тога био напад на Свилајнац из кога смо изашли поражени изгубивши сву комору, неколико другова и једну другарицу. Једна од најбољих чета спала је од 80 на 50 људи. Штаб је тражио саслушање овог друга и цео случај изнеће Центр. команди. Овај друг је одан, био је вредан и показао добре резултате у раду, а ова тешка његова погрешка је из необавештености. Она се састоји у томе што је он

⁹ Живка Дамњановић, из Ћуприје, погинула у Младеновцу 1943 год. у борби са Немцима и четницима, убила је једног немачког официра и два четничка команданта. На грудима је имала парче хартије, на којем је писало: „Овако гину комунистиџе“.

¹⁰ Односи се на командира Параћинске чете, Бору Петровића.

¹¹ Односи се на Други шумадишки одред.

¹² Редакцији није познато на кога се односи.

¹³ Односи се на Окружни комитет Доње Поморавље, са еедиштем у Смедеревској Паланци.

¹⁴ Милан Премасунац

видећи да се чете припремају за акцију, предложио да створе јединствену команду, а сам се није мешао у израду плана. Цриликом заклетве једне чете одржао је говор и рекао да ће их за досадашње успехе похвалити код Центр. команде, што је и створило утисак код другова да је он стварно из Центр. команде. Ја бих желео да ми по овом дате ваше мишљење. Ја мислим да би га требало критиковати и упутити, а нека оштрија казна не би ништа донела Партији ни нашој борби.

Са командантом¹⁴ се нисам сложио у два питања. 1) Он дозвољава да се у одреду узме, изабере један члан партије као секретар одредске ћелије и уђе у тој функцији и у ОК. Он тврди да полком даје извештај о стању парт. орг. у одреду надлежном ОК, а четни полком — среској организацији. Ја сам ово поставио у смислу вашег писма¹⁵ којег сам добио раније (не сећам се датума). 2) Колико је мени познато приликом формирања штабова, како четних тако и одредских, полком мора бити партијац и још један командир или заменик, а један може бити непартијац. Тиме се постиже руководство Партије у штабу. Командант — друг мајор тврди да заменик мора бити партијац, иако је командир партијац. Практично, ово питање има значаја, јер добри војници непартијци не могу у штаб иако би својом способношћу доста допринели. Он ће писати Централној команди, а ја бих хтео ваше мишљење по ова два питања.

На овом терену оперише шест чета. Немају још крупнијих акција. Избацили су из шина један блиндирани воз на прузи Лапово—Крагујевац и онемогућили саобраћај за пет дана. Уништавају друмове. У околини Смедерева јављају се драгољубовци¹⁶ и стављају се под нашу команду и војно-и политички. Ту између Краг. и Раче формира се одред Драже Михаиловића, који броји сто људи и на терену агитује против нас, а стално тражи додир. Јавите и став по питању Драже.

Парт. организација овде броји око 85 чланова од којих око 45 у одреду и 40 у „позadini“. Парт. рад у четама доста слаб, остало се на старом готово и ја сам поставио да се смело приђе увлачењу храбрих и поштених партизана, који се осећају комунистима, у Партију. Скојевски рад и поред одличних услова доста је слаб. Но борба се развија, ствара борце и Партија има услове за развијање. Агитационо-пропагандистички рад у селима је на завидној висини. Ипак се не држи довољан број митинга и иде се више по линији умножавања вести. Умно-

¹⁴ Андра Ћорђевић, командант Другог шумадишког одреда.

¹⁵ Редакција не располаже писмом.

¹⁶ Припадници левог крила земљорадничке странке Драгољуба Јовановића.

жавамо и Историју, но имамо само пет глава. Везу са вама пренео бих за сада на овај ОК,¹⁷ а одавде бих се повезао са Јаг. Ако вам није тешко, онда бих везао са вама оба ОК.¹⁸

Живели другови! Боле нас губици у овој великој борби и само вера у победу и у огроман значај ове борбе челичи нам срца и чини све то разумљивим. 'Да ли нешто да кажем мајци друга Јоце'¹⁹ или да не говорим ништа?

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ!

Б.

БР. 43

ИЗВЕШТАЈ ИНСТРУКТОРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ПОЧЕТКОМ ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О СТАЊУ У КРАГУЛЕВАЧКОМ НОП ОДРЕДУ¹

1

ПК-у — ДРАГИ ДРУГОВИ!

Оба ваша писма² у вези са нашим извештајима примили смо. Ваше примедбе и анализа помогли су нам да још дубље уочимо све наше слабости којих у нашој организацији има доста. Истовремено напињемо све снаге да те слабости што пре савладамо и да нашу организацију уврстимо међу прве у покрајини, јер она треба и може то да буде. Мада смо за последња два месеца постигли неке успехе у томе правцу, све то, по мом мишљењу, није ништа и све се то може сматрати незадовољавајућим. Темпо омасовљавања Партије и организационог јачања и ггодизања њене акционе способности страшно је слаб и спор. Објективне тешкоће постоје, трагови опортунистичког и ликвидаторског вршљања се још осећају, али све то не могу бити разлози и оправдања за овако споро јачање наше организације. Разлог за овакво стање ми тражимо у нама самим, у нама којима је Партија поверила руководство парт. орг. у округу. Пошли смо од тога да првенствено савладамо и отклонимо све слабости и недостатке окруж. руководства и рејонских ру-

¹⁷ Окружни комитет Доње Поморавље

¹⁸ Окружни комитет Доње Поморавље и Окружни комитет Јагодина

¹⁸ Јоца Милосављевић

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види док. бр. 19.

ководстава и да на тај начин руководећи кадар Партије подигнемо на већу висину. Исто тако мораћемо да посветимо још много већу пажњу и помоћ парт. јединицама и појединим партијцима по селима. Поред опште слабости, наша слабост на селу се нарочито испољава.

Ваша констатација о слабости нашег одреда потпуно је на месту. Поред бројчане и акционе слабости одреда, нарочито пада у очи та слабост што у нашем одреду, тако рећи, нема сељака.

Постављено је као једна од ударних задаћа бројчано повећати одред за сада на триста људи, а истовремено изводити акције све шире и жешће. Бр>јчано јачање треба да се изврши увлачењем што већег броја сељака.

Командир и политком Друге чете нанели су нашем одреду и Партији тако одвратно прљаву љагу какву до сада нико -није нанео. Ради се о овоме. Као што вам је јављено, ми смо се били повезали са једном групом четника на челу са неким Тан-дом, бившим робијашем. Кад сам ја разговарао с њим, они су потпуно (на речима) прихватили нашу политичку линију и методе борбе, изразили жељу да се са нама боре против окупатора. Сутрадан ја сам отишао, а остало је да командант одреда разговара још једном са њима. Истовремено је речено и команданту и политкому чете, као и команданту одреда који се тада налазио у Другој чети, да пре него што се Тандини људи приме у чету треба их све проверити, а затим у самој чети распоредити по разним десетинама, а у акције их слати само са нашим људима и никакво руководство не давати им у акцијама, То сам им ја усмено рекао, а затим смо два пута о томе писали. Међутим, шта су они урадили? Тандину групу присајединили као саставни део чете остављајући је да и даље спава по селима, вршља и врши пљачку не обавештавајући нас да није у логору, а извештаји су стизали да је Тандина група коначно пришла чети, да се налази у њој. Пре 14 дана требало је да се дигне са једнога места 400 кг експлозива и истовремено да се изведу неке акције. Ком.[андир] и политком чете за ту ствар послали су 1 четника и 6 партизана, међу њима ни једног партијца. Требало је прво пронаћи место где се експлозив налази. Пошао је један наш партизан, Милошевић, један четник и један сељак, а за вођу ове групе одређен је био Танда, који је требао да им покаже место. Пронашли су кућу и друг Милошевић је ишао напред. четник за њим. На самом улазу кЉуће четник је из пушке убио Милошевића, затим га је избо камом, а онај сељак је побегао. Четник је такође побегао и скло-нио се у селу Кијеву. Наши су га пронашли и ту убили. Убица је изјавио да је сн Пећанчев човек и да је добио налог да поу-

бија све партизане. У вези с тиме врло је карактеристично држање Танде. Док су наши другови тражили да се убица четник спроведе у логор и тамо саслуша, Танда га је убио ту у самом селу. У селу Штипљу неки Пушић, по политичкој оријентацији демократа, губио је и службу због слозиционарства, закупио је од Клефиша неко имање и ту се бави економијом. Танда га је још раније једном опљачкао и због тога га је Беличка чета Јагодинског одреда хтела убити. И због тога Танда прилази нашој чети да спасе главу и да под окриљем наше чете и даље пљачка. Танда је командиру и политкому чете претставио Пушића као петоклонаша кога треба економски уништити и њега ликвидирати. Наши другови не проверавајући ништа о Пушићу — који је поштен и добар Србин — све су примили за готово што им је Танда налагао и у суботу 6 ов. месеца 6 Тандиних људи и 10 наших послати су да ликвидирају Цушића. Танда је опет био одређен за вођу групе, а командир је нашој десеторици запретио: ко не буде извршавао Тандина наређења биће стрељан, а такође је овластио и Танду да може и он да стреља. Стигли су на лице места, а Танда као вођа групе све је наше људе поставио да чувају стражу око куће, а са својим људима провалио је у кућу, дигао Пушића и његову жену из постеље, завезали их, тукли и злостављали и саопштили им да су осуђени на смрт. Затим су натоварили све мекане ствари, јоргане, душеке, опљачкали све што су стигли. Повели 9 грла говеда, преко 10 свиња, 5 коња, једном речју, све су опљачкали што су стигли, а Пушића везаног, гологлавог и његову жену довели у логор. О свему томе сазнали смо у недељу увече око 6 сати, речено нам је да Пушић треба да буде стрељан у недељу на ноћ. Тада сам ја и још један друг одмах кренули за логор. Ја сам пошао стога што сам ја једини знао где се отприлике налази логор. Логор смо пронашли после 5 сати пешачења и пронашли у логору Пушића под стражом, а жену су му били у току дана пустили. Ситуација и атмосфера у чети је била грозна. Танда је са својим људима први пут те ноћи спавао у логору. Он је дигао главу и осилио се, а другови потиштени и уплашени. Мени је било јасно да треба са Тандином бандом ликвидирати. За такво нешто нисам имао овлаштења, па сам одмах јавио Црном да он дође или да мени одобри да ствар ликвидирам како нађем за сходно. У уторак је стигао у чету Фића.³ У среду смо разоружали целу Тандину групу, ставили под стражу и повели истрагу. Исто тако разоружани су били командир и политком и они стављени под истрагу. Резултат истраге био је следећи: Танду и још двојицу треба ликвидирати, двојицу тројицу најурити, а сетале оставити у чети пошто су били заведени од Танде и нису се слагали са њим. Ком.

³ Филип Кљајић-Фића, народни херој

и политком, који су пали под утицај бандита Танде и чету повели по путу бандитизма и пљачке и на тај начин с^ огрешили о основне принципе партиз. борбе и нанели љагу партизанском покрету, казнити смрћу условно с тиме да у чети извршавају најтеже задатке. Резултат свега тога био је: Танда и још двојица стрељани су. Танда је у спровођу покушао бекство. У бекству је убијен. Пушић је пуштен и све му ствари враћене уколико нису загубљене и упропашћене. Пушић је био задовољан што се све то тако свршило и потпуно је све разумео. Примили смо у Партију једног активног поручника.⁴ Он се налази у штабу одреда као штабни официр и врло је добар. Има све предуслове да се развије и да постане добар партијац. Још док је био у војсци читао је доста наших ствари, прочитао је и „Историју ВКП(б)“. Мишљења смо да треба потврдити његов пријем у Партију.

Ваше примедбе и уп^тства, које нам шаљете у вези са нашим извештајима, драгоцени су нам и од велике користи. Ми ћемо вам од сада слати редовно извештаје о нашем раду.

СМРТ ОКУПАТОРУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П. С. Шаљемо вам један примерак писма⁵ којим смо се обратили свим јавним радницима и претставницима политичких партија. Ово писмо отштампано је у 2000 примерака. На основу њега повезујемо се са родољубивим елементима политичких партија за стварање народно-ослободилачког фронта. Шта смо у томе успели, јавићемо вам идуће недеље. Данас смо се повезали, и водили преговоре са једним повереником Драже Михаиловића за овај крај. Заказали смо састанак Драже са претставником нашег Главног штаба.

Половином септембра

ОК Краг.

ПК-у извештај

Стање организације у граду": 8 парт.[иских] јединица са укупно 40 чланова и 9 кандидата. Пада у очи врло мали број чланова. С једне стране то је разлог што смо 25 чланова послали у одред, а с друге стране доста смо искључили што су се показали кукавице и због кукавичлука нису извршавали поверене им задатке. Трећи разлог ове организационе слабости лежи у томе што наше парт. јединице скоро никакву пажњу не посве-

* Мома Станојловић, народни херој, погинуо у Петој непријатељској офанзиви, 1943 год., као командант Треће санџачке бригаде.

⁵ Редакција не располаже писмом.

⁸ Крагујевац

ћују јачању организације и увлачењем нових људи. Велика је несразмера између свакодневног све већег утицаја Партије и организационог обухватања маса, и самим тим бројчаног јачања Партије. Узрок томе лежи још увек у секташком прилажењу људима, као и у немању критеријума — код појединих партијаца као и читавих јединица — ко у даном моменту може бити и ко је достојан бити члан наше Партије.

Поред оних десетина које смо послали у одред, имамо сада у граду обухваћено око 140 људи десетинама. Само што те десетине нису ни приближно оним десетинама какве би морале да буду. Рад тих десетина се углавном своди на обавештајну службу: где станују и где се крећу агенти, гестаповци, немачки официри, размештај немачке војске и томе слично. Сада смо поставили да од ових парт. десетина и од омладинских које обухватају 130—150 омладинаца формирамо једну градску партизанску чету којом ће руководити ОК, а која ће извршавати конкретне задатке у граду као што то чине партизани у Београду " У ДР!угим градовима. Што се тиче досадашњих акција које смо ми у граду водили, то су тако ситне и ништавне акције да се у ситуацији општег народног устанка који букти у другим окрузима и не могу назвати акцијама о којима би било вредно говорити.

Одред: после обиласка одреда другова из штаба као и нашом помоћи, одред је у сваком погледу коракнуо унапред. Од 145 партизана број је порастао на 350. Пораст је углавном ишао приступањем сељака. Постоји могућност да одред у току идуће недеље порасте на 800, ако не и више. У извођењу акција и борби против окупатора [извршује] са успехом све оне задатке који су му постављени. Главна задаћа је у даном моменту: не допустити ни у ком случају да ради пруга Крагујевац — Краљево и Крагујевац — Лапово. И ево, већ две недеље како возови на тој прузи не раде. Станице су онеспособљене, скретнице и шине однесене и неколико стотина телеграфских бандера посечено. Немци блиндираним возом силом довозе раднике да оправљају пруту, али наши нападају и на блиндирани воз и присиљавају га да се врати без свршеног посла, а јуче су код Градца и један блиндирани воз, пун Немаца, избацили из шина и сада лежи преврнут у шанцу. Најуспешнија акција је била пре неколико дана у Грузи и Книћу. У Грузи је заустављен транспортни воз: УНИШТЕН ЈЕ ЈЕДАН ВАГОН авионских мотора, 7 аутомобила и неколико вагона разног војног материјала, а један вагон су разнели сељаци. У њему је било ашова, пијука итд. У Книћу је заустављена композиција од 40 вагона, пуних руде из Трепче, и уништење је извршено на следећи начин: два млада заводска радника, чланови Партије, узели две локомотиве и један с једног краја композиције, други с другог, одве-

зли на два километра и после под пуном паром пустили их у правцу композиције. удар је био тако страховит да су се вагони са рудом сви разлупали. Неки су се преврнули, неки наскочили један на други! На прузи је од композиције остало само гробље од вагона. — Поред пруге наш одред такође има задаћу да држи и све друмове, односно да их онеспособи за саобраћај и томе слично. Друм Крагујевац — Краљево, Крагујевац — Горњи Милановац, Крагујевац — Јагодина, Крагујевац — Лапово, Крагујевац — Кнић — Чачак и ту задаћу чете одреда испуњавају успешно, а циљ свему томе је да се постигне то да Крагујевац буде отцепљен са свих страна а самим тим и опкољен, што се и постигло. И Крагујевац је дун Немаца, има их преко 5000, али они никуд из Крагујевца не могу да мрдну. Ту се они осећају као- у гвозденом кавезу. Ово заокружавање Крагујевца морамо још више да појачамо да не би могли снаге да одашиљу у правцу места у којима ми држимо власт. У вези са тим поставили смо задаћу и нашој градској чети да што одлучније и жешће ступа у акцију у самом граду како би и ми изнутра присилили Немце да остану у граду да не би упућивали снаге на друге стране, а истовремено и да им нашим свакодневним чаркама кидамо живце и деморалишемо [их] и на тај начин припремамо терен и споља и изнутра за заузимање Крагујевца. То неће ићи лако, али се то мора постићи. Сви су изгledi да ће Немци жестоко бранити Крагујевац, поред осталог и због Завода. Ма да су пре неколико дана обуставили рад у Заводу и сада пуном паром демонтирају машине, а петоколонаши говоре: „Ето им фабрика, па нека комунисти праве муницију“, а то значи да се спремају да из Крагујевца кидају, односно да буду истерани.

Рад парт. јединица по четама. У одреду имамо 32 члана Партије и око десетину кандидата. Све до скоро рад парт. јединица по четама се, тако рећи, није осећао, а самим тим као да и Партије није било. И поред тога што смо им ми говорили и давали упутства за рад у чети и н» терену, на који начин парт. јединице руководе четама, ипак они то нису схватили. Исто тако постојало је велико неразумевање односа парт. јединице према штабу чете, а резултат свега тога био је да ни чете нису ваљале, а парт. јединице нису живеље партиеким животом. Сада је све то уклоњено и рад је углавном постављен добро и правилно, ма да има доста недостатака у самом раду. Ти недостаци и слабости састоје се у следећем: недовољан политичко-васпитни рад по четама, изговор што немају слободног времена, јер су стално у акцијама. Тачно је то да су у последње време и дању и ноћу у акцијама и покрету, али ипак партијци не умеју да довољно искоришћавају оне пукотине у времену које се могу искористити за политичко-васпитни рад. Исто тако парт. једи-

нице не сналазе се у прихваћању партизана који се у акцијама показују као примерни и у обрађивању Црних и учлањавању у Партију. Исто тако партиске јединице не раде довољно да онај огромни политички утицај, који врше чете по селима, организационо учврсте и употребе за јачање партиских јединица и стварање нових парт. јединица по селима. У вези са свим тим, секретар ОК их је ових дана обишао и дате су четним јединицама конкретне директиве и упутства. Надамо се да ће у најскоро⁷је време бити и резултата.

Село. И поред најповољнијих услова и свестране могућности за рад на селу, ми још увек тапкамо на месту. У целом округу по селима имамо свега 25 чланова и 4 кандидата. То је скоро ништа према садашњем утицају који имамо на селу и активности самога села. Поставили смо да у свим селима на територији на којој оперише наш одред морамо имати јаке сеоске парт. јединице и омладинске активе. Поред четних парт. јединица и партизана-чланова Партије који ће радити на селу, одредили смо три друга и распоредили територије, који ће специјално радити на селу. Одговорни су за парт. рад у својим четима. Они ће увек после митинга, који се одржавају по селима, остајати у селу дан-два и онај политички утицај, постигнут митингом, организационо учврстити и подизати. Другови се већ налазе на терену и први дани њиховог бављења по селима показују већ добре резултате.

Нац. фонд. У самом граду имамо месни одбор, два рејонска и седам кварталних одбора. У току прошлог месеца сакупљено је само у граду (и то у новцу, не рачунајући оно у натури и разне ствари) 77.000 дин. Одборима по еелима руководе чете и користе се прилозима.

У току прошлог месеца штампано је разног материјала (летака, билтена) у 20.000 примерака. Поред тога и одред сваки други дан издаје обавештења која се растурају по селима.

И даље се одржавају политичке конференције и у томе имамо прилично успеха. Та^ушх података немам.

У другој чети нашега одреда налази се Драги Миленковић. Он се показао као врло храбар и спреман, те су га партизани брзо заволели а другови из Штаба поставили га за командира чете...

(Почетак октобра)

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ!

Ђећа⁷

⁷ Светислав Стефановић

ПРОГЛАС УЖИЧКОГ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА ОД 11 ОКТОБРА 1941 ГОДИНЕ¹

ПРОГЛАС

УЖИЧКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА

Грађанству Ужица и околине

Победоносни народни устанак развија се све шире и снажније и већ је донео слободу нашем округу. Носиоци овог устанка, народно-ослободилачки партизански одреди, заједно са свим правим родољубима, настављају борбу гонећи непријатеља све даље и даље. Борба за истребљење крвавог окупатора и његових прљавих петоколонашких слугу водиће се све дотле док и последњи непријатељ не буде сатрвен или пребачен преко границе наше отаџбине. У овом светом ослободилачком рату српског народа морају се наћи на окупу сви поштени родољуби јединственим напором омогућити да наша борба што пре постигне свој циљ. „СВЕ ЗА ФРОНТ“ — то мора бити наша лозинка.

Крвави окупатор побегао је обезглављен из нашег града, али је за собом оставио све знаке свога варварства: пустош, беду и незапосленост. Оставио је за собом празне магацине и благајне, опустошену привреду, народ без хлеба и зараде. Тако су нас први дани слободе нашег града ставили одмах пред читав низ питања, у чије се решење мора хитно ући, јер су та питања од пресудног значаја по крајњи успех народно-ослободилачке борбе.

Да би се омогућила и помогла даља борба наших ослободилачких снага и да би се решили сви проблеми од којих зависи живот и опстанак становништва нашег града, било је потребно образовати једно тело које ће, изабрано поверењем широких народних слојева, бити у стању да приступи решавању свих ових питања. То је тело НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР, који је изабран на конференцији грађана Ужица, и који ће као најбољи претставник свих друштвених слојева имати најпунији израз власти у данашњим ванредним приликама.

Народно-ослободилачки одбор учиниће све да би наш град и његово становништво пружили највећу могућу потпору

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

јуначким народно-ослободилачким снагама које се боре за победоносно докрајчење наше борбе.

Народно-ослободилачки одбор, у сарадњи са штабом Ужичког партизанског одреда, обезбедиће личну и имовну безбедност свих поштених грађана. Најхитније ће се приступити решавању свих горућих проблема становништва нашег града. Сваком грађанину обезбедиће се оно што је најнужније: хлеб, кров над главом и огрев.

У своме раду Народно-ослободилачки одбор водиће најпрерачуна о обезбеђењу економски најслабијих. С обзиром на то да се државни приходи не могу и неће више убирати на начин на који је то до данас чињено, морају се наћи нови извори прихода. То ће се омогућити стварањем једног Народно-ослободилачког фонда, који мора располагати материјалним средствима потребним да се сва наша питања повољно реше. Природно је да ће највећи терет морати да поднесу они економски најјачи редови.

Даље се намеће и читав низ нових питања, које ваља решити. Њих, као и оне напред истакнуте решаваћемо у духу Народно-ослободилачке борбе од чијег победоносног завршетка зависи наша слобода и бољи живот, и у којој се, баш зато, у овом или оном облику морамо сви мобилисати.

Народно-ослободилачки одбор почео је већ свој рад. Своје одлуке он ће објављивати преко нашег дневника „Вести“ и оне ће везивати све оне на које се буду односиле.

Ради успеха рада коме је приступио, Народно-ослободилачки одбор апелује на све грађане и све друштвене редове нашег града да га помогну, јер решење наших питања зависи од нас самих, од подршке активности и разумевања свих грађана. Пред нама су још дани борби, напора и жртава. Ми ћемо их пребродити ако будемо и даље свесни да се ради о опстанку и животу нашег српског народа, ако јединствено и чврсто наставимо нашу велику борбу.

Ујединимо своје снаге, помогнимо свим средствима Народно-ослободилачку борбу и омогућимо на тај начин да гнусног окупатора заувек нестане иза границе наше отаџбине, да би се затим могли вратити својим редовним дужностима и пословима, својим породицама и уређењу наше земље.

Да живи народно-ослободилачка борба!

Да живи слободна Србија!

Да живе јуначки одреди народних ослободилаца!

11 октобра 1941 год.

Ужице

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ
ОДБОР ЗА ГРАД УЖИЦЕ

ИЗВЕШТАЈ ЧЛАНА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
СРБИЈУ ПРИ ПОЖАРЕВЦУ ОД 12 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПО-
КРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ О АКЦИЈАМА ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА¹

Драги другови,

У току ове седмице извршили смо следеће акције: Одред² на М. Пеку³ спушта се до у Крајину, обилази села и у сарадњи са Крајинским одредом⁴ (који прилично разбијен) тр[а]га за војоодом Анђелком⁵, који претставља велику опасност за нас. Они држе у заседи друм Д. Милановац и М.[ајдан]пек.

Хомољски одред⁶ сукобио се 7 о. м. са већом групом четника Воје Триброђанина⁷ о коме смо вам писали и који се најзад декларисао као Недићев агент. 50 његових наоружаних људи пришло је групи четника који сарађују с нама а он је умакао.

После успешних зборова у Лазници, Жагубици и околним селима, Хом. одред нападнут је од групе Воје Триброђанина који се спојио са војно-четничким одредом капетана Јованови-

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на Осму мајданпечку чету Пожаревачког НОП одреда.

³ Мајданпек

* Крајински НОП одред формиран је почетком августа 1941 године. Кад је формиран, одред је имао 18 бораца. Командант одреда био је Бранко Перић (погинуо крајем 1941 год.), а комесар Љубо Нешић, народни херој, (пог. 29-IX-41 год.). После формирања, одред изводи важне акције на комуникацији Неготин—Зајечар. Крајем августа одред достиже свој успон и броји 60 бораца са јаким наоружањем. 5 октобра 1941 год., после јаке Недићеве офанзиве на његову ослобођену територију, одред је уништен. Јула 1942 год. Крзјински НОП одред је обновљен и изводио је ситније акције до конца 1942 године. Почетком 1943 год. имао је 40 људи и био је под командом професора Костића (погинуо 1943 год.). Почетком јуна 1943 год. формира се од Тимочког НОП одреда, Крајинског НОП одреда, Озренске десетине и Јастребачке чете Тимочки батаљон, који је много значио за распламсавање НОБ у Источној Србији. (Борбе: 23-У1-43 год. код Троглан Баре, 27 км источно од Параћина, са Ресавским одредом Недићеве Држ. страже. Ова борба је трајала 9 часова; непријатељ је имао 5 мртвих и 8 заробљених. У ноћи 1 и 2 јула 43 год. батаљон је разрушио рудник угља Боговина, итд.). Половином октобра 1943 годГ формира се нл територији Крајине још један батаљон, који заједно са Тимочким батаљоном формира Зајечарски НОП одред „Брковић-Црни". Марта 1944 год. Зајечарски одред ушао је у састав Девете бриг. Двадесет треће дивизије.

⁵ Тенко Анђелковић, командант Крајинског четничког одреда. Погинуо као народни непријатељ.

" Реч је о Шестој (хомољској) чети Пожаревачког НОП одреда.

⁷ Воја Јевремовић-Триброђанин, трговац из Кучева, командант четничког одреда. Погинуо као народни непријатељ.

ћа⁸ (из групе Драже Михаиловића). У борби с њима ми смо изгубили 8 заробљених, 2 рањена (они су имали 25 мртвих) и наш одред је разбијен. Наше снаге поново се концентришу.

Петровачки одред⁹ држи заседу на путу Пож.[аревац]—Петровац и штити Петровац који је потпуно у нашим рукама.

Један велики део наших снага налази се у непосредној близини Пож. и рудника Костолца и Кленовника где су и непријатељске снаге доста јаке. Они штите села око Пож. од окупаторске пљачке и припремају уништење овог јаког непријатељског гнезда. Петрг окт. једна наша чета напала је камион са два Немца, шофером и трговцем-касапином, који је лиферовао месо за Немце, на путу Мајиловац—Ђураково. Трговац је успео да побегне, а шофер и Немци су заробљени. Заплењено је 38600 дин. — 9 окт. у селу Кличевцу наша чета напала је 22 Немца када су пошли за храну. Убијено је 8 Немаца а неколико их је рањено. Ми нисмо имали губитака. Истога дана недићевци из Пож., потпомогнути Немцима са једним тенком и два камиона, пошли су према Кличевцу. Са нашом патролом од три партизана дошло је до ватре. Наша три партизана одлично су се снашли. У борби са далеко већим непријатељским снагама наши су убили 8 војника, а да од њих ни један није настрадао. Немци су се повукли и 9 окт. ноћу и 10 окт. ујутру гађали су непрекидно артиљериском ватром села Кличевац и Речицу, околна села и шуме из Костолца, где су утврђени и са две ратне лађе на Дунаву. Артиљериска ватра трајала је неколико сати, грмљавина топова далеко се чула. Наши партизани нису имали никаквих губитака. Куће у тим селима су оштећене, а становништво није настрадало, јер се већ раније било евакуисало у околна села и шуме. Велики број становништва из тога краја приступио је у одред нашим партизанима.

Један мањи део наших снага патролира у ослобођеној територији и у три потпуно заузете вароши: Кучево, Петровац и Градиште.

У среду 8 о. м. 9 непријатељских авиона бомбардовали су село Раброво. Био је пијачни дан и зато је дошло много народа из околних села. После бомбардовања авиони су митраљирали народ који је бежао. Скоро све куће у Раброву су оштећене, а жртава има много. Ма да још није утврђен тачан број, цифра погинулих пење се до преко стотине, а лакше и теже рањених до 200. Штета је огромна. После овог бомбардовања настала је прилична паника у овом крају, тако да су многа села и Кучево потпуно пуста, евакуисана.

⁸ Павле Јовановић, члан четничког штаба у Горњаку

⁹ Реч је о Оедмој (млавској) чети Пожаревачког НОП одреда.

У прошлом извештају обећали смо вам писати о стању парт. орг. Како из одреда нисмо добили потпун извештај о стању парт. орг., а у току ове недеље нисмо стигли да обиђемо сва места у позадини, то тај део извештаја остављамо за идућу седмицу.

На осталим секторима парт. делатности нема нарочитих промена у току све недеље.

Пре неколико дана нашем штабу стигло је писмо од штаба Другог шумадиског партиз. одреда, у коме се јавља за одлуку Главног штаба за Србију да се Петровац са Петров. одредом прикључи теме штабу. Ми смо им одговорили да нама та одлука није позната, да сматрамо да је то цепање наше територије и да ћемо ми о томе писати Главном штабу, а да ће дотле наш Петров. одред да координира акције са њему суседним одредима.

Нама, другови, није позната та одлука Главног штаба за Србију и ми сматрамо да би припајање Петров. одреда њиховом било неправилно не само зато што парт. орг. у Петровцу припада нашем ОК., а одред да припадне другом парт. руководству, него и зато што Пож., Петр., Кучево, Хомоље (Жагубица) чине једну територијалну целину. Када су нам другови раније тражили Срез жабарски, ми смо им га одмах уступили, јер смо сматрали да је то природно. Данас, кад нам траже и Срез млавски (Петровац), сматрамо да је то неприродно поред наведених разлога и због тога што би ми из Пож. и Кучева били потпуно отсечени од Хомоља територијом коју би њима уступили. Интервенишите код Главног штаба за Србију да се ова неправилна одлука исправи.

Проверите да ли је Милан Ристић, ковинар из Београда, члан партије. Вели да је био у јединици заједно са Ст. Пекићем¹⁰ и Радом Јовановић. Затим за Перу Стојановића¹¹ (бежанинца), металаца.

Исто тако пошаљите одговоре за раније тражене информације.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

12. окт. 41

Другарски поздрав ОК у Пож. и Ђоре¹²

Задње писмо Скоја (друго по реду) добили смо пре равно месец дана. У њему нам је обећан циркулар ЦК СКОЈ-а — по

¹⁰ Стипе Пекић, сликар из Београда, ухапшен и стрељан од окупатора 1943 године.

¹¹ Пера Стојановић, звани „Металац“, погинуо као командир чете 1943 године.

¹² Мома Марковић

питању Скоја у одреду. Од тада нисмо добили никакво писмо нити обећани циркулар. Ми смо редовно слали ПК-у Скоја извештаје. У току ове недеље није било неких нарочитих промена. Данас је пленум ОК — Скоја на коме је претресано стање Скоја и постављени задаци.

БР. 46

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПОВЕРЕНИШТВА АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 12 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ФОРМИРАЊУ СЕОСКИХ НАРОДНО- ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДБОРА¹

П.К.
У БЕОГРАДУ¹

Драги другови,

Пре неки дан стигао је друг инструктор² кога сте нам Ви послали. Одмах затим одржали смо седницу и поставили смо рад онако како сте нам Ви преко писма³ и инструктора поручили. Досадашњи рад, као и стање наше парт. организације и све остало послали смо Вам по нашем куриру. Ви сте то свакако и добили. Ради се сада о овоме: наш курир из Београда није се уопште вратио. Изгледа да је ухапшен у стану где га је послао друг инструктор по остали материјал. О овоме Вам јћвљамо ради две ствари: прво, што нам он није донео поруку од Вас, која је сигурно послата и друго, да се промени место и јавКа ради сигурности.

Јавите нам одмах да ли сте добили наш први извештај⁴, који је послат по куриру. У противном морали бисмо Вам послати други.

Ми смо у првом писму тражили од Вас да нам пошаљете један примерак „Историје“, „Основе лењинизма“ и други парт. материјал. То евакако одмах да нам пошаљете. Исто тако, ми смо од Вас тражили једну другарицу, која са својим квалитетом може ући у О. пов.

По питању оmlадинског рада, ван и унутар Одредa, требaдо би да нас неко обиђе из СКОЈ-а.

Код другарице К. и О.⁵ налази се један гештетнер, било би добро да нам се уручи.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Стеван Дукић-Текстилац

³ Види док. бр. 16.

⁴ Види док. бр. 41.

⁵ Редакција није могла утврдити на које се другарице односи.

У прошлом извештају⁶ нисмо Вам ништа писали о ослободилачким одборима. Наиме, ми смо формирали у већини села на нашој територији одборе и ускоро ћемо обухватити сва села. Само једно: да ли новац што се скупља преко тих одбора да обрачунавамо Вама или Гл. штабу? До данас ми смо скупили: 28.280 дин., од тога је издато 9980 дин.— налази се код нас 18270 дин.

Ваше смо писмо⁷ добили, које нам је уручено преко Штаба, од 3-Х-1941 г. Нашој парт. организацији јавио се радник из Београда Милан Нешковић, обућар из фабрике „Бостона“. Јавите нам да ли је члан парт.

Још једно: наш курир се није вратио, према томе ни извештај никакав нисмо добили. Јавите нам да ли је наш први извештај стигао Вама о стању наше парт. организације.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

12-Х-1941 год.

О. ПОВ. АР.

БР. 47

УПУТСТВО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 13 ОКТОБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА ПОЖАРЕВАЦ О СТАВУ ПРЕМА ЧЕТНИЦИМА¹

ОК-у и Ћори. У Пож.

Драги другови, одговарамо вам на ваш извештај од 5-Х-41². У прошлом писму смо вам сувише опширно и јасно изнели ваше основне задатке у спровођењу линије Партије. У вези с тим смо вам говорили о четницима и Дражиним³. Зато нам још теже пада ваш сукоб са Дражиним људима. Одмах вам наглашујемо да ће вам тај догађај нанети тешке ударце, изгубити окупљање свег народа, стварање чврстог савеза борбе свег поштеног против окупатора и њихових слугу. То ће утицати на став Дражиних по целој земљи, а Немци и Недић ће

⁰ Види док. бр. 41.

⁷ Редакција не располаже писмом.

¹ Препис упутства у архиви Војноисториског института.

² Извештај није сачуван.

³ 1941 године било је на терену разних четничких група. Неке од њих су признавале Дражу Михаиловића, као напр. Велимир Пилетић, неки поштенији четници, као што је Леонида Пљешковић, пришли су партизанима, а неки су више нагињали Кости Пећанцу, као напр. Тенко Акћелковић.

се пожурити да искористе тај раздор против нас, против народне борбе.

Најважнији је задатак сада РАЗОБЈШЧАВАЊЕ Недића као агента немачког и тиме стварати најшире савезе са свима што су против окупатора и Недића. Разумете ли шта то значи? Непријатељски расположене према нама треба убеђивати а не нападати. Ако је неко против наших акција али нас не дира и против окупатора је, убеђујте и доказујте им нужност борбе и стварајте с њима, на бази нац.[ионално] осл.[ободилачке] борбе, заједничке свим поштеним, савезе сваке врсте. Добро разликујте њихове људе у народу од издајника и шпијуна немачких и Недићевих („Њихове људе” — мислимо на већи део четника и на Дражине). Вршите притисак на њихове врхове повезивањем са масама. На њихове нападе на вас одговарајте упорним убеђивањем народа у праведност наше борбе, те да вас тако нико не сме нападати ко је против Немаца и Недића. Не заборављајте, другови, да су њихове вође — вође буржоазије, те да су ту сваковрсна колебања и изненађења могућа, да они не могу да издрже наш темпо, али да нам је у нац. осл. борби, више него у ма ком другом моменту, основни задатак вући их за собом, убеђивати, јако бити толерантан, не правити испаде, а то све у циљу спровођења линије Партије, нац. ослоб. борбе.

Добро размислите о томе. И то треба спровести до крајних консеквенца у вашем раду. У сваком партијцу, у сваком партизану мора да буде дубоко усађена линија Партије. Онда ће вам бити лако руководити. Без тога ћете бити немоћни и летећете из грешке у грешку. То је нарочито важно данас, када Недић све чини, служећи се немачким казним експедицијама, да застраши народ, да преко једног дела буржоазије одврати масе од проширивања даљих борби. И то у моменту када крволоци бацају последње резерве против моћне Црвене армије, желећи неки виши војни успех. Не треба заборавити ни то, да се је део буржоазије која је против фашиста а уз лондонску владу уплашио ширења народног устанка. Дакле, ми смо у таквом моменту да Немци све чине да уз помоћ Недића, Љотића, Пећанца угуше започету борбу, а када један део буржоазије страхује да јој влада не остане заувек у Лондону.

Зато је, другови, потребно данас више него икада разбити намере окупатора и његових слугу. И то како? Настављајући свом жестином борбу, широко популаришући линију Партије, нац. осл. борбу, чврсто се везујући на тај начин с масама, привлачећи присталице свих” партија у борбу, стварајући са другим партијама и родољубивим елементима Ослободилачке од-

боре, а са војним формацијама савезе, разбијајући страх грађана који постоји код њих према нама. То је јасно и вама, само да ли ви то остварујете? Ваш извештај показује да не остварујете довољно и поред других ваших успеха.

Ми смо вам писали да чак и четнике који се колебају око питања Пећанца морате бар неутралисати да вас не би напали. А по Дражиним ми смо вам јасно рекли, што вам је и Пилетић⁴ саопштио, да вас неће нападати, већ хоће и неки савез. Не може се оправдати ваш поступак са њиховим одредом, јер се не види шта сте све урадили да до тог не дође. Са Пилетићем смо преговарали овамо и он се држао тако као и код вас, не непријатељски. Преговори су настављени између главних штабова и изгледа да су срећно завршени, о чему ћемо вас обавестити. Ми имамо сличних појава нетрпељивости између Дражиних и наших, али се мора све учинити да не дође до сукоба, већ напротив. Није апсолутни услов за споразум да ступају у акцију, ма да је то основно. Могу се правити споразуми са њима и по другим питањима. Мора се тежити да њихови наоружани људи не окрену пушке против наших, а вашим правилним прилажењем њима и чврстим повезивањем с масама успећете да учините притисак на њих да пођу у акцију с вама. Наравно да се морате до максимума обезбедити од муклих препада, поштрити будност и конспирацију у раду, али широко прилазити решавању проблема, ликвидирати секташтво.

Слажемо се са предложеним казнама за другове из ОК у П.⁵

Потребна нам је једна адреса за Пож. На ту адресу би вам слали санит. материјал, чарапе и пгго се може. Адреса треба да је неког обичног грађанина, а од њега да узима материјал један други грађанин из ваше околине, легалан али близак вама и поверљив тако да тај грађанин у Пож. не би ни знао да тај материјал иде за вас. Удесите то одмах и јавите адресу.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

13-X-41

ПК

⁴ Велимир Пилетић, мајор бивше југословенске војске, командант Крајинског четничког корпуса, познати ратни злочинац. Октобра 1944 године пребегао испред наших јединица у Румунију и налазио се код Сољетске команде. На наше тражење изручен нам је, али је наводно приликом транспортовања побегао и сада се налази у иностранству.

⁶ Пожаревац

**ДИРЕКТИВА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД 14 ОКТОБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ АРАН-
ЂЕЛОВАЦ ЗА ПОЈАЧАН ПАРТИСКИ РАД НА ТЕРЕНУ И
ЗА РАЗОБЛИЧАВАЊЕ НЕДИЋА, ПЕЋАНЦА И ЉОТИЋА
ПРЕД НАРОДОМ¹**

ОК-у, у Ар.[анђеловцу] 14-X-41.

Драги другови, примили смо ваше писмо² од 7/10—41. У међувремену смо вам послали још једно писмо³. Зато ћемо сада бити краћи.

Као што и сами примећујете, парт. орг. у вашем округу је доста слаба, нарочито ван одреда. Морате све уложити да тај недостатак поправите. Без јаке парт. орг. у округу неће бити услова за даље и још успешније дејство вашег одреда. Нарочито данас када је на Партији да разбије злочиначке намере окупатора и његових агената који хоће да одвоје народ од нас и да створе братоубилачко клање.

Ваш је најважнији задатак данас разголитити Недића, Пећанца и Љотића као агенте немачке, издајнице народа. Са свим поштеним људима из свих полит. партија и родољубивим елементима који су против окупатора стварајте чврсте политичке споразуме на бази заједничког циља борбе против окупатора и њихових слуту. У свим срезовима и целом округу стварајте ослободилачке одборе у које ће ући сви поштени људи, а који одбори треба да буду израз воље целог народа за борбу против окупатора и издајника. Исто су тако данас од пресудног значаја војни савези вашег одреда са свим другима на вашој територији (поштени четници, Дражини) који су против окупатора. Видели смо да сте разумели линију Партије данас, тј. нацистичко-ослободилачку борбу, јер знамо да је ваш одред већ направио споразум са Новаковићем. Исто треба да наставите и са другима, нарочито са Дражинима. Не сме се дотодити да дође до сукоба између вас и њих, јер би то страшно шкодило нашој светој борби а користило фашистичким гадовима. Развијте живу пропаганду и агитацију за окупљање свег народа против фаш. гадова, не дозволите да се непријатељ постави између вас и маса.

Потребно је да нас исто тако извештавате о акцијама и стању вашег одреда. Као што смо вам јавили, у штабу одреда поред команданта, помоћ. команданта, комесара и др. треба да

¹ Оригинал у архиви ЦК КГХЈ.

² Види док. бр. 41.

³ Редакција не располаже овим писмом.

буде и парт. секретар одреда који руководи радом у одреду и стоји у директној вези са О. пов. Он је директно одговоран пред Партијом и за стање и рад одреда. Зато он помаже да одред буде у што бољем стању, контролише спровођење линије Партије и њено усвајање од стране свих партизана, као и ван одреда. Партиска организација у одреду је илегална и треба јој обезбедити максимум конспирације. Зато и парт. секретар треба да легализира свој положај у штабу добијајући неку споредну функцију. То ће значити огромну помоћ команданту и политкомесару одреда, јер ће они онда имати више времена за свој рад. До сада, улогу парт. секретара у одреду вршио је политком. То је неправилно, јер политком има других дужности: широки политички рад објашњавајући линију нац. осл. оорбе, широки културни и просветни рад, брига о људима, о моралу итд.

Шаљемо вам другарицу З.⁴, она је парт.[ијка] па је можете употребити за парт.[иски] рад.

Исто тако шаљемо вам друга омладинца³ који треба да уђе у руководство и да ради по омладинској линији.

Пошаљите нам једну адресу на коју бисмо вам слали само санитетски материјал и друго.

Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

ПК

БР. 49

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 16 ОКТОБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА КРАГУЈЕБАЦ О СТАВУ ПРЕМА ЧЕТНИЦИМА ДРАЖЕ МИ- ХАИЛОВИЋА¹

ОК-у, Ћећи

Драги другови,

Одговарамо вам на извештај² о раду групе Дражине и вашем ставу. Сматрамо да имате углавном исправан став по питању те групе.

⁴ Зора Јовановић, студент из Крагујевца, радила је у техници ОК Аранђеловац. 1942 год. љотићевци су је ухватили и предали Немцима, који су је стрељали на Бањици.

⁵ Марко Никезић, члан Месног комитета СКОЈ-а за Београд

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види док. бр. 43.

С њима су вођени преговори, нарочито последњи месец дана, у свим деловима Србије. Свуда се провлачи њихово држање према акцијама, што је углавном отежавало остварење савеза. Али је у оним деловима Србије, где су парт. орг. правилно схватиле и у живот спровеле линију Партије, где су окупиле цео народ у борбу против окупатора и издајница, тамо су и људи Дражини не само склапали споразуме, већ ишли с нашим у акције (Мачва', Подриње и др.). Дакле, остварење јединственог фронта нац. осл. борбе, наше чврсто повезивање са народом, увлачење у тај фронт људи свих политичких партија, свих родољубивих елемената, основни је услов да дође до споразума упркос отпору према акцијама руководећих људи из Дражине групе. — Ширина и јачина народног устанка, коме стојимо ми на челу, утиче и на друге политичке групе, чији су претставници Дража и неки четници, да се и они активизирају, да окупе народ око себе, не увек ради директне борбе са окупатором, већ и ради одвраћања тих маса од нашег утицаја, ради слабљења народног устанка. То њихово активизирање иде често, и то не само код вас већ и у неким другим крајевима, не са позивом на борбу са окупатором и његовим слутама, већ са дволичним иступањима или нападима на нас. Но, друтови, да ли је основно до сада било код њих да нас нападају? Није, другови. Они свуда траже сарадњу, да ли је са овом или оном намером, споредно је, ако водимо о њој рачуна. Нећемо се зато устезати да им приђемо врло широко и толерантно. Јер када они траже споразум, када говоре да су против окупатора и издајница, то они не раде тајно већ о томе говоре и народу. А када то знају масе да се тај споразум врши на бази борбе против окупатора и издајница, када ви то будете довољно популарисали, онда ће њима бити тешко да искрену тај споразум, да га искористе у друге сврхе. Ако тако будете радили, чинићете оно што се зове „вршити на њих притисак одоздо“. Не треба се бојати њиховог активизирања када се оно ради у интересу ослободилачке борбе, већ га треба желети. Јер не треба заборавити да поред нас постоје и други људи, који су другога кова, да поред нашег схватања и рада постоје и другојачија, буржоаска, али да се код свих добронамерних протеже непго заједничко са нама: жеља за ослобођењем наше земље од фашистичких гадова. Друге групе су таква мешавина људи и појмова, да се ту често виде и прсти непријатеља. Али издвајајте из тога оно што је основно — а то је непријатељство према окупатору и издајцима. Зато сматрамо да сте сузили могућности остварења јединства свег народа када сте мислили да треба говорити: „онај ко носи оружје а не бори се служи окупатору“. И не само да би сузили могућност за споразум, већ и директно радили супротно основној линији. Јер ма колико да је прва ствар

увлачење у активну борбу, ипак нећемо на том питању, бар не данас, вршити диференцирање, већ много шире. Зато, ако се неко и не слаже са акцијама, али је против окупатора а према нама пријатељски, склапаћемо споразуме о пријатељству и друге. Оне који нас не нападају оружјем већ оговарањима и слично, убеђиваћемо и све учинити да, уколико су добронамерни, промене погрешно мишљење о нама. И још више, другови. Морате и неке наше непријатеље искористити за борбу против окупатора. Данас Недић све чини да спаси тежак положај окупатора у нашој земљи. Зато је први задатак разобличавање његово и стварање чврстог фронта против окупатора. Баш сада се ради о животу и смрти нашег народа, баш уколико је озбиљнија ситуација на појединим секторима Источног фронта, баш је утолико неопходније да се цео народ увуче у борбу. Сада или никада је моменат да се ослободи наш народ крволока, да се слије устанак у Србији са онима у Босни и Херцеговини, Хрватској, Црној Гори, Словенији итд., да се направи непрекидни и чврст фронт на целом Балкану и да то буде варница која ће коначно запалити тло окупатору у свим другим земљама. И то баш сада када фашистички гадови бацају све на непобедиву Црвену армију и наш велики совјетски народ, када херојска Црвена армија уништава више него икада фашистичке звери, баш је сад куцнуо час ослобођења, час уништења фашистичких гадова.

Линију Партије треба да усвоје сви чланови Партије и да је широко преносе, да је разумеју сви партизани. Тада ће вам бити лако да руководите и неће вам се понављати учињене грешке. Горњи став требате имати не само према Дражиним, већ и према свим осталим групама. Јасно је, мислимо, да ширина приступа тсм питању не треба да смањи вашу будност и конспирацију, како у Партији тако и у одреду, већ, насупрот, појачајте их до максимума.

Не заборавите учвршћење и проширење парт. организације. Паралелно са све жешћом вашом борбом треба да се развија и политички утицај. Паралелно са склапањем војног савеза остварујте и политичке споразуме. Стварајте ослободилачке одборе, који треба да буду резултат политичких споразума. Одбори могу да буду за село, општину, варош, срез и цео округ, а у њих улазе претставници свих партија и политичких схватања. Ти одбори треба да буду стварна народна власт у вашем крају. Зато неуморно наставите са започетим преговорима. Примећујемо вам да сте то питање сасвим заобишли у вашем летку. Дотакли сте га само у пасусу упућеном омладини.

Ништа нам не пишете шта је било између команданта и комесара одреда. Да ли они довољно озбиљно схватају одговорност за своје поступке? — Чувајте -се метода застрашивања дру-

гова разним неправилним казнама. Челична дисциплина и брига о људима нека буде једина целина.

Драги другови, убеђени смо да ћете наставити још жешће уништење фашистичких гадова и да ће се ускоро и Шумадија присајединити ослобођеним крајевима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

16. X. 41

ПК

БР. 50

ИЗВЕШТАЈ ПАРТИСКОГ РУКОВОДСТВА АРАНЂЕЛОВАЦ
ОД 18 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
КПЈ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ У ПРВОМ ШУМАДИСКОМ НОП
ОДРЕДУ И ПАРТИСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ У ОКРУГУ¹

П. К. Београд.

Драги другови,

Ваша оба последња писма² смо добили. По свим директивама које сте нам Ви преко писма упутили, углавном смо поступили. Желимо сада да Вас овим мало опширнијим извештајем упознамо са целокупним нашим радом, нашим тешкоћама и нашим недостацима.

1) Стање наше парт. организације на нашем терену приликом формирања О. П.³ било је следеће: у Срезу орашачком чланова Партије је било 22, кандидата 5; у Срезу опленачком члансва Партије је било 9 и 4 кандидата; у Срезу колубарском није било чланова изузев једног актива. Дакле, све у свему: 31 члан и 9 кандидата. Од тог времена па до формирања партизанских одреда, осетио се пораст у срезовима: Колубарском и Младеновачком. И то: у Колубари 19 чланова и 9 кандидата. У Младеновачком срезу било је око 10 чланова и 7—8 кандидата;

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види док. бр. 48.

³ Окружно повереништво Аранђеловац обухватало је партиским радом територију следећих срезова: а) Орашачки срез — Аранђеловац, б) Опленачки срез — Топола, в) Колубарски срез — Лазаревац и г) Младеновачки срез — Младеновац, а за свој рад одговарало је директно Покрајинском комитету КПЈ за Србију.

тачне податке о овом последњем срезу немамо, јер се одвојио од нас приликом формирања одреда.

2) Приликом формирања наших одреда⁴, а са тим у вези и погрешна директива коју смо ми добили: да еви чланови Партије морају у Одред, ко то не учини неће се више сматрати чланом Партије, изгубили смо доста чланова на терену. Тако да је партиска организација готово сасвим ослабила ван одреда.

Ту нам је директиву пренео друг професор⁵. Том приликом у Одред није хтело да пође из Среза орашачког 11 чланова, из Опленачког 5 чланова и 3 кандидата, из Колубарског 6 чланова; укупно: 22 члана и 3 кандидата отпало је од чланства. Разлог њиховог неодласка у Одред од прилике би се овако могло претпоставити. У времену када су они позивани у Одред, реакција је беснела на све стране и то их је у првом реду заплашило да не поступе по партиској одлуци. Дакле, у првом реду, разлог за неодлазак у Одред је био страх. Данас ми те људе нисмо сасвим пустили, већ их употребљавамо на другим секторима и проверавамо их. Неки се од њих показују добри на раду, и већ су неки враћени у Партију. Из погрешне директиве резултира и она друга наша неправилност: да смо постали саставни део штаба. То је још и више допринело слабљењу парт. организације на терену. Што се тиче везе са Вама, ми смо то два пута чинили преко Главног штаба, јер смо сматрали да тако треба да буде.

3) Садашње стање парт. организације у Одреду⁶ и ван Одреда на терену.

а) У Одреду чланова Партије имамо 41 и 28 кандидата. Структура парт. организације у Одреду: штаб као партиска јединица броји 4 члана, где је заступљен и члан О. П. као парт. организатор при Одреду и уједно секретар штабске јединице. Даље, пошто је наш Одред формиран из три батаљона, а сваки батаљон има по три чете, ми смо парт. рад поставили овако: Свака чета има по једну парт. јединицу, а секретари тих парт. јединица еастају се и сачињавају парт. биро при батаљону. Исто се тако поставља рад по омладинској линији. У свакој чети је формиран омладински актив, а секретари тих актива формираће батаљонски актив.

б) Стање ван Одреда: у Срезу орашачком имамо 14 чланова и 4 кандидата, у Срезу опленачком имамо 3 члана и 2 кандидата, у Срезу колубарском имамо 9 чланова. Уз О. П. броји 4 члана и 2 новопридошле партијке, Укупно на терену имамо 29 чланова и 6 кандидата. Од тога броја 6 жена чланова Парт.

⁴ Односи се на Први шумадски НОП одред.

⁵ Милутин Тодоровић-Миле, професор из Крагујевца, предратни члан КПЈ, командант Космајског НОП одреда. Почетком новембра 1941 год. убили га четници.

⁶ Први шумадски НОП одред

А свега у Одреду и ван Одреда на терену имамо 73 члана и 34 кандидата.

4) Партиски рад унутар и ван Одреда развија се нормално. Иначе целокупна парт. организација упрла је своју снагу сходно директиви, у борби против окупатора, у борби противу њихових слугу Недића, Пећанца и др., а за што веће распламсавање национално-ослободилачке борбе. Тај се рад обавља сталним зборовима по селима на нашем сектору, конференцијама, билтенима, лецима, мањим цепним новинама и слично.

5) Народно-ослободилачке одборе смо формирали: У Срезу орашачком имамо одборе у 13 села, остало је још седам у којима нема одбора. У Опленачком имамо у 8, а остало је 10 села неформираних одбора. У Колубарском имамо у 13 села, а остало је 6 где нису формирано одбори.

Рад тих одбора састоји се у овоме: у првом реду прикупљање животних намирница и других потреба које село може да пружи Одреду. Даље, преко тих одбора растурамо нашу литературу и сазивамо политичке конференције.

6) Рад по линији жена и омладине.

а) По питању омладине ван Одреда није се ништа урадило. Постојало је месно руководство у Аранђеловцу, које је својим радом обухватило у граду 50% омладине. Услед нове ситуације, коју је са собом донела реакција, омладинско руководство се растурило. Предузимамо нове кораке ка организовању омладинског рада.

б) По питању рада са женама већ се предузело нешто. До данас се готово по том питању није ништа радило. Данае се већ поставља рад на нашем терену. 6 партијки и још десетак активних жена расподељене су по селима у правцу широког рада са женама.

7) Наши недостаци и тешкоће. Наше тешкоће резултирају из наших недостатака. Прво, нисмо успели на терену да учврстимо, проширимо и ојачамо парт. организацију. И отуда долазе трчкарања са краја на крај терена и дута пешачења која нам одузимају много времена. Тешкоће нам долазе још и отуда што у појединим деловима срезова крећу се разни бандити, који нам заробљавају другове и отежавају нам могућност слободног кретања. Од наших недостатака имамо Вам још и ово изнети. У Аранђеловцу немамо никаквог упоришта. Тамо је пре неколико дана дошла Недићева војска и похапсила је око 150 људи и жена, од којих је неколико и стрељано. Ухапшена су 2 партијца, а 1 је побегао, тако да од партијаца немамо никога. Исто тако, похапшен је цео народно-ослободилачки одбор и остали симпатизери. Један члан одбора стрељан је. Према томе и О. П. налази се ван Аранђеловца, јер тамо је немогуће опстати. Слично је стање у Лазаревцу.

8) Пошто Вам није познат, састав О. П. следећи је: Сремац⁷, Милован⁸, инструктор⁹, и пошто је отишао професор, допуњен је са Шанетом¹⁰... Ако имате неку примедбу јавите нам.

Исто тако нам јавите за Срез младеновачки да ли припада нама или не. Омладинац¹¹ кога сте нам послали због његовог физичког недостатка, а услед нашег терена који је раштркан и тражи велика пешачења, не може нам користити. Наш је предлог да се он баци на терен који не би изискивао оволика пешачења, а за нас да пошаљете другог ако се може.

9) Стање Одред: бројно стање укупно 455 бораца. Социјални састав: 85% сељака а 15% радника, интелектуалаца и осталих. Досадашње акције: у заседама је до данас уништено 190 непријатељских војника, ликвидирана је једна група Пећанчевих четника, од којих је 10 погинуло. Ликвидирана су 22 петоколониша. Онеспособљени су сви рудници на терену; општински рад је свуда обустављен, а неке су под нашом контролом и само раде оно што је потребно за народ. Онеспособљена је железничка прута Лазаревац—Младеновац, копање друмова и дизање пруте у ваздух и остало.

Јављамо Вам да је дошао друг Нафтали Карић у Одред и предао 500 дин. народне помоћи које није могао обрачунати пред полазак. Исто тако је предао 150 дин. Роберт Лазаревић. Ово Вам шаљемо да би оправдали поменуте другове, а ми ћемо послати обрачун уједно са нашим. С обзиром на наш терен који треба свакодневно да прелазимо, потребно је и ми предложимо, ако је могуће, да имамо десетодневно везу.

Са овим завршавамо и обећавамо Вам да ћемо упрегнути све снаге да одговоримо задацима који стоје пред нама и да отклонимо недостатке на нашем терену.

Друтарски поздрав са

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

18-X-1941 год.

О. П. Аранђ.

Овај извештај¹² требао је стићи пре девет дана, али услед тога није што је друг који држи везу остао више него што

⁷ Станислав Сремчевић-Црни. народни херој, члан Покрајинског комитета КПЈ Србије. 1941 год. постављен за секретара ОК Аранђеловац, он упорно ради на формирању Првог шумадског одреда и на развоју устанка у Шумадији. Септембра 1942 год. пребачен у Београд за секретара Месног комитета. Погинуо почетком 1943 год. у Београду, у борби са полицијским агентима.

⁸ Милован Милосављевић-Мика

⁹ Стеван Дукић-Текстилац

¹⁰ Душан Петровић-Шане

¹¹ Марко Никезић

¹² Овај део извештаја дописан је мастилом.

треба у Б., тако да је овај извештај мало закаснио. За ових 10 дана нема никакве нарочите промене на нашем терену. У следећем извештају послаћемо резултат рада, тј. што се урадило од извештаја.

Добили смо извештај да се у Срезу младеновачком (за који нам нисте још ништа рекли да ли остаје нама или не) није ништа радило, нити партиски нити политички. Одмах је послат један члан О. П. у исти срез да нормализује рад. Јавите нам да ли смо правилно поступили. Јер нам је рекао професор да Срез младеновачки држи везу са београдским О. К. Исто нам јавите, да ли ослободилачки одбори организационо припадају нама или штабу нашег Одрода, тј. да ли штаб формира одборе или партиска организација. И да ли новац који скупе одбори треба слати вама или узима штаб нашег Одрода?

БР. 51

„НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОРИ МОРАЈУ ПОСТАТИ ИСТИНСКИ ПРИВРЕМЕНИ НОСИОЦИ НАРОДНЕ ВЛАСТИ" — ЧЛАНАК ЕДВАРДА КАРДЕЉА ОД ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ОКТОБРА 1941 ГОДИНЕ¹

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОРИ МОРАЈУ ПОСТАТИ ИСТИНСКИ ПРИВРЕМЕНИ НОСИОЦИ НАРОДНЕ ВЛАСТИ

У крајевима који еу победоносним развојем народно! устанка очишћени од окупатора стварају се данас нови органи власти, непосредно и слободно бирани од самог народа — народноослободилачки одбори.

Зашто се формирају ови одбори и какав је њихов задатак? Зашто се не остаје при старим облицима власти: општинским управама, среским начелствима, жандармериским станицама итд.? То су питања по којима још увек постоји читав низ неразумевања, и на која је потребно јасно одговорити баш зато да би се разбиле многе погрешне претставе о овим новим органима власти и тако народно-ослободилачким одборима омогућио правилан рад.

Наш народ се налази данас у борби против окупатора и његових домаћих слугу, разних Недића, Павелића, Љотића итд.,

¹ Прештампано из књиге „Пут нове Југославије“, издање „Културе“, Београд 1946 године. Први пут објављен у „Борби“, 19 октобра 1941 године.

и у тој борби је напрегао све своје снаге. Интереси ове народноослободилачке борбе, интереси рата који данас водимо против окупатора и домаћих изрода који му служе, захтевају да се све стави у службу фронта, да се униште све базе непријатеља, а нашим борцима обезбеди сигурна позадина у ослобођеним областима. Према томе, потребно је ујединити читав народ, све друштвене редове, све што поштено- и слободно-**Јвубиво** дише, у напору да што пре успешно завршимо народноослободилачку борбу; потребно је организовати службу фронту и читав живот позадине у интересу фронта. Зато је потребно створити посебне, нове органе, органе народне власти. А ти органи, то су народноослободилачки одбори. Већ само њихово име јасно показује њихов циљ: организовање позадине у служби фронта, организовање свега у интересу народноослободилачке борбе. Ти одбори бирају се слободно и непосредно од самог народа и на тај начин су у стању да раде заједно с њим и уз његово поверење.

Неки од наших савезника постављају питање: зашто се стварају ти одбори и зашто се не остаје при старим општинским управама и жандармериским станицама, наравно са измењеним људством? Из простог разлога што су баш ти стари органи власти били она мрежа преко које је окупатор пљачкао и угњетавао српски народ, спроводећи своје мере. Они су, без обзира што је у њима било и појединих поштених људи, база непријатеља и легло петоколонијалне и непријатеља народа свију врста. Општинске управе, среска начелства, пореске управе, жандармериске станице итд. не пружају никакву гарантiju за обезбеђење ослобођене области, већ, напротив, пружају непријатељу све могућности да се преко њих поново увуче у наше редове. Поред тога, чак и кад би биле састављене од најбољих људи, те установе нису у стању да у данашњем тренутку мобилишу народ за борбу против окупатора и усредоточе у ове све функције народне власти. А те могућности, као и гаранције да се у њих неће лако увући непријатељи, пружају, напротив, народноослободилачки одбори.

Народноослободилачки одбори немају данас још свуте карактер носилаца власти, али га они морају добити. Они су данас стварно носиоци власти, истина привремени носиоци. Јер, њихова је дужност да врше ту функцију у интересу народноослободилачке борбе, до нашег ослобођења, до тренутка када ће, по протеривању окупатора из наше земље, моћи да се пређе на посао организовања државне управе.

Задатак народноослободилачких одбора је веома сложен и разноврстан. Он обухвата све функције власти на датом подручју, изузев оне које су у ратно доба компетенција војне управе. Дужност је ових одбора:

1. да организују активност целог народа, тако да би се нашим борцима на фронту обезбедило све што је потребно; у тој својој активности одбори ће уско сарађивати са штабовима наших одреда;

2. да обезбеде ред у позадини, да га одржавају уз помоћ својих народних стража и да воде борбу против свих појава пљачке, разбојништва, спекулације, активности пете колоне итд.;

3. да организују снабдевање и исхрану становништва, а нарочито сиромашних слојева и незбринutih породица наших бораца; да организују што правилнији развој привредног живота, трговине, саобраћаја (сем оног који је директно под контролом оружаних снага) итд. у интересу фронта и читавог народа;

4. да свим својим средствима учвршћују везу фронта и позадине, везу целог народа са његовим борцима, као основну гаранцију победе.

Природно је да народноослободилачки одбори морају за извршивање својих задатака располагати извесним изворима прихода. Пошто се државни приходи неће више убирати на досадашњи начин, то ваља пронаћи нове изворе. Они леже у самом народу, у свима нама, у спремности свих да даду „све за фронт“, да се ослободе мирнодопских навика и удобности и даду све што је могуће за нашу победу. Томе циљу треба да служи организовање „народноослободилачког фонда“.

Народноослободилачке одборе наш је народ свугде спонтано дочекао и пригралио. Он је у њима осетио своју народну власт и видео оружје свога ослобођења. Ти одбори нису органи ниједне Партије или посебне организације, и у њима треба да буду заступљене све оне политичке групе, организације и људи који данас стоје на линији борбе против окупатора. Поште и родољубиви елементи из бивших општинских управа и других установа могу такође бити бирани у ове одборе, уколико имају поверење народа и дају гаранције да ће се борити против непријатеља.

Народноослободилачки одбори јесу, дакле, привремени носиоци власти. Они то морају, уколико негде нису, и истински постати. Јер, то је једини начин и једини пут да се сав народ мобилише у интересу фронта, да се земља претвори у ратни логор из кога ће бити прогане мирнодопске навике и удобности. Народноослободилачки одбори претстављају, заједно с нашим оружаним снагама, основно оружје за победу праведне ствари нашег народа.

Ужице, октобра 1941 године

ПРОГЛАС ШТАБА УЖИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 20 ОКТОБРА 1941 ГОД. НАРОДУ УЖИЧКОГ КРАЈА О НЕПРИЈАТЕЉСКОМ РАДУ ЧЕТНИКА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА¹

СРБИМА, РОДОЉУБИМА УЖИЧКОГ КРАЈА

По извесним селима наших ослобођених крајева пролазе неки наоружани људи. Они говоре против наше ослободилачке борбе, ометају и насиљем спречавају. извођење мобилизације свих родољубивих снага, они разбијају и тиранишу народноослободилачке одборе, разбијају јединство српског народа у светој ослободилачкој борби.

Данас кад свуд око нас пламте пушке, кад се из дана у дан води непошtedни бој против крвавог завојевача и издајица српскога рода, данас кад све што може пушку да носи, сви у којима бије српско срце, треба да устану и све да даду за нашу слободу, — данас ти ЗЛИКОВЦИ одвраћају и разоружавају оне који су у борбу пошли, злостављају жене и децу оних — који лију своју крв за слободу свију нас. Ко су да су, ма под каквим се именом ти бандити крили, то су зликовци у служби немачког и италијанског фашизма, то су закleti непријатељи српства.

Да би одржали ову слободу што смо је у крви платили, да би што пре и са што мање жртава прогнали погане фашистичке хорде, да би ослободили и последњу стопу наше земље, морамо прегнути сви и морамо дати све од себе. Народноослободилачки одбори које народ бира у ослобођеним крајевима имају као главни свој задатак да организују, прикупе и ставе у службу нашим четам, нашим одредима, нашим борцима све што је нужно за вођење тог тешког и крвавог боја. Ма под каквим се именом крио, ма каквим се значкама и ордењем китио сваки онај ко омета органе слободне народне власти у раду или ко разбија јединство нашег народноослободилачког фронта — тај је издајник, тај је плаћеник немачког и талијанског фашизма, тај је наш закleti непријатељ.

У овој светој непошtedној, отсудној борби морамо напред раме уз раме, сви као један. Ништа нас не сме да дели, ни оно што је било јуче ни то што ће бити сутра, ни вера ни полити-

¹ Оригинал у „Музеју устанка 1941“ у Титовом Ужицу.

ка, ништа. Радници, сељаци, гредузетници, монархисти и комунисти, партизани и четници, —г сви морамо једнодушно у борбу ако нећемо један поред другог у јарам или у гроб.

Заједно са четничким одредима пуковника Драже Михаиловића, капетана Рачића, поручника Мартиновића, свештеника Зечевића итд., заједно са свим поштеним четницима ми ступамо код Шапца, код Ваљева, код Краљева сложено у борбу против окупатора. Али се још увек од српске пушке пролива српска крв, зато што трпимо међу нама оне који — називајући се разним именима четничким и другим, не признајући никакву команду — неодговорно и зликовачки забијају клинове у наше братске редове и зликовачки, иза бусије, пале плотуне на храоре партизане, баш онда кад другови јуришају на крваве фашистичке завојеваче. О томе сведоче партизански храбри мртви командири и политички комесари, друтови Вујовић² и Пајић³, убијени у борби против немачких фашиста, не од Немаца већ с леђа — од српских изрода. О томе сведочи читави родољубиви народ срезова Моравичког, Ариљског и других, народ који је пропиштао од злодела злогласног блудника, самозваног војводе Боже Јаворског и његове разбојничке дружине.

Да би победили у овом тешком и одлучном боју, морамо кренути сви родољуби, сви у којима још бије српско срце, као један и то одмах, морамо бити спремни да дамо све — и то не жалећи. Све дотле док несметано вршљају те зликовачке банде по нашим селима и градовима, све дотле док ти плаћеници немачког и талијанског фашизма разоружавају и убијају наше другове који крећу у борбу, одвраћају народ да се диже на оружје, разбијају и онемогућују у раду народноослободилачке одборе, сеју раздор међу браћом, међу партизанима и четницима, — све 'дотле док се тој багри не стане на пут, док се не затре, ми ћемо стално у борби против завојевача осећати голи нож иза леђа у рукама крвавих плаћеника. — Зато, позивамо све родољубе, све Србе:

1) Да, где стигну, свим средствима уништавају те злотворе.

2) Где немају сами довољно снаге, да нам одмах јаве да ми нашим снагама у заједници са војно-четничким одредима Драже Михаиловића обрачунамо са тим зликовцима.

² Милосав Вујовић

³ Војислав Пајић

3) Да свим средствима помажу своју народну власт — народноослободилачке одборе, да помажу нашу борбу и дизање свега српства у свету борбу за слободу.

Да живи српска ослободилачка борба!

Да живи борбено јединство српскога рода, партизана и четника!

Да живи наша слобода!

Смрт кривим завојевачима и издајницима српства!

20-X-1941 год.

Ужице

ШТАБ УЖИЧКОГ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧ-
КОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Командант
Душан Јерковић,⁴ с. р.

Политички комесар
Милинко Кушић, с. р.

БР. 53

„БРИГА О ЉУДИМА" — ЧЛАНАК ЕДВАРДА КАРДЕЉА ОД
ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ОКТОБРА 1941 ГОДИНЕ¹

БРИГА О ЉУДИМА

Одлука коју је 18 о.м. донео Народноослободилачки одбор у Ужицу о радничким и чиновничким надницама и платама, о помоћи незбринутим слојевима радног народа и избеглицама, јесте важан докуменат нове народне власти коју је донео собом победнички народни устанак против окупатора. Истина, нико, а најмање сам Народноослободилачки одбор, не мисли да су тиме сва горућа питања дана потпуно или чак идеално решена. Очевидно је да су средства — која је Народноослободилачки одбор могао да стави на расположење незбринутим радним масама — и сувише мала да би могла задовољити све најнужније њихове потребе.

* Душан Јерковић, народни херој из села Огара, Румски срез, командант Ужичког НОП одреда, погинуо 29 новембра 1941 год. на Кадиначи, штитећи повлачење Врховног штаба из Ужица.

¹ Прештампано из књиге „Пут нове Југославије", издање „Културе", Београд 1946 године. Чланак је објављен први пут у „Борби", од 21 октобра 1941 године.

Али није ствар у количини тих средстава. Свако врло добро зна да еу партизани на ослобођеној територији нашли празне касе, опљачкане трговине, фабрике без сировина, оскудицу у артиклима сваке врсте, опљачкана села, — једном речју: празну и голу кућу. Но, потребно је не само нахранити, оденути и обути становништво, већ је у првом реду нужно снабдети фронт. Сваком поштенном човеку је, према тсме, јасно да је сваки од нае дужан да се одрекне много чега у корист заједничке борбе против окупатора.

Ствар је, дакле, у првом реду у томе што та одлука, — која је донесена у јеку рата и ванредних напора да се фронт обезбеди свим потребним, — указује на карактер власти која је никла као плод величанствене ослободилачке акције партизанских одреда. Та одлука указује на нешто што је било туђе свим противнародним режимима, она указује, наиме, на бригу о људима, на бригу — нарочито о оним најсиромашнијим слојевима радног становништва, који еу увек били најпоузданији стуб ослободилачке борбе, који су у ту борбу послали много својих синова и који су у тој борби и највише жртвовали. А таква власт, којој је брига о људима основни принцип њезине делатности, имаће и има сву потпору најширих народних маса.

Српски народ, који се тако једнодушно дигао да протера окупатора са своје територије, научио је много штошта после слома Југославије. Најважнија поука коју је извукао из тих искустава јесте сазнање да су баш органи државне власти били препуни петоколонашких издајничких елемената, који су издали народ 6 априла и издају га непријатељу и после тог датума сваки дан. Друкчије је са народноослободилачким одборима. Они су изникли из самог народа као органи његове ослободилачке борбе и истовремено као органи народне влаети. Очито је, према тсме, да у њима не само што не може бити места петоколонашима, него се они већ по својој природи морају у првом реду бринути и о потребама радних маса. Управо из те повезаности народноослободилачких одбора с народним масама и излази дубока брига те народне власти о сваком појединцу коме је потребна помоћ или заштита.

Власт коју носе собом ослободилачке партизанске чете, које су разбиле окупаторову власт, није само српска власт, она је истовремено истински народна — ето то показује и доказује последња одлука ужичког Народноослободилачког одбора. У томе и јесте нарочита њена важност, тим више што та одлука није ни прва ни последња одлука те врсте.

Ужице, октобра 1941 године

„БОРБА ПРОТИВ ПЕТОКОЛОНАША И РАЗБИЈАЧА КАО УСЛОВ ЈЕДИНСТВА СРПСКОГ НАРОДА" — ЧЛАНАК ЕДВАРДА КАРДЕЉА ОД ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ОКТОБРА 1941 ГОДИНЕ¹

**БОРБА ПРОТИВ ПЕТОКОЛОНАША И РАЗБИЈАЧА
КАО УСЛОВ ЈЕДИНСТВА СРПСКОГ НАРОДА**

Бедни издајнички подлаци из Недићеве владе и Љотићевог круга направили су погрехан рачун када су мислили да ће својим огавним издајничким иступом разбити српски народ у два фронта који ће водити братоубилачки рат. Српски народ не само што је остао јединствен, него је своје јединство после њиховог издајства још више учврстио. Друкчије и не може бити. Сваки искрени српски родољуб види да је сада и једино сада време високог псдизања српског ослободилачког барјака — сада када су се у заједничкој борби против фашизма, који је окупирао нашу отаџбину, ујединиле све слободољубиве снаге читавог света, на челу са непобедивом савезничком тројком, Совјетским Савезом, Енглеском и Америком. Крупни успеси партизанских одреда у Србији, који су још једанпут и више него икада у историји српског народа пронели славом овенчано српско име широм читавог света, не би се могли замислити без јединства српског народа, без свеопште народне! помоћи најбољим синовима српског народа, који с пушком у руци, корак по корак, чисте српску груду од окупаторске и петоколонашке гамади.

Но, да ли је досадашњим резултатима, досадашњом борбеном, једнодушношћу у целини, већ осигурано јединство српског народа за његове, претстојеће, још крупније борбе? Било би погрешно кад би нас досадашњи резултати навели на такву мисао. Јединство српског народа нипошто није једна једноставна и већ завршена чињеница. Нарочито последњи догађаји поново су потврдили ту истину. Непријатељ се, у борби против ослободилачке борбе угњетеног народа, не служи увек истом тактиком. Кад отворени окупаторски режим није могао да покори српски народ, окупатор је поставио издајничку Недићеву владу. Када ни та Недићева влада, ни банде љотићевских злочинаца и пљачкаша нису могле да измене положај у корист

¹ Прештампано из књиге „Пут нове Југославије", издање „Културе", Београд 1946 године. Чланак је објављен први пут у „Борби", 23 октобра 1941 године.

окупатора, непријатељ се прихвата и прихватиће се нових средстава и нових резерви. Отворени петоклонаши немају више могућности да се појављују пред народом. Они су навукли нове униформе. Покушавају да се угурају у редове бораца за ослобођење српског народа, да у те редове унесе неповерење, да разорно утичу на иначе поштене и искрене, али недовољно будне или наивне борце итд. Таква њихова работа донекле успева. Разни војводе „јаворски“, и слични типови, нападају с леђа партизанске и четничке борце који се бију против окупатора на фронту, а истовремено ти типови лажу како су и они за ослободилачку борбу српског народа. Нееумњиво, сви такви покушаји, чак и онда када њихови извршиоци нису свесни шта раде, не значе ништа друго него помоћ непријатељу, помоћ угњетачима српског народа. Свако рушење јединства српског народа је услуга његовим заклетим непријатељима.

Такве појаве — а њих има у последње време прилично много — сваки дан нас поновно упозоравају да се за јединство народа треба опет и опет и непрекидно борити. Била би неправљива грешка, која се ничим не би могла оправдати, кад бисмо из таквих појава нарушавања јединства народних снага извукли закључак да треба напустити борбу за учвршћивање тога јединства. Чување јединства српског народа захтева од сваког искреног присталице народноослободилачког фронта да никада не напушта нити умањује борбу против свих штеточина јединства, против свеених и неевесних цепача јединства, против свих могућих резерви пете колоне у ослободилачким редовима. Треба неуморно и стрпљиво радити на уједињавању искрених синова српског народа, а треба исто тако одлучно и смело разбијати све што то уједињавање кочи.

Није данас време које допушта да се цепачи, шпекуланти, авантуристи и пљачкашки типови дуго покривају националним фразама и да се дуго трпе. Управо, у интересу је истинског јединства да се таква гамад уништи.

Које је мерило искрености у народноослободилачкој борби? Једино и опет једино мерило те искрености јесте: учешће на фронту. Јединство српског народа у данашње време јесте јединство на фронту. А интерес тога јединства захтева да се не дозволи никакво' вршљање у позадини фронта оним елементима који беже од фронта као ђаво од крста. Када је, дакле, данас реч о јединству српског народа, — а јединство је неопходни предуслов за успешну борбу против окупатора, — онда све искрене присталице јединственог српског ослободилачког фронта, без обзира на политичко убеђење, морају имати пред очима две истине:

1. Непрекидно и стално ое треба борити за јединство, прикупљајући за борбу на фронту све нове и нове народне масе, све нове и нове политичке групе, све нове и нове одреде, не чинећи ништа што би могло да помути братство свих бораца, без обзира на политичко убеђење или припадност било којој војној формацији.

2. Непрекидно и свом одлучношћу треба разбијати све оне свесне или несвесне елементе који су непоправљиви у својој рушилачкој акцији.

То је једини исправни пут ка гранитном јединству српског народа, ка потпуној његовој победи над свима његовим непријатељима и угњетачима.

Ужице, октобра 1941 године

БР. 55

ИЗВЕШТАЈ ДЕЛЕГАТА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ПРИ ОК ПОЖАРЕВАЦ ОД 26 ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ.О АКЦИЈАМА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹

Драги другови,

Добили смо ваше писмо² од 13/10. Одговарамо на њега, шаљемо извештај о акцијама одреда и извештај о стању парт. орг. Због обуставе возова наш курир није могао доћи, те зато овај извештај обухвата две недеље.

Током протекле две седмице већих акција није било. Мајданпечки одред, који се спустио дубоко у Крајину у потери за бандитом Анђелком, имао је 18/10 сукоб с њиме у коме нисмо имали губитака а непријатељ до 50 мртвих и више рањених. Међу њима један Немац убијен и 8 рањених. У Д. Милановцу, из кога су Немци побегли, разоружани су жандарми и заплењено 23 пушке и доста муниције. Анђелко, који је био у Д. Милановцу, успео је да побегне.

Млавско-хомољски одред³ држи заседе на путу Пож. — Пет., пошто је уништен и други мост на тој прузи, код Црнића.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Види док. бр. 47.

³ Реч је о Шестој млавској и Седмој хомољској чети Пожаревачког НОП одреда.

Једна наша извидница од двојице наишла је бициклима код с. Батуше на воз са Немцима. Оба су погинула. Трећи друг, који је дошао с њима, наишао је на групу Немаца који су изишли из воза, бацио на њих бомбу и ранио 7—8 Немаца а онда побегао.

Чете које блокирају Пож.⁴ нису имале никаквих сукоба са непријатељима, сем што су заробили једног љотићевца и запленили доста намирница намењених окупатору.

Непријатељске снаге на нашој територији налазе се само у Пож. и Костолцу, све је друго у нашим рукама. У Пож. има 250 Нем. и 150 жанд. и 500 недићеваца, а у Кост. око 200 Нем. Добро су наоружани, утврђени и поседују артиљерију.

18. о.м. 10 бомбардера тукло је Нересницу, она је доста порушена али нико није настрадао, јер је становништво раније било исељано.

Одговарамо на ваше писмо⁵ од 5/10: ми смо вам раније у нашим извештајима јављали о преговорима и слали „Саопштења“⁶ о споразумима које смо постигли са четничким групацијама. Само је Леонида⁷ остао с нама, иде у акције. Војвода Анђелко, заједно с Нем., туче се с нама. С Пилетићем⁸ смо два пута разговарали: он тражи да се потчинимо његовој команди и да не водимо борбу против Немаца јер је још рано. Сукоб Млав. — хомољ. одреда са њим текао је овако: када је наш одред био у Жагубици и држао полит.[ички] збор, добио је писмо од Пилетићевог сарадника Узелца⁹ које гласи: „Случајно сте упали у клопку. Сад сте опкољени са свих страна. Ја и Воја¹⁰ држимо ову страну, од Црног Врха је мајор Јанко¹¹ а од салаша Илије Мустећића кап. Јовановић.“¹²

Ја сам случајно дошао на споразум са Хом. одредима.¹³ Из Горњака иду још.

⁴ Према изјави друга Моме Марковића, напад на Пожаревац требао је да се изврши половином новембра 1941 године. За ову акцију око Пожареваца извршене су следеће припреме: концентрисали су главне снаге Пожаревачког НОП одреда, изузев дела снага према Доњем Милановцу и Александровцу, порушен је мост на Морави и град је држан у блокади, али до напада није дошло, јер је блокаду Пожареваца разбила недићевско-четничка офанзива на слободну територију 16 новембра 1941 године.

⁵ Писмо није сачувано.

⁶ Окружни комитет је издавао саопштења о важним догађајима из Пожаревачког округа. Ова саопштења нису сачувана.

⁷ Леонида Пљешковић

⁸ Велимир Пилетић

⁹ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁰ Воја Јевремовић-Триброђанин

¹¹ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹² Павле Јовановић

¹³ Реч је о хомољским четничким одредима.

„Не треба да се пролива братска крв. Предајте оружје и оставите га на пут, па у колону по четири идите Тршкој цркви. Гарантујемо да нећемо никог да убијемо ако положите оружје." — Наши другови су одговорили да хоће да преговарају али пушке које су пуцале на Кличевцу и Град.[ишту] неће предати. Али када су наши пошли на преговоре, на њих је осута паљба. Одговорили су паљбом. Ето тако је текао сукаб.

Ми смо, другови, свесни важности макар и неутрализације ових елемената и покушавамо с њима ма какав споразум, сем захтева да се потчинимо њиховој команди, да им предамо оружје или да обуставимо борбу против Немаца. Чак и после оваквог њиховог иступа и после њиховог харангирања противу нас да смо пљачкаши, и да ће они са нама обрачунати, и после исељавања неких породица из Жаг.[убице] у Петр.[овац] које су поздравили партизане — ми смо опет покушали да дођемо у контакт са њима. Тако је данас дошло до састанка са њима, али резултат нам још није стигао.

Иначе имамо великих тешкоћа и са Леонидом, јер његови људи пљачкају и много су због тога омрзнути на селима.

Бројчано стање парт. орг. је следеће: 43 чл. у одреду, 40 чл. ван одреда. Мале цифре су настале после генералног чишћења ка консолидацији и учвршћењу парт. орг. Сад треба да наетане јачи прилив, нарочито у одреду, и на то су углавном уложене све снаге ових дана. Поставили смо да у року за месец дана број чл. мора бити удвостручен. Појачава се популарисање Парт. и спрема летак ОК који ће томе допринети. Сви сектори парт. делатности углавном напредују.

Отклањају се слабости у омладинском раду, а број СКОЈ-еваца свакодневно расте. Омлад. руководства, сем у Пож., свуда постоје. Рад омлад. актива постаје садржајнији.

Са женама нисмо много коракнули. Прошле недеље издали смо летак за жене и то треба да буде један од начина приступа овоме сектору парт. делатности.

Полит. рад у напредовању: све већи број конференција са све већим бројем људи. Скоро свакодневно се издају извештаји са фронта а леци растурају у великом броју примерака.

Нац.-ослобод. комитети¹⁴ углавном свуда постоје и свуда су издали и прогласе. Постављамо да они не буду само тела за прикупљање хране већ, како језгра за припремање нар. устанка, тако и нова управа која ће дати нову садржину живота на ослобођеној територији.

Парт.[иске] финансије, напоредо са појачаним радом на популаризацији Парт., настојимо да појачамо.

¹⁴ Народноослободилачки одбори

Тешкоће око технике нису отклоњене, јер вртешка коју ми правимо још није готова, а коју сте ви послали — пала је.

Сад разне ствари:

Са Главним штабом ни до данас нисмо добили везу.

Обећани војни стручњак јако нам је потребан.

Велика би нам била помоћ у неколико, бар осредњих квалитета, полит. руководилица за одред.

Пошаљите нам други број билтена који уопште нисмо добили, а чули смо да у њему има заклетва партизана.

Парт. секретар у штабу, члан ОК, долази редовно на састанке ОК и чланови ОК и Ђора одлазе на састанке у одреду. Да ли је то правилно?

Јако оскудевамо у муницији. Да ли нам се може преко суседних одреда доставити?

Вашем техничару скрените пажњу да савесније ради. Једанпут је нашем техничару предат материјал у ташни а посебно празан куфер са дуплим дном. Зло је било не само у томе што је велику количину материјала добио у ташни, него што није могао да сам стави материјал у куфер. За пад вртешке коју сте нам послали одговоран је ваш техничар, јер је спроводницу за вртешку предао другом техничару, тек друге недеље када је вртешка већ била у рукама полиције. Срећом нико није пао.

Потребно нам је нешто материјала за васпитни рад. Из лењинизма имамо само једну Лењинову књигу, и једну Историју ВКП(б), коју сами умножавамо.

Да ли чл. парт. из одреда може бити у Пленуму ОК?

Ми смо вам, другови¹⁵ тражили информације о извесним личностима, али ни до данас ни о једном ништа нисмо добили. Питали смо вас за глумца Величковића,¹⁵ за неког Стаменка Радуловића,¹⁶ наводно бившег чл. ЦК, Максима Милића,¹⁷ типографског радника, за жељезничара¹⁸ који је учествовао у нападу на Видинску болн., за Милана Ристића,¹⁹ новинара, за металца²⁰ званог Бежанинац. А сада још за једног: Драгиша Лазаревић,²¹ чл. парт. из Смедерева, био у Космајском одреду, али чета му је разбијена после једне борбе, а ок, не могавши да нађе своју команду, дошао је код нас.

Шалемо вам адресу за... што може: у Пож. Добро би било ако би пакет могао бити испослат тако као да ... шаље.

¹⁵ и ¹⁷ и ¹⁸ Редакција није могла установити шта је било са овим ²⁰ друговима.

²⁰ Пера Стојановић-Бежанинац, металски радник, погинуо као командир чете 1943 године.

³¹ Драгиша Лазаревић, кројачки радник из Пожаревца, интерниран у Немачку, где је и нестао.

Због даљине ... дајемо вам ближе место за јавку: ... ићи возом до Пож., у селу тражити... иначе јавка стара, као у...

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

26 октобар 1941.

Другарски поздрав
ОК у П. и Ђора²²

Пошаљите ми зијски капут. Код Вере²³ је. Смрзао сам се

Ђора

БР. 56

**ПОЗИВ ОДБОРА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПОМОЋИ У
НИШУ ОД 28 ОКТОБРА 1941 ГОД. НАРОДУ НИША И ОКО-
ЛИНЕ ЗА МАТЕРИЈАЛНУ ПОМОЋ ПАРТИЗАНИМА НА
ФРОНТУ¹**

РАДНИЦИМА, СЕЉАЦИМА, ГРАЂАНИМА И СВОЈ
ПОШТЕНОЈ И РОДОЉУБИВОЈ ЈАВНОСТИ НИША
И ОКОЛИНЕ

Већ неколико дана, на очиглед свих поштених људи, окупатор, са својим побеснелим слугама, шпијунима и агентима, врши хапшења родољубивих грађана и поштене омладине Ниша и околине. Преко 200 родољуба седе данас гладни и промрзли у хладним шупама Тврђаве. Убијања и вешања која окупатор спроводи свакога дана нису довољна. Борбени дух јуначке Србије не може се сломити стрељањем, убијањем или хапшењем. Њихово зверско поступање према нашем народу изазива гнушање и револт цивилизованог човечанства. Непријатељ је схватио да у грудима српскога народа к-уца храбро срце испуњено љубављу за својом слободом и слободом свога народа.

Да би у својој подлој служби биле што верније, кржаве слуге још крвавијих господара припремају нову издају српског народа. Њима није доста крви и вешала, они хоће уништење свих оних који воле слободу и свој народ. Њима није помогла издаја излапелог старца Косте Пећанца, ни терор који спрово-

²² Мома Марковић

²³ Вера Димитријевић

¹ Оригинал у Музеју Народноослободилачке борбе у Нишу.

ди овај стари бандит са својом групом заведених и плаћених бандита над српским народом. Народ је одмах осетио на својој кожи њихову заштиту и назвао их достојним именом: „НЕМАЧКИМ ДОБРОВОЉЦИМА". Није им помогао ни бивши генерал — издајца Недић са својим плаћеничким „оружаним одредима", који се боре уз велике новчане награде и претње да ће бити стрељани од Немаца ако напусте борбу.

Све ово није помогло одвратном непријатељу, ни његовим слугама, чија се ратна машина ломи из дана у дан о чврсте бееде братског нам Совјетског Савеза, који стоји на бранику читавог Словенства, и чија ће победа донети напаћеној Европи хлеба и бољу и срећнију будућност.

Под изговором напада на Ниш, плаћена банда, предвођена познатим немачким ШПИЈУНОМ ЉОТИЋЕВЦЕМ МИРКОМ НЕШИЋЕМ, организује некакве конференције на којима позива грађане да шпијунирају, достављају имена поштених Срба. Они позивају грађане да помогну окупатора, да му олакшају тежак положај, они моле, захтевају и прете Србима да прихвате позив окупатора и да ступе у његову „добровољну" службу против своје браће која се херојски боре да збаце окупаторни јарам немачког фашизма. Професори и учитељи, по замисли ових проданих изрода, треба да буду организатори шпијунаже међу омладином. Довољно је да неки љотићевац — ђак пријави свога професора или друга, па да овај више не буде у школи. Четници-кокошкарџи, на челу са Костом Пећанцем, покушавају да још некога ишчупају из канџи злогласног „Гестапоа", под условом да дотични неком кокошкарском војводи преда неколико десетина хиљада динара. Они данас тргују животима српских родољуба. Нажалост, српски народ је опљачкан до голе коже, и мали број може заситити прождрљиве апетите кокошара-четника — немачких добровољаца.

Ова шпијунска банда изградила је детаљан план завере против властитог народа, ради његовог уништења. Тако су створили некакав Извршни одбор, који има четири секције, затим Саветодавни одбор и Ратни суд, од лица која нису смели објавити, **НО ЧИЈА ИМЕНА НАРОД ЗНА И ДОБРО ИХ ПАМТИ.** Ови изроди мисле да ће овим најновијим триком успети да се додворе окупатору, и да ће и они, попут њихових господара, успети да преваре и свој народ. Гњев напаћеног српског народа сувише је велики да би га могла шака издајника преварити, он има искуства из вековних борби за своју родну груду и националну слободу, како ое треба борити и бранити од непријатеља, а младим нараштајима добро су познати Бранковићи са Косова.

Насупрот издајцима српски народ данас изграђује, у ватри окршаја са окупатором, своје борбено јединство свих честитих и поштених Срба. Поново наш народ даје неумрле хероје: негдашњег Синђелића, Танаска Рајића, Хајдук Вељка, поново се ори глас широм наше напаћене земље: Србија је заузета, али није покорена. Опет се заричу млади хероји да ће пре свој живрт дати, него живети у ропству вековног непријатеља. Попут негдашњих горских хајдука и ускока, храбри партизани, заједно са поштенним четницима, задају тешке ударце непријатељу. Они високо држе заставу народног ослобођења, и цео свет се диви херојској борби народних партизана и поштених четника, који немају никакве везе са насилничком и плаћеничком бандом Косте Пећанца.

ГРАЂАНИ!

Мрски окупатор удара данас по вама желећи да вае терором застраши, како бисте себе и имовину ставили у службу противнародне борбе. НЕ ДОЗВОЛИТЕ ДА ОКУПАТОР И ЊЕГОВЕ СЛУГЕ СТВОРЕ ОД ВАС НАРОДНЕ ИЗДАЈИЦЕ. Помозите народноослободилачкој борби својим прилозима у топлој одећи, обући, намирницама, новцу и разним другим потребама. Приђите народно-ослободилачкој борби, не наседајте провокаторима, већ своје услуге и прилоге дајте преко својих добрих познаника и пријатеља.

I

РАДНИЦИ!

Не дозволите да ваш рад користи окупатору, већ помозите свим снагама народно-ослободилачкој борби. Од уста одвајајте за борце новог и праведнијег живота. Ниједна жртва неће бити превелика према животима које жртвују наши херојски партизани. Не дозволите да четници-кокошкарски скидају с ваших уморних ногу цокуле, да вас малтретирају и користе вашу беспослицу да би вас отерали у службу окупатора.

СЕЉАЦИ!

Народно-ослободилачка борба је ваша борба. Не дајте ни зрна жита ни других потреба одвратном окупатору. Помозите својим партизанима да издрже до краја у борби са непријатељем и зимом. Снабдевајте их намирницама и коначицима.

МЛАДЕ ЖЕНЕ И ДЕВОЈКЕ!

Подигните главу смело, не сузе и клетве за изгубљеним очевима и браћом, већ дела. Храбри партизани свете њихове животе. Не дајте да вас непријатељ деморалише и заплаши.

Плетите топле џемпере, чарапе и рукавице за наше драге партизанае. Набављајте санитарски материјал и шаљите партизанима. Уложите сав свој труд да борци и за ваша права имају довољно топлога веша и одеда.

Живели храбри народни партизани!

Живела слога и борбено јединство родољубивог народа!

Помажите свим средствима Народно-ослободилачку борбу српског народа!

Смрт народним издајцима!

Боримо се против потказивача и панике која користи непријатељу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

У НИШУ

28. X. 1941 год.

ОДБОР

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ПОМОЋИ

БР. 57

ПОЗИВ ШТАБА КОПАОНИЧКОГ НОП ОДРЕДА „ТОДОР МИЛИЋЕВИЋ” ОД 30 ОКТОБРА 1941 ГОД. НАРОДУ УШЋА И ОКОЛИНЕ ЗА ПОМОЋ БОРЦИМА НА ФРОНТУ¹

С Р Б И !

Српски народ данас води тешку и жилаву борбу противу крволочних фашистичких звери. Непријатељ се противу нас бори свим средствима, непријатељ уништава све што се српско зове, непријатељ пали наше домове, убија старце, жене и децу, непријатељ нас пљачка.

Српски народ се налази у опасности да буде уништен.

Само огромна напрегнутост свих снага, само прегалаштво свих поштених српских снага и јединство свих родољубивих Срба може да нас спасе од потпуне пропасти.

Свако колебање, свака неодлучност може да нас кошта живота- и слободе за коју се најбољи наши другови тако херојски на фронту боре.

Наш непријатељ је слаб. Он се налази на измаку својих моћи. Он није у стању више да пошаље ни једног свог војника на наш фронт и сваког дана и убудуће биће још мање у стању

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС

да то чини. Зато је сад моменат да свим силама ударимо непријатеља и да наша борба буде непрестани јуриш на непријатеља, који ће престати само онда када се и последње фашистичко псето угуши у својој сопственој крви.

С Р Б И !

Док се наши другови боре на фронту, позадина мора учинити све да наши борци осете да их њихов народ воли, да се брине о њима и да све чини да би њима, нашим борцима, било што сношљивије у првој линији борбе српског народа. Сваки Србин у позадини мора се осећати мобилисаним и свим средствима помагати уништење крволочних непријатеља.

Но, ипак, има много Срба који су се ставили у службу непријатељу и помажу му да што више јада зада нашем народу. То, наравно, и нису Срби, то су издајице, петоколонци, које наш народ, ако жели да се ослободи, мора уништити. Њихова имена су по злу позната широм наше земље: Недић, ЈБотић, Пећанац, они су и продане душе, то су пси, који су за чанак сочива упрљали светло српско име и које очекује срамна смрт издајника. На све стране пета колона покушава да разбије наше редове, да одаје наше снаге и наше положаје, па је дужност сваког Србина да будно пази на њих и да их предаје војним властима. Сваки Србин који помаже петоколонце — петоколонац је и издајник.

На окуп сви поштени Срби, сви родољуби, па у чврсто збијеним редовима одбранимо од окупаторског јарма сваку стопу своје окрвављене и измучене отаџбине.

Живела борба свих поробљених народа за слободу!

Живео савез партизана и поштених четника!

Живео јединствени савез Совјетске Русије, Енглеске и Америке!

Живела непобедива Црвена армија!

СМРТ ОКУПАТОРУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

30 октобра 1941 год.

Ушће

ШТАБ

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА (ЧЕТА) „ТОДОР МИЛИЋЕВИЋА”² —
У Ш Ћ Е

² Копаонички НОП одред формиран је на планини Копаонику 23 јула 1941 год. од рудара из Трепче и шумских радника. Одред је у почетку бројао око 20 бораца а већ почетком августа око 60 бораца 8 септембра 1941 год., приликом напада на рудник Трепчу, одред је добио име: Копаонички НОП одред „Тодор Милићевић”, по борцу одреда који је погинуо у овој акцији. Командант одреда је био учитељ Предраг

ПРОГЛАС ШТАБА ТОПЛИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД ОКТОБРА 1941 ГОД. НАРОДУ ТОПЛИЦЕ О ИЗДАЈНИЧКОМ РАДУ КОСТЕ ПЕЊАНЦА¹

ХРАБРОМ НАРОДУ ТОПЛИЧКОГ КРАЈА

Ми народни партизани, борци за слободу и националну независност, обраћамо се вама, свима поштеним и родољубивим Србима, да вам укажемо на чињенице и доказе докле су дотерали са својим зулумима и издајством Коста Пењанца, његов син и плаћене издајице које заједно са њима раде за рачун Немаца.

Целом нашем народу је добро познато ко су партизани, и какав је њихов однос према народу. Партизани нигде ништа нису учинили нажао народу. Ми смо свугде, где је то било могуће, народу помагали. Најбољи и најхрабрији синови нашег народа налазе се као борци у редовима партизана. Ми смо оставили своје домове и своју чељад, јер као слободољубиви људи нисмо могли трпети тиранију окупатора. Ми смо неустрашиви борци, ми свесно ударамо против окупатора и његових верних, али бедних слуту и народних издајица. Партизани су својим свакодневним поступцима, својом јуначком борбом, својом чашћу и поштењем доказали да воле и цене свој народ и да су спремни сви до последњег да дају своје животе за добро и срећни живот свога напаћеног народа. Зато је народ и заволео своје партизане, узео их под своје окриће и заштиту од ма чије клевете и хајке. Партизани су постали миљеници народа, народ их свугде помаже и они су заиста понос и дика српског народа.

Када су окупатори увидели да не могу са партизанима и народом изаћи на крај, потражили су издајнике и беднике који би хтели завађати српски народ, и на тај начин сламати

Вилимановић (погинуо као командант истог одреда у борби за Рашку другом половином октобра 1941 год.), а комесар Душан Томовић. У септембру и октобру одред нагло нараста и броји око 800 људи, ради чега се дели на седам чета. До Прве непријатељске офанзиве одред је водио успешне акције и садејствовао са Краљевачким и Ужичким НОП одредом. У току Прве непријатељске офанзиве Трећа рударска чета ушла је у састав Крагујевачког НОП одреда и затим у састав Прве пролетерске бригаде. Остали део одреда је под јаким ударцима окупатора и четника разбијен у периоду Прве непријатељске офанзиве.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

нашу опиггу отпорну снагу према окупатору. Они су тражили целате и зулумћаре српскога народа. Добро су плаћали и знали су да ће наћи „потурице који су гори од Турчина“. И, најалост, нашло се је бедних душа, огавних изрода, који су за паре и из кукавичлука пристали да служе Немцима као верни пси. Међу таквим типовима је на првом месту Коста Пећанац, који се није посгидео срамоте коју својим издајством наноси мученичкој и херојској Топлици и целом српском народу. Ми смо у нашим „Билтенима“ (које народ радо чита) одмах јасно и гласно устали против те мучке издаје. Али Коста и његове бедне војводе причали су да ће они намагарчити и преварити Немце, — уствари данас је јасно и сваком детету да су се упрегли у кола окупатора као најобичнији магарци, и тако врше своју прљаву улогу на штету нашег народа, а на радост Немаца.

Ми смо водили с њима преговоре. Наш је став јасан и познат свакоме. Ми смо за сарадњу са свима поштеним и родољубивим људима који бране и штите интересе народа и боре се против окупатора и његових бедних слугу. Ми поштујемо и ценимо поттене и старе четнике, наследнике сјајних особина и традиција НАРОДНОГ ХЕРОЈА ВОЈВОДЕ КОСТЕ ВОЈИНОВИЋА. То су искрени и родољубиви борци који су с народом и за народ ће живот дати. Они не служе Немцима и немају ништа заједничко са Пећанцем после његове издаје. Ми смо на многобројним зборовима износили наше мишљење јавно пред народ. Народ нас је свугде поздрављао. Народ се је на свом сопственом искуству уверио да ми нисмо разбојници и пљачкаши, јер никоме никакво зло нисмо учинили. Народ оправдано прави велику разлику између нас партизана и Костиних четника — кокошкара. Ми смо прихватили напомене и жеље народа да се очува српска слобода и да не долазимо у сукоб са Костиним огавним насилницима. Али отишли су Немци из Топлице и уместо њих дошли кокошкар да заводе ред и почели да раде горе и од Турака и од Немаца, да киње и муче народ. Почели се опијати, пљачкати, претити, хапсити, батинати и судити народу по својим силеџиским судовима. Почеле су крстарити њихове патроле по селима, насилно, под претњом смртне казне, утеривати порез, правити заседе нашим партизанима и немилосрдно изрицати смртне казне. А грађани, трговци и друти и даље су добијали претећа и уцеђивачка писма где им се изнуђава новац за шумске људе. На те гадости ми изјављујемо да се партизани никада не служе таквим прљавим средствима и поручујемо онима који су на тај начин били до сада глзеварени да су новац дали не за партизана већ за кокошкар* и сумњиве људе. Сваки добар човек зна како може

помоћи партизанима преко познатих и поштених људи и осигурати да та искрена помоћ заиста и стигне партизанима преко одбора национално-оелободилачке помоћи, који су под контролом партизана.

Костине војводе су стално од нас тражили све нове и нове преговоре, до у бесконачност, и у томе већ постали смешни, а уствари они су злоупотребљавали нашу доброту и стрпљивост и спремали се да нас потисну и приметну братоубилачку кавгу. Када смо наилазили на неке њихове заседе против нас, пошто их разоружамо и заробимо, ми им вратимо оружје, и у нашој великодушности поведемо их слободно наоружане на наше народне зборове, а тада би они покајнички и лицемерно говорили да су за слогу и сарадњу са нама и да су и они против окупатора. Ми им нисмо веровали, али смо хтели да их народ добро упозна и да им и он преетане веровати. Они су отишли и даље у својој бедној улози. Хватали су поштене људе, па чак и наше партизане, ударали 25 по стражњици, премлаћивали их и, што је најгоре, добре Србе предавали у руке Немаца да би их фашисти после Тога стрељали. Немци су се томе радиовали, били су задовољни са четницима — кокошкарима и смејали се у лице Србима и њиховим изродима. Народ се на то згражавао и стиснутих зуба подносио и та понижења. Зар није срамно и бедно било погледати како Коста и његови људи као мајмуну сбигравају око Немаца, клањају им се и додворавају да би могли пркосно седети и пити у њиховом друштву и са Немцима ићи заједно по улици, или у камионима као потерна одељења против спрског народа и његових правих бораца. Па зар још неко може веровати да они не служе верно окупатору? Четници-кокошкарци су НЕМАЧКИ ДОБРОВОЉЦИ, како их је народ лепо назвао, и заиста немају никакве везе и особине са старим и поштеним горским четницима и њиховим јуначким традицијама. Јер и луд човек увиђа њихову моралну беду и понор у који лакомислено срљају, грамзиви за пљачком и за пар хиљада бедне плате што им Немци плаћају. То боли и вређа сваког поштеног Србина, али зар то види и осећа слепи и глуви Коста Пећанац и његове самозване војводе. Они знају да су војводе по милости Костиној и вољи немачкој, и шта их се тиче за мишљење народа и његову судбину. Они врше насилну мобилизацију народа да би што боље помогли Немцима, а кобојаги боре се против пљачкаша и разбојника. Као доказ да су Коста, његов син Љотићевац и његове вајне војводе извршили вероломство над српским народом, нека послуже његови званични документи, чије верне преписе и друге важне оригинале имамо у својим рукама, и које ћемо јавно објавити да се још боље прикаже право лице старог Косте издајнице.

ПРВИ ДОКУМЕНАТ:

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ КОМАНДАНТА, ВОЈВОДИ МИЛОШУ
КОСАНЧИЋУ

од 26-УШ-Положај.

„Као мом заступнику док сам на путу, јављам Ти да ми је на расположењу стављено више пушака (од Немаца)² али на жалост немам коме да их дам, јер ово није Топлица. Овде су (Шумадија) разбојници помешани са комунистима у тричетири среза узели власт у своје руке. Сва саобраћајна сретства обустављена су. Преговори са Немцима иду добро. Ја се овде налазим у друштву најјачих (немачких) умова. Судбина ми је донела да ову крупну улогу (издају) одиграм баш у срцу Шумадије и на овом месту где се Карађорђе са својим војводама [борио] за ослобођење Србије од турског ропства. Налазим се данас у врло тешком положају због народне револуције^{коЈУ} Је већина помажу, ако будем те среће те се њих спасемо — спасићемо тако не само Шумадију већ и целу нашу земљу...

Печат

Братски Вас поздравља ваш војвода
К. Пећанац, с. р.

ДРУГИ ДОКУМЕНАТ:

ЈАСТРЕБАЧКИ ЧЕТНИЧКИ ОДРЕД
псв. служб. 21-1Х-Положај.

КОМАНДИРУ ГРУПЕ ПАРТИЗАНА,

Положај.

Драги брате!

Немили догађај ноћу између 17 и 18-1Х дирнуо ме је до дна душе да се пролива братска крв, јер мој заменик добио је извештај да се у Гор. Драгуши налази једна пљачкашка банда а не Ваши људи. (Јадни они не знају.) У томе неспоразуму пролила се братска невина крв. Хвала Богу па није било жртава.

Познато Вам је да наш општи непријатељ хоће и ради да нас подели на два табора и ми међу собом да гинемо па он кад добије време да убије обе групе и српски род да уништи... Моји људи Др. Панта Гајић лекар и Трајко Костић живом речју о свему обавестиће Вас...

Печат

Са свом браћом примите братски поздрав
Командант Јастребачког четничког одреда
Војвода Мика Јастреб.³

² Ова реч и остале речи у цитираним четничким документима, које стоје у загради, убачене су од стране штаба Топличког НОП одреда.
³ Михаило Поповић, свештеник из Блага, погинуо почетком 1942 год. као народни непријатељ.

ТРЕЋИ ДОКУМЕНАТ:

Оригинал писан руком К. Пећанца.

НАРЕДБА

Наређујем војводи Бубличком Душану⁴ да ову наредбу саопшти вођама немирних елемената да се повуку одмах кућама и да наставе миран домаћи живот. — Пошто до сада нису извршили никаква злочина дела — стога могу са мојом гаранцијом слободно живети код својих кућа чија се безбедност мојим печатом и потписом гарантује од сваке власти.

Сваки ће бити смрћу кажњен који буде ширио штетну и рушилачку акцију противу српског народа. Рок пет дана по саопштењу ове моје наредбе.

Горски штаб свих четничких одреда,

Бр. службено, 1 октобра 1941 г.

Положај.

Командант свих четничких
одреда

војвода **К. Пећанца**, с. р.

ЧЕТВРТИ ДОКУМЕНАТ:

ВОЂИ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Положај.

Према наредби команданта свих четничких одреда бр. служ. од 1 октобра т. г. (трећи докуменат) после наше конференције од 29 септембра реферисао сам наш споразум и говор који смо водили с Вама и данас Вам се доставља наредба команданта свих четничких одреда на саопштење.

На основу приложене наредбе става последњег ја Вас све позивам на заједничку сарадњу да неби морао овај став примењивати.

Прилог: наредба (трећи докуменат)

2 октобра 1941 г.

С поздравом све скупа

Положај.

ПЕЧАТ

војвода **Душан Б[ублички]**, с. р.

Ових само неколико докумената приказују право лице Косте и његових трабаната. Они наредбама мисле да утуше национално-ослободилачку борбу. Они се спрдају са жртвама и херојским пожртвовањем Шумадије и целог српског народа. Они хоће да се угуше у српској крви коју Немци, уз њихову помоћ, немилосрдно просипају. Они помажу окупаторима да се што већи број вешала подигне у градовима и селима, а они

⁴ Душан Јовановић, из села Бублице, погинуо 1942 год. као нападни непријатељ.

као ђелати да што више жртава приведу под окупаторска вешала. Шта се њих тиче: нека плачу српске мајке и кћери над обешеним и стрељаним мужевима, браћом и синовима. Нека се пале српске куће и у црно завијају, шта је за то брига кокошара — НЕМАЧКИХ ДОБРОВОЉАЦА, кад је радосна кућа Костина и његових војвода, јер су Немци с њима задовољни.

Коста и његови зулумћари срљају и даље у благо и по-нор. Пре неколико дана су усред града Леековца његови људи мучки убили једног поштеног народног борца — нашег партизана. А кроз села и варошице његови сатрагги спроводе везане поштене људе и предају их Немцима, а Немци их дочекују са повицима: „Доведите нам опет нове кандидате смрти. Стрељаћемо их или обесити да би се Србија научила памети“. А ми кажемо: Србија се неће умирити, то ми поручујемо и окупатору и његовим слугама, док траје ропства, насиља и неправде над нашим народом. Ми поручујемо и Кости и његовим пришипетљама да ће се наћи и за њих по неки РОВ У ИЗДАЈНИЧКОМ ГРОБЉУ као пример за историју како бедно завршавају закleti непријатељи, издајници... српског народа.

Ми не можемо више да ћутимо и трпимо њихове злочине. Наша добронамерност и стрпљење почело се тумачити као наша слабост. Они су се обезобразили, народу наносе штету и срамоту а нама жртве. Пошто они свесрдно раде за Немце а стиде се и ограђују од херојске борбе наше дичне Шумадије, Западне Србије, Мачве и других крајева који пред лицем целог културног света, уз жртве и огромне напоре, перу нашу укаљану част и успостављају национално достојанство, то ми од сада и не можемо друкчије према њима поступати већ као са верним слугама окупатора. Имаћемо само обзира према чашним изузецима из њихових редова који делом и радом докажу своју верност народу.

Ми им поручујемо, нека упамте, да ћемо ми победити, јер ми смо свесни и знамо зашто се боримо и ми имамо на нашој страни симпатије и подршку целог нашег народа, ЈЕР ВОДИМО ПРАВЕДНУ БОРБУ — борбу за слободу и националну независност нашег народа. Коста и његове банде биће поражени и тучени на сваком кораку јер се они боре за паре и корист Немаца, против српског народа. Њих прати на сваком кораку клетва и мржња нашег слободољубивог народа јер су они изроди — продане и бедне душе: немачки добровољци.

СМРТ ФАШИЗМУ И ЊЕГОВИМ СЛУГАМА! СЛОБОДА НАРОДУ!

ТОПЛИЧКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД=

⁶ Топлички НОП одред формиран је 3 августа 1941 године. Пред бугарско-Четничку офанзиву марта месеца 1942 год. одред је имао 5 чета:

**ИЗВЕШТАЈ ИНСТРУКТОРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА
КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД ОКТОБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ
КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О НЕПРИЈАТЕЉСКОМ РАДУ
ОФИЦИРА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА¹**

Извештај ПК-у

РАД ГРУПЕ ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА И НАШ СТАВ ПРЕМА ЊОЈ

Од пре месец дана и на нашој територији појавиле су се у неким селима наоружане групе Драже Михаиловића. Бројчано се крећу од 20—40 људи, и при томе пада у очи да је сваки његов човек добро наоружан и врло добро обучен (скоро ново војничко одело, шајкаче, цокуле итд). Пре два месеца није било наоружаних Дражиних људи на нашој територији, али су његови емисари обилазили села, тражили од председника општина спискове војних обвезника као и активних и резервних официра. Истовремено обавештавали су те људе да су војни обвезници, да их заклетва, дана краљу, још увек веже, да се не смеју никуд удаљавати из села и да се на позив команде Српске регуларне војске, на чијем челу стоји Дража, сви морају одазвати када их Дража позове. У супротном случају судиће им се по војним законима. При томе нису много говорили о томе зашто се боре. Нарочито мало су гсворили или скоро ништа нису говорили против окупатора и њихових слугу, али зато су говорили сељацима да буду паметни, стрпљиви, да не наседају на лепак разних хушкача, јер пренагљерост и непромишљеност може да има врло рђаве последице за њих, а преураћене акције могу да покваре читаве планове за борбу коју они намеравају да поведу. Затим су као папагаји стално понављали, а и сада исто то говоре, како су они за краља, за владу у Лондону и како од ње примају упутства за рад. Истовремено осуђивали су наше акције око паљења књига по вршалицама и по општинама. Такво је било стање пре два месеца и више на терену наше територије. Шта се даље дешава и како се ствари даље развијају? Дешава се то да се наш утицај почиње брзо да шири због акција и борбе које воде наше чете. Истовремено се све већи

Великојастребачку, Малојастребачку, Косаоничку, Пасјачку и Видојевичку чету. У овој офанзиви изгинуле су, већим делом, Косаоничка, Пасјачка и Видојевичка чета, а Великојастребачка и Малојастребачка чета сачувале су се на Јастрепцу, где су и даље читаво време дејствовале. Од тог времена Топлички НОП одред појављује се као Јастрепачки НОП одред.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

број људи укључује у борбу и од десетина постају чете, а од чета одреди. Пароле: оружана борба против окупатора и општи народни устанак постају тако популарне и прихваћене од народа да ниједна друга парола не наилази на било какав пријем у народу. У таквој ситуацији Дража, па и Новаковић, видећи да народ не прихвата њихове савете о пасивној резистенцији, а с друге стране да наш утицај иде толико далеко да чак дижемо народ и на устанак, да им не би измакло тло испод ногу, односно да се не би сасвим изоловали од маса почињу да пред масама иступају са нашим паролама: **БОРБА ПРОТИВ ОКУПАТОРА, НАРОДНИ УСТАНАК**, којегде говоре и да сарађују са партизанима и да су они и партизани једно те исто, а истовремено њихови врхови траже контакт са нама, ступају у преговоре, те се закључују чак и писмени споразуми. Ма да у неким Дражиним и Новаковићевим групама почиње диференцијација, односно један извештан део њихових присташа захтева стварно борбу против окупатора и сарадњу са нама, ми смо још пре 2—3 недеље овај преокрет у држању Драже и Новаковића оценили као један врло опасан тактички карактер, а према томе треба бити веома будан и обазрив. Њихове речи: борба против окупатора и издајица, народни устанак итд. оцењивали смо као паролу око којих желе да окупе масе, али не да их стварно поведу у борбу, већ да онемогуће масама да их ми поведемо, да окупе масе не на борбу, већ да их издају, деморалишу, па чак један део у за њих згодном моменту употребе и против нас. Тако су се ствари развијале до пре две недеље. За последњих 10—20 дана ствари се развијају овако: 1. Љуба Новаковић, који се наводно одрекао Косте Пећанца и Пећанац њега, потписао је споразум са штабом I шум. одреда за сарадњу у борби против окупатора. После потписивања тог споразума Љуба је са својим штабом некуда побегао и сад се уопште не зна где је. После тога бекства један део његових људи прешао је нама, други Дражи, а трећи део се разишао кућама. И тако за сада у овом крају Новаковићевих људи нема као организованих група. 2. Дражиновци како који дан све се више испољавају као наши непријатељи, па чак и као отворени агенти Недића, али при свему томе играју дволичну улогу и све то као и раније настоје да замаскирају. Тако, напр., поједини руководећи Дражини људи још увек настоје да ступе са нама у контакт, говоре како желе сарадњу и споразум, па је чак капетан Гаигаћ² и преговоре водио са штабом Рачанског одреда. Истовремено на терену по селима Дражини људи отворено иступају против партизана, па чак и убијају наше другове. Тај исти Гашић, који је водио преговоре о сарадњи са Рачанским одредом, један дан пре преговора одржао је „митинг“ у

² Гачић, а не „Гашић“; официр Драже Михаиловића

Малсм Крчмару, а његов говор од почетка до краја био је упорен против нас. Говорио је о партизанима да су то сами комунисти који ће од цркве начинити шталу, да они нису никаква војска и да су они [четници] само права војска, да се код партизана окупља најгори олош: крадљивци, калфе и недоучени ђаци. Пре десет дана једна наша патрола зауставила је једну групу дражиноваца, који су пролазили кроз једно наше село. На позив наших да стану, они су стали, а када су се наши приближили, осули су паљбу, ма да су знали да смо ми. Друга Мићуна, ст. мед., члана КПЈ и лекара чете, погодили су у главу, те је после 3 дана и подлегао, а другог су друга ранили у ногу. У селу Бадњевцу Дражини људи отишли су код једног нашег пријатеља и тражили пушкомитраљез. Он им је рекао да је то митраљез партизана, те им га не може дати. Они су хтели силом да га узму, а овај ухвати и окине један рафал на њих. У Крагујевцу су позивали једног нашег пријатеља. рез. поручника, да се придружи њима. Он је одбио, затим су му припретили да ће га убити и кућу му запалити ако оде партизанима. Сада Дражини људи иду по селима и врше силом мобилизацију. По селима где ми имамо већег утицаја иступају тако да сељаци могу да ступају у партизанске и у њихове чете, јер је то једно те исто. У другим неким селима иступају и говоре како је боље да ступају код њих, јер им тада Немци неће ништа, а ако ступе код партизана, како ће им куће попалити. Потпоручник Мојсиловић, чију су групу од 20 људи партизани I чете разоружали због тога што су то захтевали сами сељаци, јер су их пљачкали и силовали жене, а њега после 3 дана заробљеништва пустили кући, он сада опет харангира против нас, а он је један од руководећих Дражиних људи у Крагујевцу. Пре 3 дана наши су заробили један ауто који је припадао Мин. финан. а у коме се возио Дражин курир. Главни опуномоћеник Дражин за крагујевачки крај, неки учитељ Сотировић, с ким смо и ми овде преговарали пре извесног времена, а који нам је и јуче говорио о потреби заједничке сарадње у борби против Немаца итд., истовремено је јуче говорио са једним бившим активним капетаном и нудио му да он поради да га приме у Недићеву војску. Значи: овде се необориво доказује веза Драже са Недићем. Последњих дана опет говоре како је рано предузимати жешће акције, како не треба убијати Немце, како још није време, а с друге стране говоре како су они заузели Г. Милановац, Чачак и друга места. Сељаци их сами хватају у контрадикцији, па им кажу: „На једној страни ви нам говорите: седите кућама, још није време за борбу са Немцима, а с друге стране ви се хвалите да ви, а не партизани, заузимате градове, па зашто их онда заузимате кад нама гворите да још није⁴ време за борбу са Немцима!" Надаље сељаци из тога изводе закључак, па им

веле: Или партизани стварно заузимају градове или сте ви, који нам говорите да седимо кућама, недићевци. На основу свега овога ми изводимо следећи закључак: 1) ради се о борби за освајање маса. Дража ради да нам онемогући утицај на масе — да их ми организујемо и поведемо у борбу. Због тога он иступа час са паролама бсрбе против окупатора, час са оружаним устанком, чае није време за борбу, а негде и мобилише, на неким местима гсвори о сарадњи са партизанима, а на неким нас напада, а све са циљем да изазове псметњу и да деморалише масе. 2) Да би добио у времену, поједини његови људи говоре о сарадњи, траже контакт, па чак воде и преговоре не би ли нам на тај начин завезали руке да ми ништа против њих не би подумали, док с друге стране и то у исто време његови људи нападају нас и воде харангу. 3) Успехе у борби, које постизавају партизани, а којима се радују масе, хоће дражиновци да припишу себи, а истовремено да бремзају масе за даљњу борбу. 4) Ми смо мишљења. да ће се Дража у најскорије време својим поступцима разголитити као агент Недића.

Задаће, које у даном моменту стоје пред нама у вези са њима, јесу: полазећи од учења Лењина и Стаљина да је у извесним моментима потребно и корисно да се ступа у савез и да се закључују споразуми са савезником, па макар он био несигуран, колебљив, привремен, полазећи баш од тога ми данас још нећемо да рушимо мостове к њима. Ми ћемо у селима, а нарочшо где они врше мобилизацију, позивати и даље сав народ и њихове наоружане трупе у активну борбу против окупатора не би ли на тај начин поштене и родољубиве елементе из њихових група повели у бсрбу, а с друге стране не би ли реакционарне врхове извели на чистину како пред народом тако и пред низовима њихових присташа. Притом ћемо стално наглашавати да желимо споразум и сарадњу са свим наоружаним групама које стварно хоће, а не само на речима, већ и активно и то одмах да се боре против окупатора. Говорићемо о потреби јединства и слоге целокупног српског народа, а истовремено говорићемо да сви они који носе пушке а не боре се против окупатра, служе окупатора итд.

Ово вам, другови јављамо не као неки наш дефинитивни став, већ првенствено да нам на основу овога што се дешава на нашој територији, а претпостављајући да имате извештаје како је у другим крајевима, помогнете да заузмемо што пратилници став свде код нас.

Ових дана ступили смо у везу са првацима Демократске, Радикалске и Републиканске странке и већ приводимо крају преговоре о стварању народно-ослободилачког антифашистич-

ког фронта³ ... Летак¹, који вам шаљемо, штампали смо у 7.000 примерака. Шаљемо вам један примерак писма⁵ које смо пре 7 дана упутили парт. јединицама по четама. — Наш одред® је, може се рећи, у потпуности преодолео све тешкоће и слабости тако да сада стоји на чврстим ногама. Омасовљење иде брзим темпом, акциона способност из дана у дан све је већа и ефикаснија. 3 недеље како возови уопште не раде од Лапова према Краљеву благодарећи акцијама нашега одреда. Једина слабост одреда је слаб штаб... Шаљемо извештај СКОЈ-а. Пред СКОЈ смо поставили стварање омладинског антифашистичког фронта. Ових дана повешће се и преговори.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Октобар 1941 г.
Крагујевац

Ђећа⁷

БР. 60

ПРОГЛАС ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ ОД 6 НОВЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ СРБИЈЕ О ИЗДАЈСТВУ ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА¹

СРПСКОМ НАРОДУ

Кржави фашистички окупатор нашао је нову групу издајника помоћу које покушава да мучки забодe нож у леђа светој ослободилачкој борби нашег народа.

Официрска група с Равне Горе, на челу са пуковником Дражом Михаиловићем, коначно је постала оружјем заклетог непријатеља свих Срба, — Хитлера. Дража Михаиловић је скинуо све своје трупе са положаја против окупатора да би му отворио пут у срце ослобођене области Србије и за његов рачун отпочео брз братоубилачки рат.

Искрени покушаји Врховног штаба народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије, учињени после великих партизанских победа на Трешњици, код Пожеге и Ивањице²,

³ До споразума о стварању Народноослободилачког антифашистичког фронта није дошло.

¹ Редакција не поседује летак.

⁰ Види док. бр. 40.

⁶ Односи се на Крагујевачки НОП одред.

⁷ Светислав Стефановић

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Припремајући општи напад на партизане у циљу узимања градова и уништења партизана, четници су крајем октобра 1941 год., под командом злогласног Боже Јаворског, извршили напад на партизане у

да се уразуми штаб са Равне Горе и спречи крвопролиће, нису донели жељеног плода. Нису га донели зато што је Дража Михаиловић већ раније био тајно донео своју одлуку: он је склопио издајнички споразум са највећим издајцима српства, са Недићем и Љотићем, склопио је овај споразум ради борбе против партизана и угушења Ослободилачког српског устанка.

О томе Врховни штаб народно-ослободилачких партизанских одреда има непобитне доказе и документа, које ће у најскоријем времену објавити. Из тих докумената се види да је равногорска официрска клика већ дуже времена радила најприсније с Недићем, како би у једном тренутку покутцала да разбије народно-ослободилачку борбу и да јој зада нож у леђа.

Дража Михаиловић је извршио напад на партизана: непријатељства су отпочела.

СРБИ!

Народно-ослободилачки партизански одреди примили су и ову борбу са најновијом групом издајника нашег народа. Они ће у тој борби истрајати и победити; они ће уништити издајнике и онемогућити братоубилачки рат, они ће знати да снагом свог победоносног оружја одбране и учврсте јединство српског народа, јединство свих родољуба у борби против окупатора.

Збијте се у чврст јединствени фронт слободе нашег народа, Срби и Српкиње! Збијте се око ваших народно-ослободилачких партизанских одреда који вас бране и штите од подивљалих хитлеровских хорди! СВЕ ЗА ФРОНТ — то мора бити наша лозинка.

ПОШТЕНИ ЧЕТНИЦИ!

Огавни официрски олош са Равне Горе покушава да лажима и клеветама против партизана заслепи један део поштенних српских сељака и четника, да би ови крварили за рачун тих злочинаца. Но велика већина четника све јасније увиђа ко су издајничка господа са Равне Горе и окреће им леђа, изјављујући да ће [се] и даље, раме уз раме са партизанима, борити против окупатора. На челу тих поштених четника налазе се поручник Мартиновић и прота Владо Зечевић, који са гнушањем осуђују издајничку работу равногорских злочинаца. Око

Ивањици, али су били разбијени. 2 новембра партизани су разбили на Трешњици око 800 четника који су из Ужичке Пожеге пошли у правцу Ужица да са бсталим четничким снагама изврше напад на Врховни штаб у Ужицу. Истога дана, гонећи разбијене четнике на Трешњици, Ужички НОП одред напао је на Ужичку Пожегу и после вишечасовне борбе разбио четничку одбрану и заузео Ужичку Пожегу.

Драже Михаиловића остали су само јучерашњи жандари, полицајци и шачица пропалих љотићевских официра. Четници, презрите своје издајничке вође који од вас праве оружје непријатеља! Напуштајте њихове редове и прилазите српским народно-ослободилачким снагама. Борите се, заједно са вашом браћом партизанима, за слободу свог народа.

ДРУГОВИ ПАРТИЗАНИ!

Држите чврсто у руци своје увек светло, народно оружје! Као у борбама против окупатора које сте победоносно завршавали, као у великим борбама против мучких издајника код Трешњице, Пожеге и Ивањице, наставите свој незадрживи ослободилачки поход против свих непријатеља српства! Осветите наше мучки убијене другове, своју браћу и сестре, спасите своје крајеве од непријатеља! Пођите смело напред и уништите подмукле издајнике!

Борба против издајничке официрске клике са Равне Горе јесте неразлучан део борбе против хитлеровског окупатора и његовог слуге Недића! Уништење издајника је предуслов остварења чврстог јединства Срба и даљих успеха ослободилачке борбе нашег народа!

Напред, у борбу за слободу! Напред, у борбу за уништење окупатора и свих издајника српства!

6 новембар 1941 год.

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

БР. 61

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 7 НОВЕМБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЈА- ГОДИНА О СТАВУ ПРЕМА ЧЕТНИЦИМА ДРАЖЕ МИХА- ИЛОВИЋА¹

ОК-у у Ј.² и покр. инстр.

Драги другови, примили смо извештај друга Б.³ од 24 и 30 октобра 1941. Ма да се извештаји врло мало дотичу основних политичких проблема нашег округа, ипак се види да ви те проблеме још нисте решили, а као и да нисте начисто како

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Јагодина

³ Петар Стамболић-Бошњак

их треба поставити. Ми смо вам на те ваше недостатке указивали у нашем последњем писму од 13 октобра. Да ли сте исправили свој став после тог нашег писма? Ни о нашем писму, ни о тим проблемима у вашем писму нема ни речи.

Ради се о мобилизацији и о нашем односу према другим политичким и оружаним групама. За ваш округ, нарочито први проблем је од огромног значаја. Ево ради чега. Случај са мобилизацијом 1000 сељака, који су се окренули против вас, нанео нам је тежак ударац. Мобилизација у Левчу, о којој нам пишете, је у мањем степену понављање грешке са мобилизацијом око Параћина. Како треба схватити и проводити мобилизацију после свега тога?

Прво, треба разликовати мобилизацију у ослобођеним крајевима (Подриње, Чачак, Ужице) од мобилизације у неослобођеним. У ослобођеним се она спроводи врло широко, као општа народна обавеза. Тамо је створена народна власт у лицу сслободилачких одбора, чије одлуке поштује и спроводи цео народ. Територија је ослобођена од окупатора, а вршљање непријатељу је онемогућено. Цео народ, радништво и сељаштво, трговци и чиновници, сви без разлике раде за фронт који је у тим крајевима стварно створен. У окупираним крајевима су друге прилике. Наши одреди су раздвојени и окружени окупаторима и издајцима. Народ се застрашује терором окупатора и уцењивањем од издајника недићеваца, љотићеваца и Пећанчевих људи. Под таквим условима није могуће спроводити мобилизацију као у ослобођеним крајевима.

Друго, у окупираним областима не може се свуда подједнако вршити мобилизација. У местима где је под утицајем и радом наших парт.[иских] орг. створено политичко јединство свег народа, где друге групе, политичке и оружане, гледају у нама заштитнике народа и њихове имовине од окупаторских пљачкаша, тамо је могуће спроводити ширу мобилизацију, али увек добровољну и по могућности у договору са другим политичким и војним групама. Тамо где нема тих услова, није могуће спроводити ширу мобилизацију, већ треба попуњавати редове људима који ће се одазивати вашим позивима. Истовремено неуморно радити на стварању горњих услова за шире мобилисање народа и учвршћивати већ постојеће одреде.

У сваком случају у несллобођеним областима у садашњим условима не може се спроводити мобилизација као општа или делимична обавеза. Поступити супротно значи поступити против интереса Партије, против народа. Поступити супротно значи одвојити се од народа, значи гурнути народ у руке окупатору и његовим слугама. А какве ће то последице имати, мислимо да није потребно да вам говоримо. За спровођење парт.

линије у томе и мобилизације ви сте, другови, одговорни. Никакве се наредбе не смеју спроводити без вашег знања и одобрења. За круто схватање и спровођење наредби вас ћемо узимати на одговорност.

О другим политичким и војним групама потребно вам је нагласити још једанпут следеће. Не може се говорити да се спроводи партиска линија, национално-ослободилачка борба, ако је њоме захваћено само чланство Партије и симпатизери, ако њу спроводе само наши, партизански одреди. Наша Партија је једина способна да руководи нац. осл. борбом, но она за успешно спровођење борбе мора да стоји на челу чврстог савеза свег народа, на челу савеза са свим полит. партијама и групама које нису у служби окупатора. С тим људима треба, дакле, стварати савезе. А јесу ли могући ти савези? Јесу, другови. Могући су тада када су те групе против окупатора и окупације. а оне то у већини случајева и јесу, могуће су тада када нас буду разумели да се ми не боримо против окупатора и њихових слугу за остваривање „револуције“ (како то тврде окупатори, издајнице и њихова „партизанска“ радио-станица), већ да се боримо једино за национално ослобођење, што је циљ и свима другим поштеним групама. Дакле, могућ је савез када разбијемо тај страх од „револуције“ који шири окупатор и његове слуге о нама међу другим поштеним људима и групама, да би их одвојили од нас, да би лакше поробили и уништили цео народ. Зато смо вам и писали да стварате ослободилачке одборе. Ма како тешко ишло, нема другог пута.

Како стоји са оружаним одредима, четничким, Дражиним и другим? Који су за борбу против окупатора, а који су у његовој служби? Отворено и јавно, заједно са Немцима иступају против нас, поред љотићеваца и недићеваца, Пећанчеви „четнички“ одреди. Сви остали, Дражини, група поштених четника, сви су против Немаца. Са Дражом имамо и споразум, тако да се у низу акција (Краљево, Ужице и др.) ишло заједно са њима. Јаено је да се у тим групама крију разни типови који хоће да одвуку своје људе од борбе против окупатора, чак има и људи који су само замаскирани као такви. Али, другови, ништа теже не пада окупатору и његовим слугама него то што нису успели да нас изолују од тих група, да их окрену против нас. Ако правимо упоређење, можемо рећи да је неуспео покушај да одвоји од нас Дражине и друге групе које се боре против окупатора исто толико тежак и судбоносан за окупатора у Србији, као пгго је неуспео покушај фашистичке Немачке да одвоји Енглеску и Америку од Совјетског Савеза и да их окрене против њега судбоносан и одлучан за фашистичку Немачку, т-ј. за њен слом. Је ли вам јасно, другови, колики

значај треба придавати и како брижљиво треба чувати савезе (где постоје), а стварати их где не постоје са Дражином и другим поштеним групама. Нека вам буде сасвим јасно, то ће решити даљи ток наше борбе за национално ослобођење. Зато треба разбити све покушаје окупатора и њихових слугу да онемогуће наш савез са Дражином и другим поштеним групама. То вам све пишемо, другови, јер ваш сукоб са Дражиним људима из ман.[астира] Јошанице требали сте да избегнете. По самим вама, они се „оформљавају“ у „пету колону пете колоне“ и сл. Шта значи то? Је су ли „пета колона“ или нису? Зашто они говоре да ће свршити прво са вама па онда са Немцима? Да није ту баш ваше неправилно приступање њима, јер је немогуће да неко хоће да се бори против Немаца, а да себи ставља за задатак да прво раскрсти са вама. И какви су то преговори које сте хтели са њима да водите када им прво тражите ваше дезертере (ваљда да их стрељате?). Другови, добро се размислите о својим поступцима. Све што сада чините, може имати судбоносних последица не само за даљу борбу, већ и за низ година унапред.

Решење горњих задатака несумњиво да захтева и партиске кадрове у којима ви оскудевате, али смо уверени, другови, да и са вашим кадровима можете то учинити, ако само добро схватите све горе речено. Јачањем партиске организације у одреду и ван њега биће вам загарантовано правилно преношење и остварење парт. директива.

Јавите нам шта је то било у Рачи? Да нису другови у Рачи и сувише певали? Обавештени смо да је неки Љотићев „добровољац“, Васа Марјановић, преобучен у сељачко, уходио наше у Рачи. Наши су га били ухватили, али им је умакао и извести детаљно о свему љотићевце, који су извршили напад на иаше.

Одавде нам је немогуће да вам пошаљемо лекара. Тражићемо од краг.[ујевачког] одреда,⁴ а тражите и ви.

Одговорите нам о свим питањима. Идућег пута добићете и нешто материјала за умножавање.

Ваљда сте обавештени да на 25,5 метара говори у 9 сати и 10 минута нека „партизанска“ радио-станица. То је најновија подлост Гестапоа. О томе обавестите све у вашем крају.

⁴ Крагујевачки НОП одред формиран је 5 августа 1941 године. Имао је тога дана три чете са укупно 62 бораца. Касније, одред је имао три батаљона са око 600—700 бораца. 22 децембра 1941 год. Крагујевачки НОП одред ушао је у састав Прве пролетерске НОУ бригаде.

Да ли нам можете послати јавку? Јесте ли прославили дан велике социјалистичке Октобарске револуције?

С другарским поздравом

7 новембра 1941

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ¹

ПК

БР. 62

„ЈОШ ЈЕДНА ИЗДАЈА" — ЧЛАНАК ЕДВАРДА КАРДЕЉА
ПОЧЕТКОМ НОВЕМБРА 1941 ГОДИНЕ¹

ЈОШ ЈЕДНА ИЗДАЈА

Историја српског народа је историја непрекидне херојске борбе за слободу, за своје српско име, за своје српско огњиште, за своју будућност. Оно што је српски народ чинио у тој вековној борби величанствена је песма славе, јунаштва, племенитости, пожртвованости и самопрегора. Од Косова Поља, дуго-трајних борби против Турака, народног устанка у прошлом веку, па до садашњег херојског устанка против фашистичких окупатора — увек је српски народ показивао толику приврженост слободи, да ту приврженост није могао угушити никакав, ни најстрашнији терор.

Али, историја српског народа пуна је и најгаднијих издаја и издајица. Исто онако као што је борба српског народа за слободу била непрекидна, тако су се непрестано појављивали и људи који издајнички забијају нож у леђа своме сопственом народу. Историја српског народа има свога вечитог Милоша Обилића, али она има и свога Вука Бранковића, који се све до данас појављује у разним временима, у разним облицима и под разним именима, али увек са истом издајничком душом.

После Првог светског рата, баш тај издајнички сој држао је 23 године сву власт у Југославији у својим рукама. Данас српски народ може да оцени те 23 године власти издајничке господе. Он зна да су то биле 23 године пљачке, бестидне разбојничке пљачке, бееправља, националног угњетавања, насиља, убијања, полициске самовоље, корупције и неспособности. Данас српски народ зна да се у току те 23 године систематски при-

¹ Прештампано из књиге „Пут нове Југославије", издање „Културе", Београд 1946 године. Чланак је први пут објављен у „Борби" од 8 новембра 1941 године.

преМала коначна издаја, капитулација, која је била крунисана најпре приступањем тројном пакту, па после брзим сломом југословенске војске у априлу ове године.

И уколико ое¹ одлучније и победоносније развија садашњи устанак српског народа за слободу, утолико бестиднији и отровнији постаје посао издајца.

На челу антисрпске акције стоји данас прљава клика неколицине реакционарних официра, која је и раније била главни заштитник и носилац реакционарних режима што су се ређали после 6 јануара 1929 године, сви подједнако противнародни, сви подједнако насилнички, кржави. Та клика је последњих година Југославије, под руководством Недића, водила хајку против антифашистичког покрета, повезивала се с Љотићем и Корощцем још онда. Та клика је најзад извршила капитулацију југословенске војске у априлу ове године.

После капитулације, та иста клика, одродивши се потпуно од народа и претворивши се у најобичнију банду проданих лакеја, поделила је између себе улоге. Недић је отворено ушао у владу коју су поставили окупатори, а Дража Михаиловић је отишао на Равну Гору да наоружа своје банде жандарма, полицијских агената, финансиста итд. и да их у погодно време употреби као нож у леђа своје народу, који се бори за слободу. Недић се раскринкао брзо, заједно са Пећанцем. Дража Михаиловић се, ето, разголићава тек сада, и то као издајник гори од свих издајника. Јер шта може бити огавније од чињенице да се Дража Михаиловић 4 месеца претварао пред народом како је тобоже и он борац против окупатора, да би могао, ето сада, у новембру, да узме од Немаца и Недића топове и бацаче мина за напад на партизане.

А зашто на партизане? Зато што јв издајницима кова Недића и Драже Михаиловића потпуно јасно да су партизани истинска народна војска, прожета жарком љубављу према своме народу, прожета непоколебљивом вољом да оружјем у рукама створи своме народу лепшу будућност. Уништити партизане, значи угушити народну вољу и омогућити издајницима да се још једанпут — под било којом заштитом — врате државном кориту. Удар по партизанима је, дакле, удар по читавом српском народу.

Наравно, господа око Недића и они с Равне Горе и свог су се пута преварили. Они су калкулисали са српским сељаком као са стоком. Међутим, баш тај српски сељак показао је и овог пута своју високу политичку свест и оставио је господу с Равне Горе — на цедилу. Српски народ је гажзао не само да зна да се бори за своју слободу него да зна и да истреби из својих редова издајце. Партизански одреди — а кроз уста

партизана говори цео српски народ — разбили су ту петокोलонашку равнаторску господу и код Пожеге, и на Карану, и код Ивањице, и код Чачка и разбиће их свугде, где год се они буду појавили. Видећи сада да је њихова игра пропала, господа равнаторци почели су да беже, и беже тако да ое за њима све праши.

Српски народ је на тај начин извојевао још једну победу у својој ослободилачкој борби. Но тиме ствар још није завршена. Ти људи, који су бацали толике поштене српске сељаке у несрећу, успели су у великој већини да се сакрију. Нема никакве сумње да ће равнаторци поново покушавати да се приберу за нове нападе на ослободилачку борбу српског народа. Значи: ту господу треба дотући до краја, не дајући јој ни дана одмора. А како ћемо је дотући најбрже и најпотпуније? Дотући ћемо је — јединством српског народа.

Борба против издајица с Равне Горе нипошто не значи напуштање борбе за јединство ослободилачких снага. Господу равнаторце не треба изједначивати са свим четницима. И међу официрима има поштених родољубивих елемената који осуђују одвратну издајничку работу равнаторских издајица, а поготово међу четничким масама, које у својој огромној већини искрено хоће да се боре за слободу свог народа. Такви искрени родољуби из четничких редова, који су се супротставили Дражи Михаиловићу и остали верни српском народу, продужујући раме уз раме с партизанима борбу против окупатора, јесу на пример поручник Мартиновић, прота Влада Зечевић и многи други. Дужност је свих искрених патриота да, немилосрдно уништавајући издајице које се крију под четничким називима, свим снагама раде на учвршћивању јединства партизана и оних четника који су остали верни своје народу. А то јединство ће потпуно и до краја политички дотући издајничку официрску господу са Равне Горе.

Ужице, новембра 1941 године

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ НИШ ОД 8 НО- ВЕМБРА 1941 ГОД. ИОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ¹

Драги другови,

Рад Партије у одреду² готово није постојао, не зато што о томе нисмо водили рачуна, но што нисмо умели поставити Партију у одредима и што довољно рачуна нисмо о томе водили. Тек сада, кад сам био мало дуже у одреду, а с друге стране и сам се одред развио, чини ми се да смо пошли добрим путем. О раду Партије у одреду дајемо прилог „Запис“³ са конференције. Број чланова у окр.[угу] још увек је око стотине, али мислим, једним смишљенијим радом, и радом с планом, с обзиром да су предуслови дати и створени, мислим да ће се брзо умножити. Акције у одреду до сада нису довољно вођене, углавном баш због непостојања Парт.[ије] јер се је руководство одреда много бавило (и то претежно) пословима које треба Парт.[ија] да реши. Сада кад је Партија, сматрам правилно, постављена (бар у једном одреду), да ће одреди⁴ прећи у вишу фазу, у вишу форму, наиме-сталне акције на прузи и преузимање власти у Топлици.

Наш став према четницима је следећи: примили смо к знању да с њима треба да избегавамо сукобе, да преговарамо с њима, макар и у „бесконачност“, али по томе није поступљено, јер су четници наметнули другу ситуацију, наметнули су борбу, коју се морало прихватити, јер четници она села која су нам радо излазила у сусрет су злостављали, хватали су по заседама наше друг.[ове] и предавали их Немцима. Поколебало се поверење народа у нашу снагу, то је требало ликвидирати — али то је могло само борбом. Они су нас напали, онда ми њих у Прок.[упљу] па је после око 1000 четника напало наших око 100—150 партизана, четници су били у тој офанзиви поражени, имали су око 10 мртвих и око 60 заробљених. Војводе и четовође су ликвидирани, а остали, после 24 сата проведених код нас, пуштени су кући с тим да нас више н» нападају. Сада одред уз припомоћ сељака (2 партизана и 7—8 сељака чине де-

¹ Препис извештаја, умножен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПС.

² Топлички НОП одред

³ Редакција не располаже овим записом.

* Односи се на Топлички, Нишавски и Озренски НОП одред, који су деловали на територији Нишког округа.

сетину) како се од 1го наше десетине направе 5 мештанских и онда иду те разоружавају четнике по селима. Акције су вођене следеће: један воз (у Сић.[евачкој] Клис.[ури]) са намирницама из Буг. за Нем. склизнуо је са шина. Четници, њих 50 на броју, што су чували Сић. Клис. разоружани су и одведени у шуму. Централа у Сић. Клис. што даје погон за жељ. рад у Н.[ишу] уништена је. По непотврђеним вестима уништен је мост у Сић. Клис., углавном нешто се је десило те транспортни возови не иду више за Сић. Кисуру. Соко Бања је очишћена од четника и жандара, али није заузета, то је исто било са Прокупљем. Перспективе за акције су — акције на прузи, уништавање станица, извртање возова и заплена возова, заузимање села и постављање народне управе у њима, такође и за мање градове. У Н. су велика хапшења грађана и родитеља одбеглих у шуму, постављају се страже и ноћу и дању од ђака и грађана, организује се увелико шпијунска служба, мислим да би ое требало супротставити атентатима на организаторе. Број неосвојених предузећа⁵ је велики, број освојених⁷ је мали. Број члан. једва преко 100, услова за прош.[ирење] има доста и предузеће се у тсм правцу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За ОК.
Г М⁸.

⁵ Једне

⁶ Односи се на предузећа у којима није постојала партиска организација.

⁷ Односи се на предузећа у којима је постојала партиска организација.

⁸ Срета Младеновић, металски радник из Крагујевца; од почетка устанка 1941 год. секретар Окружног комитета КПЈ Ниш. Погинуо марта 1942 године.

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 8 НОВЕМБРА 1941 ГОД. О ПОСТУПКУ ПРЕМА РАТНИМ ЗАРОБЉЕНИЦИМА¹

ВРХОВИИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. службено

Положај
8 нсвембра 1941 године

Свима штабовима, политичким комесарима и борцима народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије

Н А Р Е Ћ Е Њ Е

У вези са последњим догађајима у којима су војно-четнички одреди иступили са оружаним снагама против партизанских одреда — догађају се многобројне појаве зверског мучења, пребијања и убијања наших партизана и курира са стране разних окорелих злочинаца који се налазе у тим војно-четничким одредима — упућујемо следеће наређење свим нашим одредима:

1) Под претњом казне смрти забрањује се одговарати на те злочине сличним протумерама које нису дозвољене у партизанским редовима:

а) малтретирање, пребијање или било какво испољавање личне мржње према заробљеницима који падају у наше руке:

б) апсолутно је недозвољено малтретирање или злостављање становништва на оним подручјима где се воде борбе, иако оно није наклоњено нама.

2) Заробљени непријатељски официри и војници имају се стражарно спровести најближим нашим партизанским командама, које ће онда саме предузети истрагу против појединаца из редоеа заробљеника за које се непобитно докаже да су вршили било каква зверства или насиља.

3) Наши штабови и војне партизанске јединице на терену морају на лицу места испитати сваки конкретни случај злостављања наших људи или сељака са стране четника, све то записнички утврдити и по сведоцима потписати и снда доставити то Главном или Врховном штабу.

¹ Оригинал, умножен ћирилицом, налази се у архиви „Музеја устанка 1941“, у Титовом Ужицу.

Наше војне партизанске јединице дужне су више од свих строго да поштују ратничка правила и високо држати неокалјану заставу наших херојских партизанских одреда Југославије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

за
ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ
Т и т о

БР. 65

**ПРОГЛАС НАПРЕДНИХ ЖЕНА ЧАЧКА ОД 12 НОВЕМБРА
1941 ГОД. ПОВОДОМ ИЗДАЈЕ ЧЕТНИКА ДРАЖЕ МИХАИ-
ЛОВИЋА¹**

МАЈКЕ, ЖЕНЕ, СЕСТРЕ

све родољубиве Српкиње града и села

Обраћамо се вама које сте послале своје најмилије у борбу противу крвавог окупатора и које стојите данас збуњене пред овим што се догађа. Ви се питате зашто отац пуца у сина, брат у брата. Зашто се пролива братска крв а кад је окупатор још у земљи, скоро пред вратима.

Они који су издали нашу земљу 6 априла, они који никад нису желели добро народу, увукли су се у редове четника, користећи национално осећање и поштене традиције четника. Наметнули су се за вође поштеним српским родољубима, четницима, не да их воде у борбу против окупатора већ у намери да омету борбу за слободу. И они су ти који су завели ваше синове и браћу да убијају једни друге. Они су ти који су у најотсуднијем часу повукли своје снаге са фронта и отворили пут непријатељу. Њихове чете су опселе Чачак и претиле да сваког тренутка пролију братску крв.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

МАЈКЕ!

Сећате ли ее како су вас и вашу децу дочекали пред касарном,² када сте, сврстане у хиљадите редове, са српском заставом на челу, тражиле од њих да обуставе братоубилачку борбу.

На ваше жеље и захтеве одговорили су плотунима. На вас, на вашу децу, коју сте носили на рукама, пуцали су. Нису их такле ваше сузе, ни крици из срца ишчупани.

Смејали су вам се и претили они који су завели ваше синове.

МАЈКЕ, ви које још нисте могле заборавити страхоте прошлога рата, ви којима је крвави непријатељ убио сина, мужа, брата, оставио вас без крова, да ли данас можете гледати мирно све ово? Не можете и не дозволите да фашистички злочинци сеју семе раздора међу вашом децом. ЗАУСТАВИ РУКУ СИНА која се окренула против народа и његове слободе.

РОДОЉУБИВЕ СРПКИЊЕ!

ПРЕЗРИТЕ нове Бранковиће са Равне Горе и збијте се као једна у чврст и јединствени фронт слободе нашега народа.

Окупимо се око наших народно-ослободилачких одреда, који нас бране и штите од подивљалих хитлеровских хорди.

² У духу настојања Врховног штаба НОП одреда Југославије да се избегне братоубилачка борба у интересу опште борбе против окупатора, штаб Чачанског НОП одреда чинио је разне покушаје у циљу спречавања сукоба са четницима Драже Михаиловића. Почетком новембра 1941 године четници Драже Михаиловића напустили су положај код Краљева и упутили ултиматум штабу Чачанског НОП одреда о предаји града и полагању оружја свих партизана, образлажући да желе укинути и четнике и партизане и створити „нову југословенску војску у отаџбини“; у противном — да ће бомбардовати град артиљеријом. Ситуација у граду била је тешка. Огромна већина становништва била је на страни партизана и јасно је видела издају четника. Партизани су покушали и последњи пут да избегну сукоб, организујући велику народну манифестацију у граду на којој је говорио народни херој Ратко Митровић, комесар Чачанског НОП одреда. После говора кренула је из града у правцу војне касарне велика поворка народа скандирајући: „Хоћемо споразум“. На великим транспарентима писало је: „Тражимо обуставу непријатељства између четника и партизана, хоћемо споразум у борби против окупатора“. Поворка се зауставила испред војне касарне, а с једне и с друге стране народа налазиле су се четничке и партизанске јединице спремне да у сваком часу отпочну борбу. Кад се испред манифестаната појавила једна група четника, к њима се упутила одређена делегација народа са намером да интервенише, али су четници отворили на њих ватру, завладао је страх и паника од које се народ разбежао. Овај догађај још више је огорчио народ против четника, и партизански борци су са нестрпљењем очекивали борбу са народним издајницима.

Пружимо сву помоћ онима који се боре за нашу слободу.
бољи живот нас и наше деце, у новој слободној Србији.

Живела јединствена народно-ослободилачка борба!

Све снаге на окуп против фашистичких окупатора — за слободу и лепшу будућност народа!

Све за фронт!

12 новембра 1941 год.

Чачак

ЖЕНЕ ЧАЧКА

БР. 66

**НАРЕЂЕЊЕ ДЕЛЕГАТА ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 13 НОВЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТА-
БУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ЗА САДЕЈСТВО У НАПАДУ
НА ПЉЕВЉА¹**

ГЛАВНОМ ШТАБУ

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

За Санцак²

Примио сам Ваша обадва писма³ и поруке које је учинио
Врховни штаб народноослободилачких партизанских одреда Ју-
гославије за мене.

Ја сам Врховни штаб детаљно обавијестио о свом досада-
шњем раду и извршио мобилизацију потребног људства за ода-
шиљање у Србију. У исто вријеме транспорт истих трупа не-
могућ је без претходног освајања Пљеваља и Прибоја.

Наши партизански одреди већ се припремају за одлазак у
томе правцу и ми смо формирали и потребно командно руко-
водство које ће имати да врши извиђања и доношења одлука о
нападу истих објеката о којима сам с Вама говорио кад сам
био код Вас.

¹ Оригинал документа у архиви Војноисториског института.

² Главни штаб НОП одреда за Санцак формиран је, по упутствима
Врховног штаба, септембра 1941 године. Овај штаб је руководио одредима
на територији Санцака. Командант одреда је био Владимир Киђеџић-
Волођа а политички комесар Воја Лековић. 20 фебруара 1942 год., по
наређењу Врховног штаба, реорганизован је Главни штаб НОП одреда
за Санцак и у руководство одреда су одређени: командант Владимир
Кнежевић-Волођа, полит. комесар Велимир Јакић, заменик команданта
Миле Перуничкић и заменик полит. комесара Бошко Ђуричковић. Почет-
ком јуна 1942 год. штаб је расформиран а руководство је ушло у штаб
Треће санџачке НОУ бригаде.

* Редакција не располаже писмима.

Као опуномоћеник Врховног штаба народноослободилачких партизанских одреда за Југославију за Главне штабове народноослободилачких партизанских одреда за Санџак и за Црну Гору и Боку наређујем:

1) Да смјеста приступите обезбеђењу и прикупљању довољне количине хране у споразуму са командантом и политичким комесаром, друговима Арсом Јовановићем и Бајом Секулићем,⁴ и исту испоставите на одређеним мјестима које они означе као пребивалиште наших партизана за операције у Санџаку.

2) Да одмах ставите на расположење истим другсквима одређен број другова партизана који ће им служити као путовође у извиђању и припремању операционог плана. У исто вријеме ставити им на расположење све што им је потребно да би се хитније план извео.

3) Хитно пребацили чете: Пријепољску и Пљеваљску ради ставања истих на расположење Црногорском народноослободилачком одреду за операције у Санџаку. Ваши другови из Главног штаба Кнежевић⁵ и Перуничић⁶ треба да се ставе одмах у везу са њим ради лакшег и бржег извођења цјелокупног плана који се пред њих поставља. /

4) Командант,⁷ политички комесар,⁸ замјеник команданта⁹ и замјеник политичког комесара,¹⁰ у заједници са друговима Кнежевићем и Перуничићем, чине заједничку оперативну команду на Вашем територију, но с тим да се Ваши претставници не могу и не смију супротставити нашем стратешком плану, већ се мора у цјелости извршити. Добро би било да један од Вас двојице хитно пређе и стави се у везу са штабом Црногорског одреда за операције на одређеном територију. Наш поли-

⁴ Бајо Секулић, народни херој, студент права из Секулића, Срез даниловградски, члан ПК КПЈ за Црну Гору и члан Главног штаба НОП одреда за Црну Гору, — један је од најистакнутијих руководиоца Народноослободилачког покрета у Црној Гори. Погинуо 21 марта 1942 год. на Црквинама код Колашина, у борби против Италијана и четника. Новембра 1941 год. био је одређен за полит. комесара Црногорског НОП одреда за операције у Санџаку.

⁵ Владимир Кнежевић-Волођа, народни херој, активни потпоручник бивше југословенске војске, родом из села Васково, Срез пљеваљски. По капитулацији Југославије долази у своје родно место и активно ради на припремању устанка у свом срезу. Септембра 1941 год. постаје командант Главног штаба НОП одреда за Санџак, на којој дужности остаје све до формирања Треће санџачке НОУ бригаде, јуна 1942 год., када постаје њен први командант. Заједно са народним херојем Рифатом Бурџовићем, мучки је убијен од четника у селу Трнову код Мркоњић Града.

⁶ Миле Перуничић

⁷ Арсо Јовановић

⁸ Бајо Секулић

⁹ Радован Вукановић

¹⁰ Бошко Ђуричић

тички комесар у реченом одреду јесте члан Главног штаба и један од одговорних другова за политички рад у Штабу.

Ни у ком случају не смијете дозволити да дође до каквих неслагања у погледу и војно-операционог и политичког рада на ослобођеној територији.

5) Чим очистите окупирани териториј, одмах приступите формирању народне власти онако као што се то ради у ослобођеној територији Србије, о чему сам Вам говорио приликом мог проласка кроз Санџак. Политички комесар и његов замјеник, у заједници са Вама, рјешаваће сва та питања.

6) Немојте дозволити да разни шпијуни и петоклонаши остану поштеђени од казне коју су заслужили. Унапријед морате имати имена тих људи који долазе у обзир да се ликвидирају. (О томе сам Вам говорио кад сам био код Вае).

7) На ослобођеном територију, после заузимања Плевља, треба да изађете са заједничким прогласом и апелом потписаним и од Главног штаба народноослободилачких партизанских одреда за Санџак и од штаба Црногорског одреда који оперише у Санџаку.

8) Пријепољска чета¹¹ да се пребаци у село Бабине. Њен је вероватни задатак спречавање непријатељског дејства на правцу: Пријепоље — Плевља.

Бјелопољска чета¹² имаће задатак да спречава непријатељско надирање на комуникацији Бијело Поље — Шаховићи. До добијања конкретног задатка може остати око села Лепенеп.

Пљеваљска чета¹³ да се прикупи у селу Мијаковићи. Њени водови, односно десетине, послужиће као путовође на челу ударних трупа које ће нападати Плевља.

Нововарошка чета¹⁴ нека се прикупи око села Косатице. Њена је вероватна улога: дејство око Пријепоља.

¹¹ Пријепољска чета (Милешевска чета) је формирана крајем септембра 1941 год. на Златару. Командир чете био је Велибор Лзујић а комесар Војин Куртовић. 24 септембра 1941 год. чета је ушла у састав Златарско-милешевског батаљона а касније је прерасла у Милешевски батаљон.

¹² Бјелопољска чета формирана је око 25 септембра 1941 год. на месту званом Бојне Њиве код Мојковца. Командир чете био је Саво Дрљевић, а полит. комесар Томаш Жижић, који је погинуо 1942 год. заједно са народним херојем Владимиром Кнежевићем. Децембра 1941 год. чета је прерасла у Први бјелопољски батаљон који је касније ушао у састав Бјелопољског НОП одреда.

¹³ Пљеваљска чета формирана је 11 октобра 1941 године у Мариној Шуми. Приликом формирања имала је 17 бораца. Командир чете био је Ђорђе Перуничић а политички комесар Мишо Павићевић. Учествовала је у нападу на Плевља у саставу Црногорског одреда за акције у Санџаку. Крајем јануара 1941 године прерасла је у Први пљеваљски батаљон, који касније улази у састав Треће санџачке бригаде.

¹⁴ Нововарошка (Златарска) чета формирана је крајем септембра 1941 год. на Златару (то је прва партизанска јединица у Санџаку). При-

9) Шаљем Вам 49.400.— Дин по другу Вељку¹⁵, у српским новчаницама, с тим да их одмах размијените у монету која иде на територији Пљеваљског среза и да их хитно доставите штабу Црногорског одреда за операције у Санџаку. У случају ако сте добили још новаца од Врховног штаба за куповину хране, одмах је купујте.

10) Пребаците 4 коња, ако сте их размијенили, и исте доставите у село Маоче, који ће се ставити на расположење штабу Црногорског одреда који оперише у Санџаку. Од ових коња, доцније, два ће служити за курирску службу од Маоча до Лима, а друга два, после завршених операција, пребациће се за Мојковац. Ја ћу одмах по добијеном обавјештењу о заузимању Пљеваља хитно тамо доћи да би[смо] заједнички ствари лакше и брже ријешили.

Обавијестите нас по пријему овог наређења шта сте све по истоме урадили, као и то шта сте урадили по плану који је пред Вас постављен приликом мог доласка. Ви знате да «еизвршењем постављених задатака на Вашој територији Ви за њих носите одговорност. У случају ако Ви немате новац за промјену, нека Ваш курир иде са другом Вељком и нека новац тамо промијени и достави на прије одређено мјесто.

Курирска служба између Вас и нас мора да буде много бржа и боље постављена. Ваш курир треба и мора да иде до Стиховића, други од Стиховића до Маоча, трећи од Маоча до Подбишћа, а одатле ми ћемо уредити за нас. Овога се морате строго придржавати. Зато је потребно да једнога коња имате код Стиховића, а другога у Маочу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Дана 13 новембра 1941 г.

ДЕЛЕГАТ ВРХОВНОГ ШТАБА
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАН-
СКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ¹⁰

ликом формирања имала је 30 бораца. Командир чете био је Владо Жугић, а политички комесар Чедо Друловић. Прве акције водила је на територији Златарског и Милешевског среза, против Италијана. Кад су четници напали на Ужице, почетком новембра 1941 год. Главни штаб за Санџак, на захтев Врховног штаба, упутио је Златарску чету у Ужице (тада је имала око 130 бораца). Ова је чета у заједници са Ужичком и Златиборском четом, разбила четнике на Металци и Карану и учествовала у ослобођењу Косјерића. Учешће Златарске чете у одбрани Ужица и у разбивању четника имало је велики војни и политички значај. 24 децембра Златарска чета је ушла у састав Златарско-милешевског батаљона. Јануара 1942 године издваја се из Златарско-милешевског батаљона и формира се као Први златарски батаљон, који касније улази у састав Треће санџачке бригаде.

¹⁵ Милован Ћилас

¹⁰ Иван Милутиновић, народни херој

ПРОГЛАС ШТАБА УЖИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 23 НОВЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ УЖИЧКОГ ОКРУГА ПОВОДОМ НЕПРИЈАТЕЉСКОГ РАДА ПЕТОКОЛОНАШКИХ ЕЛЕМЕНАТА У УЖИЦУ И ЧАЧКУ¹

СРПСКИ НАРОДЕ,

Уједињени злочинци, немачки окупатори и њихове петоколонашке слуге, **не бирају средства да стану на пут ослободилачкој борби српског народа.** Тек што су стрељане хиљаде и хиљаде српских родољуба, невиних жена и деце у Краљеву и Крагујевцу, петоколонашке слуге, **по налогу својих господара немачких завојевача, припремиле су нове злочине.**

Двадесет другог новембра, у 3 часа по подне, плаћени петоколонаши и фашистички шпијуни истовремено и плански **изазвали су експлозије у једној радионици у Ужицу и електричној централі у Чачку².** Непријатељи нису успели да нанесу велике материјалне штете. Али у Ужицу је изгинуо изванредан број радника и цивилног становништва, невиних жена и деце, који су се случајно нашли у близини.

Овај **паклено смишљени злочин** открива у какве су ужасе петоколонашке слуге спремне да баце народ да би омели његову праведну борбу за ослобођење Србије. Непријатељ неће постићи свој циљ. Ове невинне жртве, које су пале од плаћених паликућа, српски народ никад не може заборавити. **Ови људи, жене и деца, угушени и спаљени злочиначком руком изрода српског народа, само ће распирити пожар патриотизма и учврстити спремност српских патриота да здруже све своје снаге за уништење завојевача и оних који су му се предали.**

Овај крвави злочин последња је опомена свима, од старца до детета, од радника, сељака и грађанина до уцвељених породица! **Освета петоколонашима — нека то буде наш завет над овим мученичким жртвама!** Очистити позадину од домаћих издајника и плаћеника, немилосрдно уништити сваког петоколонаша — то нека је наш одговор на ове мрачне злочине!

С М Р Т П Е Т О К О Л О Н А Ш И М А !

23 новембра 1941 године

Ужице

ШТАБ

УЖИЧКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Односи се на експлозију коју су изазвали петоколонаши у фабрици оружја у Ужицу и електричној централі у Чачку.

**САОПШТЕЊЕ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
29 НОВЕМБРА 1941 ГОД. ПОВОДОМ УЈЕДИЊЕНОГ НАПАДА
НЕМАЦА, НЕДИЋЕВАЦА, ЉОТИЋЕВАЦА И ЧЕТНИКА
ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА НА ПОЖАРЕВАЧКИ НОП ОДРЕД¹**

С А О П Ш Т Е Њ Е бр. 9

Сведоци сте борби које су се водиле последњих дана у Кучеву, Мишљеновцима, Гложанима и другим местима нашег округа. Ви знате ко је све учествовао у тим борбама, са каквим размерама снаге и са каквим циљевима борбе. Народни партизани, досадашњи заштитници свег српског народа без обзира на класе и сталеже, најискренији и најпожртвованији борци за национално ослобођење, били су нападнути од швапских плаћеника и најамника. Благодарећи несразмерно већим снагама непријатеља, благодарећи несвесном држању појединаца из нашег народа, који су обавештавали газда Воју², швабофилског „војводу звишког“, љотићевског плаћеника, — непријатељ је ударио на најслабију тачку — Кучево, које је бранило око ... партизана из 8 чете а који су били чак и без свог командира. Продревши у српско Кучева, ударили су нашим четама иза леђа које су се налазиле на положајима према Пожаревцу и Морави, те тиме донекле унели пометње прекинувши везе између појединих чета и штаба. У овим борбама јуначки је погинуо и наш друг досадашњи командант Вељко Дугошевић³, иако је друг Вељко организатор народно-ослободилачког покрета у Округу пожаревачком, иако у њему овај покрет има непрежаљени губитак, иако су се масе сељака, које кришом, које јавно, заплакале, ипак је наш покрет из ових последњих борби изашао јачи него што је био. Јачи је тиме што више нема двоумљења по питању газда Воје Триброђанина, швапскофилског „војвсде"... Јачи је што је наоружан колико жељом за ослобођењем од фашистичких окупатора, толико и мржњом према издајцима нападачима на српско Кучево и свим швапским слугама и пришипетљама па ма где се они налазили.

**СРПСКИ НАРОДЕ! НАУЧИ СЕ РАЗЛИКОВАТИ РЕЧИ ОД ДЕЛА!
ПИТАЈ ГАЗДА ВОЈУ. ПУКОВНИКА БАБИЋА И ФУКАРУ АНЂЕЛКА
КРАЈИНСКОГ „БРАДОЊУ“, КАД КАЖУ ДА СЕ БОРЕ ЗА КРАЉА И
ОТАЋИНУ. КОГА ЗАМИШЉАЈУ ПОД ТИМ НАЗИВОМ КРАЉ. ДА ЛИ
СУЛУДОГ ХИТЛЕРА ИЛИ ПОГАНОГ ЉОТИЋА? И ЗА КОЈУ СЕ И ЧИЈУ
ОТАЋИНУ БОРЕ? ЗА ХИТЛЕРОВУ! НАША ОТАЋИНА ЈЕ ПОРОБЉЕ-
НА БЛАГОДАРЕЋИ ТИМ И ТАКВИМА, БЛАГОДАРЕЋИ ЉОТИЋУ, НЕ-
ДИЋУ, ПЕЋАНЦУ И ЊИХОВИМ ПОМАГАЧИМА!**

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Воја Јевремовић-Триброђанин, четнички војвода

³ Вељко Дугошевић, народни херој

Данас они своје злочиначко дело продубљују дижући швапско оружје против национално-ослободилачког покрета са очитом намером да нас опљачкају до голе коже, да нас што дуже задрже у ропству и беди.

Српски народе! Упамти, да су поменуте издајице од наше владе која се налази у Лондону осуђени на смрт и да је та осуда више пута преко радија саопштена целом народу, те да је сваки Србин и искрени родољуб позван да те гадове убија где стигне и сретне.

Народе Округа пожаревачког! Иако је друг Вељко погинуо, народно-ослободилачки покрет партизана и даље постоји, и даље са већим пожртвовањем бориће се за национално ослобођење од фашистичког окупатора и браниће интересе народа. Ви сте чули од непријатеља да су партизани разбијени и уништени. То није тачно! Наше снаге су очуване и борба се наставља истим темпом. Не заборавите да свачије дело излази и изаћи ће на видело. Прихватите и подуприте борбу партизана која ће ускоро бити окончана и окруњена победом над окупаторима и издајницима. Приближује се моменат када ће и неки Срби бежати заједно са швабама преко границе, али се неће имати где склонити. Упамтите и то да ће се признавати заслуге само онима који буду издржали у борби и сарадњи до краја а да ће се они који су у најодлучнијим моментима остајали по страни сматрати исто као непријатељи и саботери!

ДА ЖИВИ ЈЕДИНСТВЕИА БОРБА СРПСКОГ НАРОДА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ!

ЖИВЕЛИ ПАРТИЗАНИ И БОРБЕНИ ЧЕТНИЦИ!

СЛАВА НАШЕМ НИКАД НЕПРЕЖАЉЕНОМ ДРУГУ ВЕЉКУ!

СМРТ ФАШИСТИЧКИМ БАНДИТИМА И СРПСКИМ ИЗРОДИМА!

ДОЛЕ ИЗДАЈИЦЕ СРПСТВА — СЛУГЕ ОКУПАТОРСКЕ!

. .9. XI. 1941"

Положај

ШТАБ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА ОКРУГА ПОЖАРЕВАЧКОГ
Командант:

Ж. Поповић, с. р.

⁴ У оригиналу је датум нејасан; вероватно је од 29 новембра 1941 године.

**ПРОГЛАС КОМАНДЕ МОРАВИЧКЕ ЧЕТЕ УЖИЧКОГ НОП
ОДРЕДА ОД НОВЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ МОРАВИЧКОГ
СРЕЗА ПОВОДОМ МУЧКОГ НАПАДА ЧЕТНИКА ДРАЖЕ МИ-
ХАИЛОВИЋА НА ПАРТИЗАНЕ У ИВАЊИЦИ¹**

НАРОДУ СРЕЗА МОРАВИЧКОГ

У недељу, 2 новембра 1941 године, пала је у Ивањици српска крв. Поткупљени четнички вођи Мико Пурић, Милан Пурић, Божо Ћосовић „Јаворски“, Ђуро Смедеревац, Ратомир Драмићанин, **са шачицом својих разбојника и пљачкаша, повели су заблуделе сељаке не на непријатеља, не на Немце и Италијане, него на Србе**, на браћу партизанае. Од 6 сати изјутра па до 4 часа после подне, вођена је борба око целе Ивањице. Пало је 14 жртава са стране партизана и око 30 са стране четника. Број рањених је такође велики.

Овај мучки и ничим неизазвани напад на партизанае изазвао је гнушање и гађење свих поштених Срба. **Одговорност за ово проливање братске крви ПАДА ЈЕДИНО НА ПОДМИТЉИВЕ И ПОКВАРЕНЕ ЧЕТНИЧКЕ ВОЂЕ**. Није ово први пут да нас партизанае мучки нападају разбојничке и издајничке банде.

Пре месец дана Моравичка чета партизана била је дошла из Ужица у Ивањицу да одатле заједно са четницима Боже „Јаворског“ и Мика Пурића крене за Сјеницу и даље у борбу против Италијана. Са четничким вођама био је тада направљен споразум о сарадњи. Али сутрадан по потписивању споразума издајничка банда Воже Ћосовића мучки је напала партизанае Моравичке чете. Разоружала их, опљачкала, свлачила са њих одела и обућу и кундачила. Па ипак ми партизани нисмо тада ни метка испалили, само да се не би проливала братска крв. Отишли смо поново у Ужице, и пошто смо тамо извршили задатке и наоружали се, поново смо се вратили у Ивањицу. И овога пута су нам претили. Ми смо опет, чак и по цену понижавања, покушали да се споразумемо' само да се не би проливала братска крв. У томе смо, како смо веровали, и успели: 1 новембра 1941 године, у подне претставници четника Драже Михаиловића у Моравичком срезу и претставници партизана потписали су на Палибрчком Гробу споразум, према коме четници Драже Михаиловића треба да узму у заштиту партизанае од издајничке банде „Јаворског“. Али, нажалост, и овога пута се показало да смо лаковерни, јер није прошло ни 6 сати од пот-

¹ Оригинал се налази у „Музеју устанка 1941“ у Титовом Ужицу.

писивања споразума до заједничког напада свих врста четника у Срезу моравичком на нас. Показало се и овога пута да четнички вођи нису били искрени и да су хтели да нас преваре. **Овим споразумом они су хтели да нас успавају да би нас, затим, мучким и изненадним препадом, поклали на спавању.** Ми нисмо могли више трпети да нам ти плаћеници италијанских и немачких фашиста ломе ребра, да нас и наше породице премлаћују и пљачкају, да нам живима ваде очи и да нас кољу као јагњад.

МОРАВИЧАНИ!

ОВАЈ мучки напад на партизане, те доследне борце за ослобођење Србије од немачког фашистичког јарма, доказује да „Јаворском“, Пурићима, Недељку Стефановићу, Здравку Поповићу и другима није стало до ослобођења Срба од Хитлера и Мусолинија него до пљачке, великих плата, господских положаја и туђег зноја и замукe. Није узалуд Мико Пурић као четник облетао око касе издајника Недића. Ти издајнички четнички вођи немају ни толико стида ни образа да сакрију своје петоколонашко лице. Они се јавно хвале да ће довести Италијане и Турке у помоћ.

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ! Крвожедни фашистички окупатори служе се и даље својим омиљеним средством: петом колоном. Убацивањем издајника и плаћеника, мисле немачки и италијански фашисти да поново владају ослобођеним делом Србије и да нам униште слободу коју смо освојили нашом борбом и борбом Совјетске Русије. Ове четничке вође нису ништа друго до издајници и слуге немачких и италијанских окупатора.

СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ, ПОШТЕНИ ЧЕТНИЦИ, не дозволите да вас варају и да вас воде издајници и пљачкаши, напустите те поткупљене и господске вође који вас гурају у рат против своје рођене браће, не верујте њиховим лажима ка[ко] комунисти одузимају земљу сељаку, да руше цркве, и да отимају туђе. Напротив, комунисти су дали највише жртава за вашу слободу. Не верујте лажима четничких вођа да ће вас партизани побити ако вас ухвате. Не, никоме неће ни длака са главе нестати само ако напусти своје издајничке вође и врати се кући — преда оружје партизанима или им се прикључи.

ДОЛЕ ИЗДАЈИЦЕ И СЛУГЕ ОКУПАТОРА!

ДОЛЕ ИЗАЗИВАЧИ БРАТОУБИЛАЧКОГ РАТА!

ДОЛЕ РАЗБОЈНИЦИ И ПЉАЧКАШИ!

ЖИВЕЛА ЈЕДИНСТВЕНА БОРБА СРПСКОГА НАРОДА
ЗА СЛОБОДУ!

ЖИВЕЛА СОВЈЕТСКА РУСИЈА И ЊЕНИ САВЕЗНИЦИ!

ШТАБ ПАРТИЗАНА ЗА СРЕЗ
МОРАВИЧКИ

ЊЗ. Да бисте се уверили ко је виновник овог братског покоља, достављамо вам препис споразума закљученог између партизана и четника на дан 1 новембра 1941 године, који гласи:

Данас, 1 новембра 1941 године, састали су се претставници Српске народноослободилачке војске (партизана) који бораве у Ивањици са претставницима четничког одреда Југословенске војске за Срез моравички. После огпиирних разговора и претресања ситуације у Срезу моравичком, сагласно је закључен

С П О Р А З У М

Обзиром на односе између одреда Боже Ћосовића „Јаворског“ и партизана, сагласили смо се да се од стране партизанских одреда прекине оружана акција против „Јаворског“ у року од 24 сата; за даљих три дана, закључно са уторником 4 новембра 1941 године, ликвидираће се питање „Јаворског“, пошто је он изјавио да жели да приступи четничким одредима Југословенске војске који стоје под командом Драже Михаиловића.

2) Моравички четнички одред прима на себе дужност да узме у пуну заштиту све партизанске одреде и појединце од неизазваних напада одреда и појединаца који стоје под командом Боже Ћосовића „Јаворског“.

3) За случај да одред Боже „Јаворског“ не буде примљен у четнички одред Југословенске војске и да се не стави под четничку команду у Срезу моравичком или да појединци или цео његов одред изврше неки напад на партизанае, Моравички четнички одред ће се одмах ставити у контакт са партизанским одредима и командом ради заједничке акције против „Јаворског“ и његових људи.

4) У напред предвиђеном року, тј. 4 новембра 1941 године закључно, све оружане снаге једне и друге стране морају напустити Ивањицу и упутити се на положаје које им надлежне команде одреде. У Ивањици ће остати само команде једног и другог одреда, које могу имати само по 5 наоружаних људи за своју службу.

5) У Ивањици ће патролну службу ради обезбеђења личне имовине вршити наоружани грађани-стражари из Ивањице које ће поставити и организовати једна и друга команда у Ивањици.

6) Мобилизацију људства, оружја, стоке, материјала и свега другог потребног за ратну акцију против непријатеља извршаваће обе стране слободно и несметано од друге стране, с тим да се сваком појединцу оставља потпуна слобода којем ће одреду приступити.

Оружани људи и једне и друге стране биће снабдевени легитимацијама и писменим наређењима у случају службеног рада.

7) Мобилизација се има спровести најдаље у року од 10 дана. У томе року биће слободно свакоме организованоме члану једнога или другога одреда да напусти одред и пређе у други одред. Али после овога рока прелажење из одреда у одред сматраће се дезертерством.

8) Обе стране и сви потписници лично трудиће се искрено да се овај споразум одмах почне извршавати. Али обзиром на одобрење надлежних штабова, овај споразум ће и формално ступити на снагу 4 новембра 1941 године, до кога ће рока штабовима издати команда у Ивањици потребна наређења.

На Палибрчком Гробу 1 новембра 1941 године.

За команду четничких одреда Југословенске војске у Срезу моравичком: 1) Недељко Стефановић² с.р. 2) Радослав Спасовић³ с.р. 3) Милан Ж. Пурић⁴ с.р. 4) Бранко Маринковић⁵ с.р.

За команду Ариљског народноослободилачког партизанског батаљона: 1) Стеван Чоловић⁶ с.р. 2) Драг М. Јојић⁷ 3) Недељко Вукотић⁸ с.р.

(М. П.)

* Недељко Стефановић, учитељ из Прилика

³ Радомир Спасојевић, студент из Ивањице

⁴ Милан Пурић, адвокатски приправник из Ивањице, побегао са четницима у иностранство.

⁵ Бранко Маринковић, полициски писар из Ивањице

⁶ Стеван Чоловић, командант Ариљског батаљона, сељак из Ивањице, погинуо 1941 године.

⁷ Драган Јојић, сељак из Ариља, погинуо 1941 године.

⁸ Недељко Вукотић из Ариља, погинуо 1941 године.

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ПОЖАРЕВАЦ ОД
3 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ
ЗА СРБИЈУ О НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ НА СЛО-
БОДНУ ТЕРИТОРИЈУ ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹**

П.К-у

Драги другови, овим ћемо успоставити везу са вама, коју већ дуже времена изгубисмо. Покушавали смо да се са вама повежемо преко „Ресаваца“ (Јагодина), међутим њихова веза са ОК није никаква. Овог пута вам не шаљемо никакав извештај, њега ће вам послати ОК по успостављању везе. Ако је могуће, ви нам пошаљите по другарици материјал (имали смо задњи билтен бр 9 и „Борбу“ бр. 1 и 3 које смо случајно добили).

Засад нас најлакше можете пронаћи преко адресе²...

Он ће га наћи.

Ситуација. Непријатељ је са знатним снагама продро на нашу територију (ослобођену). У томе су га помогли и четници³ који су били у сарадњи са нама. Сви командири издали су, ни-су примили борбу. Највећим делом дезертирали, делом пришли Пећанчевим, а најмањи део их је остао, са Леонидом на челу, веран споразуму. Наетоје да униште или бар разбију наше снаге. У операцијама је учествовало преко 1500 недићеваца, љотићеваца и пећанаца. Највећи део наших снага је очуван. О свему ће вам више јавити ОК у својем извештају.

Адреса за санитетски материјал: ...

Ђора је жив и здрав.

4 члана ОК-а такође (за 5-ог не знам, вероватно није).

«

Другарски поздрав

3-ХП-1941

члан⁴ ОК-а Пож.

¹ Оригинал у рукопису налази се у архиви ЦК КПС.

² Из конспиративних разлога у оригиналу је исечена адреса по пријему писма.

³ Односи се на четнике Драже Михаиловића.

* Богољуб Стојановић-Тине

ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ КОСМАЈ ОД 5 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ ПОСЛЕ ОДЛАСКА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК¹

5. XII. 1941

Драги другови!

Космајски одред. Наш одред, заједно са **II** (тзв. београдским) посавским батаљоном, услед недостатка муниције пошао за ослобођене крајеве да се снабде муницијом и да се врати. Тако има већ три недеље како ништа о њима не знамо. Случајно се десила та незгода да нико од чланова нашег среског комитета није пошао с њима. Ми смо овде видели да би отсуством одреда или војничких акција настала веома тешка ситуација и по народ овде и по опстанак наше Партије, будући да су се све наше присташе на селима компромитовале за време боравка одреда. Зато смо сместа приступили формирању петорки. Две тројке имају задатак да формирају обавештајне пунктове у Грочанском и Смедеревском срезу и да прикупљају и преносе оружје и муницију оданде овамо. Формирали смо и три петорке. Оне су наоружане бомбама, револверима, пушкама и свака има по један пушкомитраљез-збројовку. Њихов је задатак: ликвидација петоколонашких шпијуна по селима, онемогућавање консолидације петоколонашке власти по селима забрањивањем рада општинама као и ометањем стварања и рада противпартизанских сеоских стража, разарање комуникација итд. као и политички рад на селу. За командира смо поставили Шпанца², ... Вође петорки су доста добри људи и прилично одговарају своме задатку. Свим тим радом руководи наш срески комитет преко свог инструктора и свог делегата у штабу одреда. Обојица су у сталном контакту — личном и преко пунктова — са командиром. Руководство среског комитета је омогућено и обезбеђено формирањем партиске јединице од свих партијаца у петоркама и тројкама (њих 7) који су свуда подједнако размештени. Поред тог задатка, тој јединици смо ставили у задатак: одржавање строге дисциплине, партиско-политички рад са људима у петоркама, као и политички рад У селу.

Срушен је мост у Вел. Иванчи. У Пружатовад су дошли ноћу петоколонаши у јачини од 40—50 војника. Једна наша петорка их је на препад напала и они су се разбегли.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Славко Чолић

Од политичког рада, формирала је једна петорка у Кораћини одбор народно-ослободилачког фонда. Сада нам је хитно потребан већи број другова за ове петорке, јер су без партизана, препуштени непријатељу, остали ови срезови: врачарски, грочански, смеревски, космајски, младеновачки, посавски (Умка) и обреновачки. Известан број другова за те петорке ми ћемо добити са села, али би нам врло добро дошли другови које би нам ви послали. Безбедност тих другова је доста велика, јер су петоколонци и четници у доста великом броју са овог тере-на пребачени на југ у борбу. За сада могу долазити преко све три железничке станице које смо вам већ назначили, али је станица Влашко Поље моментално најсигурнија, будући да на станици нема уопште непријатеља. Туда могу и веће групе долазити. Тамо где петорке оперишу, непријатељ се или не усуђује долазити или само пролази, али са већим снагама, па не може да пљачка ни да врши терор. Замашне и успешне акције могли бисмо изводити на пругама и мостовима, али немамо експлозива. Молимо вас да нас хитно известите да ли га можемо од вас добити. Аутоматско оружје, уколико га имате и уколико вама не треба, такође би нам одлично дошло. За остале ствари смо вам већ навели.

Космајски срез. Постоји јединица³ у Дучини од три члана, имају и три кандидата. У Манићу је јединица од 4 члана. У Парцанима је један члан и два кандидата и у Поповићу један члан, један кандидат и један искључен члан због страшљивости, али се сада сасвим поправио и добар је. У оба ова села ускоро ћемо моћи да формирамо јединице. Иначе је у овоме срезу доста отежано радити. Неко време смо били без и једне јединице. Разлог је томе велик страх који је обузео народ због терора непријатеља. Сопотски војвода свакодневно хапси, премлаћује, одводи у логор и предаје Немцима на стрељање овдашње сељаке. Одбори нац. ослоб. фонда постоје сем наведених места још и у Стојнику и Губеревцу. Срески одбор фонда никако да нам се састане, па смо га распустили док не ојачамо сеоске одборе. Ској постоји у Дучини, Сибници и Парцанима. Женски актив у Дучини. Тек смо сад одлучили да формирамо по селима национално-ослободилачке одборе. Поред осталог, њима би био циљ истурање страже која би обавештавала сељаке о доласку непријатеља, тако да се наши људи могу на време сакрити и склонити. Имали смо јединицу у Лисовићу. Али један члан је ухапшен, секретар јединице и бивши члан среског комитета из страха због деце и куће предао се непријатељу и члан

³ Мисли се на партиску јединицу.

је сеоске страже,⁴ док до трећег члана не можемо доћи, јер сеоска стража не дозвољава приступ странима. У читавом срезу непријатељ врши притисак на сељаке да организују сеоске страже, али сељаци су свагде, сем Лисовића, до сада увек одбијали. Због тога нам се као најхитнији задатак поставља: ликвидирање сеоске страже у Лисовићу.

Срез младеновачки. Одлуком Покрајинског овај срез је припао нама. До пред само примање, у овом срезу се готово ништа није радило. Овде постоје колосални услови за наш рад због одважности и храбрости овдашњих сељака. За кратко време ту је прилично урађено. Постоје две јединице у Младеновцу и три јединице у селима: Вел. Иванча од 4 члана, Пусти Стојник од 3 члана и Црквине од 4 члана. У Вел. Иванчи постоје још 4 кандидата. Скојевски активи постоје у Стојнику од 6 чланова и Међулужју од 6 чланова. Женски активи постоје у В. Иванчи од 4 члана и у Јатњилу од 3 члана. Одбори нар. осл. фонда постоје у Пустом Стојнику од 6 чланова, у Марковцу од 3 члана, Међулужју од 3 члана и Вел. Иванчи од 5 чланова. Национално-ослободилачки одбори постоје у Стојнику од 4 члана, Марковцу од 3 члана, Међулужју од 2 члана и Вел. Иванчи од 3 члана. Како и сами видите, услови су да формирамо ускоро у више села парт. јединице. Молимо вас да нам јавите да ли да формирамо један заједнички арески комитет за оба среза, а по нашем нахођењу, кооптирањем најбољих секретара јединица Младеновачког среза у постојећи Срески комитет Космајског среза. У том случају вас молимо за дозволу да састанке тог комитета одржавамо сваких 10 дана због удаљености.

Обавештајну службу смо прилично разгранали и учврстили у оба среза стварањем пунктова и курира.

У Грочанском срезу не постоји Партија, успркос услова за рад тамо. Неколико партијаца из 4. чете којима је био задатак да раде у том срезу остали су овде, они су у петоркама, али су веома слаби и показали нису до сада никакве резултате. Предлажемо вам да пошаљете једног доброг и способног друга за тај рад овде, а ми бисмо га са једном петорком послали у тај срез.

Повезали смо се са МК у Смедереву. Међутим у том срезу ништа не постоји. Ми имамо у једној тројки једног партијца који је ту и раније требао радити. Сматрамо да би он могао добро да обавља тај посао.

За оба среза, да би опстали наши друтови који би тамо боравили, најважније је стварање обавештајних пунктова. Тај задатак смо и дали двома тројкама.

⁴ Окупаторске и квислиншке власти доделиле су општинама и селима изван број пушака да организују сеоске страже са задатком да се не дозволи партизанима приступ у село.

Колико смо обавештени од друга посавског инструктора⁵ након одласка **II** посавског батаљона, ништа не постоји у том крају. Тамо су редом попаљена села и масовно стрељани сељаци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

СК⁶

БР. 72

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 9 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЏАК ЗА УПУЋИВАЊЕ КРАЉЕВАЧКОГ БАТАЉОНА У СЕЛО ВРАЊАК¹

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГЛАВНОМ ШТАБУ
САНЏАЧКИХ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА

Н А Р Е Ћ Е Њ Е

Упутите хитно Краљевачки батаљон² најкраћим путем преко Дражевића за Врањак у правцу Косатице. Батаљон треба да крене сутра ујутро, тј. 10-ХП, тако да буде око 10—11 сати већ у Врањаку. Батаљон нека води путовођа који зна тај пут. Људство треба да добије пре одласка топлу храну а за пут најмање по пола килограма на човека и по могућности нешто суве хране. Батаљон треба да дође са пуном својом бојном спремом. Слабе и болесне оставити у Новој Вароши. У Врањаку ће батаљон дочекати неко од овог штаба и добити наређење за његово даље кретање.

⁵ Радомир Николић

¹ Срески комитет Космај

¹ Редакција располаже копијом документа без потписа.

² Краљевачки батаљон >е формиран на територији Санџака од делова Краљевачког НОП одреда после Прве непријатељске офанзиве и ушао је у састав Прве пролетерске бригаде као њен четврти батаљон. Командант батаљона био је Павле Јакшић, а "политички комесар Мирко Драгишић, који је погинуо 18 априла 1944 год. код села Црне Ријеке, близу Мркоњић Града, као члан полит. одеда Тринаесте пролетерске бригаде.

Примећујемо да поступате неправилно када вршите покрет и премештај чета без нашега знања и везе са нама. Ваше одашиљање ваших чета у Бистрицу и повлачење поново у Нову Варош јесте скроз погрешно у војничком смислу, јер сте ви на тај начин најпре дали повода непријатељу да шаље у Бистрицу појачање а после тога напуштате терен који постаје угрожен вашом кривњом. Покрете трупа треба правити са одређеним циљем и задатком а не вршити случајне шетње без циља. Пошаљите одмах те чете у Бистрицу и запоседните леву и десну страну пута Бистрица — Нова Варош и коту изнад школе 918 м. и Гобате. Уздуж пута Бистрица — Нова Варош поставите заседе од позадинских чета.

У Дренову упутите још током сутрашњег дана најмање једну чету од оних српских чета које се налазе у Радојни.

Учинили сте добро што сте послали у Сјеницу извесне снаге, али наглашавамо да у будуће питате нас и распоред снага мора бити плански на читавој територији Санцака. Јавите у Радојну да оне снаге које се тамо налазе или бар већи део тих снага пошаљу у Нову Варош ради темељите организације и упућивања на терен које ће извршити овај штаб.

Шаљите нам редовно извештаје као и курира за везу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

9-ХП-1941 г.

23 часа

БР. 73

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА МЕСТА РАДОЈНА ОД 9 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ДРУГУ АЛЕКСАНДРУ РАНКОВИЋУ О НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ПРОПАГАНДИ ЧЕТНИЧКИХ ВОЂА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА¹

Поверљиво

ДЕЛЕГАТУ ВРХОВНОГ ШТАБА
ДРУГУ МАРКУ²

Према обавештењима која сам прибавио преко људи и жена добро расположених према нама, сазнао сам следеће појединости:

¹ Оригинал у рукопису, ћирилицом, налази се у архиви ЦК КПЈ.

² А.Александр Ранковић

Четнички „војвода“ калуђер Здравко³ пре 10—15 дана отишао је из манастира Бање, где му је штаб, за Плевље, у намери да од Италијана добије оружје и муницију. До јуче, се није вратио, а његови људи — четници зуцкају да је калуђер Здравко негде код Пљевља погинуо. На Здравково место дошао је од пре неколико дана пешад. капетан I. кл. Маријановић (име му не знам). Овај Маријановић био је командант места у Чачку, преставник Дражине групе, у доба када смо заједно са четницима имали власт у Чачку.

Капетан Маријановић у недељу 7 децембра одржао је збор у потоку код општинске зграде у Рутошима. О његовом говору постоје двојака тврђења. По једном обавештењу, у своме говору на збору Маријановић је ужасно харангирао масе против партизана следећим речима: „Партизани убијају Србе, партизани убијају децу, силују жене и девојке, руше све светиње народне и ми ћемо да их побијемо. Нама ће дати пушке, муницију, митраљезе и топове Италијани, ми ћемо се наоружати, а кад то буде готово до сутра ми ћемо заједно са Јаворцем и Пурићем из Ивањице напасти с бокова партизане, Талијани од Пријепоља и Прибоја и све ћемо их похватати живе и потући.“

По другом тврђењу Маријановић је говорио од прилике следеће на збору: „Ми Срби треба да се сложимо против окупатора, али за сада још не, јер није време. Талијанима треба да подвалимо и на фини начин од њих да извучемо оружје које нам обећавају и нуде против партизана, па кад ово оружје добијемо, да заједно са партизанима ударимо на окупатора. Ми Срби сада сви треба да се сложимо у борби против окупатора и Муслимана, нашта ће и партизани пристати. Оно што партизани причају о Дражи Михаиловићу да је издајник — није тачно. Дража је још једини осим партизана који се бори за слободу нашег народа“. Ово су изјавили јуче у току дана приведени сељаци из Рутоша који су осумњичени за пљачку и мучење болесних и рањених партизана. Шта је на ствари од ова два обавештења тачно — не знам.

Даље: главни штаб четника и њихов логор где станују налази се у манастиру Бањи код Прибоја. Уколико се зна, њих има око 500. Већина их је силом у логор одведено као мобилисани, али који, како се сазнаје, неће у борбу против партизана. Од ових 500 огромна већина их је уопште без оружја.

Синоћ су дошла два сељака и једна сељанка из Среза златиборског да обиђу своје укућане који су у партизанима. Они

³ Калуђер Здравко био је четнички вођа, који је у поменутом времену отишао за Пљевља, купио око две стотине четника и крајем децембра 1941 год. напао на село Рутоше и кренуо на Радојну. Један наш батаљон им је зашао за леђа и потпуно их разбио, а око 20 заробио. Калуђера Здравка су сами четници убили због неких унутарњих несугласица.

су ме позвали на страну и обавестили о следећем: Од среде на-
овамо у Ужицу се гомилају велике војничке снаге Немаца, не-
дићеваца и љотићеваца. Недић је објавио општу мобилизацију
и ко се не одазове позиву стрељају га. Према исказима, сеља-
штво на објављену мобилизацију негодује, како се одазива —
не зна се, ови сељаци мисле да ће одзив сељака на позив Не-
дића бити слаб. Недићевци и љотићевци причају свуда јавно
да су са Немцима, који су нагомилали трупе у Сарајево и Ра-
шку, дефинитивно одлучили да партизане из корена униште,
који су се склонили у Санџак. Даље су ме ови људи обавестили
да су Немци издали објаве јавно којима су позвати партизани
да се врате својим кућама, којима неће ништа урадити ако нису
извршили какво кривично дело. Рок су дали 3 дана. За истак-
нуте партизане објавили су да ће их похапсити и да ће их изве-
сти пред суд, па ко је крив за какво злочино дело да ће одго-
варати, док невине ће ослободити. Да ли се је ко овом позиву
Немаца одазвао — ови људи не знају, а и не верују да ће се
когод одазвати. Ови људи тврде да су били у Ужицу у петак.

То је све што сам кроз обавештајну службу, која је још
увек врло оскудна, сазнао, о чему те, друже Марко, обаве-
штавам.

9-ХИ-1941. год.

Радојна

Андра Ф. Петронијевић⁴

Ксмандант места у

Радојни

П. С. Расположење народа у Рутошима према партизанима
у последње време почело је да се мења у позитивном смислу
за нас, јер народ је увидео да четници само о нама проносе
лажне вести. Четници се свуда врло грубо- понашају, врше рек-
визицију а не плаћају нипгга.

А. П.

⁴ Андра .Петронијевић, убијен од тетника у селу Акмачићима 1942
год., после одласка наших снага из Санџака.

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 9
ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ПОЖА-
РЕВАЦ О ПРВОЈ НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ У ЗАПАД-
НОЈ СРБИЈИ И СТАЊУ НОП ОДРЕДА НА ТЕРИТОРИЈИ НИ-
ШКОГ, ЗАЈЕЧАРСКОГ И ЛЕСКОВАЧКОГ ОКРУГА¹**

ОК у П.[ојаревцу] и Ћори²

Драги другови, за ово време, за које нисте долазили овамо, водиле су се велике борбе по целој Србији. Очекујемо од вас детаљан извештај за протекло време, јер су се сигурно и код вае водиле борбе, а понешто се вероватно и цроменило.

Према још непотпуним подацима стање у западној Орбији изгледа овако: крајем прошлог месеца јаке немачке снаге су нападе на ослобођену територију. Центар напада је био Чачак — Ужице. Ми смо имали велике снаге на том терену, јер су се пре тога већ одреди из центра Шумадије повукли према граници ослобођене територије. Великим снагама фашисти су успели да заузму Чачак и да дођу до Ужица. Борбе су биле јаке, али сада се воде око Ужица и по околини. Наши су давали јак отпор, губици нам нису велики. Наши су успели да се брзо прилагоде и да се разбију у мање групе које и даље воде борбу. Понављамо да о значајнијим и већим губицима до сада не знамо, а сигурно је да фашистима није успело да нас разбију, да разбију борбену моћ наших одреда. Окупатор је очекивао да ће нападом на ослобођену територију ликвидирати са партизанима. Он се преварио, јер смо се ми већ прилагодили новим условима за наставак борбе. Улога банди недићеваца, љотићеваца и Пећанчевих била је да иду за Немцима и да пљачкају оно што ови већ нису опљачкали.

Непосредно пре напада Немаца на наше, неки бандити Драже Михаиловића напали су нас, као по договору, на целој линији ослобођене територије. Ми смо имали са Дражом споразум и ти исти одреди, који су наше напали, дан пре тога су се заклињали на верност споразуму. Најтеже смо губитке стварно имали услед њихове издаје. Али нису нас сви Дражини напали. Један део његових одреда се одмах ггрикључио нашим, други се предао у току борбе с нашим, а остали део је извршио тај напад прикључујући се Немцима. О самом Дражи не можемо ништа поуздано рећи за сада док не добијемо више података.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Мома Марковић

Свакако да он није у томе свему чист. Тај догађај је развезао чвор који нас је давно мучио, да се види ко је од њих стварно за борбу, а ко за службу окупатору. Поштени и искрени родољуби остали су доследни споразуму и сарадњи са нама или су потпуно пришли нама, а остала банда се показала као обичан слуга окупатора. Стање у другим одредима је добро. Око Н.[иша] и Л.[ескшца] се партизани врло добро боре, нарочито успешно онемогућавају саобраћај окупатору. Око З.[ајечара] су наши нешто разбијени, али се организују и настављају борбу.

Када добијемо извештај од вас, одговоримо вам опширније. Сада вам наглашавамо следеће. Учините све да партиску организацију учврстите и проширите тако да повлачење одреда или казнена експедиција не могу да прекину континуитет у раду. Стварајте и подижите руководства у целом округу која ће моћи да одоле прогонима окупатора и полиције, која ће моћи да одрже повезаност партиске организације у свим приликама. Поставите широко политику расподеле кадрова. Не бојте се подизања младих, али Партији оданих друтова.

Ради већих снага непријатеља које се налазе на вашој територији, ради издаје Дразиних и ради зиме, која би могла да омета кретање и дејство одреда, повећајте будност до максимума, створите чврсте пунктове³ на које можете да се ослањате и у најтежим моментима, прилагодите за те прилике формације (јачине) одреда, одржавајући њихову чврсту повезаност, тако да ни у једној прилици не буду ваши одреди нападнути, већ да они изненада и брзо нападају не дозвољавајући непријатељу јаче концентрације или покушаје да опколе ваше одреде. Ваша чврста повезаност са народом биће вам најбоља заштита од непријатеља, а најјача помоћ у борби против окупатора и његових слугу.

Потребно је да будете повезани са одредима око З. Имате ли могућности да то учините?

Како стојите с новцем? Ми можемо да вас помогнемо материјално, да вам пошаљемо новац с којим бисте снабдели најнужније потребе одреда (одело, обућа и др.). Зато нам јавити колико би вам новаца требало.

Идућег пута пошаљите поред овог курира, који је сада био, још једнога, да бисмо осигурали сигурну везу, јер ми сада примамо само ако га лично знамо, а не на јавку. Ми бисмо тако упознали и вашег другог курира, тако да би они могли да се смењују. Увек треба да имате једног у резерви. Овај ваш курир зна како ће нае наћи. Шаљемо вам материјал за умножавање.

³ Тако су се звала партизанска упоришта на терену, који је држао непријатељ. Преко пунктова се одржавала веза и обавештавао одред о непријатељу.

Шаљемо друту Ђори капут и џемпер и 6000 динара, пошто до сада није ништа добио. Још су ту и неке друге ствари за одред.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

9 децембар 1941 год.

ПК

БР. 75

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 11 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ЗА СТЕЗАЊЕ ОБРУЧА ОКО БИСТРИЦЕ И ПРИЈЕПОЉА¹

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. службено.

ГЛАВНОМ ШТАБУ САНЦАЧКИХ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Примили смо ваше писмо од 9-ХП.² Батаљон Краљевачког одреда стигао је на одређено место, али се налази његово људство у веома лошем стању што се тиче одеће и обуће. Према томе, подумите све што је могуће да се у Новој Ђароши набави готово или да се даде израдити што више опанака, ако већ није могуће цокуле. Даље, потребно је хитно донети из Радојне готовог веша, а уколико га нема довољно, да се донесе платно у Нову Варош и ту хитно израђивати веш за тај батаљон који се мора пгго пре очистити од разне нечистоће и преобући.

У Сјеницу треба упутити за сада још око 100 бораца за појачање четама које су већ тамо. Чим се пребаце још извеоне снаге Црногораца на овај сектор, послаћемо најмање један батаљон у правцу Новог Пазара. У вези с тим, ви треба још сада тамо да пошаљете нека цивилна лица која ће тачно испитати стање у Новом Пазару и околици. Даље је потребно да организујете систематску обавештајну службу у свим правцима да бисмо могли на време сазнати кретање непријатеља и њихове намере.

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института.

² Редакција не располаже овим писмом.

За сада је ваш задатак да се полагано стежу оброчи око Бистрице и Пријепоља да би присилили непријатеља да напусти та места или да их ми силом заузмемо. У том циљу ми смо већ издали наређење Црногорцима с оне стране Лима и чим њихове чете стигну на одређено место, треба да почну заједничке акције и то у правцима које ћемо ми у последњем моменту дати. Треба у Радојни што пре извршити реорганизацију снага да бисмо их могли искористити у тим акцијама.

Не заборавите да је потребно осигурати и друм Пријепоље — Сјеница док не стигну црногорске снаге на тај сектор, јер би непријатељ могао да се упуту из Пријепоља ка Сјеници. Према томе, треба једну од оних српских чета које су у Радојни одмах упутити правцем Враћака и Косатице, којој ћемо ми одредити даљи правац и задатке.

Поступите хитно по горњем наређењу и обавестите нас о извршеном.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

11. XII. 1941 г.

ЗА ВРХОВНИ ШТАБ НОПО
Т и т о

БР. 76

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 11 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ЗА РУШЕЊЕ ПУТЕВА И ОНЕМОГУЋАВАЊЕ ДЕЈСТВА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ МОТОРИЗАЦИЈЕ¹

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГЛАВНОМ ШТАБУ САНЦАЧКИХ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Прочитали смо извештај који је упућен вашем штабу од стране чете² која је стигла у Кладницу. Њихово тражење да се хитно пошаљу у Сјеницу веће снаге је сасвим оправдано,

¹ Редакција располаже копијом документа без потписа.

² Односи се на Прибојску чету.

јер заиста постоји опасност да Немци не запоседну Сјеницу, јер је то у њиховом општем плану, како Немаца, тако и недићеваца. Према томе, пошаљите хитно једну чету из Бистрице у Сјеницу, а у Радојну шаљите курире делегатима овога штаба, са овим писмом које је упућено вама, да се и из Радојне пошаље најмање 150 бораца са аутоматским оружјем за Сјеницу.

Треба предузети хитне мере да се поставе заседе на путу Нови Пазар—Сјеница и поруше сви мостови и друм на најпогоднијим местима. Порушите мостове и друм између Сјенице и Нове Вароши да не би случајно Немци провалили моторизованим јединицама у Сјеницу и даље за Нову Варош. Сада се уопште поставља задатак пред све ваше јединице на територији Санцака да руше путеве и друмове да би се онемогућио саобраћај непријатеља путем моторних возила. Мобилишите у ту сврху и сељаке из околних села.

Поступите по наређењу и саопштите нам о извршеном.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П-ХП-1941 г.

БР. 77

**ПИСМО КОМЕСАРА ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА
САНЦАК ОД 11 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ЧЛАНУ ГЛАВНОГ
ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О ПОТРЕБИ ПРЕБА-
ЦИВАЊА ПАРТИЗАНСКИХ СНАГА ЗА ЗАПОСЕДАЊЕ
СЈЕНИЦЕ¹**

Драги друже²,

Према разговору који смо имали пре твог поласка, ми већ трећи дан очекујемо долазак трупа које се налазе у Радојни. Прилажем ти писмо³ из кога ћеш видети колико су потребне те снаге које су моментано ту. Ми нисмо још запосели Сјеницу само из разлога што нисмо имали довољно снага, а данас смо добили извепггај да је Сјеница још увек слободна, али се очекује да буде запоседнута још колико сутра од Немаца. Из овог писма видећеш да нам саветују да према Сјеници пошаљемо још једну стотину људи тамо, међутим ми смо тражили да нам

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

* Писмо је упућено Милинку- Кушићу, члану Главног штаба НОП одреда Србије.

⁸ Редакција не располаже писмом.

се дозволи, од тих трупа које су ту, 500 партизана које би могли послати још данас или сутра за Сјеницу, коју одмах морамо запосести, јер Немци су спремни да из Новог Пазара уђу у Сјеницу. Муслимани из Сјенице поручили су нам да немају ништа против што ћемо ми партизани ући у Сјеницу, али они нае неће у борби против Немаца помагати, док би се против четника борили заједно са нама. Имајући ово у виду сматрам да би при поласку у Сјеницу морали повести најмање 500 добро наоружаних партизана. Ми смо ово изложили и ВШ, од кога очекујемо одобрење, али рекао нам је друг Словенац⁴ да ће се и они вероватно са тиме сложити, а да ће нас о томе још данас известити. Мишљења смо да би требало те снаге пребацити овде како би могле бити у приправности за покрет одмах.

„Чуди ме да друг Трша⁵ још не долази. Тамо је и Моша⁶. Два члана ОК⁷ седе у селу иако су политички руководиоци; зато молим те, друже, нека се они одмах овамо врате јер су неопходно потребни овде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

11. ХП. 1941

Воја⁸

БР. 78

ПИСМО ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА КПЈ ОД 14 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ У ВЕЗИ СА СИТУАЦИЈОМ У СРБИЈИ ПОСЛЕ ПРВЕ НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ОФАНЗИВЕ¹

ПК-у КПЈ ЗА СРБИЈУ

14. 12. 1941.

Драги другови,

Пред нашом' партијом орга-низацијом у Србији налазе се сада ванредно важни задаци од чијих извршења зависи читав развитак политичких прилика не само у Србији него великим делом и у свим земљама Југославије, па чак и читавим Балканом. Те задатке одређују следеће чињенице:

1) Партизанске јединице у Србији су се повукле из извесних крајева, привремено је раскомадана јединствена ослобо-

⁴ Едвард Кардељ

⁵ Рифат Бурџовић, народни херој, секретар Облаеног комитета КПЈ за Санџак

⁶ Момир Бошковић, орг. секретар Обласног комитета КПЈ за Санџак

⁷ Обласни комитет КПЈ за Санџак

⁸ Воја Лгковић, комесар Главног штаба НОП одреда за Санџак

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

ђена територија. У напуштеним крајевима покушава да се учврсти Недић, стварајући заједно са разним четничким бандама „народну власт“ — наоружавајући кулаке и друге реакционарне елементе.

2) Налазимо се на прекретници у међународним политичким односима. Победама Црвене армије на Источном фронту постало је читавом свету јасно да је Хитлеров војнички и политички слом неминован и близак. У вези с тим почела су важна померања у међународним односима, која се одражавају и у нашој земљи.

3) Због страховитог окупаторског терора, који је у великој мери спречио кретање наших познатих кадрова, и због повезаности нашег партиског кадра са партизанским јединицама, многи су се партиски активисти, па чак и читави партиски форуми, нашли далеко од подручја свога рада. Чак и сам ПК прилично је одвојен од великог дела партиских организација у Србији.

Партиско руководство у Србији мора имати пред очима ове чињенице, одређујући правац свога политичког рада.

Повлачење партизанских јединица из Ужица и неких других места не претставља неки осетљивији војнички пораз. Партизанске јединице сачувале су своју живу снагу, док су истовремено задале јаке ударце непријатељу, — а то је главни циљ партизанског ратовања. Ни у политичком погледу повлачење не значи за нашу Партију пораз. Насупрот, масе знају ценити народну власт која је месецима постојала на ослобођеној територији. Наеилничка власт Недићевих бандита само ће још више убедити српске масе у праведност борбе коју воде партизанске јединице. Према томе, повлачење из неких градова и рејона никако не значи да је непријатељу успело да угуши ослободилачки устанак српског народа, него је тај устанак прешао само на нови степен свога развика. Да ствари стоје тако најбољи је доказ чињеница да Недић наилази на највеће тешкоће при покушају да на освојеној територији организује своју власт и спроведе мобилизацију.

Али упркос томе нема сумње да то повлачење има и негативних последица не само у погледу материјалних губитака него и у томе што је привремено поколебало један део маса и омогућило Недићу да политички искористи постигнути успех и да на тој бази повезује се са разним четничким фракцијама и тако уједињава реакционарне елементе.

Последња чињеница важна је нарочито и због почетака промене у међународним политичким односима. Победе Црвене армије на Источном фронту стварају перспективу брзог слома

Хитлерове тираније у Европи. У вези са том чињеницом показују се већ знаци да се реакционарне снаге империјалистичких земаља скупљају како би разоружале националноослободилачке покрете који ничу из народних дубина и покрећу незадрживе револуционарне енергије. Та је акција уперена у првом реду против комуниста и њиховог повезивања са масама. Тај се процес, који ће несумњиво имати све већег маха, почео да одражава и у земљама Југославије, а нарочито у Србији. Први знак тога процеса био је напад четника Драже Михаиловића на партизане. У последњим данима примећује се све веће уједињавање четничких фракција свих боја на платформи борбе против наше Партије. Исто тако примећује се активнија сарадња свих четничких фракција са окупатор[ом] против партизанских одреда. На тој истој линији су и — додуше непроверене али врло вероватне — вести да ће окупатори препустити Недићу Санџак, Боону, Срем и Банат. Јасно је да се на тај начин окупља један реакционарни великоерпски центар, који ће одиурати руководећу улогу контрареволуционарну без обзира на судбину немачких и италијанских окупатора. Тај реакционарни великоерпски центар опасан је за све народе Југославије. У њему се несумњиво ствара сутрашњи главни непријатељ ослободилачке борбе народа Југославије, а данас је главно упориште окупатора. Дакле, нема сумње да је најодлучнија борба против тог центра главна политичка задаћа наше Партије у Србији.

Јасно је да су снаге у могућности маневрирања тих реакционарних великоерпских снага мале и да постоје сви објективни услови за њихово потпуно уништење. Но тај процес је опасан утолико, уколико наша Партија у Србији не буде у прави час савладала своје организационе слабости. А те су слабости велике. Истина је да се не може говорити о опадању политичког утицаја наше Партије. Насупрот, тај утицај је данас већи него икада. Обезбеђено је и опште политичко руководство, но има организација које нису повезане са покрајинским руководством, нека окружна и месна руководства нису схватила своју задаћу да остану код својих организација, него су се удаљила са партизанским јединицама. Сада се јасно показала штетност клипсања партиских руководилаца за партизанским јединицама. И неки чланови ПК привремено су одвојени од организација и нису у стању контролисати њихов рад. Шта више, ПК данас не функционише као јединствено тело, као руководећи центар Србије. Уколико би то стање потрајало дуже времена, партиска организација у Србији изгубиће се у ситничарењу, доћи ће у опасност јединство политичке линије, а тиме и успеси које је досада Партија извојевала.

Обзиром на такав политички положај и унутрашње организационо стање наших партиских организација у Србији, пред нашу Партију у Србији постављају се следећи горући задаци:

1) Борећи се истрајно са не мање одлучности као и до сада за јединствени националноослободилачки фронт српског народа — треба најодлучније политички раскринкавати и разбијати све покушаје прибирања великосрпских реакционарних елемената на којој било бази. У првом реду то важи за разне четничке фракције. Упоредо са таквом оживљеном политичком акцијом треба да се развије и војна акција партизанских јединица против реакционарних Недићевих и четничких банди. У односу према Дражи Михаиловићу треба поступати у сагласности са његовим иступањем на терену. Свакако треба имати пред очима перспективу уједињавања свих национално-ослободилачких снага српског народа у оквиру партизанских јединица. Уколико било који четнички одреди коче нашу борбу против окупатора и Недића, треба их разоружавати. На територији коју су ослободиле партизанске јединице не треба дозвољавати >оснивање било којих других наоружаних формација осим партизанских.

2) Партија мора руководити диференцијацијом која је почела оштрије да се манифестује у масама. Реакционарни буржоаски елементи — бранећи своје класне интересе — отворено издају свој народ, а тиме се изолирају од радних маса, које се окупљају око нашег партизанског покрета и наше Партије, бранећи природан и нужан процес. Задаћа наше партиске организације јесте да учвршћује радничко-сељачко језгро у националноослободилачком фронту, које ће једино спречити да реакционарни буржоаски елементи искористе плодове народне борбе у своје противнародне сврхе. На селу треба наша Партија да по сваку цену окупи око себе сеоску сиротињу и ослони се на ситног и средњег сељака.

3) Треба посветити сву пажњу формирању народно-ослободилачких одбора. Погрешно је мислити да су они сада изгубили свој значај. Напротив, народноослободилачки одбори треба да буду у садашњем времену главна трансмисија наше Партије са масама. Њих треба формирати како на ослобођеној тако и на неослобођеној територији, у њима треба да се налазе борбени претставници свих оних политичких струја у народу које су за одлучно продужење ослободилачке борбе, а нарочито радници и ситни сељаци. У неослобођеним крајевима народноослободилачки одбори треба да су органи политичке борбе народа против окупатора и њихових слугу. У ослобођеним крајевима они морају истовремено бити органи демократ-

ске народне власти. Они треба да се брину и за материјално снабдевање партизанских јединица. Они су у својој делатности фактички онај орган око кога читав народ учествује у општенародном устанку.

4) Насупрот реакционарних Недићевих и разних четничких великосрпских банди које успостављају тобожњу „народну власт“ у Србији, комунисти треба да постављају паролу за истинску демократску народну власт, која ће народу дати сва демократска права и активно радити на разбијању органа власти коју успоставља Недић.

5) На подручју где је Недић успоставио власт, треба развијати економску борбу масе за хлеб, против несташнице намирница, шпекулације и тако даље. Та борба мора постати једна од најважнијих форми увлачења маса у борбу против Недићевог режима.

6) Треба свестрано популарисати СССР и успехе Црвене армије.

7) Треба ојачати борбу за слогу и јединство народа Југославије против окупатора. Треба оштро иступити против поклоља муслимана и Хрвата од стране великосрпских елемената и открити српском народу коме користе такви покољи. Исто тако треба раскринкавати Недићево издајничко трговање са окупаторима на рачун народних маса у Босни, Санцаку, Хрватској, Војводини итд.

8) Треба развити партизанску делатност у читавој Србији. Реорганизоване партизанске јединице треба вратити на њихово подручје. Треба чистити терен од окупатора, Недићевих и разних четничких банди. При томе треба избегавати фронталну борбу и придржавати се партизанског начина ратовања. Партизанске јединице треба да буду мале чете од око 50 бораца, лако покретљиве, и нека држе иницијативу у својим рукама, тј. нека нападају непријатеља на најосетљивијим местима, уништавајући његову живу снагу и отимајући му оружје и материјал.

9) Треба извршити темељито чишћење и учвршћивање партиских ћелија по партизанским четама, тако да оне заиста постану жариште свег најбољег и најхрабријег у четама.

10) Треба ојачати политички рад у партизанским јединицама, прочистити их изнутра и учврстити. Треба већ једном изићи из оквира да се политички рад у четама своди на коментарисање радио-вести. Треба развити свестрани и живи политичко-културни рад. Треба добре, честите и одане борце примати у Партију и политички их подизати. Треба савладати слабост да у четама има нечланова Партије који су бољи борци и оданији нашој ствари од оних који су још увек чланови

Партије и који испољавају кукавичлук, колебање и свестрану неактивност.

11) Треба, с друге стране, појачати агитационо-пропагандистичку делатност партизанских јединица у масама. Куда год пролазила, партизанска чета мора за собом оставити позитивне политичке трагове и масовне активе, из којих ће се рађати партизанске јединице, па чак и партиске ћелије.

12) Треба ојачати мобилизацију маса за партизанске одреде. Баш садашњи моменат ће дати најодлучније и најверније борце у партизанским редовима. Нарочито треба појачати мобилизацију радника по градовима. С обзиром на развитак будућих борби препоручује се формирање појединих чврстих радничких чета и батаљона, који ће бити ударна песница партизанских снага у Србији.

13) Треба свестрано ојачати организациони рад наше Партије. Недићев режим ће бити све слабији, док ће се партизански покрет све више развијати. Његова ширина, међутим, зависи од постојања и живе свакодневне делатности партиских организација по свим окрузима. Окружна партиска руководства, уколико нису на свом подручју, треба или да се врате на свој терен или треба да успоставе нова која ће моћи да испуњавају своје задатке. Треба смело подизати нове кадрове који су се у борби показали као добри. У Партију треба привлачити нове чланове, а истовремено партиске организације треба чистити од колебљиваца, дезертера итд.

М) ПК мора обезбедити своје руководство и контролу над радом свих партиских организација у Србији. У ту сврху нека себи потражи места одакле ће то руководство обезбедити. Биро ПК не сме да се разилази. ПК нека формира актив инструктора, који ће да обилазе поједине организације. Чланови Бироа ПК смеју да буду отсутни само краће време.

15) Треба свестрано ојачати партиски масовни рад, а нарочито агитациону и пропагандистичку делатност. ПК мора обезбедити могућност штампања и редовног обавештавања српскога народа о догађајима у свету и ставу наше Партије.

16) Треба подизати и васпитавати нове руководеће кадрове, јер нам је непријатељ у том погледу задао тешке ударе. Треба правилно расподелити расположиви актив, при чему треба кадрове максимално чувати. Друговима на терену треба дати највећу могућу материјалну помоћ. Никако није дозвољено слати кадрове у непознате прилике, где непријатељ може лако да их уништи, него треба претходно испитати све могућности и прилике, што никако не значи да нашим активистима треба одузети већ у приличној мери стечену смалост и про-

дорност. Напротив, ове дивне особине треба и даље развијати, чувајући кадрове као зеницу ока свог.

17) Треба популарисати нашу Партију у масама, објашњавајући њен став по појединим питањима и мобилишући масе у спровођењу партиске линије.

18) Треба посветити највећу пажњу раду међу омладином. У том погледу ПК је дужан дати сву помоћ СКОЈ-у у извршавању његових задаћа, које је добио прецизиране од ЦК СКОЈ-а.

Ти задаци су несумњиво тешки, али наша партиска организација у Србији може их са успехом решити и мора их решити. Од брзине и еластичности, од одлучности у решавању тих задатака зависи успех наше борбе у идућој етапи која се пред нама отвара.

С другарским поздравом
ЦК КПЈ
Тито, Марко

БР. 79

ПИСМО СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ КОСМАЈ ОД 15 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ПАРТИСКОМ И ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОМ РАДУ У КОСМАЈСКОМ И МЛАДЕНОВАЧКОМ СРЕЗУ¹

Космај 15 XII 1941

Драги другови!

На наш последњи извенггај² нисте нам одговорили. Молимо вас да нам на њ и на сва у њему постављена питања одговорите што пре, као и на овај наш извештај у којем вам јављамо само промене.

Космајски срез. Формирали смо парт. јединицу у још једном селу од три члана. Секретар³ Среског комитета је ухапшен и не знамо још до сада шта је с њим. У другом селу ухапшен је члан, под батинама се слабо држао као и још један искључени члан, обојица су спроведени у логор у Београд. Богдан Милијановић⁴, искључени члан, ухапшен, добро

¹ Оригинал у рукопису налази се у архиви ЦК КПС.

² Извештај није сачуван.

* Односи се на секретара СКОЈ-а за Космајски срез, Љубу Живановића-Брку.

⁴ Богдан Милијановић, земљорадник из села Дучине.

се држао на мучењу, под батинама умро. У Дучини су ухапшени 17 сељака и 5 сељанки, мучени су, добро се држали и сви су пуштени. У Ропчеву и Парцанима исто тако. Терор је све жешћи. Упркос терору, ни у једном селу нису до сада успели да формирају сеоску стражу⁵. Поред страха од терора све **се више појављује и** огорчење код сељака, тако да су сада моментано бољи услови за наш рад него пре.

Младеновачки срез. У Младеновцу у обе парт. јединице ништа не раде, невероватно секташтво и неконспирација владају код свих њих. Тамо фали један добар и способан друг који би све ове људе увео у рад, јер нама је веома тешко долазити у град. Иначе имају формално успостављене све секторе, али нико ништа не ради. У једној јединици је уведена једна сељанка у Партију. У шест нових села смо закандидовали 10 сељака. Сада у осам села постоје и одбори нар. ослоб. фонда и нар. ослоб. одбори, у четири села омладински а у три села женски активи. Формирали смо Срески одбор нар.-ослоб. фонда од 7 чланова. И овде су почели са хапшењима, али терора за сада још нема као у Космајском срезу. Услови за наш рад су одлични.

Партизани. Ликвидиран је претседник општине у Рогачи јер је шпијун. На његову денунцијацију су ухапшени и испремлаћени 23 сељака и пуштени, а већином су пре били јерезовци, тако да су нам у том селу сада јерезовци оданији од бивших опозиционара. Извршили смо препад⁷ на Сопот. Тамошњи четници су се после тога доста заплашили нас и ређе иду по селима. Саопштили смо претседницима општина које су сада успоставили петоколони да предаду оставке и да не врше рад.

Чланови Партије друг 1⁷ и друг 2, по занимању 3, из Младеновца, нашли су запослење у 4. Њима је речено да ће им се нова партиска веза обратити са лозинком 5.

Послали сте нам у одред⁸ друга 6, студента филозофије. Он тврди да је члан Партије. Пошаљите нам његову карактеристику.

⁵ Окупаторске и квислитичке власти додељивале су извесан број пушака оеоским општинама, а ове селима, за организовање сеоске страже у циљу ометања приступа партизана у село.

⁷ Препад је извршен почетком децембра 1941 год. ради ослобођења затвореника, али акција није успела.

¹ Ову шифру под бројем 1 и друге које следе Редакција није могла објаснити, јер се и друг који је писао докуменат не сећа на кога се конкретно односе бројеви.

⁸ Односи се на Космајски НОП одред који је у то време био у Санчаку са осталим одредима из Србије, а на терену Космаја су постојале партизанске групе.

Овде постоји стари члан Партије друг⁹ 7. Он је био до 1931 год. у Београду. Био је неки функционер, путовао је као спортски делегат у СССР. То све он каже за себе, као и то да није искључен нити да је ликвидирао, већ да у то време није било Партије. Он се сада-врло добро показује, активан је, одан, дисциплинован и има велики углед у селу. Одговорите нам како стоји са његовим чланством и да ли га можемо примити У Партију.

Пре неких месец дана послан је из Београда у Младеновачки срез на скојевски рад партијац Никола¹⁰, изгледа студент, родом из Лике. Више пута је тражио да га вратимо у Бгд¹¹ због „несигурности нашег терена“. Кад смћ ми то најодлучније одбили, он је једноставно побегао у Бгд.

Јавите нам када је и на којим таласима емисија из Москве.

По оне ствари смо послали човека.

Штампали смо летак¹² ЦК и оба говора друга Стаљина. Сада штампамо прву главу Историје ВКП(б) у 60 примерака на шапирографу.

Не знамо, а од вас никако не добивамо одговор, да ли да стварамо десетине по селима од сељака. Знамо да је таква директива постојала у другим крајевима, а овде није. Можда би ти сељаци у десетинама, наоружани, помогли у извесним већим ноћним акцијама партизанске петорке и враћали се после акције кућама. Услови за то постоје.

Ви сте нам јавили о троцкистичкој вези за пребацивање људи у одред. Ми смо били у могућности да ухапсимо њиховог курира. Не знамо да ли смо исправно поступили, али ми смо га ухапсили због саслушања. Његов исказ прилажемо овом писму. Приликом саслушавања, претили су му стрељањем да би све рекао. После саслушања, небудношћу Шпанца¹³, он је успео да побегне. Нама је пре три недеље довео неког Блажека Александра, несвршеног средњошколца са Карабурме. Овај за себе тврди да је 1938 год. био примљен у Партију али да је после тога одмах отишао у војску. Политички је незналица. Много је плашљив и сметен.

Молимо вас, одговорите нам што пре.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

СРЕСКИ КОМИТЕТ

⁹ Ч-еда Кузнић, земљорадник из Кораћице, ликвидатор.

¹⁰ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹¹ Београд

¹² Односи се на проглас Централног комитгта КПЈ поводом Октобарске револуције. Види „Историски архив КПЈ“ том I, књига I, стр. 143.

¹³ Славко Чолић

ПС: Све другове, које сте нам послали, уврстили смо у партизанае, а другарица¹⁴ нам је техничар. — Овде се осећа највећа потреба за вестима са фронтова, о партизанима и о политичкој ситуацији. Молимо вас, шаљите нам такве вести преко курира и преко другова које нам шаљете. Ми бисмо онда те вести умножили. —

СК

БР. 80

ИЗВОД ИЗ ПИСМА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВОЈВОДИНУ ОД ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ О СТАЊУ ПАРТИСКЕ И ВОЈНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У СЕВЕРНОМ БАНАТУ¹

„Драги Х и У²,

„Задњи извештај³ од вас добили смо непосредно по изласку наших људи са Циглане⁴. Како и шта сте отада радили не знамо. Потребан нам је најисцрпнији извештај.

Услед велике надмоћности непријатеља (појачане и подржаване од Немаца, Мађара и др.) с једне стране и слабе процене ситуације (нарочито у погледу трајања рата) с друге стране, те низак идеолошки ниво партијаца, непридржавање директива итд., изгубили смо најбоље снаге у Банату и Бачкој. Губитак снага је јако велики да је скоро ненакнадив. Пали су рускодећи другови: Р. Цирпанов⁵, Ив. Вијеглави⁶, Рат. Митро-

¹¹ Јованка Поповић

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС. Редакцнији није познато ко је овај извод доставио.

² Окружни комитет Срем

³ Редакција не располаже овим извештајем.

⁴ Односи се на бекство робијаша из затвора Сремске Митровице.

⁵ Радивоје Ћирпанов, народни херој, обућарски радник, члан Бироа Покрајинског комитета за Војводину и члан Војног комитета при Покрајинском комитету за Војводину. Погинуо октобра 1941 год. у борби са Хортијевим агентима у Новом Саду.

⁶ Иван Вијоглавин, земљорадник, члан Покрајинског комитета Војводине. Ухваћен у Новом Саду и обешен септембра 1941 године.

вић", Соња⁸, Црна⁹ која се скандалозно држала, Киш¹⁰, Мајер¹¹, Попа¹², Паја¹³ и Даба¹⁴, Серво¹⁵, Ковач¹⁶ и Богдан¹⁷, Вл. ж.¹⁸ и Јова¹⁹ итд., итд. У појединим местима, па чак и окружним, остало је мало или нимало партиских снага.

Партизански одреди нису могли бити масовни: а) услед недостатка оружја у сев. Банату и б) услед слабог утицаја парт.[иске] орг. на масе, те опортунизма чак и руководећих другова, што је дошло до изражаја нарочито у Бачкој и ј. Банату. Отуда је партизанских акција и већих саботажних акција било само у сев. Банату.²⁰ Код свих акција играло је знатну улогу и наше присуство.

После губитака које смо претрпели, били смо приморани, јер је претило да изгубимо све снаге, да дамо директиву за организовано повлачење, за обустављање свих акција око уништења живе и мртве снаге фаш. окупатора. Сада се ради на учвршћивању парт. орг. (прикупљање преосталих снага, чишћење, увлачење нових снага, најшире повезивање...)."

У даљем тексту писма има ствари о којима и ми треба да радимо, за прикупљање оружја, разних података, и нашим ближим задаћама.

¹ Ратко Митровић-Шиља

⁸ Соња Маринковић, народни херој

⁹ Гордана Ивачковић, члан бироа КПЈ Војводине, ухапшенз 1941 год. у Новом Саду. Издајнички се држала пред непријатељем и нанела велике штете партиској организацији. После рата удала се за руског пуковника у Пешти. Сада у иностранству.

¹⁰ Ерне Киш, дугогодишњи политички робијаш у Сремској Митровици, члан Покрајинског комитета КПЈ за Војводину, ухваћен и обешен октобра 1941 год. у Пешти.

¹¹ Мајер Отмар, секретар Окружног комитета Суботица, ухапшен септембра 1941 год. и обешен у Пешти.

¹² Раде Трлић из Мокриња, члан Окружног комитета Зрењанин.

¹³ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁴ Редакција *није могла установити на кога се односи.

¹⁵ Михаљ Серво, народни херој, обућарски радник, члан Покрајинског комитета Војводине. Обешен 1941 год. у Београду.

¹⁶ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹⁷ Богдан Теодосин

¹⁸ Влада Живановић, секретар Окружног комитета Нови Сад, убијен у логору Тополи 1941 године.

¹⁹ Јован Жерављевић, члан ПК за Војводину

²⁰ Родољуби из северног Баната дигли су се још првих дана 1941 год. у борбу против окупатора. Устанак је почео низом саботажних акција, које су истовремено обухватиле целу територију и које је посредно и непосредно помагао највећи део народа. У току месеца јула запаљене су кудељаре у Црњи и Башаиду, извршен напад на полицију у Мелџицима, ликвидирана окупаторскз посада карауле на граници код Црње и вођене борбе код Петровграда и Стајићева. У свим тим акцијама окупатор је изгубио већи број војника есесоваца, гестаповаца и других.

Даље се у писму вели' „Веза са Ћаћом²¹ нам је прекинута. Ако имате неки контакт, учврстите га, а ако немате, настојте да дођете до Ћаће.

У²² је у Банату, тамо ће стално бити. Ја сам у Бачкој и треба да помажем и вама. Чим будем знао тачно стање ту и где сте, настојаћу да дођем да се посаветујемо о даљем раду код вас.

17 децембра 1941

Пламени поздрав од
Тозе, с.р.²³

БР. 81

НАРЕЂЕЊЕ ВРХОВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 21 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЏАК ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА И ФОРМИРАЊЕ ТРИ НОВА БАТАЉОНА¹

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
21 децембра 1941
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА САНЏАК

У вези наших оперативних планова ви имате да извршите слиједеће задатке:

1) — Темељито рушење комуникације: Пријепоље—Прибој (рушити мостове, пропусте, обурвавати потпорне зидове, обарати на пут стијење, земљу, постављати засјеке и тако даље). Једном ријечју, учинити ову комуникацију неспособном за непријатељски саобраћај. — Поставити низ засједа на овој комуникацији. — Ватреним препадима угрожавати непријатеља у Пријепољу, Бистрици и Прибоју. Спречавати непријатељске испаде и репресалије у околна села.

У вези са зацречним мјестима и порушеним објектима поставити засједе, при чему настојати да се заплијени што више оружја, муниције и материјала.

²¹ ЦК КПЈ

²² Жарко Зрењанин-Уча, народни херој

²³ Светозар Марковић-Тоза, народни херој

¹ Редакција располаже копијом документа без потписа.

Одјељења у засједама не треба да буду велика (5, 10 до 20 војника), што зависи од важности мјеста засједе и очекивања непријатељског плијена. Даље од мјеста засједа постављају се лако покретна одјељења која у погодном моменту ступају у дејство, односе плијен, прихватају засједу и тако даље. Засједе се не смију повлачити на фронт сусједних засједа, већ у страну. У погодном моменту поново се враћају и дејствују из позадине.

Одјељења у засједама треба смјењивати, те да се сувише не замарају (сада је и велика хладноћа). Прве засједе постављати раном зором, а даље се управљати према непријатељским поступцима. Прво постављати засједе, једновременно отпочети дејство на цијелој комуникацији. Тим засједама непријатељ треба да буде изненађен, па се може очекивати добар плијен, чију евакуацију детаљно предвидјети.

Конкретно:

— на сектору Пријепоље — Дреновска Ријека треба направити најмање четири запреке. Најјача засједа треба да буде она према Пријепољу;

— на сектору Дреновска Ријека — Кратовска Ријека треба поставити најмање пет запрека. Најјаче засједе да буду оне око Бистрице;

— на сектору од Кратоћске Ријеке до потока Михајловац поставити двије запреке. Сјеверна засједа да буде јача да би се спријечио испад непријатеља из Прибоја.

У вези са овим задатком спадају и ватрене демонстрације и узнемиравања непријатеља у Пријепољу и Бистрици.

За извршење наведених задатака извршити слиједеће формирање јединица:

Нововарошки батаљон² — у чији састав да уђу: Нововарошка и Пријепољска чета (касније се овај батаљон може и повећати с прирастањем снага). Батаљон има да дејствује на сектору од Манастира Милешева па све до Дреновске Ријеке. Главнина чета, у више мобилних група, треба да буде на линији: село Палеж — село Дуботица — село Доња Дренова, док засједе и дјелови за демонстрације треба да буду на путу и у близини Пријепоља. Поред тога батаљон има да сузбије све

² Нововарошки (или Златарско-милешевски) батаљон формиран је 24 децембра 1941 год., у присуству делегата Врховног штаба Милована Ћиласа. У састав овог батаљона ушле су: Златарска (Нововарошка) чета и Милешевска (Пријепољска) чета. Командант батаљона био је Владо Жугић а полит. комесар Велибор Јбујић. Батаљон је оперисао око Нове Вароши, штитећи правац од Пријепоља. Крајем јануара 1942 год. батаљон је прерастао у два батаљона, и то у Златарски и Милешевски батаљон, који су почетком јуна 1942 год. ушли у састав Треће санџачке НОУ бригаде.

непријатељске испаде из Пријепоља и репресалије према селима: Дренова, Расно и Косатица. Непријатељске дјелове треба сачекивати у засједама, а затим брзо дејствовати ка позадини непријатеља и из његове позадине.

Новоформиран батаљон³ — од оних дјелова који су остали неформирани у Радојни. Батаљон треба формирати у три лаке чете. Он има да дејствује на сектору од Дреновске Ријеке па све до села Драглићи. Врло су важне демонстрације и угрожавање непријатеља у Бистрици. Главнина ових чета, у више покретних група, треба да буде на линији: село Челице—село Гобате—село Нинчићи и југозападно од Битовика. Поред постављања засједа и угрожавања Бистрице, батаљон има задатак да сузбије непријатељске испаде и репрезентације ка селима: Дренова, Бистрица и Челице, истовремено штитећи правац ка Новој Вароши.

Космајски батаљон⁴ (три чете) — има задатак да с мањим дјеловима постави засједе на сектору од села Драглићи па до потока Михајловац. Главнина батаљона има бити у селу Орашцу. Главни задатак овог батаљона изнијеће се у тачци 2.

За рушење комуникација и објеката употребити, односно мобилисати и околно становништво.

Извршење ових задатака захтијева разумну употребу снага, то јест у засједама мала одјељења, а остале снаге, распоређене по малим групама, треба да се згодно поставе, дочекују непријатеља у засједама, а затим дејствују офанзивно као и из позадине непријатеља. Дакле, поједини дјелови треба да пропусте непријатеља, па да му се доцније појаве из позадине. Имати у виду да се снаге не смију умртвити на положају у крутим фронтovima.

Групе се обавезно морају потпомагати. Тако док једна група дочекује непријатеља, друга га мора напасти с бока и из позадине.

Ако су наведени батаљони друкчије распоређени од нашега штаба, онда не треба вршити дангубна преформирања јединица, помјерања и довођења. Ови се задаци могу повјерити и другим јединицама, али начин командовања и организација рада морају бити овакви како смо навели.

С рушењем комуникација одмах отпочети, а најкасније 25 децембра. Рушење и засједе непрекидно одржавати.

³ Редакција није могла установити на који се батаљон односи.

⁴ Космајски батаљон је формиран у Санцаку од делова Космајског НОП одреда, кад се одред, заједно са осталим јединицама повукао из Србије у Санцак после Прве непријатељске офанзиве. Око 8 јануара, по наређењу Врховног штаба, Космајски одред је враћен у Србију, на свој терен.

2) Ликвидирати четничку групу у Манастиру Бањи. За извршење овог задатка употребити: Српски батаљон (Прва и Трећа српека и Прва посавска чета) и Космајски батаљон. У овом циљу, Српски батаљон прикупити у село Кратово, заселак Јелача на гробу, а Космајски батаљон у село Орашац.

Српски батаљон треба да нападне: Лесковац, Угљевица", Цикоте, Манастир Бању. При томе се треба бочно обезбиједити од Прибоја, постављајући засједу на коси Кутловца (засједа у јачини од 20 партизана с аутоматским оружјем). Космајски батаљон садејствоваће главном нападу правцем: село Суво Поље, Манастир Бања. Тако ће бити четничка група потпуно опкољена. Имати у виду да се у Бањи налазе четнички магацини са храном коју чувају четници. Храну треба евакуисати после успјешног напада. Ваш напад води надмоћнијим тереном, безбједнији је и лако га је спровести. Нападу треба да претходе детаљна извиђања. Сам напад има се извршити раном зором. Развијање јединица за напад треба да се изврши у висини села Учљивица. Засједу према Прибоју, село Кутловац, треба упутити у току ноћи. Како еу батаљони теренски удаљени, то треба довести у сагласност њихово дејство.

Манастир Бања има телефонску везу са Прибојем, па ову линију треба прекинути у току ноћи.

С вашим нападом на Бању, Прибој ће бити утрожен нашим ватреним препадима са свих страна. Ваш напад треба да успиједе 27 децембра.

По извршеном чишћењу Бање, потребним снагама блокирати Прибој с источне стране, док остале снаге држати у приправности за напад на Прибој. Дан напада јавиће вам се. То би могло бити у времену од 29 до 31 децембра.

3) Ваша Златиборска чета налази се у селу Драглици. Настојте да се та чета појача партизанским снагама из околине. Чета има задатак да читаво то подручје чисти од четничких банди и да спријечи њихов утицај на том терену. Чета нека упућује јаче извиђачке дјелове (од по 15 партизана) ка Чајетини и селу Бијело Брдо (правац кретања ка Бијелом Брду: село Драглица, село Доброселица, село Јабланица, Бијело Брдо). Извиђати око Чајетине и оцијенити могућност упада у то мјесто. Дјелови који се упућују ка Бијелом Брду треба да садејствују нашим дјеловима који ће ову комуникацију пресјећи. То садејство очекујемо већ од 25 овог мјесеца. Рад на терену и у наведеним правцима треба одмах отпочети.

4) Форкирати један лаки батаљон (двје чете од по 30 до 40 партизана), који ће оперисати и политички радити на прав-

⁶ Вероватно се мисли на Учљивицу.

цу Кокиног Брода. Ово мјесто држати с једном четом. Порушити мост у мјесту и порушити и осјетљиве објекте на њему.

5) Од упућених снага ка Сјеници формирати два •батаљона: Београдски — у чији састав нека уђе и Друга српска (Моравичка) чета, и Таковски — од Прве и Друге таковске чете и Пете љубишке чете. Задатак је тих батаљона да блокирају Сјеницу, спречавајући истовремено долазак појачања у то мјесто. Сем тога, ед великог значаја политички рад међу Муслиманима. Томе послу посветити велику пажњу.

Извиђати у правцу Кладнице, Дуге Пољане и Бродарева.

Штаб једног батаљона треба да доведе у сагласност рад свих дјелова.

6) У вези са снагама којима располажете и политичким радом, можете држати и активирати тај део Санџака. Ваше лаке јединице треба да су стално у покрету и да крстаре територијом.

Пошто извршите основне задатке, будите спремни да по нашем налогу упутите ваше чете било ка западу, било ка сјеверу.

7) Ваше је оперативно подручје све од Лима до Западне Мораве и Ибра.

На преколимском дјелу Санџака и на територији Комског одреда формиран је Црногорско-санџачки одред, с којим треба тијесно да сарађујете, а нарочито при акцијама у Лимској долини. Веза се може успоставити преко Лима, код села Љубични, и преко Рудога. Штаб Санџачко-црногорског одреда биће на просторији Коврен—Мојковац и непосредно је потчињен Врховном штабу.

8) С нама одржавати непрекидну везу преко Лима и поред Бијелог Брда. О свакој војничкој акцији, политичком раду и стању на вашој територији подносити детаљне извјештаје. Исто тако извјештавати о јачини и кретању непријатеља.

С обзиром на снаге којима располажете, додијељени задаци могу се остварити. За свако отступање у овом погледу чинићемо Штаб одговорним. Са своје стране Штаб треба да настоји да се заведе по јединицама чврста дисциплина и да јединице добију чврсту војничку форму. Неспособне војничке кадрове уклањати (случај код Пријепољске чете), а у случају неизвршавања наређења и стријељати.

Оправдано очекујемо од вас заузимање у раду и енергичност.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ИЗВЕШТАЈ ЧЛАНА ИОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ КРАЈЕМ ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. О АКЦИЈАМА И СТАЊУ ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА¹

Драги другови,

Најзад смо се нашли после тако дугог времена. Код нас су се прилике од тада до данас доста измениле, многи су се догађаји одиграли и вођено много борби. Пошто вам пишем сам ово писмо, а журим да одговор стигне, нећу се моћи сетити свега што се догодило, тако да извештај неће бити потпун. Али, углавном, обухватићу све што је значајније.

Прва и најважнија ствар што смо свршили у вези са вашим задњим писмом² јесу успешно завршени преговори са Горским штабом!у!³ Драже Михаиловића. Углавном споразум је добар, али за већину Дражених људи он је био празно слово на хартији. Упркос споразуму, велики део његових људи и даље је остао непријатељски расположен према нама упркос нашем консеквентном спровођењу споразума, упркос нашој крајњој толерантности. Њихов непријатељски став се испољио у каснијим догађајима, о којима ћу после говори⁴и.

Наш одред⁴ имао је од нашег задњег извештаја⁵ неколико крупнијих акција поред масе ситнијих. Да поменем најважније. Другом половином октобра борбе у Мајданпеку са великим снагама Немаца и Пећанчевог војводе Анђелка⁶, укупно око 800. Ми смо их разбили уз велике губитке непријатеља. Изгубио је око 150 мртвих. 26 октобра наши су били поново заузели Петровац, где је непријатељ имао губитака око 100 људи. Борбе су вођене око Сиракова са Немцима и Љотићевцима. Губици непријатеља су око 80 људи. Пошто су наше снаге очистиле читав округ, блокирале су Пожаревац. У околини Пожареваца вођено је неколико јаких борби где је непријатељ имао велике губитке у људству. Заплењено је више камиона и ратног материјала. Наше су позиције биле одличне.

Но непријатељ је концентрисао јаке снаге у Пожаревцу и Свилајнцу припремајући велики напад на нас. Ударио је са три

¹ Оригинално без датума у архиви ЦК КПС.

² Види док. бр. 47.

³ Односи се на четнички штаб Драже Михаиловића за североисточну Србију у манастиру Горњаку.

• ⁴ Пожаревачки НОП одред

• Види док. бр. 55.

⁶ Тенко Анђелковић, војвода крајински, командант Крајинског четничког одреда, стрељан у Нишу 1942 год. од Немаца због опљачканог новца.

стране. Од Свил.[ајнца] према Петр.[овцу] на Кучево, од Петр. другим правцем на Раброво, и трећим правцем од Пож.[аревца] ка Градиш.[ту]. Ми смо спремали отпор, али је непријатељ био јачи и заузео је Петровац, Кучево и за кратко време продро на скоро читаву нашу ослобођену територију.

Непријатељ је успео прво због тога што је био надмоћнији, што смо ми од герилског прешли на фронтални рат, успео је због тога што је један део (вођство) четника војводе Леониде⁷, који је сарађивао са нама, у најкритичнијем моменту напустио одређене положаје и пришао Пећанчевим људима, и најзад зато што су Дражини људи (један део) заједно са непријатељем учествовали у нападу на нас.

У томе нападу на нашу територију (извршеном 16 XI 1941) ми нисмо имали велике губитке, али је после тога пао морал и почело скоро масовно дезертирање и предавање непријатељу. Одред се налазио у великој кризи, која се појачала губитком нашег команданта Вељка Дугошевића⁸ који је погинуо у борби код Кучева смрћу хероја. Ту кризу требало је преболети и морал дићи, што је било врло тешко. Тешко, јер је елеменат сиров, влашки, политички врло заостао, а спремних кадрова, који би политички радили и морал дигли, врло мало и врло слабих. Скоро читаво руководство самном морало се ангажовати више око одреда тако да смо у борби могли замало настрадати.

Сад се ситуација мало у одреду поправља, иако је сведен на четвртину⁹, дижемо полако морал и јачамо. Почели смо са већим акцијама поред неких ситнијих извршених (конфисковање каиша са великог Бајлонијевог млина у Црнићу код Пожаревца, који је млео брашно и за Немце; вредност каиша је пола милиона динара, употребиће се за оправку пенџета). Затим смо напали Раброво 15 ов. мес., у коме је било 35 недићеваца са два официра и 4 подофицира. Разоружани су и заробљени. Мали плен нашем одреду. Заплењено је: 31 пушка, 3 пушкомитраљеза, 150 бомби, 4 сандука муниције и другог ратног материјала. 30 сељака из Раброва пришло тада одреду. Одред се повукао и кренуо на Голубац, разоружали 40 љотићеваца, освојили Голубац и кренули на В. Градиште, где су непријатељи разбијени и заплењено је доста муниције и ратног материјала.

⁷ Леонида Пљешковић, командант Ујовачког четничког одреда. У иочетку пришао партизанима. После офанзиве, предао се 20 новембра 1941 год. четничком војводи мајору Пилетићу и одмах је затим убијен.

⁸ Вељко Дугошевић, народни херој, учитељ из Руме. Погинуо је 20 новембра 1941 год. као командант Пожаревачког НОП одреда. Касније је Пожаревачки НОП одред добио његово име.

• Пожаревачки НОП одред имао је у то време око 1000 бораца.

Припремају ее нове акције. Непријатељ пљачка, прети и концентрише снаге. Овог момента стиже вест да је ликвидиран штаб бр. 3. Драже Михаиловића по налогу, како они веле, самога Драже. Споразум са нама не постоји. Они сарађују са свима. Неће у борбу, а захтевају да се ми повучемо са територије на којој се налазимо, иначе ће нас разоружати. Тамо и последњи остаци њихови прилазе непријатељу. Ми ћемо настојати да, што можемо, одвојимо, ма да су они сви непријатељски расположени према нама и чврсто сарађују са свим непријатељским групама. То нам отежава ситуацију, али вести са Источног фронта, акције и пљачкање народа од стране непријатеља помоћи ће нам да се опоравимо. Међу петоколонашком војском прилично је нерасположење које ми користимо. Тако су нам ових дана пришли 70 Пећанчевих који су умакли из Пож.[аревца], а које је Немац хтео да разоружа. Убили су им војводу битолског Карапашића¹⁰. За сада они се добро држе и учествовали су у задњим акцијама заједно са нама.

Са новцем прилично стојимо. Штедимо, ма да нам је непријатељ огромне резерве намирница купио. Уколико нам новац буде потребан каоније, тражићемо. Борићемо се да се издржавамо властитим средствима.

Толико, другови, за сада. Настојаћемо да отклонимо све слабости и да партиске директиве потпуно спроведемо. Надамо се да ћемо упркос свим тешкоћама средити све прилике. Настрадао нам је приличан број партијаца, тако да нам и то отежава ситуацију, али и то ћемо савладати. Гледајте да се повежемо са штабом за Србију, јер нови командант је мало даље од нас, те ради њега требало би да се има веза. Ни хартије више немам, па морам да завршим. Изненада сам добио писмо, па за један сат морам да одговорим. Идући пут више.

С другарским поздравом
Ђора¹¹

¹⁰ Василије Карапашић, командант Седамнаестог битолског четнич. ког одреда.

¹¹ Мома Марковић

Najzad sme se našli posle take duge vremena. ²ed nas su se prilike od tada de danas dosta izmenile, mnogi su se događajući edigrall i vedjene masge berbi. Pošte vam pismo sam sve pismo, a žurim da odgever stigam, neću se medji seiti svega što se dogodilo take da izveštaj neke biti petpuna. Ali, uglavnom, ebu-hvatiću sve što je značajnije.

Prvu i najvažniju stvar, što sme svršili u vezi sa vašim zadatim pismom: jesu uspešne završene pregeveri sa Geraskim štabom 3. Druže Mihajlevića. Ugla-vnom sperazum je debar, ali za većinu Dražinih ljudi sm je bio prazno pismo. Na hartiji. Uprkeg sperazuma veliki deo mjegevih ljudi i dalje je estae neprijatelj-ski raspoložen prema nama. Uprkeg našeg, kensakvatsnog sprevaljenja sperazuma, uprkeg naše krajnje rekrutnosti. Njihov neprijateljski stav se ispolje u ka-snijim događajima e kojima ću poslije geveriti.

Naš edred ima je ed našeg zadnjeg izveštaja nekeleke krupnijih ak-cija pored naše situajnih. Da pomenem najvažnije. Drugom pelevinom oktobra berbe u Majdan-peku sa velikim snagama Nemaca i Pečanaševog vojvode Andjelka, ukupne eke 800. Mi sme ih razbili uz velike gubitke neprijatelja. Izgubio je eke 150 mrtvih. 26 oktobra naši su bili peneve zauzeli Petrevac gde je neprijatelj imao gubitaka eke 100 ljudi. Berbe su vedjene eke Sirakeva sa Nemcima i ljeticdevcima. Gubici neprijatelja su eke 80 ljudi. Pošte su naše snage očistile čitav okrug, blekirsale su Pežarevac. U okolici Pežarevca vedjene je nekeleke jakih berbi gde je neprijatelj imao velike gubitke u ljudstvu. Zaplijene je više kamena i ratnog materijala. Naše su pozicije bile edlične.

Ne neprijatelj je koncentrisao jake snage u Pežarevcu i Svilajacu pri-premajući veliki napad na nas. Udarie je sa tri strane. Od Svil. prema Petr. na Vučevu, ed Petr. drugim pravcem na Babruv. i trećim pravcem, ed Pež. ka Gradog. Mi sme spremači otprilic je neprijatelj bio jaci u razdruženju. Pežareva, koga i za kratka vreme pređe na skore čitavu našu saledbeniju teritoriju.

Neprijatelj je uspeo prve zbog toga što je bio nadasnačiji, što sme mi ed gerilackog prešli na frontalni rat, uspeš je zbog toga što je jedan deo (vedj-stvo) četnika vojvode Leonide, koji je saradnjivao sa nama, u najkritičnijem me-mentu napustio edredjene položaje i prišao Pečanaševim ljudima. I najzad zate-što su Dražini ljudi (jedan deo) zajedno sa neprijateljem učestvovali u napadu na nas.

(U teme napadu na našu teritoriju (izvršenom 16 XI 1941) mi nismo i-mali velike gubitke. Mi je posle toga pae marak i počela skore masovne dezor-tiranje i pređavanje neprijatelju. Odred se nalazio u velikoj krizi koje je po-ječala gubitkom našeg komandanta Veljka Dugeševića koji je poginuo u berbi ka Kučeva saradnjera. Tu krizu trebale je prebeći i marak dići što je bile vrlo teške. Teške, jer je element sirov, vlaški, politički vrlo zasetae, spre-mnih kadrova, koji bi politički razili i marak digli, vrlo male i vrke slabih. Skore čitave rukovodstvo sa mnom morao se angažovati više eke odreda take da sme u berbi mogli sa male nastrežiti.

Sad se situacija malo u edred popravila, iako je uveden na četvrtinu, dižene pelake marak i jačane. Počeli sme na vedim okoljima pored nekih ednijih izveštaja (konfiskacije kaša sa velikog Balenijevog mliha u Crnkici kod Pe-žarevca koji je mleo brašna i za Neme. Vrednost kaša je pola miliona dinara, u-potrebiće ne za opravku penđeta. Zatim sme napali Babruv 15 ev. nas., u ka-ma je bile 35 ljeticevaca sa dva oficira i 4 pedeficira. Razoružani su i zaroba-ljeni. Naši plen našim edredu. Zaplenjena je: 31 puška, 3 puškomitraljeza, 150 be-mbi, a municija municije i drugog ratnog materijala. 30 seljaka iz Babruva prišle tada edredu. Odred ne petukao i krenuo na Golubac, razoružali 40 ljeticevaca, e-svežili Golubac i krenuli na V. Gradiste, gde su neprijatelji razbijeni i zaple-njene je dosta municije i ratnog materijala.

Prigrajuju se nove okolje. Neprijatelj piglaška, prati i koncentriše snage. Ovog momenta stiže vest da je likvidiran štab br. 3. Druže Mihajlevića po-nalogu, kake oni vele, smoga Druže. Sperazum sa nama ne postoji. Oni saradnju sa svima. Neće u berbu, a zahtevaju da se mi povučemo sa teritorije na kojoj se na-lazimo, inče će nas razoružati. Zame i poslednji ostaci najhavi prilaze nepri-jatelju. Mi ćemo nastojati da, što možemo, odvojimo, ma da su oni svi neprijatelj-ski raspoloženi prema nama i čvrste saradnju sa svim neprijateljskim grupama. To nameteževa situaciju, ali vesti sa istočnog fronta, okolje i piljaškanje na-reda od strane neprijatelja pomodiće nam da se upravimo. Medju petekolonskom vojskom prilicno je nerazpoloženje koje mi keristimo. Take su nam svih dana pri-šli 70 Pečanaševih koji su uskali iz Pež. pa koje je Nemeo htio da razoruži. Ušli su im vojvode bitolskog Karapšića. Za sada oni se dobre drže i učestvo-vali su u našim akcijama zajedno sa nama.

Sa novcom prilicno stojimo. Stedimo, ma da nam je neprijatelj ogreane rezerve namirnica pokupio. Ukoliko nam nekad bude potreban kasnije, brašine. Beridene se da se izdržavamo vlastitim gretstvima.

Telike, drugovi, za sada. Nastojimo da otklonimo sve slabosti i da partijske direktive potpuno sprovedemo. Našime se da ćemo uprkeg svih teškoća svesiti sve prilike. Nastradae nam je prilicno broj partijaca take da nam i te-otložava situaciju, ali i to ćemo savlaštati. Gledajte da se povećaem sa štabom za Srbiju, jer novi komandant je malo dalje od nas te radnjnjega trebali bi da se ima veza. Mi hartije više nemam pa marak da završim. Izarnada sam debio pismo da za jedan sat marak da odgeverim. Iduća put više.

**ПРОГЛАС ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА НИШ КРАЈЕМ
ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ НИША И ОКОЛИНЕ О НЕ-
УСПЕХУ ХИТЛЕРОВЕ ФАШИСТИЧКЕ ВОЈСКЕ ПРЕД МО-
СКВОМ И ЛЕЊИНГРАДОМ И ПОЗИВ ЗА ПОЈАЧАНУ БОРБУ
ПРОТИВ ОКУПАТОРА¹**

**НАСТАВЉА СЕ ЈУНАЧКА БОРБА НАШИХ ХРАБРИХ
ПАРТИЗАНА**

Прошло је пола године откако је крволочни хитлеровски фашизам насрнуо на моћни Совјетски Савез са намером да га уништи. Хитлер се надао да ће то бити лак посао од неколико недеља. Али се је горко преварио. Фашистичке разбојничке хорде наишле су на снажан отпор славне Црвене армије, која је знала какав одговор треба дати злочинцима. Иза Црвене армије стајао је јединствен и одлучан цео совјетски народ. СЛАВНА БОЉШЕВИЧКА ПАРТИЈА НА ЧЕЛУ СА ДРУГОМ СТАЉИНОМ, ОРГАНИЗАТОР И РУКОВОДИЛАЦ ПРОШЛИХ И САДАШЊИХ ПОБЕДА, ПРИМЕРОМ И ДЕЛИМА ДОКАЗУЈЕ КАКО ТРЕБА САВЛАЂИВАТИ РАЗНОВРСНЕ ТЕШКОЋЕ, КРЧИТИ ПУТ КА ПОБЕДИ И ТУЋИ НЕПРИЈАТЕЉУ СВАУГДЕ И НА СВАКОМ КОРАКУ. Хитлер је болно осетио и скупо платио привремено приграбљене територије које су широм посејане гробовима његових пљачкашких хорди. Он се је љуто преварио, још првих дана, у процени снаге и могућности Совјетског Савеза. Данас је то јасно и најзатучанијим његовим приврженицима. Немачка врховна команда принуђена је сада да изјављује: „да се војска на Источном фронту повлачи на прихватање положаја да би водила рововски рат, због јаке руске зиме... зимус неће бити офанзивних акција, већ углавном одбранбене..." А шта је са заузимањем Москве и Лењинграда које је Хитлер обећао да ће давно освојити? Е, то фашисти нису „хтели" узети јер више воле да презиме на леденим пољима, смрзавајући се и размишљајући о свом тактичком „напредовању" према Берлину. До сада је Хитлер изгубио преко шест милиона људи. Ту је заложио судбину немачког народа, кога прате мржња и жудња за праведном осветом стотине милиона поробљених и ужасно страдалих народа.

¹ Примерак прогласа умиожен на гештетнеру, налази се у архиви ЦК КПС, без датума.

Победоносна Црвена армија гони фашистичке разбојнике, који у паничном страху остављају све, само да спасу главу. То ће се продужити још силније и брже. Хитлеровци неће се моћи задржати ни на Дњепру, на Смоленску, па чак ни на Карпатима, које сада грозничаво утврђују. Ускоро ће они доживети своју заслужену казну, смрт и разасуте гробове по целој свету. И причаће доцнија поколења: Био је неки злочинац и тиранин Хитлер, који је свој народ хранио невиним крвљу милиона људи, који је садистички уживао у злочину и несрећи других. Али се је и сам, заједно са својим следбеницима, угушио у мору просуте крви слободољубивих народа, који су више волели умирати бранећи своју част и слободу, него живети кукавно у ропству и тиранији.

Прошло је пола године откада су фашисти веровали и надали се да ће тријумфовати. Прошло је време надуваеног хвалисања бедних и дрских Хитлерових разбојника. Пропала је парола: „Викторија — Немачка побеђује на свим фронтима“. А сад? НЕМАЧКА НАЗАДУЈЕ НА СВИМ ФРОНТОВИМА. Прошло је време када су се разни петокоскнаши осећали сигурни, уверени да ће годинама као паразити лежати на грбачи нашег нападеног народа. А сад? Сада ћуте и страхују, запрепашћени како им се брзо расплинуше снови. Прошло је пола године најжешћег фашистичког беснила, највеће пљачке, убијања, вешања, паљевина, рушевина итд. Тај период времена ће бити жигосан проклетством културних народа. Прошло је пола године како наш народ, угњетен, поробљен, опљачкан, даје јуначки отпор окупатору. ПРОШЛО ЈЕ ПОЛА ГОДИНЕ КАКО СЕ СРБИЈА УМИРИТИ НЕ МОЖЕ И ПОРЕД КАЗНЕНИХ ЕКСПЕДИЦИЈА И НЕЋЕ СЕ УМИРИТИ ДОК СЕ НЕ УНИШТИ ФАШИСТИЧКИ ОКУПАТОР И ЊЕГОВЕ БЕДНЕ СЛУГЕ.

Хитлер је брбљао да ће његова идеологија владати светом хиљаду година. А он је сигурно требао рећи да је у свету починио толико злочина и несреће, да ће га по злу помињати људски род хиљаду година, заветујући се да ће све предузети да се слична зла никада више и не помисле поновити.

Пролази ова година, наступа прекретница. Хитлер губи. Следеће недеље и месеци показаше' победе слободољубивих народа, а поразе фашиста и њихових слугу. Наступа ново доба за народе... наступају победе, наступа слобода, праведни мир и истинити напредак.

У табору непријатеља наступа сумња, страх, раздор, немир. Страх од неминовне пропасти прожима Хитлера и његове хорде. Тај се страх преноси и на њихове верне слуге. Јасно виде издајнице и нашег народа сада да су се преварили у ра-

чуну, у снагу својих господара, која је била надувена, али сада не могу назад. Заглибили су се исувише дубоко у блато. Просули су потоке крви свога народа. **ТА ПРОСУТА НЕДУЖНА КРВ НЕ МИРУЈЕ, КИПТИ, ТРАЖИ ОСВЕТУ.** Јер најбољи синови нашег народа пали су у борби као борци — партизани, за слободу, националну независност и за бољи и срећнији живот целог народа. Њихове жртве нису узалудне. Бедне издајнице, носиоци најцрње реакције: љотићевци, недићевци, пећанчеви кокошкарџи, везали су своју судбину за Хитлера и крвави фашизам. Они ће делити заједничку судбину — то они почињу тек сада увиђати, али изгледа касно.

Хитлер и његове слуге Недић, ЈБотић, Пећанац имали су својих пет минута. Показали су шта знају. Они пролазе. Сада наступа време где пада и пропада све оно што је назадно, реакционарно и неправедно. **Поробљени народи Европе, предвођени великим Совјетским Савезом, праве снажан заокрет у борби против сила мрака и тираније.** Падају окови... Уништавају се тирани... Свеже хумке правих народних бораца добијају захвалност и признање, јер ће почивати у слободној земљи, где неће бити фашиста и његових слугу.

ХРАБРИ ПАРТИЗАНИ!

Ви сте као див-јунаци још од првог дана устали да се борите против мрског окупатора и његових проданих слугу. Ви сте до сада дали драгоцене жртве; ваши најбољи другови су отишли... Али ви сте допринели велики прилог ослободилачкој борби не само нашег, српског народа, већ уопште борби напредног човечанства против фашистичке губе. Зато сте ви постали љубимци и миљеници народа, зато вас народ цени, поштује, помаже и брани на сваком кораку. **ВИ СТЕ НЕИМАРИ И ВЕСНИЦИ БОЉЕ И СРЕЋНИЈЕ БУДУЋНОСТИ.** А сви поштени и родољубиви људи, са пажњом, са болом и искреним жаљењем, са жарком успоменом, сећаће се наших палих бораца у неравној борби са надмоћним и подлим непријатељем. Њихову веру у победу наше праведне ствари ви остварујете. Вама је одређено да вашим челичним мишицама изнесете из окршаја чисту и читаву нашу заставу слободе и напретка, и да је предате своме драгом народу. Ваша борба у Јабланици и Топлици служи за пример другима. **НАСТАВИТЕ БОРБУ ЈОШ СИЛНИЈЕ И ЈАЧЕ, ОШТРИЈЕ И УПОРНИЈЕ, ДА БИ ШТО ПРЕ ПОТУКЛИ НЕПРИЈАТЕЉА.** Не дајмо непријатељу предаха, не дајмо му да продужи свој гадни живот ни минута. Без његове смрти нема нама спокојног живота, зато, **напред другови у борбу на свим фронтovima за нашу победу и слободу, за пораз и смрт непријатеља!**

КОМУНИСТИ!

Ви сте својим животима цементирали и очеличили партизанске редове. Ви сте били до сада кичма свакој борби. Ви сте наша залога и гаранција успеха у свим подухватима. Ви сте у свакој борби први, служили сте примером. Ваше пожртвовање, дисциплина, иницијатива, оданост, одлучност и хладнокрвност у најтежим моментима су за дивљење. Делом и радом ви доказујете да сте најбољи синови народа. Многи је од вас на бојном пољу пао. Смрћу једног хероја, на његово место долазило је нових десет. Наши борбени редови су се сваким даном јачали. Кроз најљућу борбу ви сте се прекаљивали и челичили. Из ваших редова изашли су нови хероји, руководиоци који стварају чуда. Са вама се народ поноси. Данас више него икада, морају доћи до изражаја ваше особине. Ви треба да покажете непријатељу снагу наше моћи. Дужност је сваког комунисте, сваког напредног човека, да укључи све своје снаге у заједничку борбу против непријатеља. Комунисти морају и даље делом и радом доказивати своју спремност и решеност на највеће напоре и жртве.

Потребно је борити се до краја успешно савлађујући све тешкоће и слабости, 7-НОВЕМБАРСКИ ПРОГЛАС ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА НАШЕ ПАРТИЈЕ ЈАСНО УКАЗУЈЕ НА ДУЖНОСТИ И ЗАДАТКЕ КОМУНИСТА. МИ ИХ МОРАМО ОСТВАРИТИ.

Ми настављамо упорно и одлучно започету борбу. Ми се на тај начин заједно са својим народом приближујемо коначној победи. Победи слободе над ропством, напретка над реакцијом. Победи народа над његовим тиранима.

Ми водимо праведну борбу — народноослободилачку и зато ћемо иобедити. Напред у победу!

Живела победоносна херојска Црвена армија!

Живела братска Русија, заштитник поробљених народа!

Живели храбри партизани!

Живела слога и јединство нашег народа у борби против окупатора и његових слугу!

Живела Комунистичка партија Југославије!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Крајем децембра 1941 г.

Ж.

ОКРУЖНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

**ПИСМО ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА КПЈ КРАЈЕМ ДЕЦЕМ-
БРА 1941 ГОД. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СР-
БИЈУ О РЕОРГАНИЗАЦИЈИ И ЗАДАЦИМА ПОКРАЈИН-
СКОГ КОМИТЕТА¹**

За Михајла² и Мамића³.

Драги другови,

У писму ЦК од 1'4-ХП упућеном ПК-у⁴ анализиране су политичке прилике у нашој земљи. То писмо је утолико значајније и потребније, што долази после осмодневне херојске борбе српских партизана са далеко надмоћнијим и наоружанијим непријатељем, што долази после осмодневне офанзиве окупатора и његових слугу у читавој Западној Србији. У тој офанзиви изгубили смо скоро све градове, али наш политички утицај на читавој раније ослобођеној територији остао је непромењен. Српски народ, а нарочито радници и сељаци, који су видели све благодети народне власти, умеју да цене те крваво извојеване тековине и знају да праве разлику између оног ранијег стања и овога стања сада заведеног од окупатора и његових крвавих слугу. Значај писма лежи још и у томе што оно пада баш у дане када отпочиње слом немачке фашистичке армије на читавој линији Источног фронта. Све ово, као и наша скоро једномесечна борба са четничким бандама Драже Михайловића и свих осталих измећара српског народа, стоји у тесној ве'зи са новим перспективама које се отварају пред нашом Партијом и читавим партизанским покретом.

У оружаном сукобу са дражиновцима српски партизани су однели победу, задавши страховите ударце непријатељима — ударце од којих се ове дивље издајничке групе и групице неће тако лако опоравити. Али за време наше борбе са издајничким четницима окупаторске руље добиле су у времену и добро се припремиле за напад на наше оружане снаге. Тенкови и моторизација у садејству авијације били су надмоћнији од партизанске пушке и ту и тамо од по неког топа, митраљеза и слично. Непријатељ је успео да туче наше положаје, али не и да потуче нашу живу снагу. Партизански начин ратовања и овде је доказао да су партизани сила са којом непријатељ мора, хтео не хтео, рачунати као са својим опасним противником.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС.

² Благоје Нешковић

³ Милош Мамнћ, народни херој

* Види док. бр. 78.

Дакле, ми нисмо потучени, наша жива снага је сачувана. Може се рећи да смо на једном делу Србије претрпели извесне војне неуспехе и доста материјално оштећени. У читавој ствари најважнији је губитак једне слободне територије, наше базе која нам је одлично послужила за даља развијања наше акције. Иначе, наше партизанске јединице остале су на окупу и на своме терену, осим једног малог броја позваних ван Србије ради извршавања извесних задатака. Партизански рат је настављен и на неким местима непријатељ је већ поново угрожен. Ето данас добисмо депешу следећег садржаја: „Јаче онаге партизана опколиле су Чачак и ударају на Ужице. Немци немају поверења у недићевце и не дозвољавају им да држе страже, ради чега недићевци саботирају борбу и долазе партизанима“.

Преласком једног дела партизанских јединица у Санџак отпочело је чишћење Талијана и четника на овој територији. Српски партизани су и овде показали одлучност и храброст упркос моментално изгубљене битке у Србији. Спремност на борбу и морал наших партизана остао је и даље на висини. У првим сукобима са непријатељем, како у Санџаку тако и у Босни, постигнути су сјајни резултати. Тучени су четници и на овим територијама као што су били тучени и у Србији. Заробљавано је Талијана наједном по 120. Неколико српских партизанских батаљона данас се налазе у Санџаку и у Босни са одређеним задацима. Но они ће овде остати само до извршења тих задатака. Чим се укаже већа потреба и повољнији момент, сви ће они бити пребачени у Србију — на свој терен.

Развојем унутрашње и међународне ситуације ЦК и Врховни штаб решили су да створе I пролетерску нар.-ослоб. ударну бригаду. Она је створена у Рудоме. У њен састав ушли су најбољи партизани, они партизани који су то и заслужили својим херојским држањем у борбама. За такве партизана дан оснивања бригаде и њихов улазак у исту био је дан највеће свечаности и великих доживљаја за сваког појединца. У саставу бригаде налазе се око 700 српских партизана и то: Крагујевачки батаљон, Шумадиски батаљон (одред Милана Благојевића), Краљевачки батаљон (рудари), III ужичка чета и једна Посавска чета. Команду бригаде до сада је имао Врховни штаб а данас је постављен за команданта друг Коча а за полит. комесара Фића. Већ у досадашњим акцијама бригада је показала одличне успехе.

У том смислу треба схватити писмо и одмах почети са спровођењем у њему изложених задатака. Писмо је упућено не широј јавности, већ само партиском активу, како оном у позадини тако и свима одговорним партиским радницима у партизанским јединицама. Треба настојати да ово писмо добију сви

наши партиски форуми и руководећи другови, без обзира да ли су они на раније ослобођеној територији или на неослобођеној. Било би пожељно да га добију на увид и партиске организације у Војводини и Македонији. А када нам обезбедите извештаје из ове две покрајине, који су нам јако потребни, онда ће ЦК и њима упутити слична писма.

Што се тиче организационих питања партиске организације у Србији и самог руководства, учинићемо само неколико најнужнијих напомена, јер су многа питања обухваћена у поменутом писму.

1) Наша намера је била пребацивање читавога ПК на ослобођену територију услед тамо већих могућности за рад и повезивања са свима окружним организацијама. После великих удараца које нам је нанео непријатељ хапшењем и убијањем наших најбољих партиских руководилаца у Београду, требало је извући из Београда не само компромитоване кадрове, већ и раднике уопште. Осим тога, овакво решење диктирале су још и велике потребе за способнијим кадровима за рад на ослобођеној територији. Делимично је та наша одлука остварена доласком једног броја другова из Београда. Но убрзо ми смо били принуђени и сами напустити ранију територију и потражити погоднији терен за даљи партиски рад и повезивање са свима организацијама у земљи, те за, вођење даљих партизанских акција. Сви другови из Београда, међу којима и чланови ПК, моментано се налазе ван Србије. Но код нашег растанка с њима у Санцаку дата им је директива да се што пре пребаце на свој терен.

2) Извршене су извесне промене и допуне ПК у који су ушли следећи другови: секретар Михајло, орг. секретар Пелагија⁵, чланови: Скојевка⁶, Срба⁷ (сељак од Обреновца), Митра⁸, Сељак⁹ (члан Главног штаба за Србију) и Мамић. Седиште ПК треба да буде у близини најмоћнијег одреда, тј. у месту одакле ће се најбоље обезбедити политичко и организационо руководство читавом партиском организацијом у Србији.

3) Према томе, задатак је свих поменутих другова да се Што пре споје и тако обезбеде јединство руководства.

4) У том случају треба поступити по нашем задњем писму, тј. створити у Београду један јак технички пункт од некомпромитованих и проверених другова. Његов задатак је одржавање веза не само са парт.[иским] организацијама у Ср-

⁵ Спасенија-Цана Бабовић

⁶ ЈБубинка Милосављевић

⁷ Срба Јосиповић

⁸ Митра Митровић

* Мирко Томић, народни херој

бији, у колико оне још не би биле повезане са центром у Србији, него и одржавање веза са осталим покрајинама и преко вас у Србији или другим путем одржавање веза са нама.

5) Што се тиче Београдске Месне организације треба у целини поступити у духу наших задњих директива. Сигурно да се од тада до данас нису измениле прилике у Београду на боље, што би могло довести до друкчијег постављања тога питања. С обзиром на нову ситуацију треба што више радника слати у партизанске јединице како би се побОЈБшао и њихов социјални састав, а у исто време и спасио београдски пролетаријат кланице коју ће Му приредити окупатори и њихове слуге. Али то не значи да парт. орг. у Београду треба ликвидирати, напротив њу данас више но икада треба јачати. Било би погрешно излиферовати све партијце из Београда. Довољно је ако уз сваку групу радника пође само по један, два партијца.

6) Услед удаљености и тешкоће одржавања веза, нужно је одмах створити за источну Србију (Ниш, Лесковац, Пожаревац, Зајечар) један секретаријат, односно Поверенство ПК чије би седиште било негде око Ниша. У тај секретаријат би требали да уђу: .. Ракић¹⁰ и можда Зума.¹¹ Али, о-сим ... све друге личности се могу изменити, рецимо са Лепом,¹² Драгим¹³ итд.

7) Потребно је да нам што пре пошаљете извештаје из источне Србије, Београда, Војводине и Македоније.

8) Јавите нам које сте материјале до сада примили од нас и шта сте ви до сада издали.

9) Обавестите нас како стојите са новцем и да ли вам га треба послати, колико и како. Настојте да наше везе буду што сталније и што чвршће.

С другарским поздравом,

,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

1941—1942 г.

Тито

Марко

¹⁰ Ракић Милић

¹¹ Разуменка-Зума Петровић

¹² Лепа Стаменковић, члан ОК Лесковац, ухваћена у Нишу јула 1942 год. и стрељана на Бањици новембра 1943 године.

¹³ Драги Стаменковић

Јавља веза са нама.

5/ Што се тиче Београдске месне организације треба у целини поступити у духу наших задњих директива. Сигурно да се од тада до данас нису измениле прилике у Београду на боље, што би могло довести до другачијег постављања тога питања. С обзиром на нову ситуацију, треба што више радника слати у партизанске јединице како би се побољшао и њихов социјални састав, а у исто време и спасило београдски пролетаријат кланице коју ће му приредити окупатори и њихове слуге. Али то не значи да ~~парт. орг.~~ у Београду треба ликвидирати, на против ~~ну~~ данас више ~~но~~ икада треба јачати. Било би погрешно издиферовати све партије из Београда. Довољно је ако уз сваку групу радника пође само по један, два партијца.

6/ Послед унашности и тешкоће одржавања веза, измак је одмах отворити за источну Србију/Ниш, Лесковац, Пожаревац, Зајечар/ један секретаријат односно Поверенство ПК чије би седиште било негде око Ниша. У тај Секретаријат би требали да уђу: ~~Брза~~, Ракић и можда Зума. Али осим ~~Брзе~~ друге личности не могу изменити, рецимо са Леном, Драгим и т.д.

7/ Потребно је да нам што пре пошаљете извештаје из источне Србије, Београда, Војводине и Македоније.

8/ Јавите нам које сте материјале до сада примили од нас и шта сте ви до сада издали.

9/ Обавестите нас како стојите са новцем и дали нам га треба послати, колико и како. Настојте да наше везе буду што сталније и што чвршће.

С другарским поздравом,

Смрт фашизму-слобода народу.

1941-1942г.

Мило

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД
30 ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ
НИШ¹**

Драги друже ..., шаљемо ти копију писма² које смо послали другу Ђори³ у П.⁴ као одговор на њихов извештај. Они су претрпели извесне губитке, на њихову ослобођену територију су продрли непријатељи, али су се они ипак снашли, сачували добар део кадрова, чак и после то-га заузели поново Раброво (15 ов. м. Голубац, Велико Градиште).

Ово ти шаљемо да се отприлике упознаш са током борбе и догађаја, јер сте ви сада у једној фази коју су већ прошли већина наших одреда. Зато се требате послужити досадашњим искуством, да би се у свакој ситуацији снашли и наставили борбу са најмање жртава.

Руководећи другови се добро морају пазити, а нарочито ти. По варошима морате имати станове са склоништем, јер се бојимо да вас не покупе приликом неког општег чишћења при чему се улази из куће у кућу и одводи све мушко, а то није искључено за садашње ваше прилике. Крвници су подмукли и ми морамо све начин^е за борбу против полиције усавршити до максимума.

Извештај друга Мике⁵ гони нас на то да вам опет укажемо на оно што смо вам прошли пут писали о вашим одредима, да не направе грешку и да им непријатељ наметне тада и такву борбу, када и какву наши не би смели да приме. Наши морају имати иницијативу.

Ваши последњи прогласи су добри. Из ЈЦесковца] је т^ешто слабији. Добро ударате по издајцима, али слабо подвлачите потребу јединства народа.

Мику вам нећемо дирати.

Од материјала вам не можемо ништа послати, очекујемо га и ми.

Јавите нам како је прошла Мал.⁶, јер нам је много стало да се сигурно пребаци.

Писма⁷ са Кос. и Метох. добили смо потпуно упропаштена. Нека се другови потруде и напишу како приличи, па нека нам опет пошаљу овамо!. Исто им саветујемо да се повежу са

¹ Оригинал у архиви ЦК КПЈ.

² Види Зборник, том 1, књ. 1, док. бр. 96.

³ Мома Марковић

⁴ Пожаревац

⁶ Сретен Младеновић, народни херој

⁰ Веселинка Малинска

⁷ Редакција не располаже писмима.

Санџаком, јер би преко Санџака лакше дошли до другова којима пишу, а можда би и нас тако могли повезати, јер немамо од пада осл. тер. ни ми везе са њима.

Од Бобија⁸ тражимо детаљније извештаје, јер ово што је послато не може нас упознати са тамошњим приликама. Ма колико да је тешко, ипак би се могло више написати.

Нека се друг ... не креће много. Бојимо се да једног момента не покупе све људе са београдским легитимацијама и да их не пошаљу у Бгд, јер су то чинили око Аранђеловца приликом напада на наше одреде. Зато би могли да вам израдимо печат за објаве за путовања, само нам требате послати једну оригиналну објаву. Печат би био само код друга Јове.

Чворкова другарица⁹ нека седи где је.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

30 XII 1941

ПК

БР. 86

ПОЗИВ ШТАБА ТОПЛИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД ДЕЦЕМБРА 1941 ГОД. НАРОДУ ТОПЛИЦЕ ЗА ПОЈАЧАНУ БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ДОМАЊИХ ИЗДАЈНИКА¹

ТОПЛИЧАНИ!

Већ шести месец како се води борба на живот и смрт против највећег непријатеља кога је до сада за... фашизам. Фашизам, жељан пљачке и уништавања, прегazio је и поробио целу Европу. Одуzeо је слободу малим народима, поубијао им најбоље синове, опљачкао и попалио села и градове. Немачки фашизам згазио је и нашу земљу. Издајством народних издајца и петоклонаша фашисти су разбили нашу војеку, бомбардовали градове, поубијали безброј невиних жена, деце и старца и одвели у ропство многе синове нашег народа. Многе су породице у црно завили, многу су нејач оставили без хранитеља и заштитника.

Кржави освајач није знао граница. Да би одржао поробљене народе у ропству, морао је да уништи првобогчтд ча слободу и заштитника малих и поробљених народа, морао је да уништи земљу правде и слободе, морао је да нападне и мајку

⁸ Добривоје Радосављевић

⁹ Милица Милутиновић, другарица н.родног хероја Ивана Милутиновића.

¹ Оригинал у архиви Војноисториског института

Русију. И 22 јуна отпочела је највећа битка света, отпочео је одлучан бој за уништење фашизма и ослобођење поробљених народа. Народи Југославије прихватили су борбу. Српски народ пошао је путем својих славних дедова и ступио у борбу за част, слободу и независност.

Ми, синови Топлице, потомци Топлице Милана, Косанчић Ивана, ми синови бораца из Гвозденог пука,² напустили смо своје домове, пошли у одреде да бранимо народ и његову имовину, да перемо име и част Србина укаљано срамно издајом петоколонаша. „Ни зрно пшенице, ни грама масти, ништа окупатору, водити борбу до победоносног краја, до уништења фашизма“ — то је гесло под којим смо пошли у одреде, разбијали фашистичке слуге — српске изроде и своје мишице челичили.

Подли окупатор није могао сам да се бори на свим фронтovima. Тражио је помоћи. И дошли су издајце — продане душе Недић, Љотић и Пећанац, изроди и издајници српског народа (рода), продали су се Немцима да спасавају што се спасти неможе, да продуже век тиранима против којих се боре највеће силе света. Али Топличани, достојни потомци јунака Гвозденог пука, с пушком у руци онемогућили су и спречили издајника Косту Пећанца и његове кокошкаре да изазову братоубилачко клање, спречили су да Србин Србина убија за рачун окупатора.

ТОПЛИЧАНИ! -

Ви морате своју борбу да водите још оштрије, немилосрдније. Ви не смете дозволити да окупатор вашом помоћу, вашим житом и стоком, крвљу ваших синова продужује своје избројане дане.

Избеглице, вама је фашизам, помоћу заведених Арнаута и изрода хрватског народа — усташа, попалио домове, одузео стоку и имање, протерао са огњишта. Ваше је место у борби за уништење фашизма — кривца и проузроковача братоубилачког клања. Ваше домове, имања и огњишта добићете само сломом фашизма.

Поштени четници официри, име српских четника и официра окаљали су и осрамотили издајници К. Пећанац и М. Недић. Не дајте се више заводити. Ваш пут је пут борбе за слободу и част народа, пут јединства свих снага, слом фашистичког окупатора.

Омладино, од тебе фашизам хоће да створи целата свога народа. Из радионица те избацио на улицу, оставио те без посла и занимања, затворио школе и универзитете, погазио и уни-

² Односи се на Други пешадиски пук Моравске дивизије, који је у Првом светском рату добио име „Гвоздени пук“ због заслуга стечених у рату.

штио сва твоја омладинска права, мобилисао те у издајничку „Недићеву војску“ да се бориш против свога народа. Не дај се завести, омладино! Нека ти пример буде херојска совјетска омладина, како се јуначки бори и мре за народ свој и отаџбину. Искуј чврсто, борбено јединство целокупне омладине за уништење фашизма и његових плаћеника, за своју слободу, бољу и срећнију будућност.

Пре шест месеци окупатор је повео рат за уништење заштитника поробљених народа, напао је на братски Совјетски Савез, али добио је уништење својих најбољих трупа. Сваку стопу освојене совјетске земље залио је крвљу својих најбољих војника. Изгубио је преко 6 милиона бораца и на крају Црвена армија натерала га у безглаво повлачење. После шест месеци најезде, фашистичка звер најзад приморана је да отступи под страховитим ударцима Црвене армије. Совјетски Савез, у чврстом савезу са великим демократијама Енглеском и Америком, и са свим угњетеним народима, предузима одлучну офанзиву за... недријатеља човечанства. Под ударцима Црвене армије и савезника распада се и бежи „непобедива“ Хитлерова разбојничка банда.

Ми, народни партизани, настављамо нашу борбу још силније, још оштрије. Нема те препреке и силе коју ми са својим херојским народом и моћним савезницима, на челу са Црвеном армијом, нећемо моћи уништити. Ни зима, ни издајице, ни експедиције неће нас спречити да, попут наших светлих жртава палих у борби, боримо се за коначно истребљење свих фашистичких зверова који поробише и опљачкаше нашу земљу, за уништење свих издајица српског народа.

Ми се боримо за правду и истину, част и слободу свога народа. Наша борба је нраведна — ми ћемо победити.

Живела ослободилачка Црвена армија!

Живела братска Русија, заштитник поробљених народа!

Живели народни партизани Топлице, настављачи борбе Гвозденог пука!

Живело јединство и слога народа у борби против фашизма!

Смрт издајцима и изродима, Недићу, ЈБотићу и Пећанцу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Децембра 1941 г.

Положај

ШТАБ
ТОПЛИЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

ЗАКЉУЧЦИ ПАРТИСКОГ САВЕТОВАЊА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРЕМ ОД ДЕЦЕМБРА 1941 ГОДИНЕ¹

Дедембар 1941

ПАРТИСКО САВЕТОВАЊЕ

Партиско саветовање које је одржано овога месеца има велики значај за даљњи рад и развитак наше Партије и СКОЈ-а а самим тим и за народноослободилачки покрет. Саветовање је претресало сва важнија питања, оно је детаљно расправљало о стању наших организација, борби нашег народа против немачког окупатора и његових домаћих слугу усташа и петоколонаша. У нашем досадашњем раду имали смо прилично успеха. Наша Партија је ојачала, њен утицај у широким масама стално расте, народне масе све више увиђају да је наша Партија главни организатор народноослободилачке борбе. Народ верује да је Црвена армија ослободилачка армија, да се она бори и за нашу слободу. Због свега тога комунисти наилазе на велике симпатије и разумевање народа.

У нашем раду било је и слабости на које указује резолуција. Сваки члан партије мора добро уочити досадашње грешке како се оне не би понављале убудуће. Овде [ћемо] само указати на неке слабости и грешке о којима се не говори у резолуцији.

Поједине наше организације биле су често попустљиве према паникерима и ликвидаторима као и према онима који су говорили да још није време за борбу. Конспирација је понекад била сведена на нулу. Једна од општих наших слабости јесте недовољан рад међу Хрватима, Немцима и другим несрпским народима. Има и чланова партије који све Хрвате и све Немце трпају у један кош. Тако радити значи крупну политичку грешку. Хрвати доласком немачких и талијанских окупатора и доласком на „власт“ њихових слугу усташа и других петоколонаша нису слободни. Хрватска је поробљена од немачког и талијанског фашизма. Она није слободна. А кад је тако онда је и међу њима могуће радити, међу њима треба тражити борце за народноослободилачки покрет. Увлачењем честитих Хрвата и Немаца у Партију овај ће се рад олакшати. Ми смо и до

¹ Препис документа без датума, налази се у Музеју ЈНА. Објављен децембра 1941 год. у „Ударнику“, органу Окружног комитета КПЈ за Срем.

сада имали из редова тих народа искрене борце. Пример хероја Немца Карла Бернајса² и хрватских официра стрељаних у Вуковару заједно са храбрим сином српскога народа Савом Брњашевићем³ најбоље нам говори да се може и мора радити и са Хрватима, Немцима итд. У неким нашим лецима и упутствима за рад која су издавали другови из Фрушкогорског одреда дошло је до изражаја схватање које продубљује наше грешке по линији рада међу несрпским народима. У тим публикацијама грешило се и по питању наших одреда, њиховог састава, као и по питању Народноослободилачког фонда. Читајући та упутства за рад може се стећи уверење да су одреди НОФ комунистичке организације, ма да другови који су то писали не мисле тако. Одреди и НОФ нису комунистичке организације и то се може видети из свих наших ставова и публикација. Неке наше организације писале су упутства за рад, летке, чланке за своје меоне. листове итд. и све су то без даљњег упутиле за читав Срем. Ту су очито нижи форуми прелазили евоју копипетенцију, а кад се зна још и то да је у тим публикацијама било отступања од парт. линије, онда су грешке ових другова још веће. Зато сваки форум убудуће може издавати упутства за рад, летке итд. само за свој делокруг рада и у духу линије наше Партије. — У нашој Партији има још појединаца који иду околу и причају о ономе о чему могу говорити само у својој ћелији. Та се причања обично претварају у оговарање овог или оног активисте итд., а све то много штети нашем раду, уноси деморализацију и дезорганизацију у наше редове. Ти људи уствари раде против Партије. Са овом праксом појединаца мора се одмах престати. Ако члан партије има нешто да критикује, ако има нешто против којег друга итд., он о томе може говорити само у својој ћелији. Тек ако се не задовољи са ставом своје ћелије, може се жалити вишим форумима. Треба кажњавати оне који о партиским стварима говоре непартијцима.

ОК ће ускоро издати правила о држању и конспирацији. Пре него што ова правила буду готова, у ћелијама одредити и појединцима свуда говорити о томе како народни борци треба да се држе кад падну у руке непријатеља. Треба истицати име-

² Карло Бернајс, Немац, столарски радник из Гргуреваца, предатни члан КПЈ, који је активно и организовано радио за НОП и био главна веза са Фрушкогорским НОП одредом. Ухапшен октобра 1941 год. од Немаца и стрељан у Вуковару. Пред непријатељем се херојски држао.

³ Сава Брњашевић, занатлиски радник из фрушкогорског села Манђелоса, дугогодишњи предатни члан КПЈ. Ухапшен од окупатора октобра и стрељан у Вуковару децембра 1941 године. Пред непријатељем се херојски држао.

на наших хероја Бернајса, Хуђија,⁴ Брњашевића, Ј. Микеа⁵ и других, а с презиrom говорио о издајцима као пго је био онај фамозни Жорж.⁶

Проучимо добро одлуке саветовања, спроведимо их у живот. Нека сваки члан партије постане активиста у свом месту! Радити, стално радити!

РЕЗОЛУЦИЈА

Прихваћена на ужем партиском саветовању које је сазвао ОК КПЈ за Срем почетком месеца децембра 1941 године.

На саветовању је. расправљано о унутрашњој и спољњој ситуацији, стању у нашој Партији и СКОЈ-у, Народноослободилачком партизанском покрету и Народноослободилачком фонду. Саветовање је констатовало да је развој догађаја од напада Немачке на мирољубиви СССР потпуно потврдио линију нашег ЦК и ПК и да је задатак наших организација у Срему да и даље раде и боре се у духу линије наше Партије, против немачког окупатора и његових домаћих слугу, за пуну слободу и независност нашег народа. Саветовање је усвојило извештај о раду партиских организација Бироа СК КПЈ као задовољавајући и после исцрпне дискусије, критике и самокритике донело је следећу резолуцију.

І. РАД ПАРТИСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

1) Стање у Партији: После окупације наше земље, а нарочито разбојничког напада немачког фашизма на слободни и мирољубиви совјетски народ, многе наше организације биле су разбијене. Неке организације које су остале у свом пуном саставу нису имале везу са вишим форумом. Све се ово много одразило на рад наше Партије у тим местима.

Непријатељ је поубијао велики број наших руководећих другова, међу њима и три члана Окружног комитета. Неке бивше активисте захватила је паника а неки су постали ликвидатори, те су тако престали са сваким активним радом, многи су прешли у друге покрајине, међу којима и један члан Бироа СК КПЈ.

Под овим условима радио је ОК. За последњих неколико мјесеци успјело је да се обнове све наше старе партиске организације, сем једне, и да се створе многе нове у многим местима, а нарочито у селима многи поштени сељаци и радници при-

⁴ Матија Хуђи, из Сремске Митровице, члан Окружног комитета КПЈ за Срем, ухапшен од окупатора октобра 1941 год. и стрељан у Вуковару. Пред непријатељем је имао херојско држање.

⁶ Јохан Михе, Немац, радник из Сремске Митровице, секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Срем, стрељан крајем 1941 год. у Вуковару.

⁸ Ђорђе Елфимов, издајник

ступају у нашу Партију гледајући у њој искреног борца за слободу и независност. Наша Партија и Совјетски Савез стичу сваког дана све више симпатија. Ови повољни објективни услови за рад и јачање наше Партије нису у довољној мери искоришћени. У неким срезovima касно је отпочео рад на повезивању са селима. Партиске организације нису у довољној мери проградиле директиве ЦК, ПК и ОК, нису биле довољно мобилисане за организацију одреда и извођење појединих партизанских акција, није спроведена расподела рада ни у фарумима ни у ћелијама, слаба конспирација. Многе наше организације нису биле самоиницијативне кад су биле без везе са вишим форумима, нису имале директива и обавештења о ситуацији код нас и у свету. Једна од великих слабости у раду ОК јесте мање неколико месеци веза са ПК и ЦК.

2) Задаће: — Да би се избегле грешке чињене досада и да би се наш рад што боље развијао, партиско саветовање сматра да треба спровести следеће:

а) Наставити рад на консолидовању у досада обновљеним организацијама и на стварању нових. У Партију треба примати поштене раднике и сељаке који су се у досадашњем раду и борбама показали достојним борцима, заслужним да буду чланови КПЈ. Обратити пажњу на социјални састав чланства.

б) У свим ћелијама и свим форумима извршити правилну расподелу рада у духу ове резолуције. Сваки члан партије мора имати одређени и одговорни задатак, не запостављајући рад ни по осталим секторима.

ц) ОК треба да у најкраће време организује кратке курсеве за идеолошко-политичко подизање актива. У ту сврху ОК да припреми потребан материјал и инструкторе.

д) Да би партиско чланство било упућено у рад и линију наше Партије, ОК треба да издаје свој орган у коме ће популарно објашњавати све наше задатке.

е) Осигурати правилан и несметан рад технике. Сваки срески комитет треба да набави макар најпримитивнији апарат за умножавање.

ф) Побољшати везу између виших и нижих форума, односно између виших форума и ћелија. ОК треба да систематски помаже и контролише рад среских комитета. Стално радити на томе да се одлуке Партије спроведу у живот.

г) Организације да посвете више пажње борби радног народа за боље радне и животне услове. Водити борбу против скупине, за бесплатан хлеб и огрев сиротиње, борити се против доношења хране од немачких окупатора, за снабдевање наших градова и села потребним животним намирницама, борити се за помишне наднице у висини пораста скупине. Наша села не

треба да дају ништа немачким фашиетима. У тој борби цело село мора бити јединствено. Не плаћати порезе и зеленашке дугове. Водити најодлучнију борбу против покрштавања и од-
нарођивања Срба. Никакве подршкб немачким окупаторима и његовим домаћим слугама, не ићи у домобране и усташе.

х) Појачати конспирацију. Одлучно прекинути са досадашњом праксом да свако зна све. Сваки тежи прекршај конспирације кажњавати а непоправљиве брбљивце искључити из Партије. ОК треба да напише правила конспирације и држање пред непријатељем.

и) Одлучно се борити против сваке појаве паникерства и ликвидаторства. Све ликвидаторе и непоправљиве паникере искључити из Партије. Саветовање искључује из Партије као ликвидаторе и отпаднике од нашег покрета И. М.,⁷ Ј. М.⁸ и Ј. Ст.⁹

ј) Организовати у најкраћем року среске партиске конференције.

к) Организације треба да посвете пажњу на уредно плаћање чланарине од чланова и кандидата и да организују систематски прикупљање прилога за Партију.

II. РАД СКОЈЕВСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

1) Стање у скојевским организацијама: Ској је у Срему формиран тек пре годину и по дана. За то кратко време он је постигао задовољавајуће резултате. Сада скојевске организације постоје у већини места у свим срезovima. И Ској је успео да обнови своје организације које су једно време биле разбијене и створене су нове организације у многим местима. Тежак положај радне омладине у вези са окупацијом и поробљавањем нашег народа још више ју је приближио Скоју. Омладина приступа народноослободилачком покрету и Скоју. Резултати рада били би много бољи да је ОК Скоја био активан. Рад ОК Скоја као целине није постојао. После убиства секретара Скоја престао је сваки рад ОК Скоја. Рад је вођен појединачно и од стране среских комитета. Саветовање најоштрије осуђује неактивност чланова Бироа ОК Скоја. ОК Партије одговоран те за овакво стање што није обезбедио и контролисао спровођење свих директива по амладинској линији.

2) Задаће:

а) Одмах приступити формирању окружног руководства Скоја и извршити расподелу рада.

⁷ Ивица Микулчић, члаи Месног комитета Сремска Митровица, ухапшен од усташа крајем 1941 год. и стрељан.

⁸ Јовица Мафе

" Јован Станимировић

б) Да се организује систематски васпитно-политички рад, у коју сврху треба створити краткорочне курсеве.

ц) Да се у најскорије време организују среске конференције и изаберу среска руководства. Појачати рад на активирању досадашњих организација и стварању нових.

д) Управити главни рад Скоја на увлачење младих радника и сељака у народноослободилачки покрет и партизанске одреде.

е) ОК Скоја треба да формира евоју посебну технику.

ф) Да се редовно убира чланарина и прилози.

г) Да ОК КПЈ помогне ОК Скоја и да врши контролу над радом СКОЈ-а.

III. РАД ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

1) Стање у партизанским одредима. — У вези са ситуацијом у коју су доведени народи Југославије после окупације немачког фашизма, да би омогућили успешну борбу народа против окупатора, из које треба да се развије општи народни устанак, наметнула се потреба за стварање партизанских одреда. КПЈ узела је иницијативу и најактивније учешће у стварању националноослободилачког покрета и партизанских одреда, увлачећи у исте све искрене родољубе и борце, без обзира на њихову политичку и националну разлику.

ОК КПЈ за Срем приступио је формирању партизанских одреда. Формирана су два одреда: Фрушкогорски¹⁰ и Подунавски¹¹. Касније започео је рад на формирању одреда по селима и варошима.

¹⁰ Фрушкогорски НОП одред формиран је 9 септембра 1941 год. у Фрушкој Гори. При формирању одред је имао око 60 бораца. Командант одреда био је Сима Релић, а политички комесар — народни херој Станко Пауновић-Вељко (погинуо августа 1942 год. у Фрушкој Гори). До новембра 1941 год. одред изводи мање Диверзантске акције, а онда се раздељује на мање грушце, одлази у села и политички делује све до фебруара 1942 год., кад се бројно повећава и почиње са акцијама по Фрушкој Гори и околним селима. Средином марта 1942 год. у одреду се формирају три чете, а јуна исте год. формирана је још једна чета и одред је тада бројао око 200 бораца. Одред тада изводи веће акције офанзивног и дефанзивног карактера на средњем и западном делу Фрушке Горе. На основу наређења штаба III оперативне зоне НОП одреда Хрватске број 3 од 21 августа 1942 год. извршена је реорганизација сремских јединица почетком септембра 1942 год. и формиран је Трећи одред III оперативне зоне. Од Фрушкогорског НОП одреда формиран је Први батаљон Трећег одреда III оперативне *зоне Хрватске.

¹¹ Подунавски НОП одред формиран је септембра 1941 год. по одлуци Окружног комитета КПЈ за Срем. Одред је формирао народни херој Јанко Чмелик (новембра 1941 год. тешко рањен, заробљен је од усташа, затим лечен, мучен и стрељан 12 марта 1942 год. у Сремској Митровици). Затим је за команданта одреда одређен Петар Релић а за по-

Дунавски¹² одред извео је неколико мањих акција, док је Фрушкогерски одред поред више мањих извео и неколико већих акција, од којих је непријатељ имао осетне губитке и штете. Саветовање сматра да је требало извршити много више акција. Оеобито због тога јер су акције у Срему каоно започеле. Недостатак је што у раду наших одреда није било повезаности и јединственог руководства.

Наши одреди су показали и знатну политичку активност и постигли су веће успехе у раду на повезивању са селима и стварању сеоских партизанских одреда. Наши сеоеки и варошки одреди показали су већу активност у раду на стварању одбора Народноослободилачког фронта и снабдевању одреда у шуми. Чланови неких одреда учествовали су и у извођењу акција саботаже. Недостатак је што су слабо наоружани и што није било правилног рада и способног војног и политичког руководства. Недостатак је у нашем досадашњем раду на формирању одреда што се није радило на увлачењу у одреде порзд Срба и друге народности, ма да су настајале и постојале велике тешкоће у том погледу. Грешка је што у одреду није вођено довољно бриге око рационалне употребе, поделе и чувања пргдмета и готовине. Особито је била грешка у томе што се занемарило формирање партизанских организација и што се није више радило на политичкој и војној наобразби партизана.

1) Задаће:

а) Потребно је што пре формирати Главни пггаб за Срем¹³ и приступити реорганизацији одреда у духу како је то спро>ведено у осталим земљама Југославије.

б) Главна задаћа свих месних одреда јесте да организују одбрану и заштиту свога народа и његове имовине од фашистичких завојевача и његових слугу.

литкомесара Стеван Дороњски. Одред је при формирању имао свега 7 бораца, од којих су 5 били чланови КПЈ. До фебруара 1942 год. одред није изводио оружане акције, већ је политички деловао међу народом. Фебруара 1942 год. одред почиње са извођењем акција и дејствује на источном делу Фрушке Горе. Концем марта одред има две чете са укупно око 100 бораца. Пре почетка офанзиве на Фрушку Гору августа 1942 год. одред је имао 5 чета са око 350 бораца. Реорганизацијом сремских јединица, одред улази у састав Трећег одреда III оперативне зоне Хрватске као Други батаљон овог одреда.

¹² Мисли се на Подунавски НОП одред.

¹³ На партиском саветовању Окружног комитета КПЈ за Срем, децембра 1941 год., одлучено је да се формира Главни штаб НОП одреда за Срем — јединствено војно руководство оружане борбе народа Срема. Одмах после саветовања формиран је Главни штаб НОП одреда за Срем, који од априла 1942 год. носи нов назив: Штаб НОП одреда за Срем. Командант штаба био је Ђорђе Марковић-Ђилас, а политкомесар — народни херој Станко Пауновић-Вељко. Оба су погинула у офанзиви на Фрушкој Гори, августа 1942 године.

ц) „Наша борба“ јесте и биће орган Народноослободилачког покрета.

д) Приступити формирању одреда по местима где још не постоје.

е) Одред разместити тако да под данашњим условима буде способан за извођење саботажних и других акција.

ф) Сеоске и варошке одреде оспособити за самостално извођење акција и њихову међусобну сарадњу.

г) Организовати политичко-васпитни и војни рад тако да се сваки партизан оспособи како у политичком тако и у војном погледу за руковођење нашим одредима.

х) Главни штаб партизанских одреда треба одмах да изради план за квалитативно и бројчано јачање одреда, извођење саботажних и других акција, као и план читавог осталог рада, те рационалну и правилну опскрбу и снабдевање.

IV. РАД НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ФОНДА

1) Стање организација Народноослободилачког фонда: После окупације наше земље и услед великих прогона читавог народа и отпочете борбе за националну слободу и незavisност формиран је Народноослободилачки фонд. Народноослободилачки фонд је широка масовна организација у којој су заступљене све политичке партије и сви они који воде борбу против фашистичке окупације без обзира на националност и веру. Самим тим престала је потреба даљег постојања раније Народне помоћи. Досадашњи рад НОФ-а дао је добре резултате. Где год је наш одбор подузимао иницијативу, наишао је на пуни одзив народа, у чему се огледа висока свест и спремност народа на жртве у ослободилачкој борби.

Недостатак је што нису постојала посебна окружна, среска и месна руководства НОФ-а.

2) Задаће: а) Одмах приступити стварању окружног руководства и организацији среских и месних одбора НОФ-а.

б) Дужност је ОО, СО и МО¹⁴ да организују и обезбеде свестрану помоћ народним борцима и њиховим породицама у моралном и материјалном погледу.

ц) Сабирање средстава (новца, хране, одеће, обуће итд.) треба да буде систематско и стално. У томе раду треба да учествују сви чланови партије, СКОЈ-а и партизанских одреда.

д) Треба одмах приступити најшире сабирној акцији.

е) Новоизабрани Окружни одбор нека изда проглас у коме ће објаснити улогу и значај Народноослободилачког фонда, као и све ванредне сабирне акције.

¹⁴ Окружни, Срески и Месни одбори фонда

Ову резолуцију морају обавезно да прораде еви чланови партије и СКОЈ-а.

„УДАРНИК“ је директивни партиски лист, због тога се сав материјал који он доноси мора прорађивати у партиским јединицама.

ОК КПЈ ЗА СРЕМ

БР. 88

ИЗВЕШТАЈ О АКЦИЈАМА ОЗРЕНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД ЈАНУАРА 1942 ГОДИНЕ¹

ИЗВОД ИЗ АКЦИЈА ОЗРЕНСКОГ ОДРЕДА²

1) Једно одељење нашег одреда је на дан 24 XI заробило 15 четника на челу са немачким плаћеником Илијом Узелцем, који је са окупаторима у Ражањском срезу харао и пљачкао народ и гонио народне борце и партизана. Узелац је стрељан, а остали су саслушани, и пошто им је објашњена народноослободилачка борба, 4 су изјавили вољу да буду партизани, а осталих 10 је пуштено кућама обећаваши да се неће борити против партизана. Том приликом је заробљено 2 лака митраљеза (без затварача), 6 пушкомитраљеза, 20 пушака, 100 кг експлозива, један електр. упаљач и другог разног материјала.

2) Један део нашег одреда је на дан 27 новембра пошао у правцу села Јошанице, Срез бањски, где су били дошли 160 Недићевих плаћеника да отерају од народа опљачкану стоку. Одред је пошао да спречи ту отимачину. Положај одреда је био откривен, бедним издајством једног плаћеника, те је непријатељ мучки напао опколивши одред. У овој неравној борби, одред је изгубио већи број партизана, а међу палим борцима налази се и храбри командир одреда Димитрије Драговић, који се борио до последњег даха и најзад, смртно рањен, револвером себи докончао светли живот. Он је био члан КПЈ. Тада је пао и храбри Иван Вушовић,³ политком одреда, у коме КПЈ губи такође свог ваљаног члана.

¹ Оригинал у архиви ЦК КПС, без датума и потписа.

² Редакција није могла установити коме је извештај достављен.

³ Иван Вушовић, судија из Никшића

3) Једна екипа одреда у Бованској Клисури 18 децембра напала је камион Недићевих бандита, двојица су убијена, а један рањен, а том приликом је рањен и народни непријатељ Сава Банковић. Заплењено је нешто оружја. Једна патрола одреда је наишла на једног Недићевог бандита у селу Липовцу где је дошао да опљачка неке сељаке. Заробљен је и стрељан на спшту радост сељака.

4) Такође је у селу Мозгову стрељан један недићевски плаћеник који је прерушен дошао да шпијунира сељаке и одред.

5) Одред је дигао у ваздух заједно са зградом пумпу са генератором за извлачење воде на Алекс.[иначком] руднику.

6) Више пута су уништаване т.т. жице између Сокобање и Алексинца.

7) Нападнути су у селу Мозгову 4 жандарма који су се заједно са сеоском милицијом утврдили у задружној сеоској згради. Убијен је један жандарм, а један тешко рањен. Том приликом је порезник, који је вршио наплату порезе, отеран из села, а новац му одузет. Било је 23.800 динара. Одред није имао губитака.

8) Недићеви плаћеници и Пећанчеви кокошари из Ражња, на броју око 30, пошли су у потеру за одредом на дан 1 јануара. Мучки су напали на логор близу села Пардика (Раж.[ањски] срез). Снажним напором непријатељ је натеран у панично бекство, оставивши једног мртвог, теже рањеног поручника-командира и једног лакше рањеног. Заплењен је један пушкомитраљез, један велики артиљериски доглед. Одред није имао губитака. После ове борбе одржан је успео збор у селу Пардику.

9) За овим је непријатељ организовао јаче потере са три стране у намери да одред опколи на Буковику. На дан 4 јануара одред је наишао на једно јаче потерно одељење, састављено од четника и жандарма, и у сукобу на планини изнад Биљевине одред је снажним нападом разбио цело потерно одељење, натеравши га у панично бекство. Према извештају из Алексинца непријатељски губици износе 5 мртвих и 8 рањених. Одред није имао губитака. У овој борби се одликовао друг Милија⁴ из Топличког одреда, који је са песмом на уснама тукао непријатеља. Остала потерна одељења се нису усудила на даље потере до сада.

*

* Редакција иије могла установити на кога се односи.